

E. ŠNORE

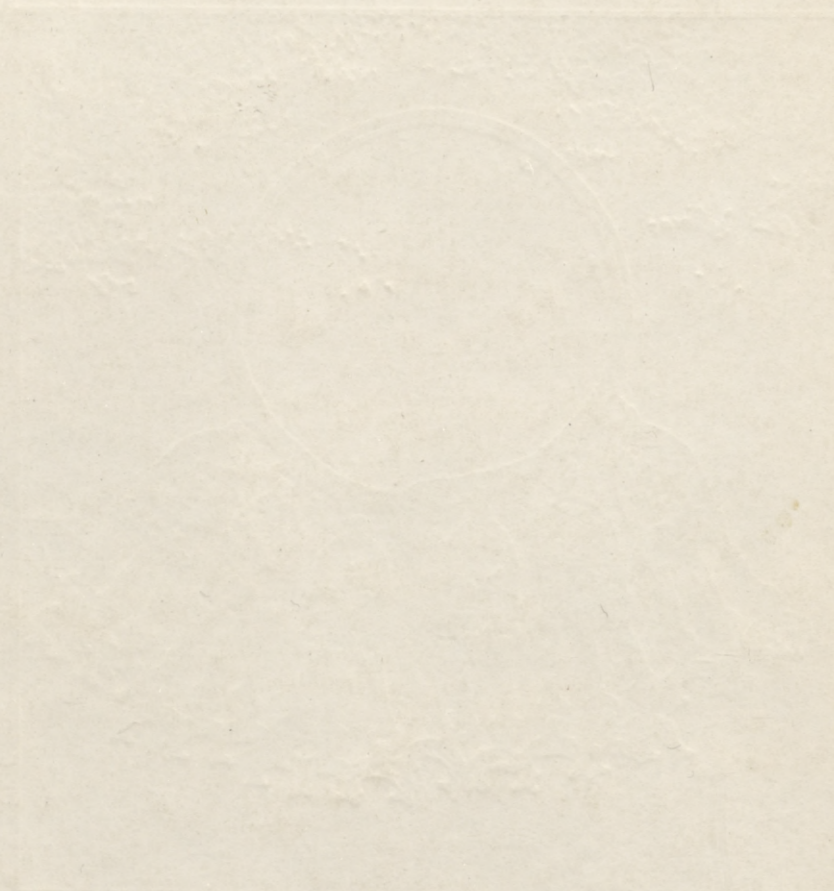

Konusu galu bronzas kaklariņķis ar ažūriem važturiem un lunulām. Saukas Razbuki, savrupatradums.

Monogrāfijā vispusīgi aplūkoti arheoloģiskie materiāli no agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņiem, kas iegūti laikposmā no 1933. līdz 1983. gadam autores vadītajos izrakumos Latvijas austrumu daļā. Tie liecina par uzkalniņu izmantošanu arī vidējā dzelzs laikmetā. Jauniegūtie materiāli bagātina zināšanas par sabiedriskām norisēm, kultūras parādībām un etniskiem procesiem. Izvirzīta hipotēze par vietējo baltu tautību — sēļu un latgaļu — kopīgu ieplūdināšanas ceļu pāri Daugavai pa Sēlijas valni kopš 4. gs., sēļiem apmetoties Vidzemē, bet latgaļiem galvenokārt uz austrumiem no Lubāna ezera.

AGRĀ DZELZS LAIKMETA UZKALNIŅI LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

1873

ACADEMY OF NATURAL SCIENCES
PHILADELPHIA

E. ŠNORE

AGRĀ DZELZS LAIKMETA
UZKALNIŅI
LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

EŠNORĒ
AGRĀ DZELŽS LĀIKMĒTĀ
UZKALNĪNĪ
LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

93-5
L 45

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA
LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

19

E. ŠNORE

AGRĀ DZELZS LAIKMETA
UZKALNIŅI
LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

RĪGA «ZINĀTNE» 1993

63.4(2L)
Šn 600

Zinātniskais redaktors

Latvijas ZA īstenais loceklis Dr. habil. hist.
E. MUGURĒVICS

Recenzenti

vēstures zinātnu kandidāte L. VANKINA,
Dr. hist. **A. VASKS**

Šnore E.

Šn 600 Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. — R.:
Zinātne, 1993. — 112 lpp.: il.

ISBN 5-7966-0402-3.

Monogrāfijā analizēts ļoti plašs arheoloģiskais materiāls, kas laikposmā no 1933. līdz 1983. gadam iegūts autores vadītajos izrakumos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos (ar akmeņu rīņi pie pamatnes) Latvijas austrumdaļā. Autore detalizēti raksturo atsevišķus uzkalniņus (kopā 19 uzkalniņus 15 kapulaukos) un aplūko apbedīšanas veidu atšķirības, analizē arheoloģisko materiālu, norādot tā hronoloģiju un izplatību. Iegūtais arheoloģiskais materiāls ļauj spriest par vietējo iedzīvotāju — baltu cilšu piederīgo — materiālo kultūru, apbedīšanas tradīcijām un sociālekonomisko attīstību, kā arī konkrētize etnisko situāciju Austrumlatvijā I gadu tūkstoša l. pusē un vidū.

Arheologiem, vēsturniekiem un novadpētniekiem.

63.4(2L)

*Mana vīra
arheologa RAULA ŠNORES
piemiņai*

PRIEKŠVārDS

Grāmatā apkopots arheoloģiskais materiāls, kas iegūts autoras vadītajos izrakumos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos Latvijas austrumu daļā. Neskaitot nepublicētos Ābeļu Boķu kapulauka materiālus, tas ir vienīgais materiāls, kas iegūts Latvijas austrumu daļā pēc igauņu arheologa H. Mooras darba «Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.» 2. daļas iznākšanas 1938. gadā.

Darbam pievienotajās tabulās atspoguļots tikai autoras vadītajos izrakumos iegūtais materiāls. To analizējot, izmantots arī muzeju fondos uzkrātais materiāls par agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem Latvijā, dots salīdzinājums ar Lietuvu un iespēju robežās ar bij. Austrumprūsijas un kaimiņu teritorijām. Grāmatā publicētā materiāla daļa nedaudz skarta H. Mooras monogrāfijas 2. daļas pielikumā. Datus šim pielikumam savā laikā sniegusi un rediģējusi publicējamā darba autore.

Darbā aplūkotais materiāls iegūts laikposmā no 1933. līdz 1983. gadam. Atšķirībā no H. Mooras grāmatas šajā monogrāfijā analizēts viss E. Šnores izrakumos konstatētais materiāls, arī uzkalniņos atklātie vēlie pēcapbedījumi.

Ilustratīvā materiāla tabulas zīmējusi Marta Jāņkalniņa.

Autore

1938. gada
1. sējums
Nr. 1

PIEKŠVARDS

Grāmatā apkopoti arheoloģiskais materiāls, kas tika at-
rota vārdiņos izrakumos agrā dzelzs laikmeta uzskaites laikā
vijas austrumu daļā. Neskatoties uz to, ka šis materiāls ir
laka materiāls, tas ir vienīgais materiāls, kas ir at-
rota austrumu daļā pēc igauņu arheoloģa H. Moora darba "Die
Eisenzeit in Estland" (1900-1901) 2. daļas izdevumā
1938. gadā.

Darbam pievienotā tabula atspoguļo šī materiāla
detaļas izrakumos iegūtais materiāls. To analizējot, izmantotā
arheoloģiskā materiāla atbilstība agrā dzelzs laikmeta
uzskaites laikā, bet salīdzinot ar Lielvānu un Igaunijas
arheoloģijas un kaimiņu teritorijām. Grāmatā
publicētais materiāls bija nedaudz skaidrā H. Moora monogrā-
fijas 2. daļas pielikuma. Dots šim pielikumam arī šī
gusi un redzējusi publicētais darba autors.

Darba arheoloģiskais materiāls tika apkopots no 1933. līdz
1938. gadam. Atšķirībā no H. Moora grāmatas šajā monogrā-
fijā analizētais E. Smora izrakumos konstatētais materiāls
ar izskatīto atbilstoši pēdējam.

Ilustratīvā materiāla tabulā zinātniski ir iekļautas
Arheoloģiskā materiāla tabulas un zīmējumi.

KAPU UZKALNIŅU UN ARHEOLOĢISKĀ MATERIĀLA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Agrais dzelzs laikmets (2.—4. gs.) Latvijas teritorijā iezīmīgs ar strauju kultūras attīstību. Par galveno saimniecības nozari blakus lopkopībai kļūst zemkopība. Ar dzelzs vietējo ieguvu no purva rūdas attīstās metālapstrāde un kalēja amats. Paplašinoties tirdzniecības sakariem, lielākā daudzumā iekļūst bronza, kas tiek izmantota dažādu rotaslietu darināšanai.

Šajā periodā Latvijas teritoriju apdzīvo divu etniski atšķirīgu grupu piederīgie. Uz Baltijas somu apdzīvoto teritoriju norāda viņiem raksturīgie akmeņu krāvumu kapulauki, kuros mirušie pārsvarā sadedzināti. Baltiem savukārt raksturīgi smilšu uzkalniņi ar akmeņu riņķi pie pamatnes un skeletkapi. Mūsu ēras 1. g. t. pirmajā pusē pamazām sāk izpausties abu šo etnisko grupu raksturīgās īpatnības, kas atspoguļojas galvenokārt apbedīšanas tradīcijās.

Aplūkojamā perioda dzīvesvietas ir samērā maz pētītas. Tā kā apbedījumu vietas atradušās dzīvesvietu tuvumā, tad tieši tās ir devušas diezgan plašus materiālus Latvijas senākās vēstures izpratnei. Apbedījumu vietu koncentrācija kādā noteiktā teritorijā liecina gan par apdzīvotības blīvumu un stabilitāti, gan atsevišķos gadījumos par zināmas iedzīvotāju daļas pārvietošanos uz citām dzīvesvietām. Šis laikposms iezīmīgs ar baltu etnisko grupu pakāpenisku virzīšanos ziemeļu virzienā, uz Baltijas somu agrāk apdzīvoto teritoriju.

Baltu uzkalniņu rietumu grupa atrodas Lielupes līdzenumā. Šajā darbā aplūkoti uzkalniņi pieder pie baltu uzkalniņu austrumu grupas.

Latvijas austrumu daļā veidojušies sēļu un latgaļu pirmsākumi. Rakstītajos avotos šīm etniskajām grupām ierādīta katrai sava vieta. Tomēr šo etnisko vienību ģenēze kopš pašiem sākumiem ir cieši saistīta. Par sēļu un latgaļu etnoģenēzi zinātniekiem nav vienprātīgu uzskatu.

Etniskie procesi Latvijas austrumu daļā m. ē. 1. g. t. pirmajā pusē norisa abos Daugavas krastos. Ar arheoloģiskiem objektiem bagātā

kreisajā krastā arheoloģiskie pieminekļi koncentrējas Sēlijas vaļņa rajonā, bet labajā krastā tie aizņem galvenokārt Vidzemes Centrālās augstienes austrumu nogāzi un iesniedzas Latgalē.

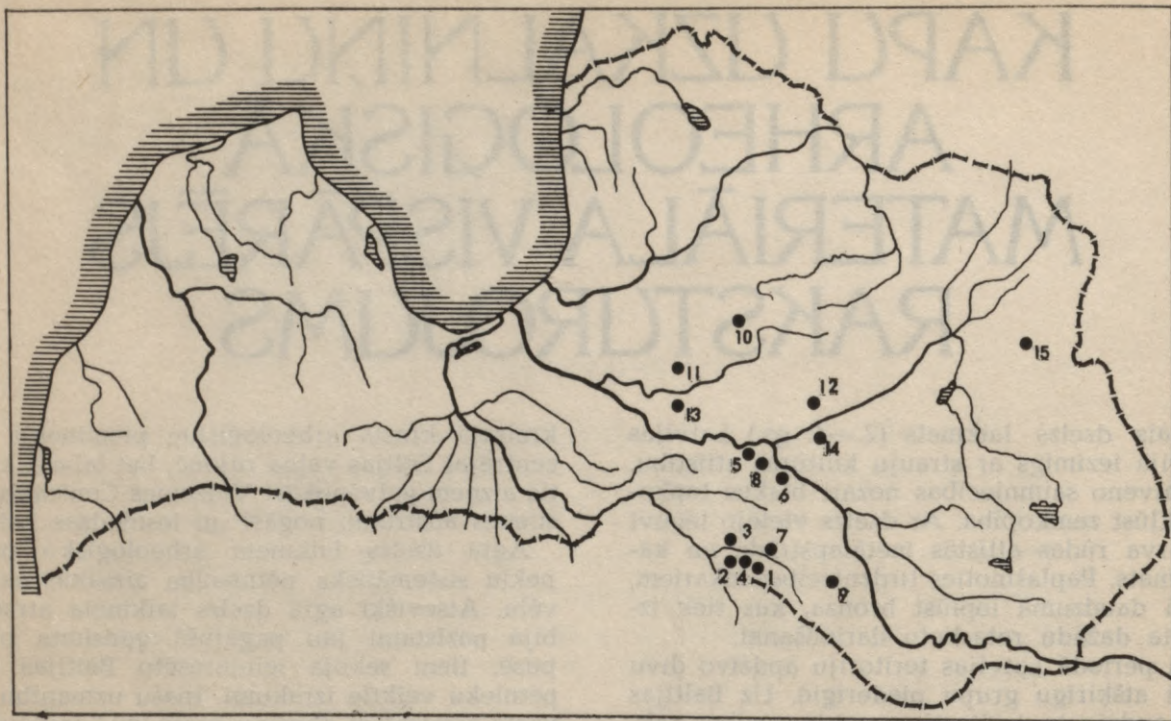
Agrā dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu sistemātiska pētniecība aizsākās samērā vēlu. Atsevišķi agrā dzelzs laikmeta atradumi bija pazīstami jau pagājušā gadsimta otrajā pusē, tiem sekoja ieinteresēto Baltijas vācu pētnieku veiktie izrakumi. Īpašu uzmanību pievērsa somiskiem akmeņu krāvumu kapulaukiem (K. Zīversa izrakumi). Par baltu uzkalniņiem šajā laikā liecināja tikai neliels skaits nejauši iegūtu savrupatradumu.

Pirmajā Latvijas arheoloģisko pieminekļu apkopojumā, kas tika sastādīts, organizējot Rīgā Viskrievijas 10. arheologu kongresu 1896. gadā, Latvijas austrumu daļā bija ap desmit baltu pieminekļu atradumu vietu. Tās uzskaitītas kongresa izstādes katalogā.¹

Arheoloģiskos izrakumus baltu uzkalniņos ar akmeņu riņķi pie pamatnes 20. gs. 20. gados Jēkabpils apkaimē veica Jēkabpils muzeja dibinātājs A. Štokmanis.²

Ar Pieminekļu valdes priekšsēdētāja profesora F. Baloža un igauņu arheologa H. Mooras darbību sākās sistemātiska agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņu izpēte Augšzemē. Plašajā uzkalniņu kapulaukā Slatēs silā izrakumus jau 1896. gadā bija uzsācis krievu arheologs S. Bogojavlenskis.³ Turpinot šeit izrakumus, 1925. gadā sešus uzkalniņus izpētīja H. Moora,⁴ bet 1927. gadā 12 uzkalniņus — F. Balodis⁵. H. Moora izpētījis arī vienu uzkalniņu Ābeļu Boķos. Šie izrakumi devuši konkrētas un izsmeltošas ziņas par apbedīšanas veidu, kapos līdzīgi dotu inventāru, kā arī ļāvuši izsekot šo uzkalniņu hronoloģijai.

Nedaudz vēlāk uzsākti sistemātiski izrakumi baltu kapu uzkalniņos ar akmeņu riņķi pie pamatnes seno zemgaļu apdzīvotajā teritorijā. Izrakumus veicināja 1930. gadā Rīgā organizētais 2. Baltijas arheologu kongress.⁶ Kongresa kata-

1. att. Darbā analizēto uzkalniņu izvietojuma plāns:

1 — Rites Melderišķu uzkalniņi, 2 — Rites Stūreļu uzkalniņš, 3 — Saukas Razbuku uzkalniņš, 4 — Rites Ķebēnu uzkalniņi, 5 — Sēlpils Salenieku uzkalniņš, 6 — Jēkabpils Zvanītāju uzkalniņš, 7 — Saukas Ratulānu uzkalniņš, 8 — Sēlpils Ķuncu kapulauks, 9 — Bebreņu Zesercelmu uzkalniņš, 10 — Vecpiebalgas Kalnabricu uzkalniņš, 11 — Ķeipenes Klētnieku uzkalniņš, 12 — Mārcienas Lejnieku uzkalniņš, 13 — Krapes Lejasoķēnu uzkalniņš, 14 — Sāvienas uzkalniņi, 15 — Šķilbēnu Dzilnaskalna uzkalniņi.

loga ievadā nodaļu par agro dzelzs laikmetu sarakstījis V. Ģinters. Kongresa laikā sarīkotajā izstādē Valsts vēsturiskā muzeja deviņās zālēs izstādītie eksponāti uzskatāmi atainoja sistemātiskos arheoloģiskos izrakumos iegūtā materiāla īpatnību.

Kongresa sagatavošanas laikā Īles Gailišu uzkalniņu kapulauka pirmo⁷ un otro⁸ uzkalniņu izpētīja H. Moora, bet trešo uzkalniņu pēckongresa periodā — R. Šnore⁹. No zemgaļu pieminekļiem minami arī 1940. gada uzkalniņu izrakumi Īles mežā.¹⁰

Latvijas agrā dzelzs laikmeta izsmelošu raksturojumu devis H. Moora savā plašajā monogrāfijā, kuras pirmā daļa iznāca 1929. gadā,¹¹ bet otrā — 1938. gadā¹². Tajā bija aptverti un analizēti visi grāmatas iznākšanas laikā zināmie agrā dzelzs laikmeta atradumi Latvijā.

1961. gadā Ābeļu Boķu kapulaukā L. Vankina izpētīja atlikušos septiņus kapu uzkalniņus.¹³ Diemžēl šie materiāli nav publicēti un plašākam interesentu lokam nav pieejami.

Šīs grāmatas lappusēs aprakstīti un analizēti visi agrā dzelzs laikmeta baltu kapu uzkalniņu

materiāli, kas iegūti autores vadītajos arheoloģiskajos izrakumos Latvijas austrumu daļā. Pavisam izpētīti 19 uzkalniņu materiāli 15 kapulaukos (1. att.).

RITES MELDERIŠĶU UZKALNIŅI

Jēkabpils raj. Rites c. p.* Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 8096—8249) un Rites astoņgadīgajā skolā.

Lit.: Balodis F. Latvju aizvēsture // LKV. — 1934. — 11. sēj. — 21438. sl.; Balodis F. Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland // Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. — R., 1935. — 3. sēj., Nr. 2. — 18., 19., 21. lpp.; Riekstiņš H. Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas parašas dzelzs laikmetā. — R., 1935. — 16., 17. lpp.; Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes // CS. — R., 1936. — 1. sēj. — 12. lpp.,

* Darbā dots Latvijas teritoriālais iedalījums līdz 1990. g. 15. februārim, kad tika pieņemts Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums par tautas pašvaldības sistēmas izveidošanu, kurā noteikts, ka ciemi turpmāk saucami par pagastiem, pilsētciemati — par ciematiem.

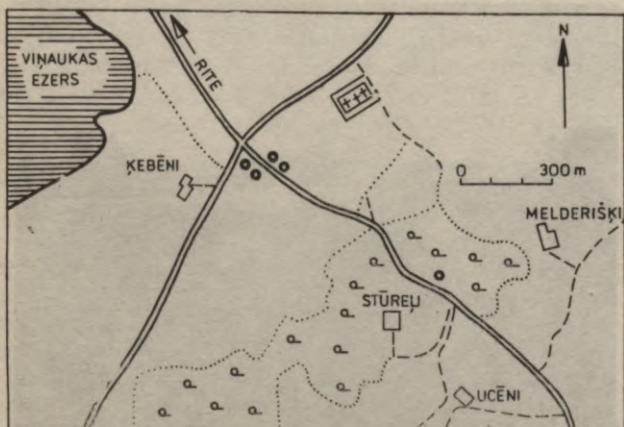
Nr. 47, 31. lpp., Nr. 18; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. Analyse. — Tartu, 1938. — S. 693—696, N 31; LA. — R., 1974. — 99., 335. lpp., 32. tab.; Latvijas senatne: Ceļvedis pa Latvijas PSR Vēstures muzeja ekspozīciju. — R., 1981. — 37.—40. lpp.; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. — Вильнюс, 1985. — С. 40.

Melderišķu I uzkalniņš. 1933. gadā, iztaisnojot Kupaku—Kalniņu kroga ceļu (2. att.), strādnieki bija uzdurušies agrā dzelzs laikmeta uzkalniņam, tā ka daļēji nopostīja tā dienvidu malu. Akmeņu riņķa daži akmeņi bija novelti ceļa otrajā pusē, bet ceļa grāvis gāja pāri pašam uzkalniņam, sapostot vairākus apbedījumu. Pieminekļu valdes uzdevumā šo un arī otru uzkalniņu izpētīja E. Šnore.

Melderišķu I uzkalniņš bijis 15×15 m liels un 1,1 m augsts. Lai gan uzkalniņš griezumā ir segmentveida, tas atstāj gandrīz puslodveida iespaidu, jo uzkalniņa malas līdz pat akmeņu riņķim ir uzartas un tādējādi to kritums ir samērā spējš. Izrakumu neskarts palicis 12,5×3 m liels laukums uzkalniņa rietumu malā, kur atrodas divi neaizskarami telefona līnijas stabi un to tuvumā augoša priede.

Bez jau pieminētajiem bojājumiem ceļa vietā I uzkalniņa centrā tika konstatēta postījuma bedre, kas sākotnēji šķita sekla, bet, izrakumu laikā arvien paplašinoties, sasniedza 50 cm dziļumu. Tā, domājams, cēlusies mantraču darbības rezultātā.

Jau izrakumu sākumā, iedziļinoties uzkalniņā pa 10—15 cm biežām kārtām, parādījās atsevišķas māla trauku lauskas, kā arī pelnu—ogļu plankumi. Lielākais, līdz 50 cm liels spēcīgs plankums atklājās 70—90 cm dziļumā, aptverot

2. att. Melderišķu, Ķebēnu un Stūreļu uzkalniņu izvietojuma plāns.

visu uzkalniņa austrumu malu. Ar 40 cm dziļumu sāka parādīties atsevišķi postītu apbedījumu kauli, kā arī atsevišķas senlietas, kuras ar noteiktu apbedījumu nevarēja saistīt.

50 cm dziļumā uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā, centra tuvumā, atklājās senlietu grupa un galvaskausa sīki fragmenti, kuri nosacīti apzīmēti par **1. kapu**. Sīkie galvaskausa fragmenti uzieti šīs atradumu grupas austrumu galā, tālāk uz rietumiem konstatēta masīva bronzas aproce ar pāresninātiem galiem un pinuma ornamentu (A 8240 : 1), vēl tālāk dzelzs šaurasmens cirvis ar asmeni uz augšu un pietu uz leju (A 8240 : 3; X tab. : 1). Cirvja tuvumā dzelzs uznavas šķēpa gals ar šauru, slaidu lapu (A 8240 : 2). Aprakstītās priekšmetu grupas austrumu pusē iezīmējās pelnu—ogļu plankums.

2. kaps netraucēts, orientēts DR—ZA virzienā, atklāts ziemeļaustrumu sektorā 68 cm dziļumā. Skeleta kauli ļoti iznikuši: kaklariņķa tuvumā saglabājies galvaskausa žokļa fragments, kā arī neliels iegurņa kaula fragments. Atrasts bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem (A 8231 : 1). Kakla tuvumā tērpā bijusi iesprausta dzelzs spieķadata (A 8231 : 2; IV tab. : 22). Kreisās kājas augšstilba rajonā novietots dzelzs rauknis (A 8231 : 3), kreisās kājas pēdas rajonā — dzelzs šaurasmens cirvis (A 8231 : 4). Apbedījumam dienvidaustrumu pusē pieklāvās spēcīgs, tumšs, pāri par 20 cm biezs ogļu un pelnu slānis.

3. kaps atklājās ziemeļrietumu sektorā 62 cm dziļumā, orientēts ZR—DA virzienā. No skeleta saglabājies galvaskauss sliktā stāvoklī un rokas kauliņi bronzas aproce ar trīsstūrainu šķērs-griezumu un sauliņu ornamentu (A 8233; V tab. : 13). Kapa tuvumā, 8 cm augstākā līmenī, atrasts stilba kaula un iegurņa kaula fragments.

4. kapu sapostījis izraktais ceļa grāvis. Mirušais guldīts DR—ZA virzienā 80 cm dziļumā. No skeleta saglabājies kreisā iegurņa kaula fragments, abu kāju augšstilbu kauli un kreisās kājas lielakaula fragments. Pie kreisās kājas ceļgalu rajonā ar asmeni uz leju un pieta daļu uz augšu novietots dzelzs šaurasmens cirvis (A 8234). Kāju tuvumā atklātais galvaskauss, pēc visa spriežot, šim kapam nepieder.

No **5. kapa** dienvidaustrumu sektorā 70 cm dziļumā saglabājušies (netraucētā stāvoklī) tikai abu kāju lielu kauli. Labās kājas pēdas tuvumā dūres lieluma akmens. Kaps bijis orientēts DR—ZA virzienā. Piedevu trūkst.

6. kaps atklāts dienvidrietumu sektorā 1,05 m dziļumā, orientēts ZR—DA virzienā, tikai ar nelielu atkāpi no R—A virziena. No skeleta saglabājies uz akmens guldīts sadrupis galvas-

kauss, visi citi kauli pilnīgi iznīkuši. Pie galvas viens otram blakus novietoti dzelzs uznavas šķēpa gals ar lejasdaļā rombiski paplašinātu lapu (A 8236 : 2; VII tab. : 6) un dzelzs rauknis (A 8236 : 1; XIII tab. : 15).

7., centrālajā kapā ZR—DA virzienā 1 m dziļumā guldīto vīrieša apbedījumu no abām pusēm apņēma tumši pelnu plankumi, kas vietām jaukti ar oglītēm. Plankums kapa kreisajā pusē atgādina ugunsкура paliekas. Apbedījums ne-traucēts, vienīgi abu kāju lielu kaulus skārusi centrālā postījuma bedre. Kapa galvgalī novietoti divi akmeņi (viens no tiem 1×0,75 m liels). Viens akmens atradās arī pie labā iegurņa kaula. No skeleta saglabājies galvaskauss ar sadrupušu apakšžokli, roku kauliņi aprocēs, iegurņa kaulu fragmenti un augšstilbu kauli. Piedevas: bronzas kaklarīņķis ar zemiem koniskiem (sēņu) galiem (A 8238 : 1; II tab. : 2), cieši pie galvas bronzas riteņadata ar sešiem spieķiem (A 8238 : 2; IV tab. : 1). Uz kreisās rokas, kas bijusi guldīta uz krūtīm, šķērsriezumā sešstūraina bronzas aproce ar aukliņu un sauliņu ornamentu (A 8238 : 3; V tab. : 4) un divviju bronzas spirālaproce ar noplacinātiem galiem (A 8238 : 4; V tab. : 14). Paralēli kapa virzienam kapa dienvidu galā konstatēts dzelzs uznavas šķēpa gals ar lejasdaļā rombiski paplašinātu lapu (A 8238 : 6; VII tab. : 7), tam blakus dzelzs rauknis (A 8238 : 5; XIII tab. : 13). Kapa galvgalī pie mazākā akmens atrasts dzelzs šaurasmens cirvis (A 8238 : 7; XI tab. : 2).

I uzkalniņā iegūti arī savrupatradumi: bronzas skārda spirālcaurulītes no šķērsriezumā trīsstūrainas stieples (A 8240 : 5—11, 13—18), 11 bronzas skārda cilindriņi (A 8240 : 12), divas šķērsriezumā trīsstūrainas bronzas aproces (A 8240 : 19, 20; V tab. : 16, 15), divas šķērsriezumā segmentveida bronzas aproces (A 8240 : 21, 22), divi bronzas zvaniņi (A 8240 : 23), bronzas važiņas fragmenti (A 8240 : 24, 27), bronzas apkalumi (A 8240 : 25, 26, 28, 32), bronzas spirālgredzens (A 8240 : 30), fragmentāras dzelzs snieķadatas (A 8240 : 31, 33, 34, 51, 56; IV tab. : 19), dzelzs šaurasmens cirvji (A 8240 : 35—37), dzelzs uznavas šķēpu gali (A 8240 : 38—40; VII tab. : 9), dzelzs raukņi (A 8240 : 41—43; XIII tab. : 17; A 8240 : 45, 58), dzelzs sirpji (A 8240 : 48, 54; XIII tab. : 20), dzelzs taisnmuģuras naži (A 8240 : 44, 46, 52, 53, 57, 62; XIII tab. : 27) un ļoti sīki priekšmetu fragmenti.

Uzkalniņā atrastas 468 māla trauku lauskas, no tām daļa kapu tuvumā: pie 2. kapa sešas lauskas (A 8232 : 1, 2), 4. kapam blakus trīs lauskas (A 8235), 6. kapa tuvumā sešas lauskas (A 8237), 7. kapa ugunskurā četras lauskas

(A 8239 : 1, 2). Pārējās izkaisītas visā uzkalniņa kultūrslānī (A 8240 : 63). Lauskas maza izmēra, dominē švikātās keramikas lauskas (XIII tab. : 2, 3, 5), paretam sastopamas gludās (XIII tab. : 1) un spodrinātās keramikas lauskas (XIII tab. : 6). Atrasts arī viens māla kāstuves fragments (XIII tab. : 4).

Melderišķu II uzkalniņš. Uzkalniņa diametrs 12 m, augstums, 1,3 m. Arī II uzkalniņu dienvidu pusē šķērso jaunierīkotais ceļš (3. att.), ceļa grāvja vietā sapostīts apbedījums. Pirms izrakumiem uzkalniņā bija vērojami 11 nelielu bērziņu celmi, tā austrumu malā 4×3 m liela postījuma bedre. Daļa akmeņu riņķa akmeņu bija izlauzta un aizvesta, tāpēc akmeņu riņķis atklājās tikai uzkalniņa ziemeļaustrumu malā, kur tas vienā vietā bija pat vairākkārtīgs. Atšķirībā no I uzkalniņa šajā uzkalniņā nebija pelnu plankumu apbedījumu tuvumā, kā arī netika atrastas māla trauku lauskas.

1. kaps, kas bija orientēts R—A virzienā, atklājās 65 cm dziļumā grāvja malā uzkalniņa dienvidrietumu sektorā. Bērna skeleta kauli bija gandrīz pilnīgi iznīkuši. Saglabājies fragmentārs žoklis ar dažiem zobiem un sīkas galvaskausa kaulu plēksnītes bronzas lietu tuvumā, kā arī rokas kaulu fragmenti aprocē. Piedevas: kaklarota no 12 bronzas lunulām ar trim kārpiņām katrā pusmēnestiņa galā pamīšus ar bronzas spirālcaurulītēm (A 8241 : 1). Uz kreisās rokas, kas bijusi nolikta uz krūtīm, bronzas lentveida aproce ar sašaurinātiem, šķērsriezumā ovāliem galiem (A 8241 : 2; V tab. : 5). Pie kakla, rotas tuvumā, saglabājušies arī daži vilnas auduma fragmenti (A 8241 : 3).

2. kaps, arī bērna, orientēts ZA—DR virzienā, atklāts 50—60 cm dziļumā, uzkalniņa

3. att. Melderišķu II uzkalniņš no dienvidaustrumiem.

centra tuvumā. No skeleta saglabājusies vienīgi galvaskausa apmale un fragmentāri abi žokļi ar zobiem. Kā vienīgā piedeva krūšu rajona lejasdaļā atrasta fragmentāra dzelzs spieķadatiņa (A 8242).

3. kapa skeleta fragmenti un kapa piedevas atklājās zem vairāku kopā saaugušu koku celmiem uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā akmeņu riņķa tuvumā. Sākotnējais skeleta un kapa piedevu stāvoklis nebija vairs nosakāms, jo kaps koku sakņu sapostīts. Piedevas: pārlūzis bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem (A 8243 : 1) un divas šķēsgriezumā trīsstūrainas bronzas aproces ar sašaurinātiem, vidū iežmaugtiem galiem (A 8243 : 2; V tab. : 19; A 8243 : 3).

4. kaps arī daļēji atklāts zem koka celma, mirušais guldīts 70 cm dziļumā Z—D virzienā paralēli akmeņu riņķim. No skeleta saglabāties vienīgi fragmentārs galvaskauss, visi pārējie kauli iznīkuši. Abpus galvaskausam nolikts pa vidēja lieluma laukakmenim. Piedevas: galvas tuvumā atrasts dzelzs uzmavas šķēpa gals, kas novietots apbedījumam paralēlā virzienā (A 8244 : 1; VII tab. : 2), dzelzs šaurasmens cirvis ar asmeni vertikāli uz augšu (A 8244 : 2; X tab. : 5) konstatēts kreisās kājas pēdas rajonā.

Viens no agrākajiem un piedevām bagātākajiem apbedījumiem — **5. kaps** — atklājās uzkalniņa dienvidrietumu sektorā 83 cm dziļumā. Tas orientēts R—A virzienā. Apbedījuma galvgalī novietoti divi dūres lieluma akmeņi, mazāks akmentiņš nolikts arī kreisās kājas pēdas rajonā. Kapa bedre ar atšķirīgu zemes nokrāsu neizdalījās, tomēr kapa galvgalī iezīmējās pelēkas, nedaudz pelnainas zemes plankums. No skeleta saglabājušās niecīgas galvaskausa paliekas ar apakšžokli un zobiem, kā arī aproces tuvumā labās rokas augšdelma kaula fragments, divu ribu fragmenti un apakšdelma kauliņi aprocē. Piedevas: mirušajam vīrietim uz krūtīm atrasta bronzas spieķadata tērpa sašaurināšanai. Ap to aptītas divas važiņas ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā (A 8245 : 1; IV tab. : 11). Uz elkonī saliektās un pret galvu paceltās labās rokas bronzas sešskaldņu aproce ar sašaurinātiem galiem (A 8245 : 2; V tab. : 3). Uz lielākā no kapa galvgalī noliktajiem akmeņiem kaudzītē novietoti ieroči: trīs dzelzs uzmavas šķēpu gali (A 8245 : 3—5) un dzelzs šaurasmens cirvis (A 8245 : 6). Diviem šķēpu galiem ir lejasdaļā rombiski paplašināta lapa, trešajam lapa plākana. Pie otra, mazākā akmens novietots dzelzs taisnmuguras nazis ar bronzas stieples aptinumu (A 8245 : 7).

6. kapā vīrieša apbedījums orientēts paralēli akmeņu riņķim ZR—DA virzienā. Apbedītais

guldīts uz pamatzemes, 77 cm dziļumā pašā uzkalniņa malā. No skeleta saglabājušies sīki galvaskausa fragmenti un daži zobi, kreisās rokas apakšdelma kauli aprocē, fragmentāri iegurņa kauli un abu kāju augšstilbu kauli līdz ceļgaliem. Kapa galvgaļa katrā pusē novietots pa vidēja lieluma laukakmenim. Piedevas: šķērsām pāri krūtīm ar smaili pret rietumiem atrasta bronzas riteņadata ar astoņiem spieķiem (A 8246 : 1; IV tab. : 2). Tās tuvumā šķēsgriezumā trīsstūrainā bronzas aproce (A 8246 : 2; V tab. : 17), kas atradusies uz saliektās un pret galvu paceltās kreisās rokas. Ieroči nolikti pie akmens galvas labajā pusē. Dzelzs uzmavas šķēpa gals ar lejasdaļā rombiski paplašinātu lapu (A 8246 : 3; VII tab. : 12) novietots tieši uz akmens apbedījumam paralēlā virzienā. Dzelzs šaurasmens cirvis nolikts šķēpam perpendikulārā virzienā aiz minētā akmens (A 8246 : 4; XI tab. : 1).

7., centrālais **kaps** atklājās 1,07 m dziļumā pašā uzkalniņa centrā. Precīzā R—A virzienā orientētais apbedījums guldīts uz brūnganpelēkas mālainas pamatzemes. Galvas rajonā izdalās pelēkas zemes pusloks ar retām ogļītēm. Kapa bedre neiezīmējas, bet kapu iezīmē septiņi dažāda lieluma laukakmeņi. Divi no tiem nolikti abpus galvai, otrs akmeņu pāris novietots abpus kāju pēdām, tāpat dažāda lieluma akmeņu pāris — ceļgalu rajonā. Garens akmens nolikts arī krūšu kreisajā pusē. No skeleta saglabāties vienīgi galvaskauss (īstenībā tā apmale) ļoti sliktā stāvoklī. Visi citi kauli iznīkuši. Piedevas: uz krūtīm šķērsām nolikta bronzas šķērsusakta ar spirāles čaulu (A 8247 : 1; III tab. : 5). Blakus galvai, uz lielākā galvgaļa akmens novietots dzelzs rauknis ar iedzītni pret rietumiem (A 8247 : 2; XIII tab. : 18).

Ar ceļa grāvja rakšanu sapostītais 1,2 m dziļumā atklātais **8. kaps** saglabāties tikai daļēji. Sievietes apbedījums, šķiet, bijis orientēts D—Z vai DR—ZA virzienā, tā galvgalis norakts. No skeleta saglabājušies vienīgi apakšdelma kauliņi aprocē. Piedevas: bronzas ripu rotadata ar divām ripām, uz virsējās divkārsa krusta ornaments (A 8248 : 1; IV tab. : 8), tā atrasta šķērsām uz krūtīm. Uz abām pret galvu paceltajām rokām pa vienādi sešstūrainā šķēsgriezuma aprocei ar sašaurinātiem galiem un bagātīgu ornamentu (A 8248 : 2, 3; V tab. : 1, 12). Iespējams, ka šim apbedījumam pieder viens no bronzas kaklariņķiem, kas atrasts no grāvja smiltīm samestajā uzbērumā.

Savrupatradumi Melderišķu II uzkalniņā: bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem (A 8249 : 1; II tab. : 4), iepriekšējam līdzīgs

kaklariņķis (A 8249 : 2), no kuriem viens varētu piederēt 8. kapam, divas bronzas aproces ar izliektiem paplašinātiem galiem un pinuma ornamentu (A 8249 : 3, 4), kas, domājams, atradušas pie viena sapostīta apbedījuma, bronzas spirālite (A 8249 : 5), dzelzs sirpis (A 8249 : 7) un dzelzs priekšmeta fragments (A 8249 : 6).

RITES STŪREĻU UZKALNIŅŠ

Jēkabpils raj. Rites c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 10 549—10 551).

Lit.: Šn o r e R. Latvijas aizvēstures kartes. — 11., 30., 36. lpp.; LA. — 99., 341. lpp.

Uzkalniņu kapulauks sastāvējis no pieciem kapu uzkalniņiem ar akmeņu riņķi pie pamatnes. Izrakumu laikā bija saglabājušies tikai divi uzkalniņi, trīs noarti. Pirms pirmā pasaules kara šajā uzkalniņu grupā racis mācītājs Vāgners, māju saimnieks Žuravskis u. c. Šajā laikā no visiem uzkalniņiem novesti akmeņu riņķa akmeņi.

E. Šnore 1941. gadā izpētīja vienu no noartjiem uzkalniņiem (4. att.), kas bija tikko samanāms. Uzkalniņš jau vairākus gadus bija apstrādāts. Tas atradās ceļmalā un bija stipri apdraudēts. Pirms izrakumu sākuma zemes virspusē uzkalniņa malā bija saredzams tikai viens akmeņu riņķa akmens.

Pēc augsnes kārtas noņemšanas uzkalniņš kļuva pavisam plakans un pie centra tā augstums nepārsniedza 50 cm. Uzkalniņa centrā atklājās postījuma bedre un daži savrupatrādumi. Centra rajonā atradās arī otra ar koka

4. att. Stūreļu uzkalniņš pēc velēnas norakšanas.

ogļēm pildīta bedre, kas, spriežot pēc ogļu čaganuma, radusies, pirms neilga laika dedzinot ogles vai ugunsgrūdu.

Uzkalniņa kontūras skaidri neiezīmējās, tā izmēri bija jānosaka pēc dažiem saglabājamajiem akmeņu riņķa akmeņiem. Bez sākotnēji minētā atklājās vēl trīs laukakmeņi uzkalniņa rietumu malā un četri laukakmeņi tā austrumu malā. Spriežot pēc akmeņiem, uzkalniņa diametrs bijis ap 10 m.

Iedziļinoties uzkalniņā, īpaši tā austrumu daļā, 42 cm dziļumā novērots pelēcīgs pelnains laukums ar sīkām ogļītēm.

Iznikuša apbedījuma paliekas ar izkaisītiem kaulu fragmentiem, domājams, no **1. kapa**, atklājās uzkalniņa ziemeļrietumu sektorā. Piedevas neatrada.

2. kaps atklāts 58 cm dziļumā dienvidrietumu sektorā. Sievietes (?) apbedījums bijis orientēts Z—D virzienā. Pie kreisā pleca novietots mazs akmens, trīs lielāki akmeņi nolikti kreisās kājas pēdas rajonā. No skeleta saglabāties vienīgi galvaskauss ar apakšžokli. Piedevas: galvas tuvumā, šķērsām uz krūtīm, ar galvu pie mazā akmens novietota bronzas riteņadata (A 10 549 : 1; IV tab. : 5), tai blakus, tādā pašā stāvoklī, ļoti fragmentāra dzelzs spieķadata (A 10 549 : 2). Apmēram iegurņa rajonā paralēli apbedījumam nolikts dzelzs rauknis (A 10 549 : 3) ar smaili pret ziemeļiem.

3., centrālais **kaps** atklājās uzkalniņa vidū, uz dienvidiem no centra, arī 58 cm dziļumā. Virieša apbedījums orientēts RZR—ADA virzienā. To ietvēra piecu akmeņu ieloks. Trīs akmeņi novietoti galvgalī: divi vidēja lieluma laukakmeņi abās pusēs galvai, trešais starp tiem nedaudz attālāk. Divi akmeņi nolikti kājgalī, apmēram kāju pēdu rajonā. Apbedījumu apņēma pelēcīgas, it kā trūdu kontūras, kas varētu iezīmēt blūka šķirsta kontūras. Piedevas: šķērsām uz krūtīm atrasta ļoti slikti saglabājusies dzelzs spieķadata (A 10 550 : 5). Iegurņa rajona kreisajā pusē, kur atradusies kreisā roka, konstatēti bronzas spirālaproces fragmenti (A 10 550 : 1), tiem blakus dzelzs šaurasmens cirvis ar asmeni uz leju un pietu vertikāli uz augšu (A 10 550 : 3). Galvas kreisajā pusē ar lapu pret rietumiem, paralēli kapam novietots dzelzs uzmavas šķēpa gals (A 10 550 : 2), bet galvas labajā pusē dzelzs nazis (A 10 550 : 4).

Uzkalniņš devis tikai dažus savrupatrādumus. Postījuma bedrē atrasts akmens cirvja urbuma tapiņas fragments (A 10 551 : 1; XIII tab. : 8), bronzas adatas kāts (A 10 551 : 2) un māla trauka lauska (A 10 551 : 3).

SAUKAS RAZBUKU UZKALNIŅŠ

Jēkabpils raj. Elkšņu c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (RLB 382—402, A 8542 : 1—9, 8543, 8544).

Lit.: Latvijas Arheoloģija. — R., 1926. — 43. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 1. Die Funde. — Tartu, 1929. — S. 127, 128, 151; KA. — R., 1930. — S. 59, Taf. 21; Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas // Latviešu aizvēstures materiāli. — R., 1930. — 1. sēj. — 45., 46., 97. lpp.; Balodis F. Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland. — 18. lpp.; Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 12. lpp., Nr. 51; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. — S. 700, 701, N 39; LA. — 99., 113., 338. lpp., 31., 32. tab.; Latvijas senatne. — 38. lpp.; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов. — С. 41, 42.

Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņš ar akmeņu riņķi pie pamatnes atradies ap 400 m uz ziemeļaustrumiem no Razbuku mājām. Tas ilgus gadus ticis arts, un Latvijas Vēstures muzejā nonākušas jau Rīgas Latviešu biedrībā uzkrātās šī uzkalniņa senlietas. 1934. gadā Razbuku māju īpašnieki ziņoja Pieminekļu valdei, ka uzkalniņu pilnīgi nolīdzināšot, esot jau izlauzuši atlikušos akmeņus. Akmeņu riņķa akmeņu lielākā daļa bija aizvesta tilta būvei jau gadus 50 atpakaļ. E. Šnore konstatēja, ka tīrumā uzkalniņš vairs tikpat kā nav saskatāms, tas gadu gaitā bija pilnīgi nolīdzināts. Izdarot nelielus izrakumus kopā ar Razbuku māju īpašnieku, tomēr laimējās atklāt neskartu uzkalniņa centrālo apbedījumu.

Uzkalniņš bijis ap 14 m diametrā, augstums vairs nebija nosakāms. Uzkalniņa malās skaidri iezīmējās akmeņu riņķa akmeņu rajons ar bedrainu virsmu. Tuvāk pie centra 40 cm dziļumā (mērot pie pašreizējās zemes virsmas) atklājās šī veida uzkalniņiem raksturīgā pelnu—ogļu virsma.

1., centrālais kaps bija rakts pašā uzkalniņa centrā ļoti precīzā R—A virzienā. Kapa bedre iezīmējās ar tumšpelēku trūdu kārtiņu, tās trūka vienīgi pašā kapa kājgalī. Vīrieša apbedījuma galvgalī abpus galvai bija novietots pa vidēja lieluma laukakmenim, divi mazāki akmeņi bija nolikti arī kāju pēdu rajonā. Tuvumā atradās vēl trešais akmens. Mirušais bija guldīts uz muguras izstieptā stāvoklī. No skeleta bija saglabājies galvaskauss ar abiem žokļiem, labais atslēgas kauls bronzas lietu tuvumā, dažu mugurkaula skriemeļu fragmenti un labās rokas apakšdelma kauli aprocē. Apbedījuma dienvidu pusē novērojams 40 cm plats pelnu plankums visā kapa garumā. Piedevas: ap kaklu bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem (A 8542 : 1; II tab. : 6), uz krūtīm, cieši pie kaklariņķa, šķērsām bronzas riteņadata ar sešiem spieķiem un ap to aptītām divām bronzas vienrindas važiņām, kas

noslēdzas ar trīsstūrīgiem piekariņiem (A 8542 : 2; IV tab. : 4). Uz labās rokas, kas bijusi pacelta pret galvu, ar galiem uz leju novietotas divas bronzas aproces ar sašaurinātiem galiem (A 8542 : 3, 4; V tab. : 7, 6). Dzelzs šaurasmens cirvis nolikts šķērsām apmēram labās kājas ceļgala rajonā ar pietu pret dienvidiem (A 8542 : 5; X tab. : 7). Pie labajiem sāniem atrasts dzelzs taisnmuguras naža fragments (A 8542 : 6). Labās kājas pēdas rajonā novietoti divi dzelzs uznavas šķēpu gali ar lapu pret austrumiem (A 8542 : 7; VII tab. : 3; A 8542 : 8). Turpat uztiets bronzas piesis ar nodrupušu dzeloni (A 8542 : 9; VIII tab. : 4).

Izrakumu laikā iegūti savrupatradumi: dzelzs šķēpa gala fragments (A 8543 : 1), bronzas lunulpiekariņš ar cilpiņu (A 8543 : 2), māla trauka lauska (A 8543 : 4), bronzas spirālīte (A 8543 : 5). Razbuku māju saimnieka nodoti priekšmeti: bronzas ažiurs važiņu sadalitājs (A 8544 : 1), bronzas lunulpiekariņš (A 8544 : 2), bronzas riņķasakta (A 8544 : 3).

Agrāk RLB ienākušo savrupatradumu vidū minami: bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem un cilpiņās iekārtiem sešiem ažiuriem važturiem, no kuriem nokarājas lunulas (RLB 382; I tab.), trīs kaklariņķi ar koniskiem galiem (RLB 383—385), bronzas simetriskā sakta (RLB 386; III tab. : 7), fragmentāra važiņu rota no diviem važturiem un važiņu sadalitāja ažiurā tehnikā (RLB 387; III tab. : 4), divi ažiuri važturi (RLB 388; III tab. : 3; RLB 389), deviņas bronzas šķērsgriezumā trīsstūrainas aproces (RLB 390—398), bronzas spirālaproce (RLB 399), trīs spirālgredzeni (RLB 400—402).

UTES ĶEBĒNU UZKALNIŅI

Jēkabpils raj. Rites c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 10 521—10 548).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 12. lpp.; LA. — 99., 332. lpp.; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов. — С. 41, 42.

Izrakumus noteica aizsardzības intereses, jo, izplešoties Ķebēnu māju tīrumiem, tika nolīsts mežs, kurā uzkalniņi atradās (5. att.). Pētāmie uzkalniņi jau bija aparti, un tiem draudēja iznīcība.

Ķebēnu I uzkalniņš. Jau izrakumu sākumā tā centrā atklājās dziļa postījuma bedre. Apbedījumus bija traucējušas arī daudzo nolīsto koku saknes un celmi. Izrakumu gaitā noskaidrojās, ka arī pārējo uzkalniņu bija postījušas bedres, tādēļ daudzi apbedījumi bija saglabājušies tikai daļēji. Uzkalniņa diametrs bija 13,5×14,5 m, augstums 1 m. Uzkalniņa pamatā atsedzās spēcīgs līdz 25 cm biezs pelnu—

5. att. Skats uz Kebeņu uzkalniņiem.

ogļu zemes slānis. Uzkalniņu aptverošais blīvi krautais akmeņu vainags bija saglabājies samērā labi, un akmeņi bija izlauzti tikai tā dienvidu un austrumu malā.

Jau pēc velēnas noņemšanas sāka parādīties gan atsevišķas cilvēku kaulu šķembas, gan arī viens otrs savrupatradums.

1. kapa paliekas atklājās uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā jau 20 cm dziļumā. Kaps orientēts precīzā A—R virzienā.

No skeleta bija saglabājies traucēts galvaskausa fragments un tā tuvumā daži krūškurvja kaulu fragmenti. Pie tiem atradās bronzas kaklariņķa puse ar koniskiem galiem (A 10 521 : 1). Apmēram jostas rajonā atklājās labās rokas augšdelma kauls un, šķiet, kreisās rokas apakšdelma kauli bronzas aprocē ar trīsstūrainu šķērsriezumu (A 10 521 : 2). Savās vietās bija abu kāju lielu kauli, pie kreisās kājas bronzas važiņas fragments ar dzelzs adatas paliekām (A 10 521 : 3).

2. kapa paliekas atklājās tajā pašā sektorā 27 cm dziļumā traucētā stāvoklī. Kaps orientēts A—R virzienā. Kapa galvgalī atradās viens dūres lieluma iežoga akmens, otrs līdzīgs gulēja kāju pēdu tuvumā. No skeleta saglabājušies vienīgi apakšdelmu kauli aprocēs, iegurņa kaulu un augšstilbu kaulu fragmenti. Piedevas: bronzas aprocē ar plakani trīsstūrainu šķērsriezumu (A 10 522 : 1) krūšu rajonā, otra līdzīga aprocē lejāk, augšpus iegurņa (A 10 522 : 2). Pie labās kājas ceļgala bronzas važiņas fragments ar dzelzs rūsas (adatas?) pēdām (A 10 522 : 3). Apbedījumu ieslēdz uzkalniņam raksturīgais ogļainais pamatslānis, tā austrumu pusē bija novērojams pelnains plankums, kurā atrastas arī dažas māla trauku lauskas.

3. kaps arī atklāts ziemeļaustrumu sektorā 25 cm dziļumā, orientēts Z—D virzienā. No kapa iežoga palicis viens akmens galvaskausa kreisajā pusē un otrs paliels akmens pie kreisās kājas pēdas. No skeleta saglabājies galvaskausa sliktā stāvoklī, kas bijis pagriezts pret kreiso plecu, kā arī abu roku augšdelmu kauli, daži mugurkaula skriemeļi un kāju kauli no iegurņa līdz pēdām. Šķērsām uz krūtīm atrasta fragmentāra dzelzs spieķadata ar lielu galvu (A 10 523).

4. kaps atklāts blakus iepriekšējam, tāpat orientēts Z—D virzienā un tāpat 25 cm dziļumā. No skeleta saglabājusies tikai augšdaļa līdz jostasvietai: gabalos sadalījies galvaskausa ar žokli un dažiem zobiem, kā arī abas rokas: kreisā roka saliekta elkonī un pacelta pret galvu, bet labā pārliekta šķērsām pāri krūtīm. Šķērsām pāri jostasvietai atrasts slikti saglabājies dzelzs īlens (A 10 524).

5. kapā bērna paliekas atklājās ziemeļaustrumu sektorā 28 cm dziļumā. Skelets ļoti vāji saglabājies, tādēļ tā virziens grūti nosakāms, varbūt A—R. Kapā atradās zaļi iekrāsējušies niecīgi galvaskausa fragmenti un to tuvumā sīki roku kauliņi bronzas aprocē ar trīsstūrainu šķērsriezumu (A 10 525 : 1).

6. kaps traucēts, atklāts blakus 5. kapam 28 cm dziļumā, ar nenosakāmu orientāciju. Saglabājušies izsvaidīti bērna galvaskausa un roku kauliņu fragmenti, kā arī paliels kapa iežoga akmens. Piedevas: bronzas aprocē ar segmentveida šķērsriezumu (A 10 526 : 1) un dzelzs spieķadatiņa (A 10 526 : 2).

7. kaps atklāts uzkalniņa austrumu malā 23 cm dziļumā, orientēts Z—D virzienā. No kapa iežoga akmeņiem viens atrasts galvas kreisajā pusē. Saglabājies arkla saspīests galvaskausa, abas rokas. Savās vietās atradās abu kāju augšstilbu kauli, kaut arī tos daļēji bojājušas priedes saknes. Piedevas: paralēli labajai kājai novietots dzelzs uznavas šķēpa gals ar uznavu galvas virzienā (A 10 527 : 1), bet paralēli kreisajai kājai dzelzs nazis ar liektu muguru (A 10 527 : 2).

8. kapa vājas paliekas atklājās dienvidrietumu sektorā 25 cm dziļumā. Saglabājušies vienīgi sadragāta galvaskausa fragmenti ar apakšžokli un zobiem, pie tiem dzelzs šaurasmens cirvis (A 10 528).

9. kapa paliekas, kas orientētas ZR—DA virzienā, atklājās līdzās iepriekšējam apbedījumam 38 cm dziļumā. No pusaudža skeleta saglabājies galvaskausa ar apakšžokli sliktā stāvoklī, kreisais atslēgas kauls, kreisās rokas augšdelms, apakšdelma kauli, iegurņa kauli un abu kāju augšstilbu kauli. Kreisā roka bijusi saliekta elkonī un noliekta uz krūtīm. Iespējams,

ka 1,5 m attālumā atrastais perpendikulāri pret kapu novietotais dzelzs šaurasmens cirvis ar defektu pietā (A 10 529) pieder šim apbedījumam.

Ļoti sapostītais **10. kaps** atklājās 15 cm dziļumā pašā uzkalniņa dienvidu malā. Sajauktā kaudzē atradās mugurkaula skriemeļi, pārlauzts augšstilba kauls u. c. kaulu fragmenti. Pie kauliem uzgāja dzelzs iedzītņa šķēpa galu ar atkarpēm (A 10 530; IX tab. : 1).

11. kaps, kas orientēts ZR—DA virzienā, atklājās uzkalniņa centrā 60 cm dziļumā. Tā galvgali iznīcinājusi centrālā postījuma bedre. No skeleta saglabājies labās kājas augšstilba fragments un lielakauls, kā arī kreisās kājas liela-kauls līdz celim. Piedevas: kreisajai kājai šķērsām pāri pārlūkts dzelzs šaurasmens cirvis ar asmeni pret dienvidiem (A 10 531 : 2; X tab. : 3), paralēli kreisajai kājai nolūkts slikti saglabājies dzelzs uzmavas šķēpa gals (A 10 531 : 1) un tam blakus dzelzs rauknis (A 10 531 : 3; XIII tab. : 11). Lai gan 11. kapa apkārtnē tumša, uzkalniņu pamatam raksturīga zeme, pati kapa bedre iezīmējās ar brūnganas nokrāsas zemi.

12. kapa paliekas, kas orientētas DA—ZR virzienā, atklājās 40 cm dziļumā. Galvas kreisajā pusē novietots kapa iežoga akmens. No skeleta saglabājies saspīests galvaskauss un abu kāju kaulu fragmenti *in situ*. Mirušajai ap kaklu atradās kaklarota no divās kārtās sakārtotām bronzas spirālītēm (A 10 532 : 1; III tab. : 1). Kapu attīrot, uzzieta švīkātās keramikas lauska (A 10 532 : 2).

13. kaps, kas orientēts ZR—DA virzienā, atklāts dienvidrietumu sektorā 45 cm dziļumā. Koka saknes sapostījušas kapa galvgali, saglabājušies tikai kauli kapa kājgalī. Pie labās kājas pēdas ar lapu pret dienvidaustrumiem un uzmavu paralēli kapam novietots dzelzs uzmavas šķēpa gals (A 10 533).

14. kaps, kas orientēts ZR—DA virzienā, konstatēts centrālās bedres malā, un no tā saglabājies vienīgi kājgalis. No kapa iežoga savās vietās atrodas trīs akmeņi: pie kreisās kājas pēdas, pie iegurņa un labās kājas ceļgala rajonā. Piedeva: dzelzs uzmavas šķēpa gals ar lejasdaļā rombiski paplašinātu lapu (A 10 534).

15. kapa paliekas atklājās priedes celmā. Sajauktu fragmentāru cilvēka kaulu tuvumā atrasta bronzas aproce ar trīsstūrainu šķērsgrīzumu (A 10 535). Ne kapa virziens, ne dziļums nebija nosakāms.

16. kapa pilnīgi savandītu kaulu paliekas atklājās akmeņu riņķa tuvumā ziemeļaustrumu sektorā. Akmeņus izlaužot, bija sadragāti un sajaukti skeleta kauli. Piedevas netika atrastas.

17. kapa paliekas arī izraktas no liela koka saknēm akmeņu riņķa tuvumā dienvidrietumu sektorā. Spriežot pēc kaulu grupas izvietojuma, kuras ziemeļu galā konstatēts apakšžoklis, tālāk mugurkaula skriemeļu rinda un vēl tālāk iegurņa kauli, apbedījuma orientācija bijusi ZR—DA. Piedeva: dzelzs uzmavas šķēpa gals (A 10 536).

Izpostītā un izlauptā **18. kapa**niecīgās paliekas atklājās akmeņu riņķa tuvumā ziemeļrietumu sektorā. Šo kapu iezīmēja interesants akmeņu iežoga veidojums: taisnā leņķī nolūkts četras akmens plāksnes galvgali un trīs cits citam blakus novietoti skaldīti akmeņi kājgalī. No skeleta bija saglabājušies tikai nedaudzi sadrumstaloti kauli. Atsevišķi zobu atradumi iežoga ziemeļu galā, šķiet, norāda, ka apbedījuma virziens bijis ZA—DR. Domājams, ka 18. apbedījumam varētu piederēt bronzas aproce ar segmentveida šķērsgrīzumu (A 10 537), kas bija aizmesta 40 cm tālāk uz ziemeļiem, aprocē bija saglabājušies apakšdelma kauli.

19. kaps tika atklāts ziemeļrietumu sektorā akmeņu riņķa ārpusē. Skeleta kauli: fragmentārs galvaskauss un 1 m attālumā no tā rokas apakšdelma kauliņi divās bronzas aprocēs ar vāļu galiem (A 10 538 : 1, 2) atklāti 30 cm dziļumā. Apbedījuma virziens nebija vairs precīzi nosakāms, domājams, ka tas gājis paralēli akmeņu riņķim — no D uz Z.

Izrakumu laikā Ķebēnu I uzkalniņā atrasti arī savrupatradumi: dzelzs šaurasmens cirvis (A 10 539 : 1), divi dzelzs naži (A 10 539 : 2, 4), bronzas spirāle (A 10 539 : 3), dzelzs uzmavas cirvis (A 10 539 : 5), bronzas aproce ar paplašinātiem galiem (A 10 539 : 6), bronzas važiņa (A 10 539 : 7), bronzas trīsstūrainis piekariņš (A 10 539 : 8), dzelzs kruķadatas fragments (A 10 539 : 9), māla trauku lauska (A 10 539 : 10), krama šķīla (A 10 539 : 11).

Ķebēnu II uzkalniņš (?). Ap 10 m diametrā lielais un ap 60 cm augstais pacēlums atradās nopļautas labības laukā 25 m uz rietumiem no I uzkalniņa. Pirms izrakumiem un to laikā ap uzkalniņu netika konstatēti ne akmeņu riņķa akmeņi, ne arī to pēdas. Šī iemesla dēļ radās šaubas par tā piederību pie pārējo pētīto agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu tipa.

Sākotnēji iemēritais 4×10 m lielais pārbaudes laukums tomēr atklāja niecīgas skeleta paliekas un dzelzs raukni. Izrakumus turpinot, atsedzās pārsvarā agro viduslaiku apbedījumi.

1. kaps bija situēts pacēluma centrālajā daļā. 40 cm dziļumā A—R virzienā guldītā mirušā skelets bija ļoti vāji saglabājies: bojāts galvaskauss, kreisās rokas augšdelma fragments, pleca un kreisā iegurņa kaula fragments. Labās

kājas ceļgala rajonā uziets dzelzs rauknis (A 10 540). Apmēram labās kājas pēdas rajonā saglabājies kapa iežoga akmens. Šī kapa tuvumā atradās arī kāda cita apbedītā augšstilba fragments un kāda bērna lielu kauliņi.

2. kaps, kas orientēts R—A (?) virzienā, atklājās 1. kapa tuvumā celma saknēs 35—40 cm dziļumā. No skeleta bija saglabājies traucēts galvaskauss un daži citi sīkāki kaulu fragmenti. R—A virzienā bija novietots pārlūzīds dzelzs uznavas šķēpa gals (A 10 541).

Pārējie apbedījumi konstatēti jau uzkalniņā ieraktās bedrēs.

3. kaps atklājās 0,65 m dziļumā. No ZA—DR virzienā orientētā skeleta bija saglabājies tikai augšgals: galvaskauss, roku augšdelmu un krūškurvja kauli. Piedevu nebija.

4. kaps ierakts 1,2 m dziļumā pašā pacēluma pamalē un orientēts ZA—DR virzienā. No skeleta saglabājies galvaskauss un citi fragmentāri kauli. Piedevas: labajā pusē uz krūtīm bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem un auduma gabals, kurā tā bijusi iesprausta (A 10 542 : 1). Gar kreisajiem sāniem novietots dzelzs nazis (A 10 542 : 2).

5. kapa vājas paliekas atklātas pacēluma centrā 0,69 m dziļumā, kaps, domājams, orientēts DA—ZR virzienā. Piedevas neatrada.

6. kaps, kas orientēts DR—ZA virzienā, atklāts 1,11 m dziļumā pašā laukuma dienvidu malā. Atrasts galvaskauss un slikti saglabājušies roku un kāju kauli. Gar labo kāju novietots dzelzs nazis (A 10 543).

No **7. apbedījuma** izrakumu laukuma dienvidaustrumu pamalē atrasti tikai divi sīki kaulu fragmenti un bronzas četrstūrainā sakta (A 10 544).

Arī **8. apbedījumā** izrakumu laukuma austrumu malā 1,34 m dziļumā konstatēti tikai niecīgi galvaskausa fragmenti, kas neļāva noteikt kapa virzienu. Kapa rajonā atrasti vienīgi dzelzs naglu fragmenti (A 10 545).

9. kaps, kas orientēts DR—ZA virzienā, ierakts 0,9 m dziļumā. No bērna skeleta saglabājies galvaskauss un abu kāju augšstilbu kauli. Gar labo kāju novietots dzelzs nazis (A 10 546).

10. kaps, kas orientēts ZA—DR virzienā, atklāts līdzīgā dziļumā. No skeleta bez galvaskausa saglabājušies arī citi fragmentāri kauli. Jostasvietā atrasta dzelzs četrstūrainā jostasprādze (A 10 547).

SĒLPILS SALENIEKU UZKALNIŅŠ

Jēkabpils raj. Sēlpils c. p. Izrakumu materiāli glabājas Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 273).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 13. lpp.; LA. — 99., 339. lpp.

Pēc ziņām, kas saglabājušās bij. Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzeja direktora A. Štokmaņa materiālos, šajā vietā netālu viens no otra kādreiz atradušies divi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi. No pirmā uzkalniņa, kas iznīcināts pirms pirmā pasaules kara, nekādi materiāli nav saglabājušies. 1966. gadā E. Šnore izpētīja otrā uzkalniņa paliekas, jo tas bija situēts rajonā, kur sakarā ar fermas paplašināšanu paredzēja ierīkot būvlaukumu (6. att.).

Izrakumus uzsākot, noskaidrojās, ka uzkalniņš ļoti sapostīts. Zem lielās dzeloņstieplu kauzdes (kas bija Salenieku māju jaunsaimnieka samesta, lai atvairītu mantračus) atklājās 3,5×3 m diametrā liela un 1,5 m dziļa centrālā bedre. Uzkalniņu bija postījušas arī uz tā augošu piecu lielu bērzu un vienas priedes saknes.

Uzkalniņš bijis 9×10 m liels un ap 2 m augsts. Uzkalniņa apveids vislabāk saglabājies tā dienvidaustrumu daļā. Nedaudzie atradumi un sajauktu kaulu paliekas atklātas uzkalniņa malās akmeņu riņķa tuvumā.

Akmeņu riņķis bija labi saglabājies, tikai ziemeļrietumu malā daļa akmeņu bija izlauzta. Akmeņu riņķim bija ovāla forma, uzkalniņa ziemeļaustrumu malā tas bija trīs līdz pieckārtīgs, bet dienvidu malā divkārtīgs. Akmeņu riņķim ziemeļaustrumu malā izveidojusies it kā iežmauga — akmeņu vainags ieliecies uz iekšu. Nelielu atkāpi uz āru akmeņu riņķim novēroja dienvidu malā. Tā atgādināja Lejasoķēnu uzkalniņa «piebūves».

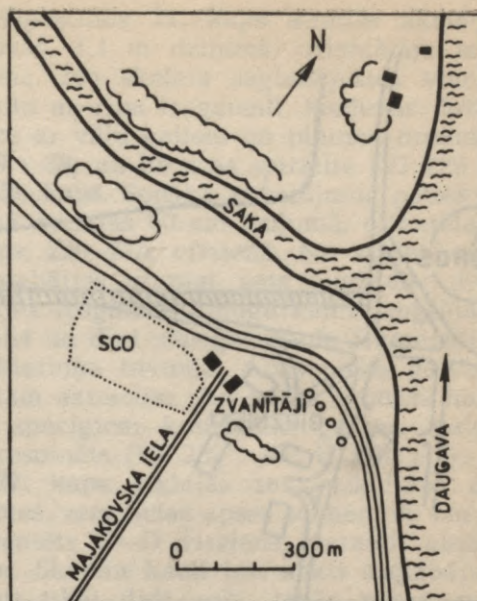
6. att. Salenieku uzkalniņš.

Postīta apbedījuma — 1. kapa — paliekas atklātas uzkalniņa dienvidu malā. No skeleta saglabājušies zobi, labās kājas augšstilba kauls, traucēti mugurkaula skriemeļi un iegurņa kaulu fragmenti. Kaulu tuvumā atrasts slaidis dzelzs šaurasmens cirvis ar apaļu kātcaurumu (VI 273 : 1; X tab. : 2). Šajā pašā dienvidaustrumu sektorā pilnīgi sajauktu kaulu vidū uzziets paliels dzelzs rauknis (VI 273 : 2).

Senlietu grupa dienvidrietumu sektorā uzskatāma par 2. kapu. No R—A virzienā orientētā apbedītā saglabājušies galvaskausa u. c. kaulu fragmenti. To tuvumā atrasts dzelzs uznavas šķēpa gals (VI 273 : 3), dzelzs rauknis (VI 273 : 4) un dzelzs šaurasmens cirvis (VI 273 : 5).

Bez uzskaitītajiem priekšmetiem savrup iegūta bronzas aprobe (VI 273 : 6), dzelzs īlens (VI 273 : 7) un bronzas spirālīte (VI 273 : 8).

Uzkalniņa pamatā viscaur novērojama melnas zemes kārtiņa ar oglišu un pelnu piejaukumu.

7. att. Zvanītāju uzkalniņa izvietojuma plāns.

JĒKABPILS ZVANĪTĀJU UZKALNIŅŠ

Jēkabpils pilsētā, Majakovska ielā. Izrakumu materiāli glabājas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 272). Viens uzkalniņā atrastais dzelzs uznavas šķēpa gals glabājas Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzejā (Nr. 1513).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 12. lpp.; LA. — 99., 344. lpp.; Šnore E. Arheoloģiskie izrakumi Jēkabpilī, Majakovska ielā «Zvanītājos» // MAT 1974. — R., 1975. — 82.—85. lpp.; Раскопки в г. Екабпилсе // АО 1974. — М., 1975. — С. 427.

Izrakumus Jēkabpils starpkolhozu celtniecības organizācijas teritorijā (7. att.) izraisīja uzkalniņa vietā ieprojektētās kantora ēkas celtniecība.

Izrakumu laikā noskaidrojās, ka 14 m diametrā lielo uzkalniņu ļoti sapostījusi 17. gs. ierīkotā kapsēta (atklāti 93 daļēji sapostīti, R—A virzienā orientēti apbedījumi, kas aprakstīti pie vēlajiem pēcapbedījumiem) un pirmā pasaules kara laikā ierīkotā ložmetējligzda. Kapsētiņas žogam izmantots no lieliem laukakmeņiem krautais labi saglabājies agrā dzelzs laikmeta uzkalniņam raksturīgais akmeņu riņķis.

No senlietām, kas attiecas uz agro un vidējo dzelzs laikmetu, te atrasts tikai ļoti bojāts dzelzs uznavas šķēpa gals (VI 272 : 162) un bojāts dzelzs sirpis (VI 272 : 161), kā arī Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzejā uzglabātais dzelzs uznavas šķēpa gals (Nr. 1513).

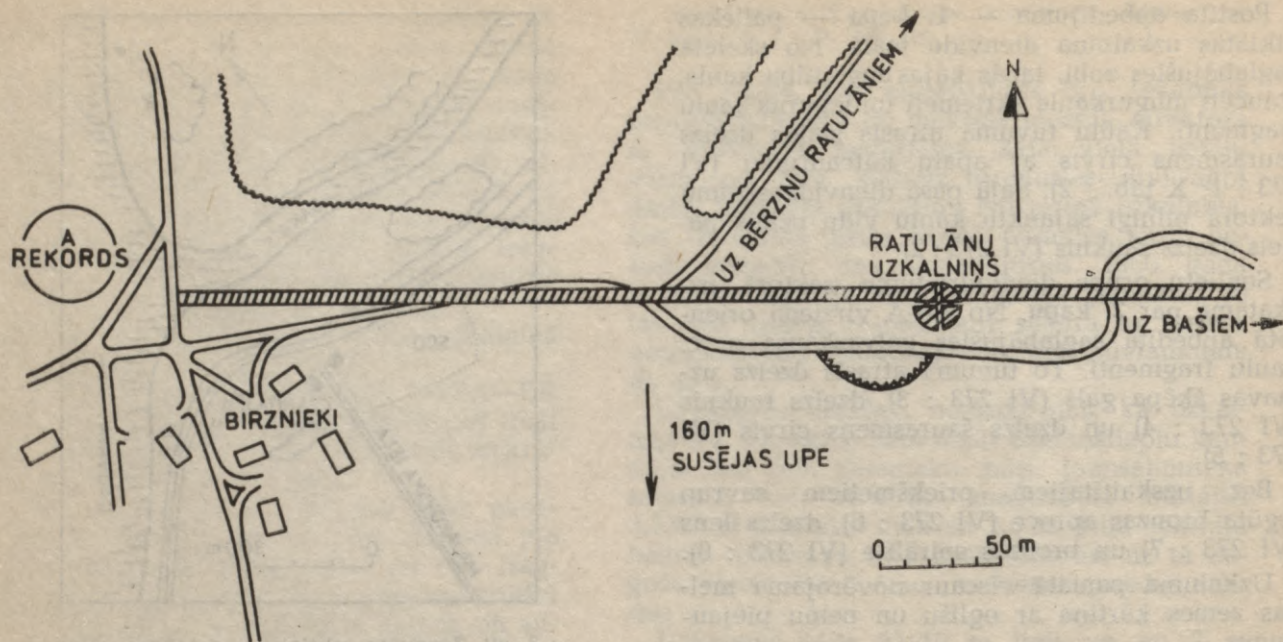
SAUKAS RATULĀNU UZKALNIŅŠ

Jēkabpils raj. Lones c. p. Izrakumu materiāli glabājas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 229).

Lit.: Šnore E. Arheoloģiskās ekspedīcijas darbs Augšzemē 1978. gadā // MAT 1978. — R., 1979. — 78.—81. lpp.; Шноре Э. Работы в Екабпилском районе // АО 1978. — М., 1979. — С. 478; Šnore E. Ratulānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā // MAT 1979. — R., 1980. — 97.—100. lpp.; Шноре Э. Исследование могильника в Ратуланы // АО 1979. — М., 1980. — С. 396, 397; LVKPS. — R., 1984. — 49. lpp., Nr. 408; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов. — С. 40.

Uzkalniņš atradies 3 km attālumā no Saukas ezera dienvidu krasta (8. att.). To atklāja E. Šnores vadītās ekspedīcijas gaitā 1978. gadā. Impulsu deva Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzejā kādam kaklariņķim ar noplacinātiem galiem pievienotais paraksts, ka tas atrasts pie paugurkapiem. Pateicoties vietējam iedzīvotājam A. Stradiņam, izdevās identificēt šo uzkalniņu, kas vietējiem bija pazīstams ar Liepu kapu kalniņa nosaukumu. Divdesmitajos gados pie šī uzkalniņa notikušas zaļumballes un uz tā spēlējuši muzikanti. Kādreiz mazais kapulauks sastāvējis no diviem uzkalniņiem. Viens bija pilnīgi norakts grantī, un no tā saglabājusies vienīgi milzīga bedre. Otrs uzkalniņš atradās Dienvidsusējas upes ziemeļu krastā, ap 300 m no tās, ziemeļu daļā tas bija apaudzis lieliem kokiem.

Uzkalniņa lielie izmēri (diametrs 20 m, augstums 1 m) un akmeņu riņķa akmeņu trūkums

8. att. Ratulānu uzkalniņa izvietojuma plāns.

zemes virspusē (9. att.), izrakumus uzsākot, nerādīja drošu pārliecību, ka uzkalniņš pieder pie agrā dzelzs laikmeta pieminekļu grupas ar akmeņu riņķi pie pamatnes. Arī pirmie, nelielā dziļumā atklātie trīs skeletkapi bija datējami ar 17. gadsimtu. Izrakumus turpinot, uzkalniņā tika atklāti 76 apbedījumi, no kuriem senākais bija datējams ar 4. gs. (25. kaps), bet paši jaunākie ar 17. gadsimtu. Ļoti interesanti izrādījās vairāki vidējā dzelzs laikmeta (6. gs.) apbedījumi (27. un 59. kaps), kāds vēlā dzelzs laikmeta (11. gs.) apbedījums (60. kaps), kāds 10. gs. ziedoījums. Uzkalniņš apliecināja, ka šis kapulauks nepārtraukti izmantots no 4. līdz 17. gadsimtam.

Ratulānu uzkalniņam raksturīgi keramikas atrodumi. Māla bezripas keramikas trauku lauskas vēlo pēcapbedījumu postījumu dēļ parādījās dažādā dziļumā, tomēr vairākums no tām pieder vidējam dzelzs laikmetam. Dominē gludās keramikas lauskas, ir arī zināms procents švikātās keramikas lausku.

Uzkalniņš ļoti postīts. Lielākos postījumus izraisījuši daudzie vēlīe pēcapbedījumi, kas nereti iesniedzas dzeltenā pamatzemē zem uzkalniņa. Postījumus atstājuši arī mantrači.

Ratulānu uzkalniņam, tāpat kā pārējiem pētītajiem agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem, bija raksturīgs tumšs pelnu—ogļu slānītis uzkalniņa pamatā.

Akmeņu riņķis Ratulānu uzkalniņam veidots no vidēja lieluma laukakmeņiem, tas pārsvarā vienkārtīgs, tikai vietām vairākkārtīgs. Akmeņu riņķis daļēji atsedzās zem koku saknēm uzkalniņa ziemeļu malā izrakumu beigu periodā.

Ratulānu uzkalniņa kapu apraksti doti tikai agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta apbedījumiem. Dati par viduslaiku pēcapbedījumiem atrodami 1. pielikumā.

5. kaps — pilnīgi sapostīta apbedījuma paliekas 50 cm dziļumā. Kapa bedres plankums

9. att. Ratulānu uzkalniņš pirms izrakumiem.

orientēts R—A vai otrādā virzienā, tā austrumu galā bojāts galvaskauss, bet rietumu galā paliels laukakmens. Nepilnīgi saglabājušos piedevu starpā: bronzas trapecveida mēlīte (VI 229 : 7), divas bronzas spirālītes (VI 229 : 8, 9), bronzas aproce ar zvērgalvu galiem un šķērsriezumā trīsstūrainu loku (VI 229 : 10), dzelzs važiņas fragments (VI 229 : 11) un septiņi bronzas auduma rotāšanas gredzentiņi (VI 229 : 12). Spriežot pēc aproces mazā izmēra, te aplabāts bērns.

6. kaps — pieauguša indivīda pilnīgi sadrumstalota skeleta paliekas 50 cm dziļumā ar nenosakāmu orientāciju. Piedeva: dzelzs nazis ar slaidu iedzītni (VI 229 : 13).

8. kaps — iznīkuša skeleta paliekas 40 cm dziļumā, orientēts ZR—DA virzienā. No skeleta saglabājušies zobi un trausli augšstilbu un lielu kauli. Piedevas: pie labajiem sāniem ieslīpi ar asmeni uz leju dzelzs šaurasmens cirvis (VI 229 : 16), ieslīpi pret kreisās kājas pēdu dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 229 : 15), galvas rajona labajā pusē dzelzs nazis (VI 229 : 17).

9. kaps — dubultkaps — sievietes un bērna kaps 40 cm dziļumā, precīzā R—A virzienā. Kaps traucēts, daļēji iznīcis. No sievietes skeleta saglabājies galvaskauss, labās rokas, kas bijusi nolikta gar sāniem, apakšdelms un kreisās rokas pirksti uz iegurni, kā arī augšstilbu un lielu kauli. Sievietes skeleta kreisajā pusē maza (nedzimuša?) bērna galvaskauss un izkaisīti sīki kauliņi. Piedevas: pie galvaskausa dzelzs nazis (VI 229 : 19), iznīcis dzelzs nazis (VI 229 : 18), uz krūtīm bronzas spirālīte (VI 229 : 20).

11. kaps atklāts uzkalniņa malā 80 cm dziļumā, orientēts ZA—DR virzienā. No pusaudža (?) skeleta saglabājies galvaskauss ar sadrupušiem zobiem, kā arī augšstilbu kauli. Piedevas: apmēram iegurni rajonā dzelzs spieķadatiņa (VI 229 : 23) un uz labā augšstilba kaula dzelzs sirpītis (VI 229 : 24).

12. un 13. kaps — sapostīti divu bērnu apbedījumi 40 cm dziļumā R—A virzienā orientētā kapa bedrē. Izkaisīto kaulu starpā atrasta bronzas spirālīte (VI 229 : 25).

15. kapā saglabājies vienīgi traucēts galvaskauss 50 cm dziļumā. 30 cm attālumā no tā atrasta bronzas aproce ar masīvu vidusšķautni (VI 229 : 29; V tab. : 24), kas varētu piederēt šim apbedījumam.

18. kaps 85 cm dziļumā ir vienīgais uguns-kaps uzkalniņā. Kalcinēto kaulu kaudzīte atklāta 70×50 cm lielā laukumā 10 cm biezā slānītī. Kaulu starpā atrasta ieliekta dzelzs kruķadata ar bronzas stieples aptinumu (VI 229 : 36).

Sapostītais **21. kaps** atradās akmeņu riņķa ārpusē, 1,1 m dziļumā, orientācija nav nosakāma. No skeleta saglabājušies vienīgi kāju kaulu un ribu fragmenti. Piedevas: bronzas aproce ar vāļu galiem un pinuma ornamentu (VI 229 : 38) un bronzas spirālīte (VI 229 : 39).

25. kaps. Senākā apbedījuma paliekas uzkalniņā atklātas 60 cm dziļumā, orientētas, domājams, ZR—DA virzienā. No skeleta netraucēts saglabājies vienīgi pats augšgals: divi žokļa kaulu fragmenti, mugurkaula augšējais skriemeļis un divi atslēgas kaulu fragmenti bronzas kaklariņķa tuvumā. Abās pusēs galvai pa nelielam akmenim. Ap kaklu bronzas kaklariņķis ar spēcīgiem koniskiem galiem, galos stipri paresnināts (VI 229 : 47; II tab. : 5).

27. kaps atklājās zem uzkalniņa austrumu krotēs, zem lielas apses saknēm 80 cm dziļumā, orientēts Z—D virzienā, paralēli akmeņu riņķim. Skeleta kauli ļoti slikti saglabājušies: atrasti tikai daži zobi, labās rokas augšdelms, kreisās rokas apakšdelms. Iegurnis vāji saglabājies, augšstilbu un lielu kauli savās vietās. Piedevas: galvas rajonā bronzas važiņas ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā fragments (VI 229 : 53; III tab. : 6) — domājams, cepures rotājums. Galvas labajā pusē, paralēli apbedījumam, novietoti divi dzelzs uzmavas šķēpu gali (VI 229 : 64, 65; VIII tab. : 9, 10). Uz krūtīm šķērsām nolikta bronzas stopa sakta ar kājas šķērsi (VI 229 : 56; III tab. : 8), tās tuvumā labajai rokai piederošas trīs salūzušas tievas bronzas aproces (VI 229 : 57—59; VI tab. : 18). Jostas rajonā atklāti ļoti iznīkuši ādas jostas un tās apkaluma fragmenti (VI 229 : 54), kā arī bronzas spirālītes no zobena piekara (VI 229 : 55). Uz krūtīm atrasts arī kaula šķautņains cilindriņš (VI 229 : 60). Krūšu rajonā, kreisajā pusē, nolikti divi bronzas profilēti piesīši ar īsu konusveida dzeloni un četrstūra pamatni ar piestiprināšanas kniedīšu paliekām (VI 229 : 61, 62; VIII tab. : 2, 3). Gar kreisajiem sāniem novietots dzelzs vienasmens zobens ar slaidu, vienmērīgi platu asmeni (VI 229 : 66; VIII tab. : 8). Pie labajiem sāniem jostas rajonā, ar asmeni pret apbedījumu dzelzs šaurasmens cirvis ar apaļu kātcaurumu (VI 229 : 67; XI tab. : 6). Mirušā tērps lejasdaļā bijis rotāts ar bronzas stieples riņķīšiem (VI 229 : 63).

28. kaps atradās uzkalniņa austrumu malā ārpus akmeņu riņķa, blakus diviem akmeņu riņķa akmeņiem, kas bija aizsviesti no savas vietas, ierīkojot 27. apbedījumu. 50 cm dziļumā atklājās pilnīgi sajaukta skeleta kauli ar nenosakāmu orientāciju. Saglabājies sadragāts galvaskauss un salauzīti augšstilbu un lielu kauli, kā arī citu kaulu mazākas drumslas. Pie-

deva: bronzas aprobe ar plakani trīsstūrīnu šķērsriezumu (VI 229 : 68; VI tab. : 7).

43. kaps — maza bērna vāji saglabājušies sīki kauli 50 cm dziļumā. Kaps orientēts Z—D virzienā. Piedevas: apmēram labās kājas augšstilba rajonā miniatūrs dzelzs šaurasmens cirvītis (VI 229 : 171), visā kapa rajonā izkaisītas sešas bronzas spirālītes (VI 229 : 172).

44. kaps. 53 cm dziļumā atradās maza bērna ļoti iznīkuša skeleta paliekas ar piena zobiem. Kaps orientēts ZR—DA virzienā. Saglabājies galvaskauss un augšstilbu kauli. Piedeva: bronzas spirālīte galvas rajonā (VI 229 : 173).

53. kapā mirušais guldīts Z—D virzienā paralēli akmeņu riņķim 60 cm dziļumā. Skelets saglabājies netraucēts, kaut arī kauli trausli. Abas rokas bijušas pārlīktas pāri krūtīm. Piedevas: pie labās rokas augšdelma bronzas spieķadatiņa (VI 229 : 176; IV tab. : 12), uz labās kājas augšstilba kaula dzelzs nazis (VI 229 : 178), gar kreiso kāju ar lapu pret dienvidiem dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 229 : 177; VIII tab. : 12).

59. kaps atklājās pašā uzkalniņa ziemeļaustrumu sektora malā, akmeņu riņķa rajonā, daļēji zem apses saknēm. Mirušais apbedīts 40 cm dziļumā uz uzkalniņa pamatzemes. Lai viņu apbedītu, bija jāatbīda vairāki akmeņu riņķa akmeņi. Apbedījums orientēts paralēli akmeņu riņķim, no D uz Z (ar mazu novirzi). Lai gan apbedījums netraucēts, skeleta kauli saglabājušies vāji un sīkākie pilnīgi iznīkuši. Galvaskauss, kas bijis pagriezts pret labo plecu, sapspiests. Atrasts kreisais atslēgas kauls un daži mugurkaula skriemeļi bronzas lietu tuvumā. No iegurņa saglabājies tikai mazs fragments. Savās vietās abu kāju augšstilbu un lielu kauli. Piedevas: mirušajam ap kaklu divi bronzas kaklariņķi — kaklariņķis ar seglu un kāša galiem (VI 229 : 184; II tab. : 7) un kaklariņķis ar maziem rombiskiem galiem (VI 229 : 185; II tab. : 8). Krūšu labajā pusē dzelzs spieķadata (VI 229 : 186; IV tab. : 20). Pāri labās kājas augšstilba kaulam ieslīpi pret kapu novietots dzelzs nazītis (VI 229 : 189; XIII tab. : 26). Paralēli kapa virzienam, ar lapu pret ziemeļiem novietots dzelzs šķēpa gals ar slaidu uzmavu (VI 229 : 187; VIII tab. : 16). Dzelzs šaurasmens cirvis (VI 229 : 188; XI tab. : 7) nolikts šķērsām pāri pēdām.

60. kaps atklāts zem 37. — bērna apbedījuma 1 m dziļumā tumšā, ar oglītēm jauktā zemē. Galvaskausa virsma atklājās jau 90 cm dziļumā. Apbedījums orientēts precīzā A—R virzienā. No skeleta saglabājies galvaskauss, kas pagriezts pret labo plecu, roku kauli un kāju kauli līdz ceļiem. Kreisā roka saliekta elkonī un pacelta pret galvu. Piedevas: uz kreiso

sās rokas masīva bronzas aprobe ar zvērgalvu galiem un šķērsriezumā segmentveida loku (VI 229 : 191; VI tab. : 30). Uz krūtīm otrādā stāvoklī bronzas pakavsakta ar magoņgalvu galiem un gludu loku (VI 229 : 190; III tab. : 11). Iegurņa rajonā sarūsējuša dzelzs nazīša fragments (VI 229 : 192).

61. kaps atklāts akmeņu riņķa tuvumā zem lielas apses saknēm, kas apbedījumu sapostījušas. Kapa dziļums 70 cm, tas orientēts R—A virzienā. No pusaudža skeleta saglabājušās vājas galvaskausa paliekas ar žokļa fragmentu, daži mugurkaula skriemeļu fragmenti, vairāki izkustināti apakšdelma fragmenti un abu kāju augšstilbu kaulu fragmenti. Piedevas: gar kreiso roku, ar smaili pret rietumiem garš kaujas nazis (VI 229 : 194). Uz krūtīm virtenē savijusies satrūkusi bronzas važiņa (VI 229 : 193). Pie labajiem sāniem, augšpus iegurņa, gabalos sadalījies dzelzs šaurasmens cirvis (VI 229 : 195).

62. kaps — postīta apbedījuma paliekas 40 cm dziļumā, kapa orientācija vairs nav nosakāma. No skeleta saglabājies tikai augšstilba kaula fragments un rokas apakšdelma kauli zem cirvja. Piedevas: kapa dienvidu galā senlietu grupa — otrādā stāvoklī bronzas pakavsakta ar magoņgalvu galiem (VI 229 : 196; III tab. : 13). Saktai piekļaujas dzelzs platasmens cirvja piets (VI 229 : 198; XII tab. : 8). Zem cirvja bronzas aprobe ar zvērgalvu galiem un šķērsriezumā segmentveidīgu loku (VI 229 : 197; VI tab. : 299) kopā ar apakšdelma kauliem.

65. kaps — postīts apbedījums 75 cm dziļumā, orientēts paralēli akmeņu riņķim no R uz A (ar mazu novirzi). No skeleta saglabājušies fragmentāri iegurņa kauli un ļoti iznīkuši augšstilbu un lielu kauli. Piedeva: gar kreisās kājas augšstilbu novietots vidū pārlūzis dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 229 : 201; VIII tab. : 14).

74. kaps — koku sakņu postīts apbedījums 90 cm dziļumā, orientēts R—A virzienā. No skeleta saglabājies tikai skeleta augšgals līdz iegurnim. Krūšu rajonā atrasts bronzas riņķītis ar ievērtiem diviem bronzas zvārgulīšiem. Abiem zvārgulīšiem ir krusta šķēlums (VI 229 : 221).

Lielos postījumus Ratulānu uzkalniņā raksturo daudzie savrupatradumi, kas cēlušies no izpostītiem apbedījumiem. Sapostītam agrā dzelzs laikmeta apbedījumam pieder divas bronzas aproces ar aukliņu ornamentu, kas, domājams, atradušās pie viena apbedījuma (VI 229 : 383; V tab. : 11; VI 229 : 384), dzelzs spieķadatas (VI 229 : 351, 392, 401), dzelzs rauknītis (VI 229 : 86), dzelzs šaurasmens cirvji ar apaļu kātcaurumu (VI 229 : 109, 245). Lielā skaitā iegūti dzelzs uzmavas šķēpu gali, kas attiecas gan uz agro, gan vidējo dzelzs laikmetu (VI

229 : 82, 99; VIII tab. : 11; VI 229 : 103, 108; VIII tab. : 13; VI 229 : 120, 225, 228, 243; VIII tab. : 5; VI 229 : 267, 292, 317, 321, 335; VIII tab. : 7; VI 229 : 352; VIII tab. : 6; VI 229 : 368; VIII tab. : 15; VI 229 : 371; VII tab. : 10; VI 229 : 394; VII tab. : 11; VI 229 : 396) un liecina par vismaz 18 izpostītiem apbedījumiem.

Lielāks skaits savrupatradumu raksturo vidējā dzelzs laikmeta apbedījumu īpatnību uzkalniņā. Bez jau minētajiem uzmavas šķēpu galiem atrasta bronzas trīsstūradata (VI 229 : 310; IV tab. : 9), bronzas krukadata ar bronzas stieples aptinumu (VI 229 : 93; IV tab. : 16), bronzas zvaniņi (VI 229 : 98, 128, 132), bronzas trīsstūrains piekariņi (VI 229 : 237, 355, 379), mazi sudraba tordēta kaklariņķa fragmenti (VI 229 : 146), dzelzs naži ar liektu muguru (VI 229 : 234, 257, 306, 318), dzelzs sirpjī (VI 229 : 252, 273, 283).

Daudz ir savrup atrasto aproču (VI 229 : 38; VI tab. : 9; VI 229 : 57—59, 77; VI tab. : 6; VI 229 : 147—149; VI tab. : 11; VI 229 : 150; V tab. : 21; VI 229 : 224; VI tab. : 5; VI 229 : 275; VI tab. : 12). Savrup uzieti arī vidējā dzelzs laikmeta šaurasmens cirvji (VI 229 : 83, 90, 102, 129; XII tab. : 1; VI 229 : 320; XI tab. : 4, VI 229 : 377; XII tab. : 2), kā arī cirvis ar mēlesveida izlaidumiem kātauruma sānos (VI 229 : 259; XII tab. : 3).

Uzkalniņš kā apbedīšanas vieta izmantots arī vēlajā dzelzs laikmetā. To apliecina samērā liels skaits savrupatradumu: bronzas kaklariņķis ar kašu galiem (VI 229 : 324), pakavsakta ar magoņgalvu galiem (VI 229 : 247; III tab. : 12), pakavsakta ar zvērgalvu galiem (VI 229 : 299), aproce ar zvērgalvu galiem (VI 229 : 269; VI tab. : 31), bronzas spirālgredzeni (VI 229 : 88, 96, 119, 260, 278, 315, 358, 362, 374), dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 229 : 312), divi dzelzs cirvji ar trīsstūrainiem izlaidumiem kātauruma sānos (VI 229 : 286, 296; XII tab. : 4), bronzas zvārgulītis (VI 229 : 110), bronzas gredzens ar divkārsu priekšpusi (VI 229 : 238). Pieminams arī dzelzs platasmens miniatūrcirvītis (VI 229 : 360) no kāda izpostīta bērna apbedījuma.

SĒLPILS ĶUNCU KAPULAUKS

Jēkabpils raj. Sēlpils c. p. Izrakumu materiāli glabājas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 240) un LVM Arheoloģijas nodaļā (A 7487 : 1—11).

Lit.: LA. — 332. lpp.; Šnore E. Izrakumi Ķuncu kapulaukā // MAT 1980./1981. — R., 1982. — 120.—125. lpp.; Шноре Э. Работа кюнцкой экспедиции // АО 1981. — М., 1983. — С. 390.

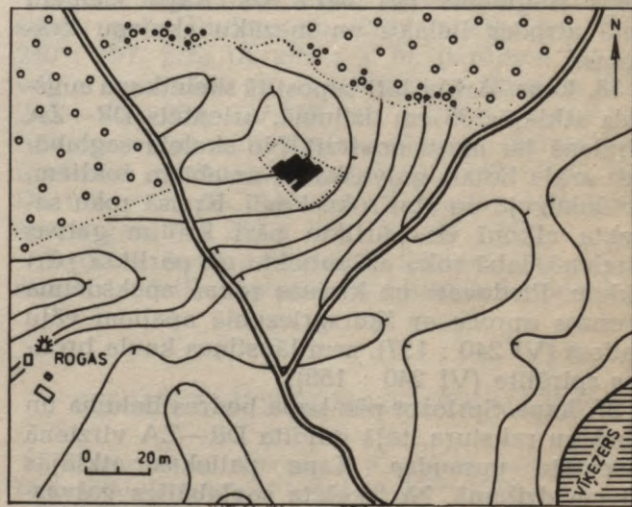
1981. gadā arheoloģisko izrakumu laikā (10. att.) izdevies noskaidrot, ka agrajā dzelzs laikmetā Ķuncu kapulaukā atradies viens vai vairāki kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi pie pamatnes. Kapulauku stipri postījušas pirmā pasaules kara tranšejas, sanitārā punkta un lauku virtuves vieta, ilgstoša aršana. Maz agrā dzelzs laikmeta atradumu. Izrakumos iegūts tikai viens 4. gs. dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 318; X tab. : 6) un bronzas aproce ar trīsstūrains šķērgriezumu (A 7487 : 7), kā arī konstatētas puslokā saglabājušās lielu akmeņu grupas. Dažu apbedījumu savdabīgais atšķirīgais galv-un kājgaļa dziļums liecina, ka mirušais guldīts slīpi — ar galvu augstāk un kājām zemāk (45. kapa galvgalis atradies 55 cm, bet kājgalis 70 cm dziļumā).

Gadu pēc izrakumiem iegūtais savrupatradums — liela 10. gs. pakavsakta (VI 240 : 320) — liecina, ka Ķuncu kapulauka teritorija pārsniedz aizsardzībā ņemto un izrakumos izpētīto četrstūri. Kapulauks acīmredzot aizņēmis visu pret Viķezeru vērsto uzkalna nogāzi.

Kapu aprakstos sīkāk raksturoti tikai vidējā un vēlā dzelzs laikmeta apbedījumi. Par 17.—19. gs. vēlajiem pēcapbedījumiem dati sniegti 2. pielikumā.

1. kaps atklāts 60 cm dziļumā, orientēts ZA—DR virzienā. Pusaudža(?) skeleta kauli konstatēti 1,5×0,7 m lielā pelēcīgas zemes plankumā. Saglabājušies tikai niecīgi galvaskausa, roku augšdelmu un kāju augšstilbu kaulu fragmenti. Piedevas: pāri kājām pārliekts dzelzs šaurasmens cirvītis (VI 240 : 31), ceļgalu rajonā ieslīpi novietots dzelzs nazis (VI 240 : 32).

2. kaps atsegts 58 cm dziļumā četrstūrains kapa bedrē, orientēts Z—D virzienā. Bērns ske-

10. att. Ķuncu kapulauka izvietojuma plāns.

lets, atskaitot zoba fragmentu, pilnīgi iznīcis. Piedeva: dzelzs sirpītis (VI 240 : 33).

3. kaps. Pelnainā zemē 60 cm dziļumā nedrošs ugunskaps. Atrasts tikai viens kalcinēts kauliņš. Piedevas: bronzas kaklariņķis ar noplacinātiem galiem (VI 240 : 34) un dzelzs riņķadata ar bronzas stieples aptinumu (VI 240 : 35).

4. kaps — pilnīgi iznīkuša skeletkapa paliekas 55 cm dziļumā. Piedevas: dzelzs nazis (VI 240 : 36) un dzelzs ilens (VI 240 : 37).

5. kaps. Labi iezīmētā kapa bedrē, kuras ziemeļu galu sajaukusi kara laika tranšeja ar dzeloņstiepli, atrasts dzelzs vienasmens kaujas nazis vai miniatūrs bērna vienasmens zobens (VI 240 : 38). Skeleta kauli pilnīgi iznīkuši.

6. kapā 75 cm dziļumā uzietā dzelzs adata ar apdrupušiem galiem (VI 240 : 44). Skeleta kauli pilnīgi iznīkuši.

7. kaps — daļēji postīta, RZR—ADA virzienā guldīta sievietes apbedījuma paliekas 60 cm dziļumā. Saglabājušies daži mugurkaula skriemeļi un fragmentāri iegurnā, augšstilbu un lielu kauli. Piedevas: galvgaļa rajonā bronzas auduma rotāšanas gredzentiņi (VI 240 : 45) un sarūsējusi dzelzs adatiņa (VI 240 : 46). Gar labo kāju, tai paralēli novietots masīvs dzelzs sirpis (VI 240 : 47).

9. kaps — traucēta, pilnīgi iznīkuša bērna (?) apbedījuma paliekas 60 cm dziļumā ar vairs nenosakāmu orientāciju. Saglabājušies vienīgi roku apakšdelmu kauli aprocēs. Kapa tuvumā atrasti arī vairāki nenoteiktam apbedījumam piederoši kauli. Piedevas: divas samērā šauras bronzas manšeta proces ar dobu vidusšķautni (VI 240 : 60, 61). Vāji iezīmējušās kapa bedres rajonā izkaisītas četras bronzas spirālītes (VI 240 : 63—66), bronzas trīsstūrainis piekariņš pie važiņas fragmenta (VI 240 : 62) un bronzas važiņas fragments (VI 240 : 67). Kapa ziemeļu galā atrodas lielāku un mazāku akmeņu krāvums.

33. kaps. Arkla ļoti sapostītā skeletkapa augšgals atklājās 35 cm dziļumā, orientēts DR—ZA virzienā (ar mazu novirzi). No skeleta saglabāties arkla bojāts galvaskauss ar abiem žokļiem, krūškurvja un abu roku kauli. Kreisā roka saliekta elkonī un pārlikta pāri krūtīm galvas virzienā, labā roka arī saliekta un pārlikta pāri vidim. Piedevas: uz kreisās rokas apakšdelma bronzas aprobe ar šķērsgrīzumā apaļiem vāļu galiem (VI 240 : 157), zem lāpstiņas kaula bronzas spirālīte (VI 240 : 158).

37. kaps. Spriežot pēc kapa bedres lieluma un piedevu rakstura, tajā guldīta DR—ZA virzienā orientēta pusaudze. Kapa paliekas atklājās 40 cm dziļumā. No skeleta saglabāties galvaskausa fragments, kreisās rokas augšdelma fragments, abu roku apakšdelmi aprocēs, četri mu-

gurkaula skriemeļi un dažas ribas. Spriežot pēc aproču stāvokļa, kreisā roka bijusi nolikta gar sāniem, bet labā pārlikta šķērsām pāri krūtīm. Piedevas: divas vidēji platas bronzas manšeta proces ar dobu vidusšķautni — pa vienai uz katras rokas (VI 240 : 167, 168). Gar labās rokas augšdelmu nolikts dzelzs taisnmuguras sirpis (VI 240 : 174). Kapa rajonā izkaisīti divi bronzas spirālgredzeni (VI 240 : 169, 170), dzelzs kruķadatas fragments ar bronzas stieples aptinumu (VI 240 : 171), bronzas važiņas fragments (VI 240 : 172) un auduma rotājuma bronzas spirālītes un gredzentiņi (VI 240 : 173).

42. kaps — vājas skeletkapa paliekas, kas orientētas ZR—DA (?) virzienā, 30 cm dziļumā. No skeleta saglabājusies galvaskausa pakauša daļa, tās tuvumā vairāki no savas vietas izkustināti siki kaulu fragmenti. Piedevas: cieši pie galvaskausa bronzas krūšu važiņa, kas darīnā no rievotiem bronzas skārda gredzentiņiem (VI 240 : 179). Nelielā attālumā viena no otras atradās divas vidēja platuma bronzas manšeta proces ar dobu vidusšķautni (VI 240 : 177; VI tab. : 20; VI 240 : 178). Tajās saglabājušies abu roku apakšdelmu kauli.

43. kaps — sapostīta, DA—ZR virzienā orientēta skeletkapa kājgalis *in situ* 55 cm dziļumā. Dziļākā līmenī atklājās arī galvaskauss, kura piederība apbedījumam nav pilnīgi droši pierādāma. Piedevas: pie labās kājas ceļgala nolikts dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 180), paralēli kreisajam augšstilba kaulam novietots dzelzs nazis (VI 240 : 181). Nav īsti pierādāma lapasveida dzelzs iedzītņa šķēpa gala piederība (VI 240 : 182) šim kapam, jo tas atrasts 50 cm attālumā.

52. kaps — galīgi iznīkuša, iespējams, Z—D virzienā orientēta skeletkapa paliekas 48 cm dziļumā. No skeleta saglabājušies tikai daži zobi ar zaļu patīnu, kas norāda, ka galvas rajonā atradusies kāda bronzas rota, un vairāki ribu (?) fragmenti. Piedevas: viena otrai blakus divas bronzas dobas aprobe ar sašaurinātiem galiem (VI 240 : 223, 224), to tuvumā trīs bronzas spirāles (VI 240 : 222), tālāk dzelzs adata (VI 240 : 225). Vairākajā kāju rajonā viens otram blakus divi palieli laukakmeņi, kuri, iespējams, saistīti ar apbedījumu.

56. kaps — iznīkuša un traucēta vīrieša skeletkapa paliekas 38 cm dziļumā pie liela akmeņu ieloka. Skeleta kauli iznīkuši pilnīgi. Kapa vairākajā orientācija ir no DA uz ZR. Piedevas: cieši pie akmeņiem viens otram galā dzelzs iedzītņa šķēpa gals ar vītollapasveida lapu (VI 240 : 227; IX tab. : 4) un iedzītņa šķēpa gals ar atkarpēm (VI 240 : 226; IX tab. : 6). Kapa rajonā ieslīpi novietots dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 228; XI tab. : 9).

57. kaps — pilnīgi iznīkuša vīrieša skeletkapa paliekas 37 cm dziļumā. Kapa piedevas netraucētas, pēc tām spriežot, apbedījums orientēts ZR—DA virzienā. Piedevas: abi iedzītņi šķēpu gali ar vītollapasveida lapu novietoti viens virs otra (VI 240 : 229, 230; IX tab. : 7). Nedaudz tālāk, domājams, kapa virzienam perpendikulāri, nolikts dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 231).

59. kaps — maza bērna apbedījuma niecīgas paliekas, saglabājušās tikai sīkas zobu plēksnes un kauliņu paliekas aprocē. Piedevas: bronzas aprocīte ar nedaudz skaldņotiem vāļu galiem un šķērsrieviņu ornamentu (VI 240 : 264; VI tab. : 15), tai blakus abos galos apdrupis dzelzs nazis (VI 240 : 265).

61. kaps — pilnīgi iznīkuša vīrieša skeletkapa paliekas 65 cm dziļumā. Kapa orientācija nav nosakāma. Piedevas: ļoti masīvs iedzītņi šķēpa gals ar vītollapasveida lapu (VI 240 : 269; IX tab. : 10), dzelzs vienasmens zobens (VI 240 : 267) un dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 268).

67. kaps ierakts mālā 90 cm dziļumā, orientēts ZR—DA virzienā. No skeleta saglabājušies zobi, kā arī kreisās rokas augšdelms ar apakšdelmu aprocē. Kreisā roka bijusi saliekta elkonī un pacelta pret galvu, šķiet, ka līdzīgi bijusi pacelta arī labā roka, lai gan kaulu paliekas te vājāk saglabājušās. Piedevas: galvas rajonā dzelzs sirpītis (VI 240 : 278), tā tuvumā labās rokas aprocē ar paplašinātiem, dobiem galiem un pinuma ornamentu (VI 240 : 271). Uz kreisās rokas bronzas doba aprocē ar sašaurinātiem galiem un šķērsrieviņu ornamentu (VI 240 : 272). Krūšu rajonā divu dzelzs kruķadatu fragmenti ar bronzas stieples aptinumu (VI 240 : 273, 274), bronzas spirālīte (VI 240 : 276) un dzelzs priekšmeta fragments (VI 240 : 275).

68. kaps — vienīgais, oļos ieraktais, labi saglabājies vīrieša apbedījums kapulaukā. Tas atklāts 40 cm dziļumā, orientēts ZA—DR virzienā. Visi kauli savās vietās. Kreisā roka saliekta elkonī un pārlikta pāri krūtīm galvas virzienā, labā roka arī saliekta elkonī, bet pārlikta pāri jostasvietai. Piedevas: gar labo plecu viens otram blakus novietoti dzelzs iedzītņi šķēpa gals ar divām atkarpēm (VI 240 : 280) un mazs dzelzs uzmaivas šķēpa gals ar lapasveida lapu (VI 240 : 279). Gar labo stilba kaulu iegurna tuvumā nolikts dzelzs taisnmuguras kaujas nazis (VI 240 : 281) un tam šķērsām pāri ar asmeni uz leju dzelzs šaurasmens cirvis (VI 240 : 282).

72. kapu tikai nosacīti var dēvēt par kapu. Tas atklājās ap 60 cm garā, tumšpelēkas zemes laukumā 35 cm dziļumā. Apbedījuma orien-

tācija nenosakāma. Kauli iztrūkst pilnīgi, senlietas no savas vietas izkustinātas. Piedevas: bronzas aprocē ar šķērsgriezumā apaļiem vāļu galiem un pinuma ornamentu (VI 240 : 312), pārlūzusi dzelzs kruķadata ar bronzas stieples aptinumu (VI 240 : 313) un pārlūzusi dzelzs sirpītis (VI 240 : 314).

No 193 savrupatradumiem Ķuncu kapulaukā lielākā daļa attiecas uz vidējo dzelzs laikmetu. Pārsvārā atrastas rotaslietas, īpaši aprocēs. No ieročiem dominē iedzītņi šķēpu gali.

Savrupatradumu starpā ir arī bronzas stopa saktas: ar šķērsi (VI 240 : 130; III tab. : 9), ar magoņgalvu galiem (VI 240 : 234; III tab. : 10) un vairāki pēdējā tipa saktu fragmenti. Kapulaukā maz atrasts rotadatu: bronzas trīsstūradata (VI 240 : 184; IV tab. : 10), rotadata ar pagarinātu galvu (VI 240 : 203; IV tab. : 6), astoņas kruķadatas (viena no tām VI 240 : 303; IV tab. : 15). No aprocēm minamas vāļu galu aprocēs (VI 240 : 256; VI tab. : 24), dažreiz to gali skaldņoti (VI 240 : 306; VI tab. : 10). Iegūtas arī dobās aprocēs (kopā 13): ar sašaurinātiem galiem (VI 240 : 260; VI tab. : 17; VI 240 : 188; VI tab. : 21; VI 240 : 235; VI tab. : 23; VI 240 : 244; VI tab. : 28), ar rombu ornamentu (VI 240 : 262; VI tab. : 22), ar šķērsvalnīšiem (VI 240 : 190; VI tab. : 26; VI 240 : 239, VI tab. : 27). Vēl atrastas divas aprocēs ar plāniem, šķērsgriezumā četrstūrīgiem galiem un trīsinātas līnijas ornamentu (VI 240 : 20, 138; V tab. : 23, 22), kā arī plakani trīsstūrains aprocē ar rombu ornamentu (VI 240 : 99; V tab. : 18). Bieži ir manšetafroču atradumi (8 eksemplāri): ar vienu eksemplāru pārstāvēta šo afroču masīvā izejforma (VI 240 : 100; VI tab. : 19), pārsvārā atrastas platās aprocēs ar dobu vidusšķautni (VI 240 : 177; VI tab. : 20).

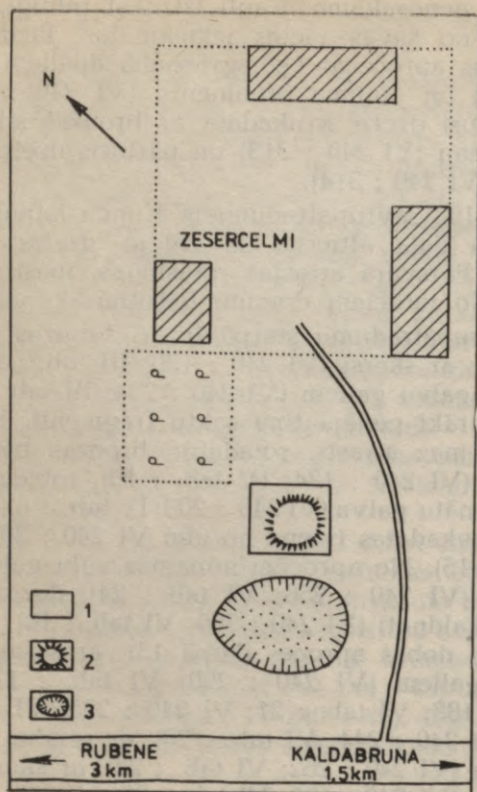
Ķuncu kapulaukā iegūti galvenokārt iedzītņi šķēpu gali. Diviem no tiem ir atkarpes (VI 240 : 197, 226; IX tab. : 5, 6), pārējiem lapasveida lapa. Daļa no maza izmēra šķēpiem (VI 240 : 139, 284, 227; IX tab. : 2—4) varētu attiekties arī uz vēlo dzelzs laikmetu. Parastākie ir slaidie iedzītņi šķēpu gali (VI 240 : 230, 79; IX tab. : 7, 8). Atrasts arī masīvs ļoti garš šķēpa gals (VI 240 : 269; IX tab. : 10).

Daudzie savrupatradumi liecina par lielu skaitu izpostītu apbedījumu Ķuncu kapulaukā.

BEBRENES ZESERCELMU UZKALNIŅŠ

Daugavpils raj. Bebrene c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 8535—8541).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 11., 30., 36. lpp.; LA. — 135., 330. lpp.

11. att. Zesercelmu uzkalniņa izvietojuma plāns:
1 — izrakumu laukums, 2 — uzkalniņš, 3 — bedre.

Izrakumus Bebreņu Zesercelmos izraisīja apstākļi, ka uzkalniņa akmeņu riņķa vietā māju īpašnieks bija nodomājis celt dzīvojamo ēku. 1934. gadā E. Šnore, Pieminekļu valdes komandēta, izdarīja pārbaudes izrakumus, atsedzot projektētās mājas vietā 9×11 m lielu laukumu (11. att.).

Kapu uzkalniņš bija 5,6 m² liels, mērot pie akmeņu riņķa akmeņiem, tā sākotnējais augstums vairs nebija nosakāms. Uzkalniņš izrādījās stipri postīts: uzkalniņa uzbēruma vairs nebija, bija atklājies akmeņu riņķis, no kura daļa akmeņu gulēja jau zemes virspusē, daļa iesniedzās ap 25 cm dziļi zemē (12. att.).

Iedziļinoties uzkalniņā, tā dienvidu pusē atklāts izplūdušas formas tumšs plankums, kuram 50 cm dziļumā iezīmējās deguma un trūdu svītras un palielas oglītes. Šis plankums 75 cm dziļumā iegūst četrstūrains kontūras, vēlāk apaļas un izbeidzas 1,2 m dziļumā jau slāņainā pamatsmiltī. Bez šīs postījuma bedres izdodas atklāt tikai viena apbedījuma vājas paliekas.

Uzkalniņa centra tuvumā 75 cm dziļumā jauktā zemē atrasts galvaskausa fragments, no tā netālu bronzas spirālīte (A 8535 : 1) un bron-

zas važiņas fragments no šķērsgrīzumā trīsstūrīgiem locekļiem (A 8535 : 2).

Izrakumos iemērītā laukuma ietvaros atsegta arī uzkalniņa tuvākā apkārtnē tā dienvidrietumu pusē. Šeit, jau ārpus akmeņu riņķa, atklāti četri apbedījumi.

1. kaps konstatēts uzkalniņa dienvidu malā, 70 m attālumā no akmeņu riņķa malējā akmens. Apbedījums orientēts ZR—DA virzienā, ierakts 68 cm dziļumā. Kapa bedre iezīmējas ļoti vāji, to norādīja galvas rajonā no apkārtējās atšķirīga tumšāka zeme. No skeleta saglabājušies divi galvaskausa fragmenti un to tuvumā apakšžokļa fragments ar zobiem, kas iekrāsojušies zaļi, kā arī abu roku apakšdelmu kauli aprocēs. Pārējie kauli iznikuši. Piedevas: pie abiem galvaskausa fragmentiem pa bronzas važiņas fragmentam ar bronzas trīsstūrīgu piekariņu galā (A 8536 : 1, 2). Apakšžokļa tuvumā bronzas spirālītes (A 8536 : 11). Uz ziemeļrietumiem no galvaskausa bronzas caurulīte un bronzas cilindriņš (A 8536 : 4). Krūšu rajonā, apakšžokļa tuvumā divi bronzas spirālgredzeni (A 8536 : 5, 6), kas liecina, ka abas mirušā rokas bijušas paceltas pret galvu. Ne daudz zemāk divas bronzas aprocēs ar paplašinātiem plakaniem galiem un pinuma ornamentu (A 8536 : 7, 8). Vēl zemāk, apmēram jostas rajonā, atklājās viena otrai paralēli novietotas divas dzelzs rotadatas: dzelzs krukadatas (?) fragments (A 8536 : 9) un bojāta dzelzs krukadata ar bronzas stieples aptinumu (A 8536 : 10).

2. kaps pieslēdzies akmeņu riņķim uzkalniņa dienvidrietumu pusē. Sievietes apbedījums orientēts ZZR—DDA virzienā, ierakts 85 cm dziļumā. Kapa bedres izmēri nav nosakāmi. No skeleta saglabājies galvaskausa sliktā stāvoklī

12. att. Skats uz sapostīto Zesercelmu uzkalniņu.

ar noslidējušu apakšzokli, daži krūšukurvja kaulu fragmenti bronzas kaklariņķa tuvumā, roku apakšdelmu kauli aprocēs un kreisās kājas augšstilba kauls. Piedevas: ap kaklu bronzas tordēts kaklariņķis ar četrskaldņainiem galiem (A 8537 : 1), uz kreisās rokas, kas bijusi pacelta pret galvu, bronzas aprobe ar šķērsgriezumā apaļiem vāļu galiem un pinuma ornamentu (A 8537 : 2), uz labās rokas, kas, šķiet, bijusi nolikta gar sāniem, otra, līdzīga aprobe ar vāļu galiem (A 8537 : 3). Krūšu rajonā atrasti divi dzelzs kruķadatu fragmenti (A 8537 : 4). Dzelzs sirpis (A 8537 : 5) nolikts aiz galvas ar asmeni pret apbedījumu, tā tuvumā uziets iznīkušas dzelzs adatas (?) fragments (A 8537 : 6).

3. kaps — bērna apbedījuma paliekas atklātas 30 cm attālumā no 2. kapa. Tas arī orientēts ZZR—DDA virzienā, ierakts 70 cm dziļumā. No skeleta saglabājušies daži mugurkaula skriemeļi, daži ribu fragmenti bronzas lietu tuvumā un abu roku apakšdelmu kauli aprocēs. Piedevas: maza, šķērsgriezumā trīsstūrīga bronzas aprobe ar trīsinātas līnijas ornamentu (A 8538 : 1), šķiet, atradusies uz kreisās rokas, kas bijusi pacelta pret galvu, blakus aprobe puse ar paplašinātiem rombiskiem galiem (A 8538 : 2). Krūšu rajonā iegūta bronzas spirālīte (A 8538 : 4) un bronzas važiņas fragments (A 8538 : 5). Paralēli apbedījumam novietots dzelzs sirpis ar spalvu galvgaļa virzienā. Domājams, ka blakus apbedīta sieviete ar bērnu.

4. kaps atklāts 1,3 m attālumā no uzkalniņa akmeņu riņķa ziemeļu malas. Samērā skaidri iezīmējusies kapa bedre ir 1,4 m gara un 0,5 m plata. Mirusī sieviete ierakta 70 cm dziļumā un orientēta RDR—AZA virzienā. No skeleta saglabājies gabalos sadalījis galvaskauss ar apakšzokli un dažu sīku kaulu fragmenti bronzas lietu tuvumā. Piedevas: pie apakšzokļa saglabājušās kaklarotas paliekas: bronzas spirālītes, sīkas krellītes un bronzas važiņas fragments (A 8539 : 1). Uz krūtīm, augšpus jostasvietas atrasti divu dzelzs kruķadatu ar bronzas stieples aptinumu fragmenti (A 8539 : 2—4). Uz krūtīm dažādās vietās bronzas spirālītes, kas, domājams, rotājušas tērpu (A 8539 : 5).

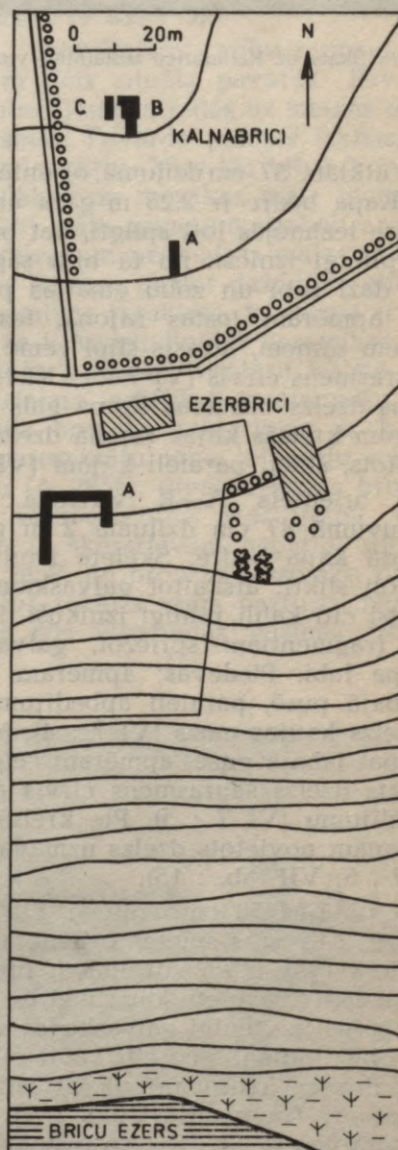
Zesercelmu uzkalniņa izrakumos iegūti arī savrupatradumi (A 8541 : 1—3).

Uzkalniņu, izlaužot akmeņus, postījis jaun-saimniecības īpašnieks J. Ūbelis. Viņš stāstīja, ka pašā uzkalniņā neko neesot atradis, bet tikai tīrumā aiz uzkalniņa. Pirms J. Ūbeļa saimniecības šajā vietā bijis mežs. Tomēr divi dzelzs šaurasmens cirvjī ar abpusēju pietsega pagarinājumu un apaļu kātcaurumu (A 8541 : 1, 2), kurus J. Ūbelis nodeva ekspedīcijai, liek apšaubīt šos izteikumus.

VECPIEBALGAS KALNABRICU UZKALNIŅŠ

Cēsu raj. Vecpiebalgas c. p. Izrakumu materiāli glabājas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 7).
Lit.: LA. — 135., 330. lpp.; LVKPS. — 40. lpp., Nr. 168.

Izdarot pārbaudes izrakumus Ezerbricos, iegūtas ziņas par uzkalniņiem blakus mājās — Kalnabricos (13. att.). Cieši blakus Kalnabricu ēkām saglabājušies divi uzkalniņi. Vienu no gandrīz jau nolīdzinātajiem uzkalniņiem (14. att.) 1948. gadā izpētījusi E. Šnore.

13. att. Kalnabricu un Ezerbricu izvietojuma plāns: A, B, C — izrakumu laukumi.

14. att. Skats uz Kalnabricu uzkalniņu vietu.

1. kaps atklāts 57 cm dziļumā, orientēts A—R virzienā. Kapa bedre ir 2,25 m gara un 0,6 m plata. Bedre iezīmējās ļoti spilgti, bet pats skelets bija pilnīgi iznīcis, no tā bija saglabājušies tikai daži zobī un zobu emaljas paliekas. Piedevas: apmēram jostas rajonā, iespējams, pie labajiem sāniem, atrasts slīpi zemē iecirsts dzelzs šaurasmens cirvis (VI 7 : 1; XI tab. : 5), tam blakus dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 7 : 2). Apmēram kreisās kājas rajonā dzelzs nazis, kas novietots, šķiet, paralēli kājām (VI 7 : 3).

2. kaps orientēts A—R virzienā, atklāts 1. kapa tuvumā 47 cm dziļumā 2 m garā un 0,5 m platā kapa bedrē. Skeleta kauli saglabājušies ļoti slikti: atskaitot galvaskausa fragmentus, visi citi kauli pilnīgi iznīkuši. Pēc galvaskausa fragmentiem spriežot, galva bijusi noliekta pa labi. Piedevas: apmēram iegurnā rajonā labajā pusē, paralēli apbedījumam novietots dzelzs kaujas nazis (VI 7 : 4). Nedaudz zemāk, tāpat labajā pusē, apmēram ceļgalu rajonā nolikts dzelzs šaurasmens cirvis ar pietu pret apbedījumu (VI 7 : 5). Pie kreisās kājas paralēli kapam novietots dzelzs uzmavas šķēpa gals (VI 7 : 6; VII tab. : 15).

3. kaps atklājās 50 cm dziļumā 1,9 m garā kapa bedrē. Mirusī sieviete orientēta abiem iepriekšējiem vīriešu apbedījumiem pretējā — R—A virzienā. No skeleta kapa bedres rietumu galā saglabājušies vienīgi galvaskausa vāja apmale un zobu rindiņa. Visi citi kauli pilnīgi iznīkuši. Piedevas: krūšu rajonā atrasti mazas dzelzs adatiņas fragmenti (VI 7 : 7) un trīs bronzas spirālītes (VI 7 : 8). Ap jostasvietu novietots dzelzs sirpītis (VI 7 : 9), tam blakus gabalos sadalījies dzelzs ilens (VI 7 : 10) un bronzas spirālīte (VI 7 : 11).

Rajonā starp 1. un 2. kapu atklājās savrupatradumi: dzelzs šaurasmens cirvis ar apaļu kātcaurumu (VI 7 : 12) un dzelzs taisnmuguras nazis (VI 7 : 13). Kalnabricu tīrumā atradušies arī vidējā dzelzs laikmeta kapi, par to liecināja ekspedīcijai nodotais bojātais dzelzs šaurasmens cirvis ar ovālu kātcaurumu (VI 7 : 14).

ĶEIPENES KLĒTNIĒKU UZKALNIŅŠ

Ogres raj. Keipenes c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 8532, 8533, 8534 : 1—6).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 11. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. — S. 689, N 16; LA. — 99., 331. lpp.; LVKPS. — 71. lpp., Nr. 1039.

Pārbaudes izrakumus izraisīja jaunsaimnieka A. Cīruļa Valsts vēsturiskajam muzejam iesūtītās vēlā dzelzs laikmeta senlietas. Izdarot pārbaudes izrakumus nelielā zemes pacēlumā dzīvojamās mājas (bij. Ķeipenes muizas klēts) priekšā, noskaidrojās, ka te atradies agrā dzelzs laikmeta uzkalniņš ar vēlā dzelzs laikmeta pēcapbedījumiem. Bijušais uzkalniņš atradās sakņu dārzā, tāpēc pārbaudes izrakumi varēja notikt pavisam nelielā laukumā. Pārbaudes izrakumos atrasts slaidas formas dzelzs šaurasmens cirvis ar apaļu kātcaurumu (A 8534 : 1; X tab. : 4), trīs dzelzs uzmavas šķēpu gali (A 8534 : 2—4), dzelzs nazis ar liektu muguru (A 8534 : 5) un bronzas zvārgulītis ar cilpiņu (A 8534 : 6).

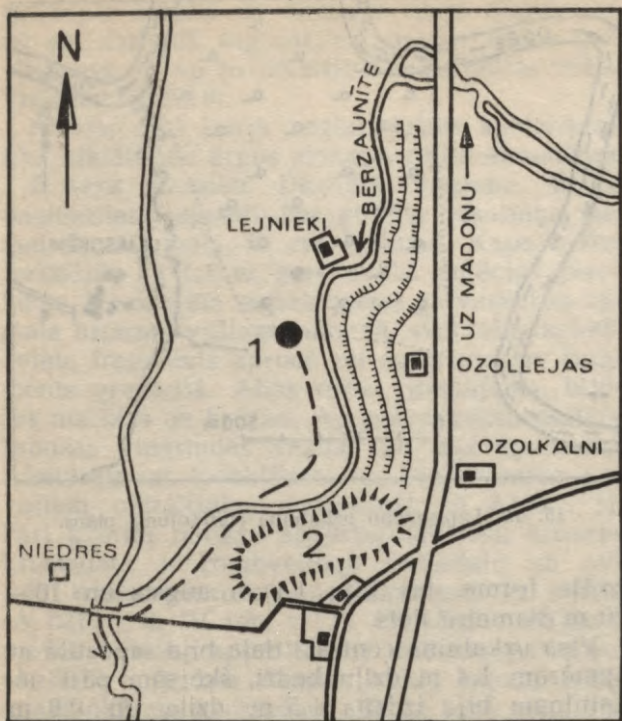
Valsts vēsturiskajā muzejā iesūtīts, šķiet, viena vēlā dzelzs laikmeta kapa inventārs: bronzas tordēts kaklariņķis ar četrstūrīgiem galiem (A 8532 : 1) un divas bronzas spirālāproces (A 8532 : 2, 3). Pārbaudes izrakumu laikā Klētnieku māju īpašnieks nodevis dzelzs uzmavas šķēpa galu ar garu uzmavu (A 8533).

MĀRCIENAS LEJNIEKU UZKALNIŅŠ

Madonas raj. Mārcienas c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 2856—2859, 12 577 : 1—6) un Madonas novadpētniecības un mākslas muzejā (MNM 19 880—19 882).

Lit.: Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — 39., 45., 46. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. — S. 691, N 21; LA. — 99., 333. lpp.; Šnore E. Aizsardzības izrakumi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņā Mārcienas Lejnīkos // MAT 1982 un 1983. — R., 1984. — 86.—89. lpp.; Шноре Э. Раскопки кургана в Марциена // АО 1983. — М., 1985. — С. 447.

Uzkalniņš arheoloģiskajā literatūrā pazīstams kopš 1930. gada, kad šī uzkalniņa sievietes kapa inventārs tika izstādīts Rīgā 2. Baltijas

15. att. Lejnietu uzkalniņa izvietojuma plāns:
1 — uzkalniņš, 2 — pilskalns.

arheologu kongresa laikā. Nākošās senlietas muzejā 1983. gadā iesniedzis arheologs J. Ur-tāns (A 12 577 : 1—6). Tajā pašā gadā Ma-donas novadpētniecības un mākslas muzejs uz sabiedriskiem pamatiem noorganizē aizsar-dzības izrakumus E. Šnores vadībā. Izrakumos iegūtās senlietas glabājas Madonas novadpēt-niecības un mākslas muzejā (MNM 19 880—19 882).

Lejnietu uzkalniņš, kurš, spriežot pēc izra-kumiem, bijis ap 14 m diametrā liels un ap 1 m augsts, situēts Bērzaunītes rietumu krastā (15., 16. att.). Pēc vietējo iedzīvotāju nostās-tiem, tam bijušas stāvas nogāzes, uz tā auguši krūmi un nelieli kociņi. Akmeņu riņķa akmeņi novesti jaunsaimniecības celtniecības laikā, šajā laikā ieraktas arī kartupeļu bedres un ap-glabāts kritis zirgs. Pēdīgi uzkalniņam pāri gā-jusi meliorācija, buldozers bija nogriezis uz-kalniņa virskārtu apm. 40—60 cm biezumā un augošos krūmus sagāzis izraktajās bedrēs. Uz-kalniņš atklājās ļoti sapostītā stāvoklī.

Aizsardzības izrakumu laikā konstatēts tikai viens netraucēts (centrālais) apbedījums.

1. kaps. Apbedījums atklāts 1 m dziļumā pie paša uzkalniņa centra tieši uz melnās, ogļainās kārtiņas tā pamatā un pieder pie vecākajiem apbedījumiem uzkalniņā. Šo precīzā R—A vir-

zienā orientēto apbedījumu atklāja rietumu krotē. Mirušajam galvas labajā pusē divi, kreisajā pusē viens paliels akmens. Skeleta kauli, atskaitot apakšdelma kaulu fragmentus aprocē, pilnīgi iznikuši. Pēc tiem spriežot, kāpā apbe-dīts pieaudzis indivīds. Piedevas: galvas labajā pusē, nedaudz iestāvus atrasta bronzas seš-spieķu riteņadata (MNM 19 881 : 1; IV tab. : 3), krūšu rajona kreisajā pusē samērā masīva bronzas aproce ar trīsstūrīgu šķērsgrīzumu. Aproce rotāta ar aukliņas un tīkliņa ornamentu (MNM 19 881 : 2; V tab. : 20). Apmēram pēdu rajonā iegūts dzelzs rauknītis ar atlūzušu iedzītīni (MNM 19 881 : 4; XIII tab. : 16). Krūšu rajonā atrasta arī maza apdrupusi bronzas spī-rālīte (MNM 19 881 : 3).

Blakus centrālajam apbedījumam atklāts 1,5×1,2 m liels rituāla pavards. Pavards, tā-pat kā apbedījums, atradās uz melnās uzkalniņa pamatvirsmas. Pavarda pamats izklāts ar jēla, oranža māla kārtu. Virs tās blīvā krājumā at-klājās lielākas un mazākas māla picīņas, atse-viški lielāki māla apmetumu gabali ar baļķu (?) nospiedumiem un nedaudzas māla trauku laus-kas. Visas lauskas pieder dažādiem gludās bez-ripas keramikas traukiem, to starpā ir gan pa-rupjas, gan it kā gludinātas keramikas paraugi.

Varbūtējā **2. kapa** inventāru Valsts vēsturis-kajam muzejam iesūtījis jaunsaimnieks A. Ābo-liņš. Iegūts bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem, pāresnīnātu loka lejasdaļu un tordētu vidusdaļu (A 2856), divas masīvas bronzas ap-roces ar šķērsgrīzumā sešstūrīgu, saulītēm, aukliņām un šķērsrievām bagātīgi rotātu loku (A 2857, 2858) un bronzas sešspieķu riteņadata, kuras galvā iekārts ažūrs važturis. No važtura nokarājas trīs vienrindas važiņas no trīsstū-

16. att. Skats uz Lejnietu uzkalniņu.

rainiem locekļiem ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā (A 2859).

Uz varbūtējo **3. kapu** attiecas J. Urtāna uzkalniņā savāktie priekšmeti: bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem (A 12 577 : 1; II tab. : 3), bronzas lunulu un spirālīšu kaklarota (A 12 577 : 2; III tab. : 2), bronzas rotadata ar profilētu galvu (A 12 577 : 3) un šķērsgrīzumā sešstūrīga bronzas aproce ar aukliņu, sauliņu un šķērsrievu ornamentu (A 12 577 : 4).

J. Urtāna uzkalniņā uzietais dzelzs kaujas nazis (A 12 577 : 5) un dzelzs šaurasmens cirvis (A 12 577 : 6) atrasti varbūtējā **4. kapā**.

Starp izrakumos atklātiem savrupatradumiem minami divi dzelzs šaurasmens cirvji (MNM 19 880 : 1, 3), trīs uzmavas šķēpu gali (MNM 19 880 : 4, 16, 29), dzelzs uzmavas cirvis (MNM 19 880 : 17; XII tab. : 9), šķērsgrīzumā sešstūrīga bronzas aproce (MNM 19 880 : 11; V tab. : 2), bronzas lunulu kaklarotas fragmenti (MNM 19 880 : 2), bronzas važiņas fragments (MNM 19 880 : 12), vairāki dzelzs priekšmetu fragmenti un māla bezripas trauku lauskas.

KRAPES LEJASOKĒNU UZKALNIŅŠ

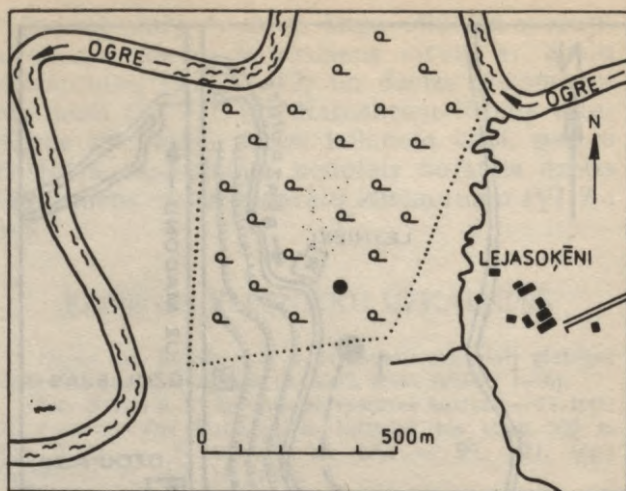
Ogres raj. Krapes c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodaļā (A 8163, 8217—8222).

Lit.: Balodis F. Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland. — 22. lpp.; Riekstiņš H. Latviešu cilšu kapu tipi un apbedīšanas parašas dzelzs laikmetā. — 30., 31. lpp.; Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 29. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. — S. 697, N 33; LA. — 99., 333. lpp.

Mantraču stipri sapostītais uzkalniņš (17. att.) atradās mežā (18. att.), ap 150 m uz ziemeļrietumiem no Lejasokēnu mājām. Uzkalniņam bija

17. att. Lejasokēnu uzkalniņš pirms izrakumiem.

18. att. Lejasokēnu uzkalniņa izvietojuma plāns.

ovāla forma, tas bija 1,1 m augsts un 18—20 m diametrā liels.

Visa uzkalniņa centrālā daļa bija sapostīta ar apmēram 1,4 m dziļu bedri, šķērsām pāri uzkalniņam bija izdzīta 1,5 m dziļa un 0,8 m plata tranšeja. Viļņveidīgi izrobota bija visa uzkalniņa dienvidu mala. Rakumu atsegumos bija atklājušies akmeņu riņķa akmeņi, liela daļa no tiem bija izlauzta un aizvesta.

Uzkalniņa ziemeļu malā saglabājies samērā, blīvais sīku akmeņu krāvuma fragments liecināja, ka uzkalniņam kādreiz varēja būt sīkāku akmeņu segums.

Uzkalniņa centrālajā daļā postījuma bedres iesniedzās jau pamatzemē zem uzkalniņa, tāpēc izrakumi veikti postījumu neskartajos laukumos, bet savrupatradumi meklēti centrālās bedres rajonā. Izrakumu gaitā pamazām atklājās uzkalniņu ietverošais akmeņu riņķis, kurš vietām bija vairākkārtīgs. Austrumu, ziemeļu un rietumu malā trūka daudzu akmeņu riņķa akmeņu. Uzkalniņā atklājās pelnu plankumi, piemēram, rietumu malā, kur atrada sudraba kaklariņķa fragmentu, pelnu slāņa biežums sasniedza 25 cm (45—70 cm dziļumā). Centrālās postījuma bedres malās izdevās atsegt vairāku apbedījumu paliekas.

A kaps atklāts ziemeļrietumu sektorā, bedres slīpumā. Tumši pelēki iekrāsotā zemē 55 cm dziļumā atrasts galvaskauss ar apakšzokli. 40 cm attālumā bedres profilā uzietis dzelzs uzmavas cirvis (A 8163 : 16) ar uzmavu uz augšu, tā piederība kapam apstrīdama.

No **B kapa** ziemeļrietumu sektorā 75—90 cm dziļumā saglabājies vienīgi traucēts galvaskauss. Piedevas nav atrastas.

C kapā atrasts tikai apbedītā apakšzoklis.

D kapa paliekas atklātas uzkalniņa austrumu

malā pie lielākā no akmeņu riņķa akmeņiem. 85 cm dziļumā saglabājies vienīgi bērna galvaskauss un ap to izkaisījušās 30 baltas stikla krellītes (A 8218).

Pārējie divi labāk saglabājušies apbedījumi tika atklāti jau ārpus akmeņu riņķa akmeņiem.

E kaps orientēts DR—ZA virzienā. Bērna (meitenītes?) apbedījums guldīts uzkalniņa ziemeļrietumu malā 70 cm dziļumā. Kapa bedre iezīmējās kā 1,1 m garš ovāls, pelēcīgs plankums. No skeleta saglabājusies galvaskausa apmale bronzas važiņas tuvumā, sīks rokas apakšdelma fragments aprocē un mazs pirksta fragments gredzenā. Abas rokas, domājams, bijušas noliktas uz krūtīm. Ap galvaskausu aplikta bronzas vienrindas važiņa no šķērsgrīzumā trīsstūrīgiem locekļiņiem un trim bronzas rievotiem cilindriņiem (vainags?) (A 8219 : 1). Pāri krūtīm nolikta apgērbu saturošā bronzas krustadata ar rombveidīgu vidusdaļu un reljefu koncentrisku riņķu ornamentu uz ripām (A 8219 : 2; IV tab. : 17). Pie tērpā rotājuma pieder bronzas spirālītes ar auduma paliekām (A 8219 : 7), kas atrastas kakla rajonā starp apakšžokli un krustadatu. Bērna labo roku rotājusi maza bronzas manšetaprocīte (A 8219 : 3; V tab. : 13), bet kreiso — vairākos gabalos sadalījusies spirālaprocīte (A 8219 : 4). Kreisajā rokā bijuši arī divi bronzas skārda rievoti cilindriņi — gredzeni (A 8219 : 5, 6).

F kaps atklāts 50 cm dziļumā. Bērna (meitenes) apbedījums orientēts precīzā R—A virzienā, 1 m attālumā no akmeņu riņķa. Kapa bedre 1 m gara, tā ierakta dzeltenā meža zemē. No skeleta saglabājies vienīgi galvaskauss ar sadrupušu apakšžokli, visi pārējie kauli iznīkuši. Spriežot pēc gredzenu stāvokļa, abas rokas bijušas noliktas uz krūtīm, turklāt kreisā roka tuvāk galvai. Piedevas: galvaskausa tuvumā atrasta uz lūka uzvērta bronzas spirāle, apakšžokļa tuvumā bronzas važiņas fragments no bronzas skārda cilindriņiem (A 8220 : 1). Krūšu rajonā viena otrai blakus iešķērsām noliktas divas dzelzs kruķadatas ar bronzas stieples aptinumu (A 8220 : 2, 3; IV tab. : 14), to tuvumā, nedaudz augstāk — rievots bronzas skārda cilindriņš — gredzens (A 8220 : 5). Otrs, fragmentārs bronzas spirālgredzens atrasts apakšžokļa tuvumā (A 8220 : 4). Kāju rajonā, paralēli kapa virzienam nolikts dzelzs īlens (?) vai fragmentāra adata (A 8220 : 6).

E un F kapa rajonā atklāti īpatnēji apbedījumi iežogojumi, kas īpaši raksturīgi E apbedījumam. Šeit uzkalniņa akmeņu riņķim cieši pieslēdzies akmeņu pusloks. Rūpīgs četrstūra veidojums akmeņu riņķa ārpusē novērojams arī uzkalniņa rietumu malā, kurā gan apbedījumus neatklāja.

Izrakumu laikā Lejasoķēnu uzkalniņa apostītajā daļā iegūti savrupatradumi: sudraba kaklariņķis no šķērsgrīzumā apaļas stieples (A 8163 : 1, 2; II tab. : 11), sudraba fasetēta kaklariņķa puse (A 8217 : 37; II tab. : 10), divi bronzas stopa saktu stiegru fragmenti (A 8217 : 17, 27), bronzas profilēta adata (A 8217 : 16; IV tab. : 7), bronzas riņķadata (A 8217 : 46; IV tab. : 13), četras bronzas aproces ar segmentveida šķērsgrīzumu un šķērsrievotiem galiem (A 8217 : 1, 11, 14, 46), bronzas aproce (A 8217 : 58; VI tab. : 14), bronzas aproce ar tordējuma imitāciju (A 8217 : 60; VI tab. : 4), trīs bronzas trīsstūrīgi piekariņi (A 8217 : 6, 36, 51), divi bronzas spirālgredzeni (A 8217 : 3, 39), ovāls šķiltavakmens (A 8217 : 57; XIII tab. : 28), dzelzs kaplis (A 8163 : 18; XIII tab. : 9), pieci dzelzs spieķadatu fragmenti (A 8217 : 12, 25, 40, 42, 53; IV tab. : 23), dzelzs ovāla sprādze (A 8217 : 31), seši fragmentāri dzelzs uzmavas šķēpu gali (A 8217 : 2, 7, 26; VII tab. : 4; A 8217 : 30, 38; VII tab. : 5; A 8217 : 55), dzelzs iedzītņa šķēpa gals (A 8217 : 22; IX tab. : 9), dzelzs uzmavas cirvis (A 8217 : 59), trīs dzelzs īleni (A 8217 : 24, 28, 55; XIII tab. : 23), dzelzs kaujas nazis (A 8217 : 56), pieci dzelzs sirpju fragmenti (A 8217 : 4, 21, 33, 34, 54), dzelzs šaurasmens cirvis (A 8217 : 59), 11 dzelzs nažu fragmenti u. c.

SĀVIENAS UZKALNIŅI

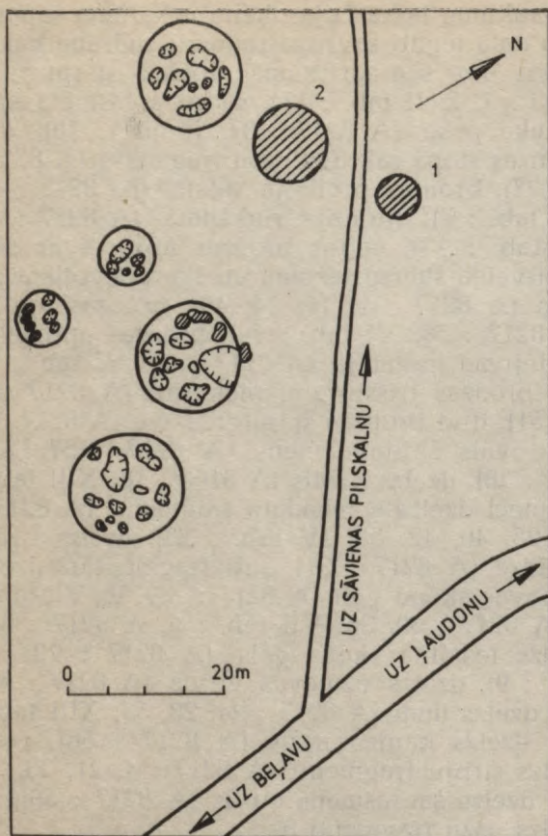
Madonas raj. Ļaudonas c. p. Izrakumu materiāli glabājas LVM Arheoloģijas nodalē (A 10 828—10 834), turpat glabājas arī agrāk ienākušie savrupatradumi (A 3798—3804, 8805, 8821 : 1, 2).

Lit.: Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — 10. lpp.; Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. T. 2. — S. 706, N 45; LA. — 99., 339. lpp.; LVKPS. — 68. lpp., Nr. 979; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов. — С. 43, 44.

Stipri postītais 1942. gadā apsekotais Sāvienas uzkalniņu (19. att.) kapulauks atradās 1,5 km attālumā no Sāvienas pilskalna, Atašienes—Ļaudonas lielceļa pašā malā.

Uzkalniņi atradās jauktā bērzu un priežu mežā. Visi septiņi uzkalniņi bija stipri postīti, katrā no tiem varēja konstatēt daudzas postījumu bedres. Tā kā nebija zināmi ne šo uzkalniņu hronoloģiskie ietvari, ne apbedīšanas paražu raksturs, tika nolemts divos uzkalniņos izdarīt pārbaudes izrakumus. Tie atradās viens otram iepretim meža ceļa malā, kas ved uz Sāvienas pilskalnu.

Sāvienas I uzkalniņš bija situēts ceļa austrumu pusē (20. att.), tā diametrs 7 m, augstums 45 cm. Ļoti postītajā un izlaupītajā

19. att. Sāvienas uzkalniņa izvietojuma plāns.

uzkalniņā neizdevās atklāt nevienu netraucētu apbedījumu. Toties jau izrakumu sākumā parādījās iepriekš neredzamais akmeņu riņķis, tā akmeņi iztrūka vienīgi uzkalniņa dienvidaustrumu stūrī, kur tie bija izrakti un aizvesti.

Iedziļinoties uzkalniņā, tā centrā un rietumu malā atklājās lielāks skaits garo kaulu fragmentu gan vertikālā, gan ieslīpā stāvoklī. Atrosti arī galvaskausa fragmenti un netālu no tiem apakšžoklis vertikālā stāvoklī. Sajaukti kauli uzieti arī ziemeļrietumu un dienvidaustrumu sektorā. Starp tiem konstatēti daži savrupatradumi: dzelzs nazis (A 10 832), astoņas bronzas spirālītes (A 10 834 : 2), bronzas sprādzīte (A 10 834 : 3), dzelzs uzmavas šķēpa gals (A 10 834 : 4) un dzelzs spieķadata (A 10 834 : 5). Sajaukto kaulu starpā atrasti arī dūres lieluma akmeņi no sapostīto apbedījumu iezogiem.

Sāvienas II uzkalniņš situēts iepretim I uzkalniņam ceļa rietumu pusē, tā diametrs 10 m, augstums 90 cm. Izrakumus uzsākot, tas šķita labāk saglabājies nekā pārējie seši uzkalniņi. Tomēr iedziļinoties atklājās 60 cm dziļa un 2,5×1,5 m liela postījuma bedre centra tuvumā un citas mazākas bedrites dienvidrie-

tumu, ziemeļrietumu un dienvidaustrumu sektorā. Izpostītā uzkalniņa centrā atrasti atsevišķi cilvēku kaulu fragmenti, nereti vertikālā stāvoklī.

Izrakumus uzsākot, akmeņu riņķa akmeņi nebija saskatāmi, bet izrakumu gaitā tie atsedzās skaistā vainagā. Iedziļinoties uzkalniņā, novērojamas arī sīku un prāvāku oglišu pēdas.

1. kapa vājas paliekas atklātas uzkalniņa dienvidaustrumu sektorā 58 cm dziļumā. Kaps, domājams, orientēts Z—D virzienā. Rajonā starp triju priedīšu celmiem un akmeņu riņķa akmeņiem atrasts fragmentārs galvaskausis un 10 cm dziļāk kājas lielakaula fragments. Pārī galvaskausam pārlīkts dzelzs sirpītis (A 10 828).

2. kapā skeleta paliekas saglabājušās tikai no iegurņa līdz pēdām, pie tām nolikts dzelzs uzmavas šķēps (A 10 829 : 1) un dzelzs šaurasmens cirvis. Kaps orientēts DA—ZR virzienā.

3. kapā pusaudža kauli atklāti 60 cm dziļumā, blakus 2. kapam, bet orientēti pretējā — ZR—DA virzienā. Kapa galvgali, kas cieši pieslēdzas akmeņu riņķim, skārusi postījuma bedre. No trausliem skeleta kauliem saglabājies fragmentārs galvaskausis un fragmentāri kāju kauli. Piedevu trūkst.

No **4. kapa** uzkalniņa dienvidrietumu sektorā, 5. kapa tuvumā, saglabājušies tikai vāji galvaskausa fragmenti centrālās postījuma biedres malā 40 cm dziļumā.

5. kaps — netraucēts, atklāts 55 cm dziļumā pašā uzkalniņa dienvidrietumu malā, orientēts paralēli akmeņu riņķim DA—ZR virzienā. Kā apbedījums, tā tuvējie akmeņu riņķa akmeņi guldīti uz pamatzemes. Kapa bedri abās pusēs iezīmēja tumši pelēcīga trūdu svītra — šķirsta (?) malas. Skeleta kauli ļoti trausli: saglabājies galvaskausis ar apakšžokli un zobiem, roku, iegurņa un kāju augšstilbu un lielu kauli. Rokas bijušas sa-

20. att. Sāvienas I uzkalniņš pēc velēnas norakšanas.

liektas elkoņos, labā pacelta pret galvu, kreisā pārliekta pāri krūtīm. Zīmīgs ir mirušā apguldīšanas veids. Zem pleciem paliktas lielas plakanas šķeltu akmeņu plāksnes 40 un 45 cm garumā. Pie abām kāju pēdām novietoti divi palieli iežoga akmeņi. Uz viena no tiem, pie labās kājas pēdas, nolikti ieroči: dzelzs uznavas šķēpa gals (A 10 833) un dzelzs šaurasmens cirvis. Uz mirušā krūtīm atrastas dzelzs adatiņas ar bronzas važiņu paliekas (A 10 834 : 5), pie kreisā elkoņa dzelzs sprādzīte (A 10 829 : 2), gar kreisajiem sāniem nolikts dzelzs nazis (A 10 834 : 1).

6. kaps atsegts uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā akmeņu riņķa tuvumā (nepilnu metru attālumā) 66 cm dziļumā, orientēts RZR—ADA virzienā. Kaps atklāts pēc 2. kapa kaulu noņemšanas (16 cm augstākā līmenī). Kapa vietu iezīmē četri iežoga akmeņi: divi galvas kreisajā pusē un pa vienam mazākam pie katras kājas pēdas. No skeleta saglabājies galvaskausis, kas noliekts pret kreiso plecu, savās vietās roku kauli, daļa krūškurvja kaulu, iegurnā kauli un kāju augšstilbi un lieli kauli. Rokas bijušas saliektas elkoņos un paceltas pret galvu. Piedevas: pāri labajam plecam ar lapu pie galvaskausa un uznavu pret kapa kājgali dzelzs uznavas šķēpa gals (A 10 830 : 2), šķērsām pāri labajam iegurnim ar pietu pret dienvidiem dzelzs šaurasmens cirvis (A 10 830 : 1). Uz krūtīm atrasta dzelzs sprādze (A 10 830 : 4), fragmentāra dzelzs adata (A 10 830 : 3) un bronzas spirālīte (A 10 830 : 5).

7. kaps, tāpat kā iepriekšējais, atklāts pašā uzkalniņa ziemeļu malā. Mirušais apbedīts 72 cm dziļumā, orientēts paralēli akmeņu riņķim RDR—AZA virzienā. Pie apbedījuma četri iežoga akmeņi: viens pie labās rokas augšdelma, otrs pie kreisās kājas augšstilba un pa vienam mazākam pie katras kājas pēdas. No skeleta saglabājies galvaskausis, kas pagriezts pret labo plecu, mugurkaula skriemeļu rinda, iegurnā un abu kāju kauli. Abas rokas bijušas saliektas elkoņos un paceltas pret galvu, labās rokas pirksti atradušies pie zoda. Piedevas: galvas labajā pusē novietots dzelzs uznavas šķēpa gals ar lapu pret rietumiem un uznavu kapa virzienā (A 10 831 : 2). Kreisajā pusē uz krūtīm atrasta sadrupusi dzelzs spieķadatiņa (A 10 831 : 3). Pie kreisās kājas augšstilba ar asmeni pret kapu novietots dzelzs šaurasmens cirvis (A 10 831 : 1).

8. kaps. No šī apbedījuma uzkalniņa ziemeļrietumu sektorā 47 cm dziļumā saglabājies tikai kapa kājgali ar 2 kapa iežoga akmeņiem neatraucētā stāvoklī. Mirušais bijis guldīts Z—D virzienā. Piedevu trūkst.

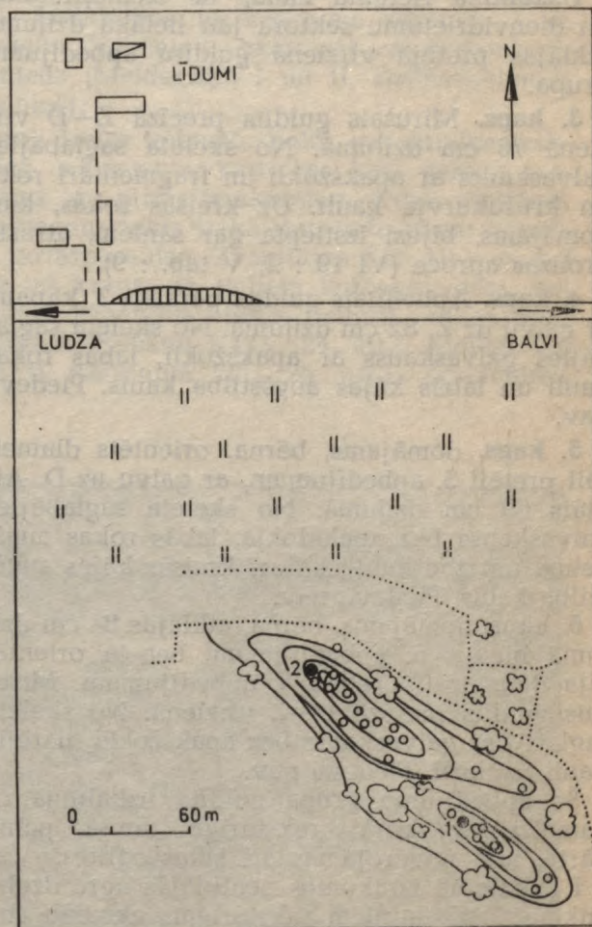
9. kaps. Precīzā R—A virzienā orientētā, ar centrālo postījuma bedri sapostītā kapa kājgali atklāts 90 cm dziļumā. Tas ir dziļākais apbedījums uzkalniņā. Kreisās kājas pēdas rajonā saglabājies paliels kapa iežoga akmens. Piedevu nav.

ŠĶILBĒNU DZILNASKALNA UZKALNIŅI («KARA KAPI»)

Balvu raj. Šķilbēnu c. p. Izrakumu materiāli un pārskats glabājas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā (VI 19).

Lit.: Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās Baltijas kompleksā arheoloģiskā, etnogrāfiskā un antropoloģiskā ekspedīcijā // LPSR ZA Vēstis. — 1957. — Nr. 4. — 170. lpp.; LA. — 99., 327. lpp.; LVKPS. — 37. lpp., Nr. 85; Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов. — С. 43.

Uzkalniņu kapulauks atrodas Ludzas—Balvu lielceļa un vietējās kapsētas tuvumā (21. att.). Kapulauks izvietojies 5 m augstā smilšainā, ar mežu apaugušā paugurā un sastāv no 22 uzkalniņiem. Uzkalniņiem segmentveida forma, tie ap 10 m diametrā lieli. Vairākos no tiem konstatētas rakumu bedres, akmeņu riņķa ak-

21. att. Dzilnaskalna uzkalniņu izvietojuma plāns.

meņi nebija novērojami. Pārbaudes izrakumos izpētīti divi uzkalniņi.

Dzīlnaskalna I uzkalniņš bija situēts kapulauka ziemeļu galā, tam nedaudz ovāla forma. Uzkalniņš 10 m garš, 8 m plats un 0,8 m augsts. Pirms izrakumiem uz tā bija novērojama tikai viena, pa daļai jau aizmilzusi bedre. Iedziļinoties uzkalniņā, 35 cm dziļumā visos tā sektoros atklājās pelnu un oglišu slānītis. Uzkalniņa centrā viens otram blakus atklāti divi apbedījumi, kas orientēti ZZR—DDA virzienā, ar nelielu novirzi no Z—D virziena.

1. kaps. Mirušais guldīts izstieptā stāvoklī ar galvu uz ZZR, 39 cm dziļumā. No skeleta saglabājies galvaskauss un fragmentāri garie kauli. Mirušā labā roka bijusi izstiepta gar sāniem, uz tās apakšdelma bronzas aprobece ar sašaurinātiem galiem (VI 19 : 1; V tab. : 8).

2. kaps atklāts uzkalniņa centrā blakus iepriekšējam kapam 36 cm dziļumā, mirušais tāpat guldīts izstieptā stāvoklī ar galvu uz ZZR. No skeleta saglabājusies galvaskausa apakšdaļa un fragmentāri kāju kauli. Piedevu nav.

Uzkalniņa rietumu malā, tā ziemeļrietumu un dienvidrietumu sektorā jau lielākā dziļumā atklājās pretējā virzienā guldītu apbedījumu grupa.

3. kaps. Mirušais guldīts precīzā Z—D virzienā 76 cm dziļumā. No skeleta saglabājies galvaskauss ar apakšžokli un fragmentāri roku un krūškurvja kauli. Uz kreisās rokas, kas, domājams, bijusi izstiepta gar sāniem, atrasta bronzas aprobece (VI 19 : 2; V tab. : 9).

4. kaps. Apbedītais guldīts paralēli 3. kapam, ar galvu uz Z, 82 cm dziļumā. No skeleta saglabājies galvaskauss ar apakšžokli, labās rokas kauli un labās kājas augšstilba kauls. Piedevu nav.

5. kaps, domājams, bērna, orientēts diametrāli pretēji 3. apbedījumam, ar galvu uz D. Atklāts 69 cm dziļumā. No skeleta saglabājies galvaskauss bez apakšžokļa, labās rokas augšdelma un ribu kauli, kā arī kreisās kājas augšstilba kauls. Piedevu nav.

6. kaps, domājams, bērna, atklājās 84 cm dziļumā blakus 5. apbedījumam, bet tā orientācija diametrāli pretēja 4. apbedījumam. Mirušais guldīts precīzā D—Z virzienā. No skeleta saglabājies galvaskauss bez apakšžokļa, pārējie kauli iznikuši. Piedevu nav.

Šo apbedījumu grupa guldīta uzkalniņā uz pamatzemes, kurai raksturīga tumša pelnu kārtā, tajā novērojamas arī sīkas ogļītes.

I uzkalniņa izrakumos neatklājās agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem raksturīgais akmeņu riņķis. Apkārt I uzkalniņam izrakts 1 m plats un 0,5 m dziļš grāvītis.

Dzīlnaskalna II uzkalniņš atradās kapulauka dienvidu galā un, atskaitot vienu bedri, izskatījās samērā netraucēts. Uzkalniņa diametrs 9 m, augstums 1,1 m. Iedziļinoties uzkalniņā, 32 cm dziļumā atklājās pelnains, ar sīkām ogļītēm jaukts plankums, kas visvairāk iezīmējās uzkalniņa centrālajā daļā, bet konstatējams arī visā uzkalniņa rietumu, mazāk ziemeļaustrumu malā. Šis slānītis arvien paplašinājās un bija izsekojams līdz pat uzkalniņa pamatam.

1. kaps atklāts uzkalniņa dienvidrietumu malā, guldīts ZR—DA virzienā, 68 cm dziļumā. No skeleta saglabājies galvaskauss ar apakšžokli ļoti sliktā stāvoklī un kreisās rokas augš- un apakšdelms. Pēc tiem spriežot, kreisā roka bijusi pacelta pret galvu. Galvas kreisajā pusē novietots vidēja lieluma laukakmens. Piedeva: bronzas stieples riņķītis: gredzentiņš (VI 19 : 3).

2. kaps. Mirušais guldīts paralēli iepriekšējam kapam, arī orientēts ZR—DA virzienā, 53—60 cm dziļumā. No skeleta kauliem saglabājies galvaskauss ar apakšžokli sliktā stāvoklī, kreisās kājas un daži labās kājas kauli. Apbedījuma kreisajā pusē novietots paliels akmens. Piedevu nav.

Savstarpēji pretēji orientēts apbedījumu pāris atklāts uzkalniņa centrā, daļēji zem koku saknēm.

3. kaps. Mirušais guldīts ZR—DA virzienā, 85—93 cm dziļumā uz pamatzemes. Mirušajam aiz galvas abās pusēs novietoti divi palieli stūraini akmeņi. No skeleta saglabājusies galvaskausa apakšdaļa, saknes apakšžokli atvirzījušas 15 cm tālāk. Fragmentārā stāvoklī kreisās rokas un iegurņa paliekas. Apbedījumu kājgalī norobežo paliels garena akmens, kas nolikts šķērsām pāri kapam. Piedeva: aiz galvas pie viena no galvgalī novietotajiem akmeņiem nolikts māla podiņš ar sašaurinātu dibenu (VI 19 : 4; XIII tab. : 7).

4. kaps arī guldīts uz pamatzemes 86—90 cm dziļumā 3. kapa tuvumā, bet diametrāli pretējā virzienā — DA—ZR. Kapa galvgalī puslokā nolikti trīs palieli akmeņi. No skeleta saglabājies galvaskauss, blakus vienam no akmeņiem priedes sakņu izkustināti kāju augšstilbu kauli un galvas tuvumā mazs pirksta kauliņš. Pēc tā spriežot, viena roka bijusi pacelta pret galvu. Piedevas: ap kaklu atradies bronzas kaklariņķis ar tauru galiem (VI 19 : 5; II tab. : 1). Šķērsām pāri kapa vietai nolikta dzelzs spieķadā (VI 19 : 6; IV tab. : 18).

Abi apbedījumi (3. un 4.) guldīti uz pamatzemes uzkalniņa centrā vienlaicīgi, šķiet, ka pieminētais lielais akmens tos norobežo.

Arī II uzkalniņu apjož grāvītis. Akmeņu riņķa paliekas nav konstatētas.

APBEDĪŠANAS VEIDI UN TO ATŠKIRĪBAS

Agrā dzelzs laikmeta baltu kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi pie pamatnes mūsdienās atrodami smiltis augsnēs skujkoku mežos, bieži arī ūdeņu tuvumā (Ratulānu uzkalniņš Dienvidsusējas krastā). To izplatības karte norāda agrajā dzelzs laikmetā apdzīvotos rajonus. Šo mazo saimju kapsētiņu¹⁴ skaits ir ārkārtīgi sarucis. Kapu uzkalniņi nereti atrodas mūsdienu tīrumu vidū, tos postījuši arī mantrači un ieraktās kartupeļu bedres. Ļoti stipri kapu uzkalniņus postījuši gan seni, gan tikai dažus gadsimtus veci pēcapbedījumi. Tieši pēdējie, ar dziļās kapu bedrēs guldītiem mirušiem, samērā bieži pārakuši visu uzkalniņu līdz pašam pamatam. Pēc aptuveniem aprēķiniem, saglabājušies apmēram 46% daļēji postīto uzkalniņu.¹⁵

Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi Latvijas austrumu daļā (sk. 80. att.) izvietoti gan Daugavas kreisajā, gan labajā krastā. Kreisajā krastā tie atrodas Sēlijas vaļņa rajonā. Tieši Augšzemē to skaits ir liels. Šis morēnu valnis ar auglīgu mālsmiltis augsni platumā sasniedz 10 km un it kā savieno Augšzemi ar Vidzemes Centrālo augstieni.¹⁶ Daugavas labajā krastā uzkalniņi koncentrējas Vidzemes Centrālās augstienes austrumu nogāzē un tālāk iesniedzas Latgalē.

Latvijas austrumu daļā agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi sastopami galvenokārt nelielās grupās, kas liecina par mazu cilvēku kolektīvu pastāvēšanu m. ē. pirmajos gadsimtos. Lejasoķēnu un Zesercelmu uzkalniņi ir vieninieki, nav zināmi līdzīgi uzkalniņi arī Razbuku un Klētnieku uzkalniņu tuvumā. Nav noskaidrojams Zvanītāju un Lejnieku uzkalniņu sākotnējais skaits. No diviem kapu uzkalniņiem sastāvējis Ratulānu, Salenieku un Kalnabricu kapulauks. Par mazāku grupu var uzskatīt Melderišķu un Ķebēnu grupu Rītes—Kupaku ceļa malā. Stūreļu kapulaukā sākotnēji bijuši pieci uzkalniņi, bet ļoti postītajā Sāvienas uzkalniņu grupā — septiņi. Lielākā, 1951. gadā Dzīlnaskalnā atklātā grupa sastāv no 22 uzkalniņiem. Tā ir vistālāk uz ziemeļiem izvīrītā baltu uzkalniņu grupa.

Austrumlietuvā šī veida uzkalniņu grupu skaits ir daudz lielāks, vienā kapulaukā konstatēti pat 36 uzkalniņi.¹⁷

Darbā aplūkotajiem uzkalniņiem pārsvarā ir apaļa forma, Lejasoķēnu (18×20 m) un Dzīlnaskalna I (8×10 m) uzkalniņam — ovāla. Mazākajiem uzkalniņiem (Sāvienas I, Zesercelmu) diametrs nepārsniedz 7 m, lielākajam (Ratulānu) diametrs ir 20 m.

Uzkalniņu augstums svārstās no 45 cm (Sāvienas I uzkalniņš) līdz 2 m (Salenieku uzkalniņš). Lielākoties to augstums sasniedz 1 m (Lejnieku, Ķebēnu I uzkalniņš) vai nedaudz to pārsniedz (Melderišķu I un II, Dzīlnaskalna II uzkalniņš).

Agrā dzelzs laikmeta baltu uzkalniņiem raksturīgs akmeņu riņķis, kas dažreiz saskatāms jau pirms izrakumiem zemes virspusē. Šis akmeņu riņķis it kā norobežo mazo kapsētiņu no ārpasaules. Zvanītājos (22. att.) un arī Slatē tas krauts no lieliem laukakmeņiem, bet pārsvarā izmantoti vidēja lieluma laukakmeņi, piemēram, Ķebēnu I (23., 24. att.), Melderišķu I un II uzkalniņā (25., 26. att.), Zesercelmu

22. att. Zvanītāju uzkalniņa akmeņu riņķis.

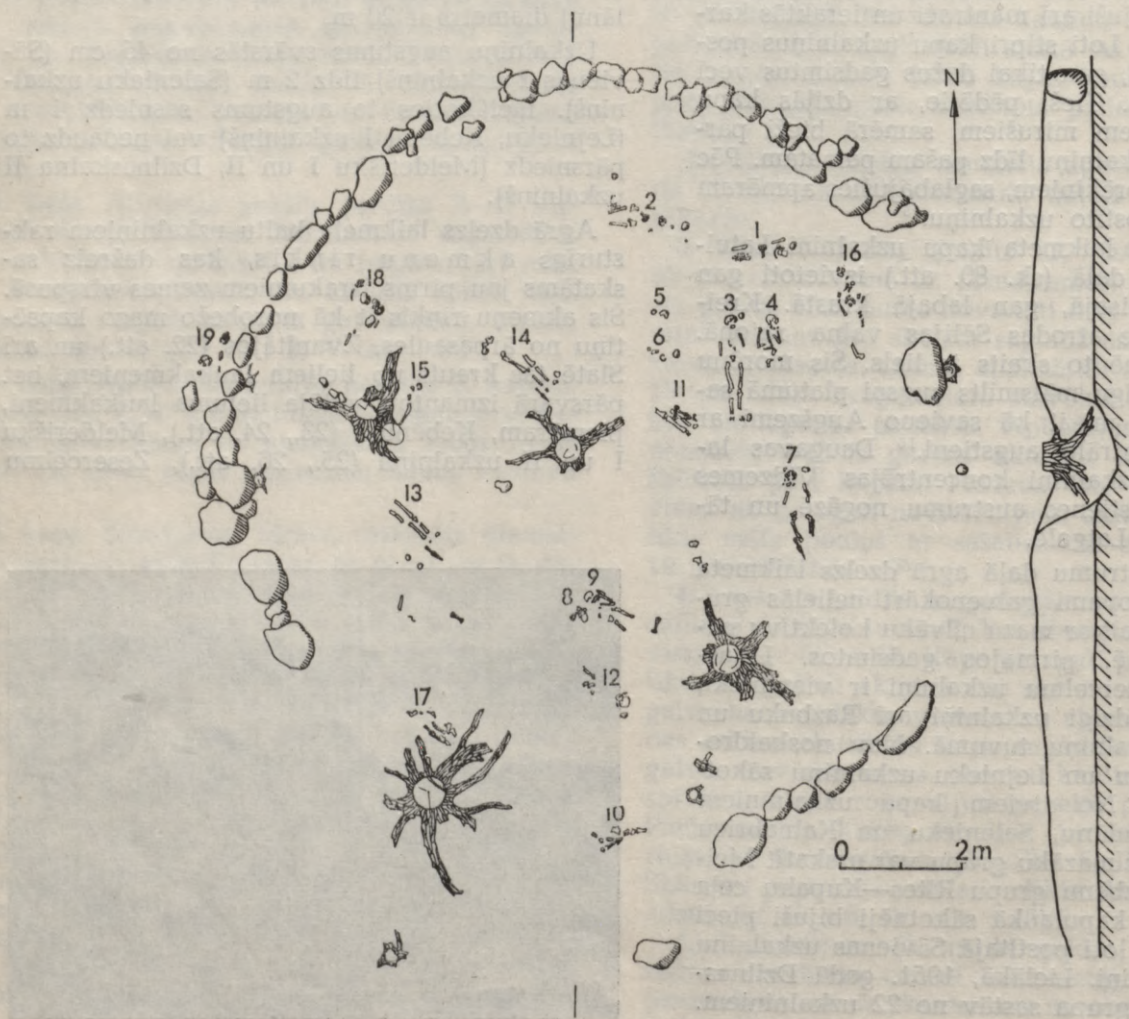

23. att. Ķebēnu I uzkalniņā akmeņu riņķis.

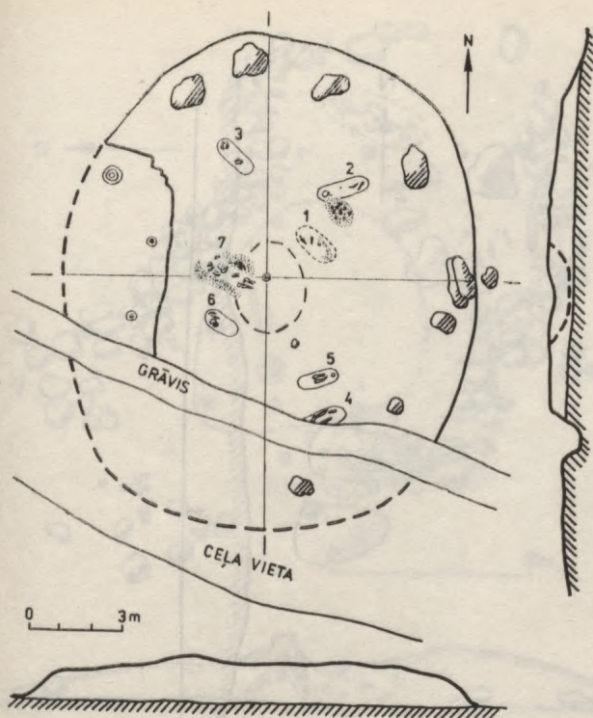
(27. att.), Sāvienas I (28. att.), Lejasoķēnu (29. att.) un Ratulānu uzkalniņā (30. att.).

Akmeņu riņķis parasti vienkārtīgs, tomēr sastopams arī vairākkārtīgs, piemēram, Salenieku uzkalniņam (31., 32. att.) tas dažās vietās piecārtīgs un atgādina sienu. Vienreizīgs atklājums ir divu lielu, stāvus nostatītu laukakmeņu novietojums Ķebēnu I uzkalniņā. Abi akmeņi veido it kā vārtus — ieejas vietu uzkalniņā (33. att.).

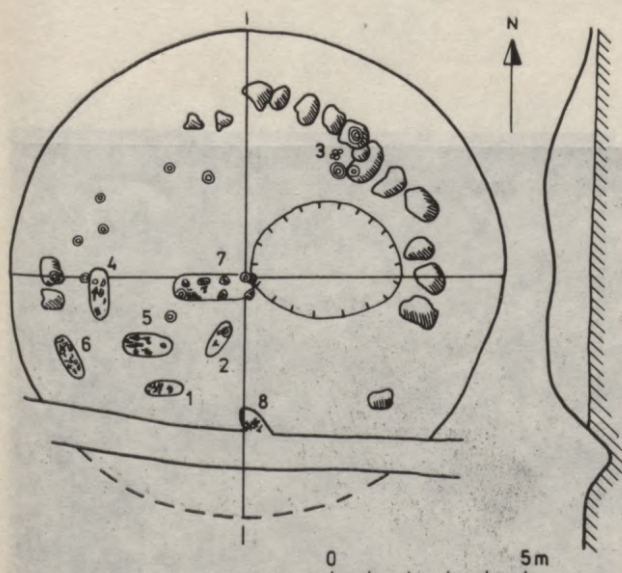
Akmeņu riņķi pa lielākai daļai nav saglabājušies pilnībā, jo akmeņi izlauzti celtniecības vajadzībām (Razbuki, Lejnieki). Izņēmums ir Zvanītāju uzkalniņš Jēkabpilī, kur no lieliem laukakmeņiem krautais riņķis kalpo kā 17. gs. kapsētiņas žogs. Kā liecina izrakumi, akmeņu riņķis nesakrīt ar uzkalniņa kontūrām, taču sākotnēji smilšu uzkalniņš akmeņu riņķi pārse-

24. att. Ķebēnu I uzkalniņa plāns: 1—19 — kapu numuri.

25. att. Melderišķu I uzkalniņa plāns: 1—7 — kapu numuri.

26. att. Melderišķu II uzkalniņa plāns: 1—8 — kapu numuri.

27. att. Zesercelmu uzkalniņa akmeņu riņķis.

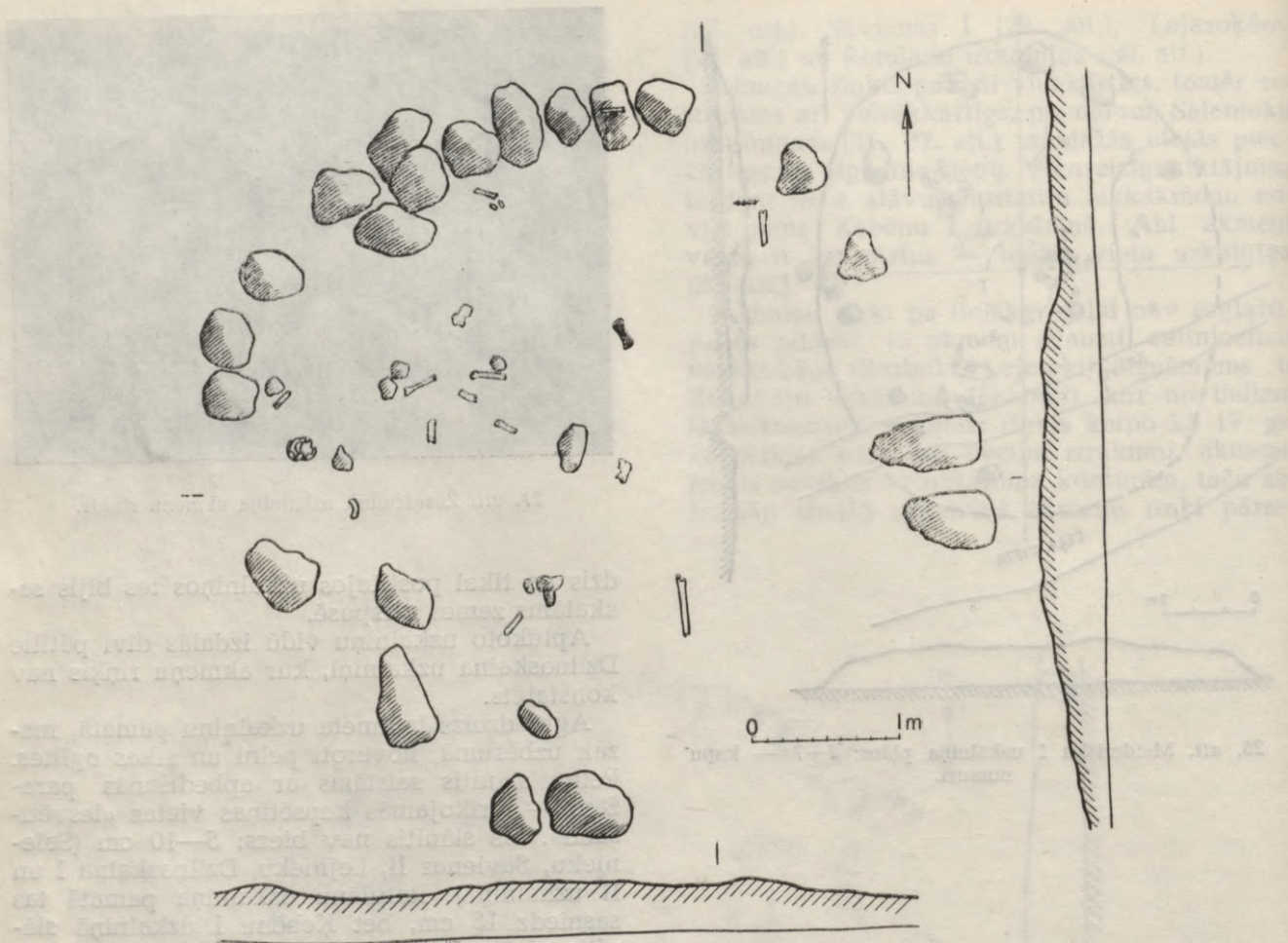
dzis un tikai postītajos uzkalniņos tas bijis saskatāms zemes virspusē.

Aplūkoto uzkalniņu vidū izdalās divi pētiite Dzilnaskalna uzkalniņi, kur akmeņu riņķis nav konstatēts.

Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu pamatā, mazāk uzbērumā, novēroti pelni un sīkas oglītes. Pelnu slānītis saistāms ar apbedīšanas parāzām — ierīkojamās kapsētiņas vietas «iesvētīšanu». Šis slānītis nav biezs: 5—10 cm (Salenieku, Sāvienas II, Lejnieku, Dzilnaskalna I un II uzkalniņā). Ratulānu uzkalniņa pamatā tas sasniedz 15 cm, bet Ķebēnu I uzkalniņā slānītis vietām līdz 25 cm biezs. Šeit pēc uzkalniņa atsegšanas viss laukums akmeņu riņķa iekšpusē bija klāts ar melnu, pelnainu zemes slānīti. Senākie apbedījumi uzkalniņos guldīti tieši uz tumšās, uzkalniņu pamatam raksturīgās virsmas (Razbuku un Lejnieku 1. kaps, Melderišķu I un II uzkalniņa 7. kaps).

Ugunskurs bērū rituālā dedzināts arī pie pašiem apbedījumiem. Melderišķu I uzkalniņā saimes vecākā apbedījumu no abām pusēm ietver pelnu—ogļu laukumi (34. att.). Liels pelnu—ogļu laukums novērots pie Melderišķu I uzkalniņa 2. kapa.

Akmeņu novietojums pie apbedījumiem liecina par akmeņu nozīmīgo lomu apbedīšanas rituālā. Netraucētos kapos divi vidēja lieluma akmeņi novietoti abpus galvai, bet ļoti sapostītajā Lejnieku uzkalniņā arī trīs (35., 36. att.). Akmeņi novietoti gan abpus kāju pēdām (37. att.), gan abpus jostasvietai. Īpatnēji 6. gs. guldīts vīrietis Sāvienas II uzkalniņā: mirušā pleci balstās uz palielām akmens plāksnēm (38. att.). Iespējams, ka šie akmeņi ir iepriekšējam periodam raksturīgo akmens šķirstu reminiscence. Šķirsta kontūras atgādina Melde-

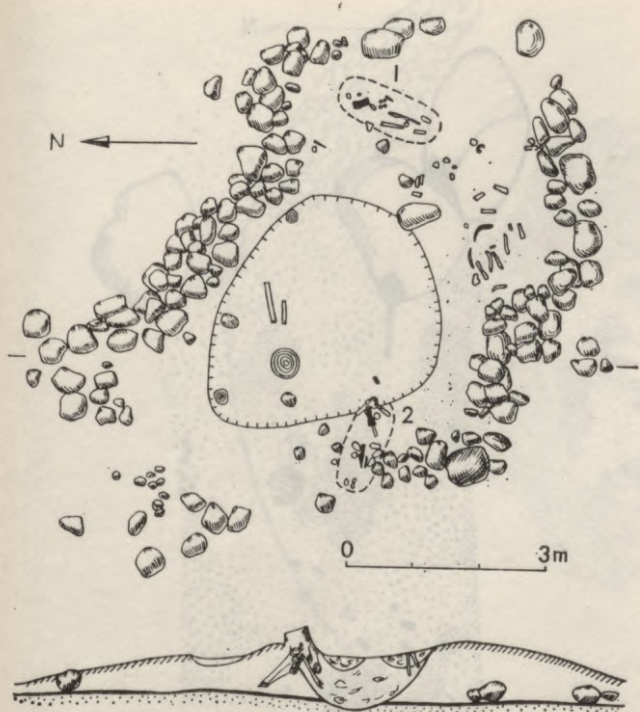
28. att. Sāvienas I uzkalniņa akmeņu riņķis.

29. att. Lejasokēnu uzkalniņa akmeņu riņķis.

30. att. Ratulānu uzkalniņa akmeņu riņķa kopskats.

31. att. Salenieku uzkalniņa plāns: 1, 2 — kapu numuri.

33. att. Kebeņu uzkalniņa «vārtu» vieta.

32. att. Salenieku uzkalniņa akmeņu riņķis no iekšpuses.

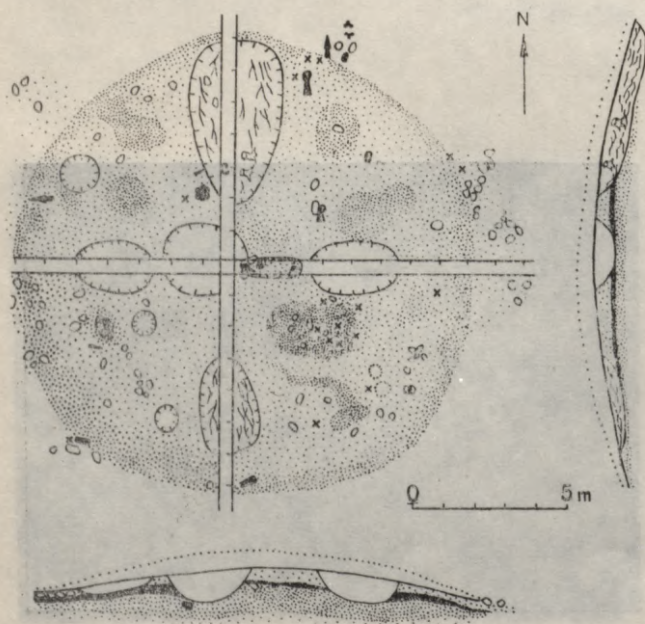
34. att. Melderišķu I uzkalniņa 7. vīrieša kaps ar uguns-kura vietu.

rišku II uzkalniņa senākais, 7. apbedījums. Te pa diviem palielēm laukakmeņiem novietots galvas, ceļgalu un pēdu rajonā, septītais nolikts krūšu kreisajā pusē (39., 40. att.). Pieminams arī kāds īpatnējs šķirstveida iežogs Ķebēnu I uzkalniņā — 18. kapa galvgalī taisnā leņķī noliktas četras akmens plāksnes, bet kājgalī cits citam blakus novietoti trīs skaldīti akmeņi.

Jāatzīmē, ka akmeņu novietošana pie atsevišķiem apbedījumiem ir agrājam dzelzs laikmetam raksturīga parādība. Ratulānu un Sāvienas uzkalniņu materiāli liecina, ka vidējā dzelzs laikmetā šī paraža vairs netiek piekopta.

Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi glabā skeletkapus. Atklāts tikai viens ugunskauss (18. kaps) Ratulānu uzkalniņā, kas devis ar 8. gs. datējamo, latgaļiem raksturīgo dzelzs kruķadatu ar bronzas stieples aptinumu. Skeletu kaulu saglabāšanās stāvoklis ļoti slikts. Smilts zeme, kurā apbedīti mirušie, nav veicinājusi kaulu saglabāšanos. Līdz ar to nav pieejams kaulu materiāls antropoloģiskiem pētījumiem. Tā Melderišķu I uzkalniņa 2. kapā vājas galvaskausa paliekas saglabājušās pie kaklariņķa, bet Melderišķu II uzkalniņa 1. kapā — pie lunulu kaklarotas.

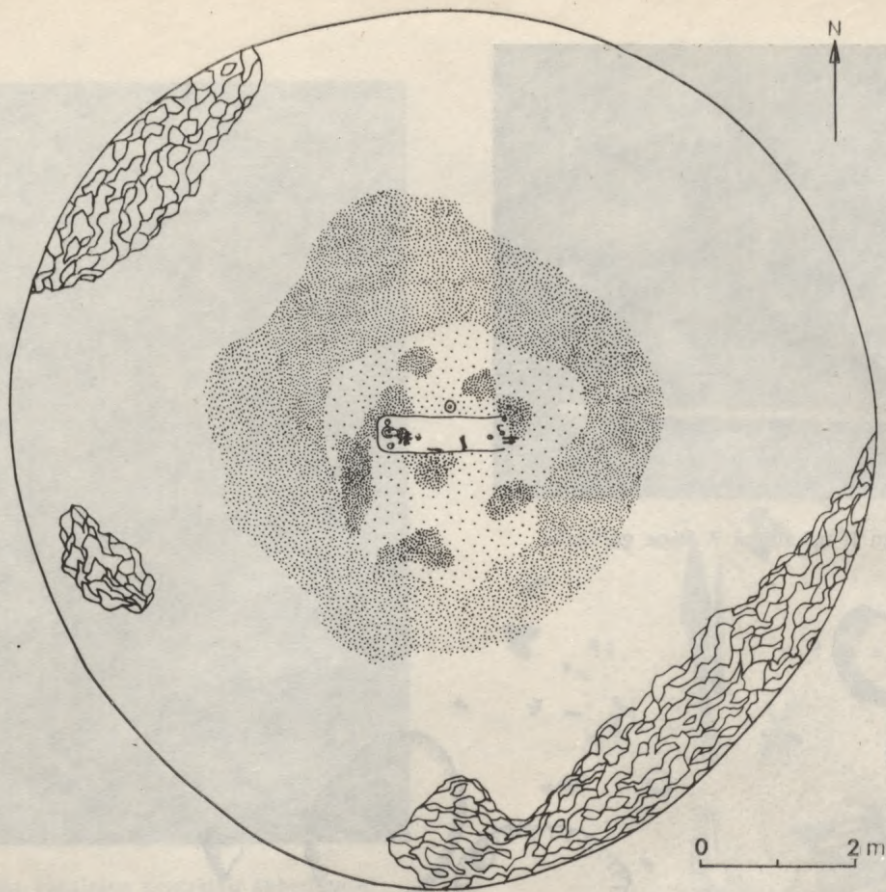
Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos apbedīto bērnu rituālā svarīga loma bijusi mirušo orientācijai. Tiek uzskatīts, ka šajā periodā mi-

35. att. Lejnietu uzkalniņa plāns.

36. att. Lejnietu uzkalniņa 1. kapa plāns: 1 — tumša zeme, 2 — smilts, 3 — māls.

37. att. Razbuku uzkalniņš ar centrālo kapu.

38. att. Sāvienas II uzkalniņa 5. kaps.

39. att. Melderišķu II uzkalniņa akmeņu riņķis ar centrālo (7.) kapu.

40. att. Melderišķu II uzkalniņa 7. kapa galvgalis.

41. att. Stūreļu uzkalniņa plāns: 1—3 — kapa numuri.

42. att. Stūreļu uzkalniņa kopskats.

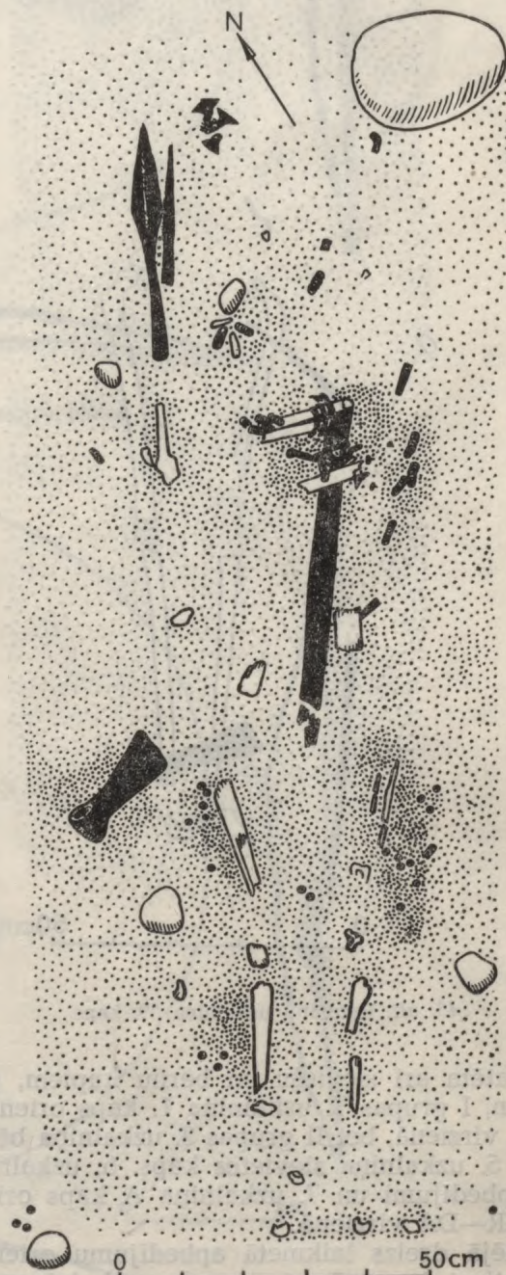
43. att. Stūreļu uzkalniņa centrālais apbedījums.

rušo orientācijai raksturīga liela dažādība un tā nav vēl nostabilizējusies.

Novērojumi Austrumlatvijas uzkalņos, šķiet, ļauj šo uzskatu precizēt: jāšķir apbedīto orientācija uzkalniņa centrālajā daļā un apbedīto orientācija uzkalniņa malās. Pēdējā gadījumā apbedījuma virzienu nosaka akmeņu riņķis.

Senākie, ar 4. gs. datējamie apbedījumi, kas guldīti uzkalniņu centrā, piemēram, Razbuku 1. kapā, Melderišķu II uzkalniņa 7. kapā, kā arī Lejnieku uzkalniņa 1. kapā, orientēti precīzā R—A virzienā. No šīs orientācijas atšķiras piedevām bagātais centrālais apbedījums Melderišķu I uzkalniņā, centrālais apbedījums Stūreļu uzkalniņā (41.—43. att.) un vienīgais agrā dzelzs laikmeta apbedījums (25. kaps) Ratulānu uzkalniņā. Šie apbedījumi orientēti ZR—DA virzienā. Arī Boķu IV uzkalniņa 11., centrālais kaps orientēts no ZR uz DA,¹⁸ bet vairāki vīriešu apbedījumi orientēti R—A virzienā. Šķiet, ir pamats uzskatīt, ka vīriešu kārtas apbedījumiem agrajā dzelzs laikmetā ir raksturīga R—A un ZR—DA orientācija.

Šo atziņu apstiprina novērojumi Slates sila uzkalniņu izrakumos.¹⁹ Šeit šāda orientācija

44. att. Ratulānu uzkalniņa 27. kaps.

45. att. Ratulānu uzkalniņa 59. kaps.

konstatēta arī sieviešu un bērnu kapiem, piemēram, I grupas 7. uzkalniņa 1. kaps orientēts R—A virzienā, bet II grupas 3. uzkalniņa bērna kaps, 5. uzkalniņa sievietes kaps, 6. uzkalniņa abi apbedījumi un 7. uzkalniņa A kaps orientēts ZR—DA virzienā.

Vidējā dzelzs laikmetā apbedījumu orientācija stipri izmainās, to nosaka uzkalniņa akmeņu riņķis, kura tuvumā tie ierakti. Šie apbedījumi orientēti paralēli akmeņu riņķim, pie-

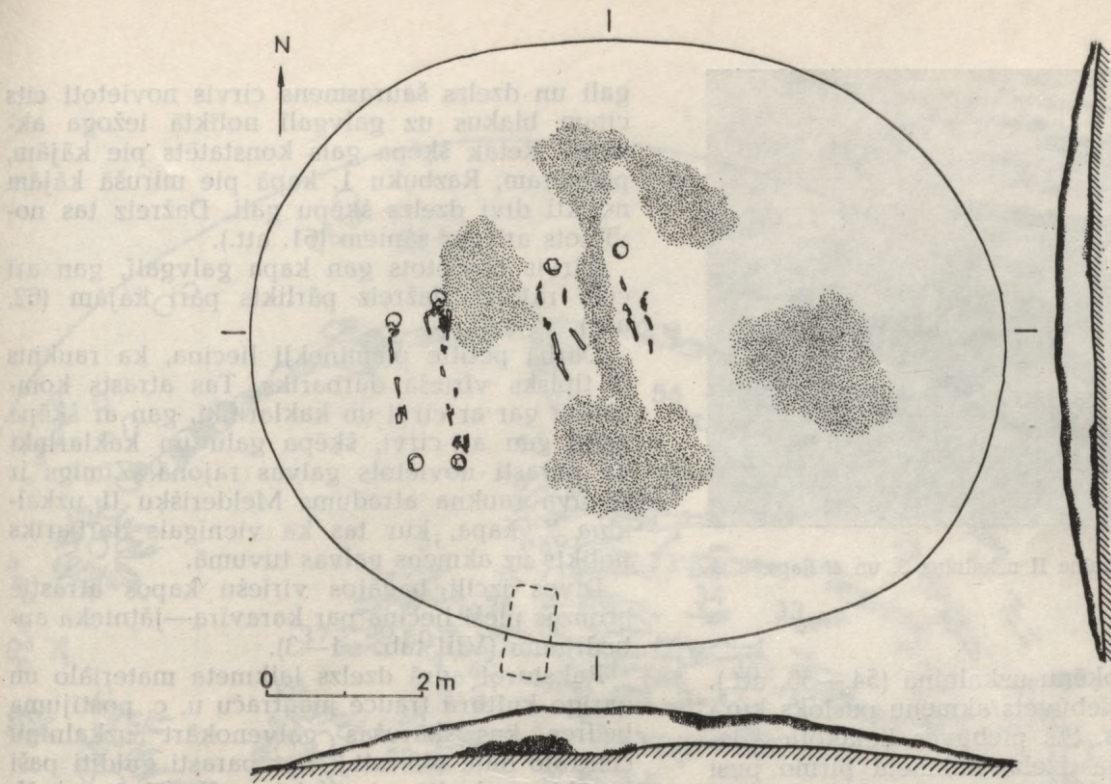
mēram, Ratulānu 27. apbedījums orientēts Z—D virzienā (44. att.), bet 59. apbedījums — D—Z virzienā (45. att.). Slates sila uzkalniņos šī parādība atspoguļojas II uzkalniņu grupas 4. uzkalniņa D un 7. uzkalniņa E kapā: apbedītie bija guldīti paralēli akmeņu riņķim DR—ZA virzienā. Jāsecina, ka apbedījumu orientācijas tradīcijas pārdzīvojušas izmaiņas. To labi parāda dažādu laikmetu apbedījumi Ratulānu uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā (46. att.).

Ar orientācijas savdabību izceļas abi pētītie Dzilnaskalna uzkalniņi, kuros novērojama apbedījumu divējāda orientācija. I uzkalniņā (47. att.) no senākajiem četriem apbedījumiem, kas guldīti uz tumšā uzkalniņa pamatslāniša, divi orientēti Z—D virzienā, otri divi diametrāli pretēji pirmajiem — D—Z virzienā. Pārējie divi apbedījumi, kas guldīti blakus un seklāk, orientēti ZR—DA virzienā. Diametrāli pretēja — ZR—DA un DA—ZR orientācija atkārtojas arī otrajā pētītajā uzkalniņā (48., 49. att.). Ņemot vērā, ka Dzilnaskalna kapulauks situēts rajonā, kas robežojas ar somisko akmeņu krāvumu izplatības areālu, šāda orientācija, domājams, ir ziemeļu kaimiņu ietekmēta.

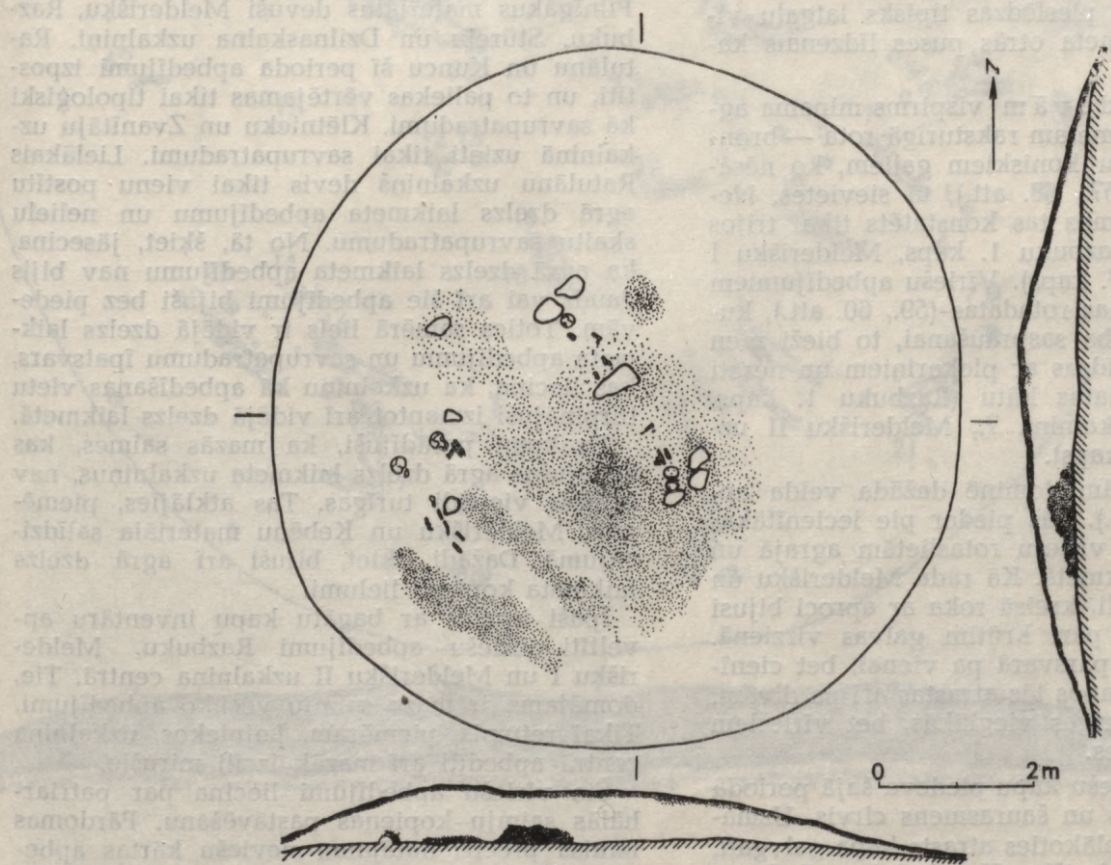
Pēc H. Mooras monogrāfijas 2. daļas iznākšanas 1938. gadā uzkrāti fakti par agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu «paplašināšanu» jeb «pāraugšanu» vidējā dzelzs laikmeta kapulaukos Latvijas austrumu daļā. Raksturīgākais no šādiem pieminekļiem ir pilnībā izpētītā Boķu kapulauka VIII uzkalniņš. Vairākos uzkalniņos novērotas it kā piebūves: atbīdot akmeņu riņķa akmeņus, uzkalniņa malā radīta vieta jaunam apbedījumam. Tādi apbedījumi ir Ratulānu uzkalniņa 27. un 59. kaps (50. att.), Sāvienas II uzkalniņa 5. un 6. kaps (51.—53. att.). Dažreiz,

46. att. Apbedījumu atšķirīgā orientācija Ratulānu uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā.

47. att. Dzīlnaskalna I uzkalniņa plāns.

48. att. Dzīlnaskalna II uzkalniņa plāns.

49. att. Dzilnaskalna II uzkalniņa 3. un 4. kaps.

piemēram, Lejasoķēnu uzkalniņā (54.—56. att.), akmeņu riņķim piebūvēts akmeņu pusloks, kurā apbedīts mirušais. Šis piebūves lielākoties datējamas ar vidējā dzelzs laikmeta pirmo pusi (Ratulāni, Sāviena), dažreiz ar vidējā dzelzs laikmeta otro pusi (Lejasoķēni). Zesercelmu uzkalniņam ārpusē pieslēdzas tipisks latgaļu vidējā dzelzs laikmeta otrās puses līdzenais kaplauks.

No kapu piedevām vispirms minama agrajam dzelzs laikmetam raksturīgā rota — bronzas kaklariņķis ar koniskiem galiem, ko nēsājuši kā vīrieši (57., 58. att.), tā sievietes. Neskartos apbedījumos tas konstatēts tikai trijos vīriešu kapos (Razbuku 1. kaps, Melderišķu I uzkalniņa 2. un 7. kaps). Vīriešu apbedījumiem raksturīgas greznas rotadatas (59., 60. att.), kuras lietoja apģērba saspraušanai, to bieži vien garās važiņas beidzas ar piekariņiem un nereti ir aptītas ap adatas kātu (Razbuku 1. kaps, Melderišķu I uzkalniņa 7., Melderišķu II uzkalniņa 5. un 6. kaps).

Starp rotaslietām dominē dažāda veida aproces (V, VI tab.). Tās pieder pie iecienītākajām sieviešu un vīriešu rotaslietām agrajā un vidējā dzelzs laikmetā. Kā rāda Melderišķu un Lejnieku materiāli, kreisā roka ar aproci bijusi nolikta šķērsām pāri krūtīm galvas virzienā. Aproces nēsātas pārsvarā pa vienai, bet cieniņamāko vīriešu kapos tās atrastas arī pa divām. Sievietēm raksturīgas vieglākās, bet vīriešiem masīvākās aproces.

Raksturīga vīriešu kapu piedeva šajā periodā ir uzmavas šķēps un šaurasmens cirvis. Uzmavas šķēpa gals lielākoties atrasts kapa galvgalī. Ļoti rets ir Melderišķu II uzkalniņa 5. kapa ieroču novietojums: trīs dzelzs uzmavas šķēpu

gali un dzelzs šaurasmens cirvis novietoti cits citam blakus uz galvgalī noliktā iežoga akmens. Retāk šķēpa gals konstatēts pie kājām, piemēram, Razbuku 1. kapā pie mirušā kājām nolikti divi dzelzs šķēpu gali. Dažreiz tas novietots arī gar sāniem (61. att.).

Cirvis novietots gan kapa galvgalī, gan arī ceļu rajonā, dažreiz pārlikts pāri kājām (62. att.).

Darbā pētītie pieminekļi liecina, ka rauknis ir tipisks vīrieša darbarīks. Tas atrasts komplektā gar ar cirvi un kaklariņķi, gan ar šķēpa galu, gan ar cirvi, šķēpa galu un kaklariņķi un parasti novietots galvas rajonā. Zīmīgs ir masīva raukņa atradums Melderišķu II uzkalniņa 7. kapā, kur tas kā vienīgais darbarīks nolikts uz akmens galvas tuvumā.

Divos izcili bagātos vīriešu kapos atrastie bronzas pieši liecina par karavīra—jātnieka apbedījumu (VIII tab. : 1—3).

Raksturot agrā dzelzs laikmeta materiālo un garīgo kultūru traucē mantraču u. c. postījuma bedres, kas skārušas galvenokārt uzkalniņu centrālo daļu (63. att.), kur parasti guldīti paši senākie apbedījumi (Ķebēnu II, Sāvienas II, Lejasoķēnu, Ratulānu, Zesercelmu uzkalniņi). Pilnīgākus materiālus devuši Melderišķu, Razbuku, Stūreļu un Dzilnaskalna uzkalniņi. Ratulānu un Ķuncu šī perioda apbedījumi izpostīti, un to paliekas vērtējamās tikai tipoloģiski kā savrupatradumi. Klētnieku un Zvanītāju uzkalniņā uzieti tikai savrupatradumi. Lielākais Ratulānu uzkalniņš devis tikai vienu postītu agrā dzelzs laikmeta apbedījumu un nelielu skaitu savrupatradumu. No tā, šķiet, jāsecina, ka agrā dzelzs laikmeta apbedījumu nav bijis daudz vai arī šie apbedījumi bijuši bez piedevām. Toties samērā liels ir vidējā dzelzs laikmeta apbedījumu un savrupatradumu īpatsvars, kas liecina, ka uzkalniņu kā apbedīšanas vietu turpinājuši izmantot arī vidējā dzelzs laikmetā.

Izrakumi parādījuši, ka mazās saimes, kas atstājušas agrā dzelzs laikmeta uzkalniņus, nav bijušas vienādi turīgas. Tas atklājies, piemēram, Melderišķu un Ķebēnu materiāla salīdzinājumā. Dažādi, šķiet, bijuši arī agrā dzelzs laikmeta kopienu lielumi.

Īpaši izceļas ar bagātu kapu inventāru apveltīti vīriešu apbedījumi Razbuku, Melderišķu I un Melderišķu II uzkalniņa centrā. Tie, domājams, ir mazo saimju vecāko apbedījumi. Tikai retumis, piemēram, Lejniekos, uzkalniņa centrā apbedīti arī mazāk izcili mirušie.

Šie vīriešu apbedījumi liecina par patriarhālās saimju kopienas pastāvēšanu. Pārdomas izraisa precīzi datējamu sieviešu kārtas apbedījumu trūkums pētītajos uzkalniņos. Vai tas būtu tikai postījumu dēļ? Rodas iespaids, ka

50. att. Ratulānu uzkalniņa plāns: 1—17, 19—76 — skeletkapi, 18 — ugunskaps.

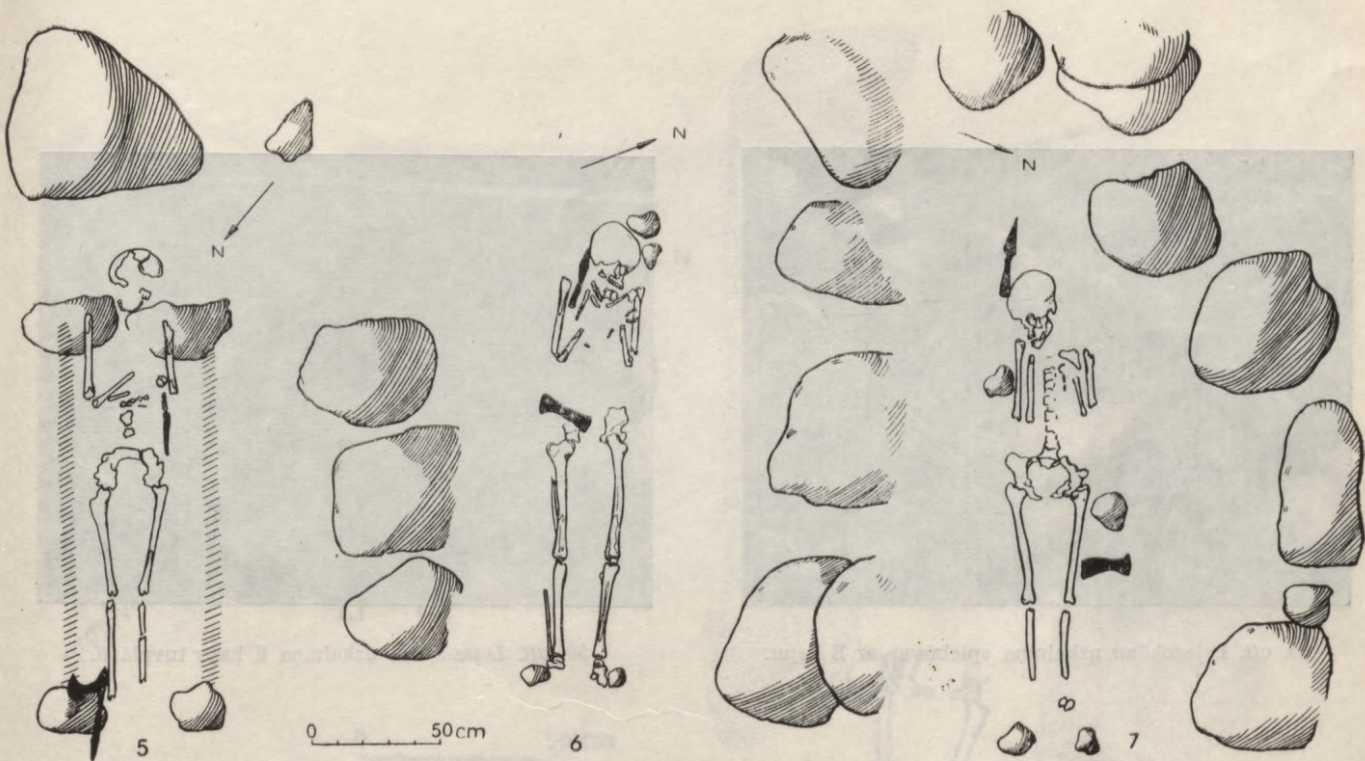
51. att. Sāvienas II uzkalniņa plāns.

sievietes statuss agrajā dzelzs laikmetā vēl nav sasniedzis to līmeni, kāds atspoguļojas lielākajos vidējā un vēlā dzelzs laikmeta kapulaukos. Pētītie uzkalniņi, šķiet, liecina par zināmiem materiālās diferenciacijas aizsākumiem. Tie devuši arī ieskatu par attiecīgās cilvēku kopienas garīgiem priekšstatiem. Te jāmin kapu vietas sagatavošana, mirušo noteikta orientācija, debesspēkus simbolizējoši rotaslietu motīvi. Rotadatu galvas formā — ritenī un pusmēneša piekariņos atainojas saules un mēness simboli, kas raksturīgi tieši agrā dzelzs laikmeta baltu zemkopju kultūrai.²⁰

Ar vēl nenoskaidrotiem garīgiem priekšstatiem saistāms kāds, domājams, rituāls pavards Lejnieku uzkalniņā. Tas atklāts (64. att.) uz-

kalniņa centrā blakus centrālajam apbedījumam.

Pavards izveidots uz tumšās, ar māla picinām jauktās uzkalniņa pamatvirsmas. Tas ir 1,5 × 1,2 m liels un 0,45 m augsts. Pavarda pamatā uz sākotnējās uzkalniņa tumšās pamatvirsmas uzklāta 12 cm bieza jēla māla kārtā, virs kuras blīvā masā atrastas bumbiņveida māla picinās, dažī akmeņi, lielāks skaits māla apmetumu un neliels skaits māla trauku lausku. Lauskas pieder pie gludās bezripas keramikas ar samērā plānām sienām, to starpā arī dažās biezākas, zvirgzdainas lauskas. Interesanti ir apmetumi, no kuriem dažiem ir trīsstūra forma, tie, šķiet, atradušies pie gulšņu būves sienas un saglabājuši koksnes nospieduma pēdas.

52. att. Sāvienas II uzkalniņa 5.—7. kapa plāns.

53. att. Skats uz Sāvienas II uzkalniņa 6. un 7. kapu.

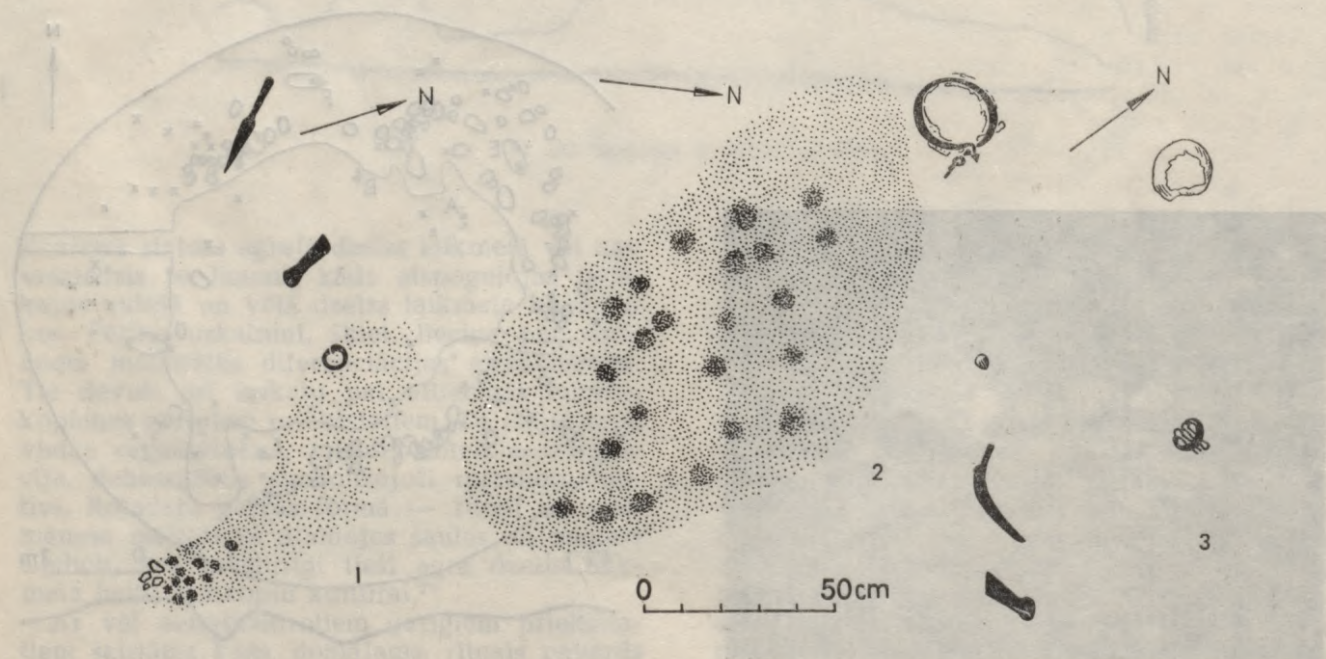
54. att. Lejasokēnu uzkalniņa plāns: 1 — sīkas oglītes.

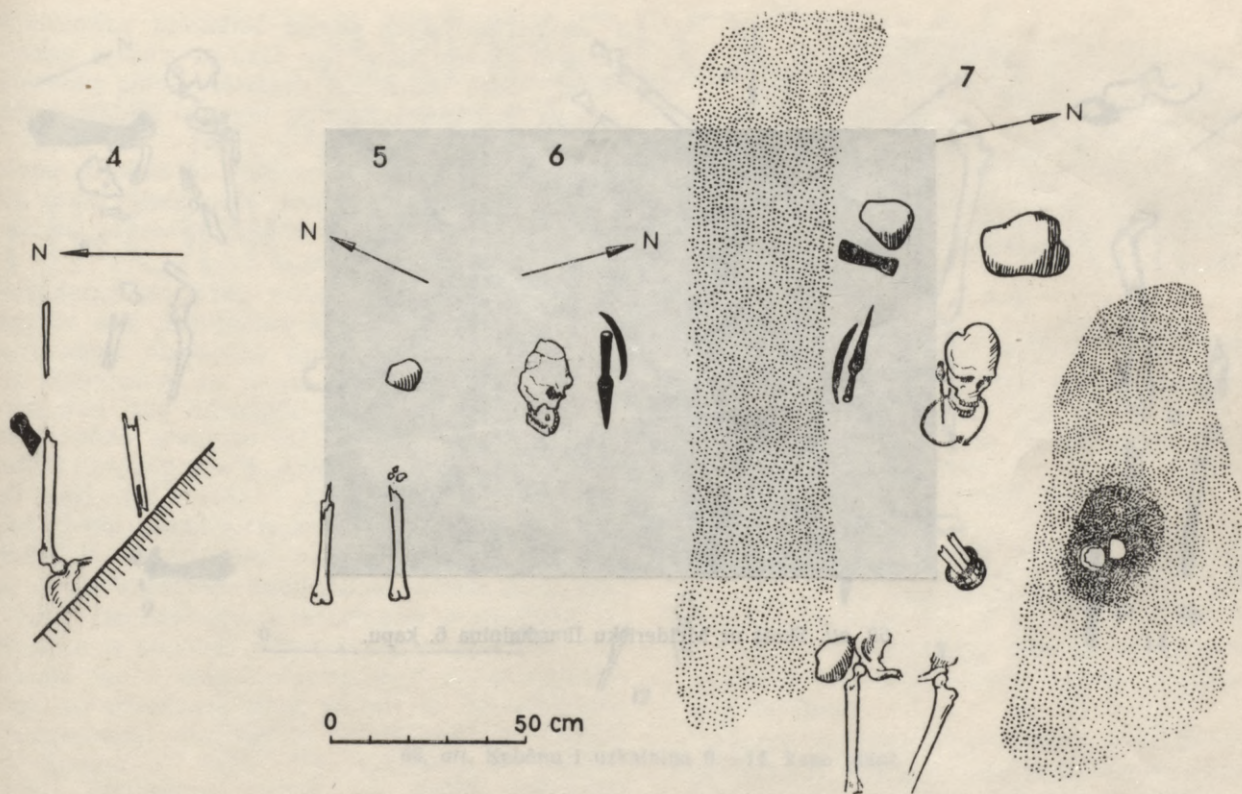
55. att. Lejasoķēnu uzkalniņa «piebūve» ar E kapu.

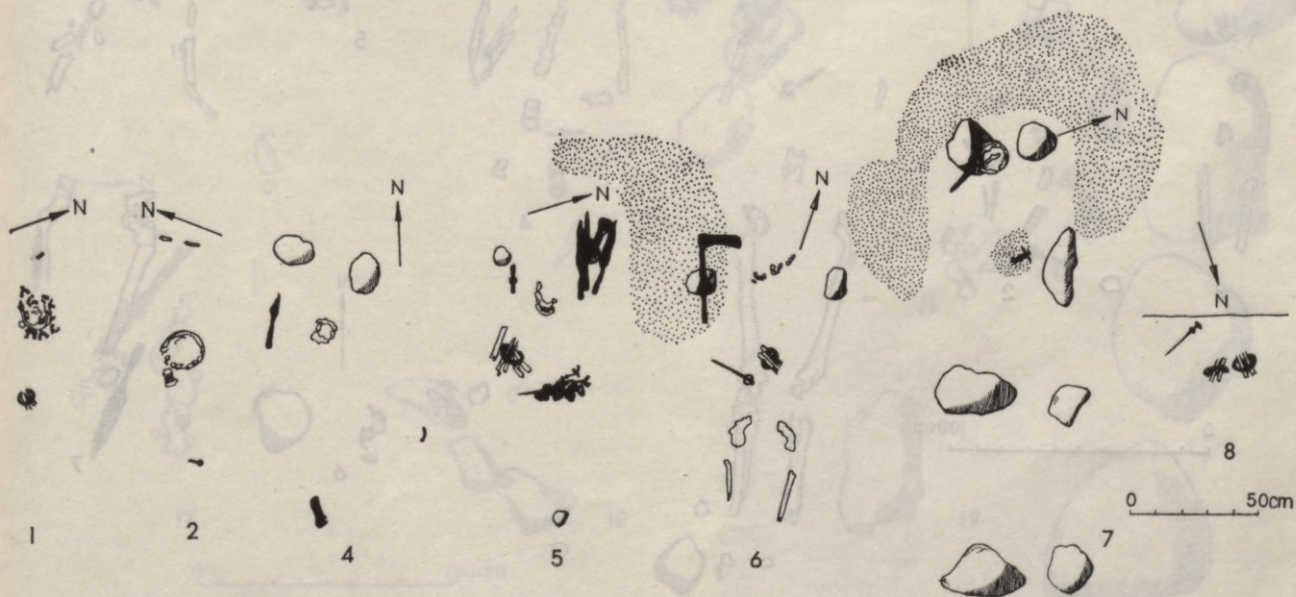
56. att. Lejasoķēnu uzkalniņa E kaps tuvplānā.

57. att. Melderišķu I uzkalniņa 1.—3. kaps.

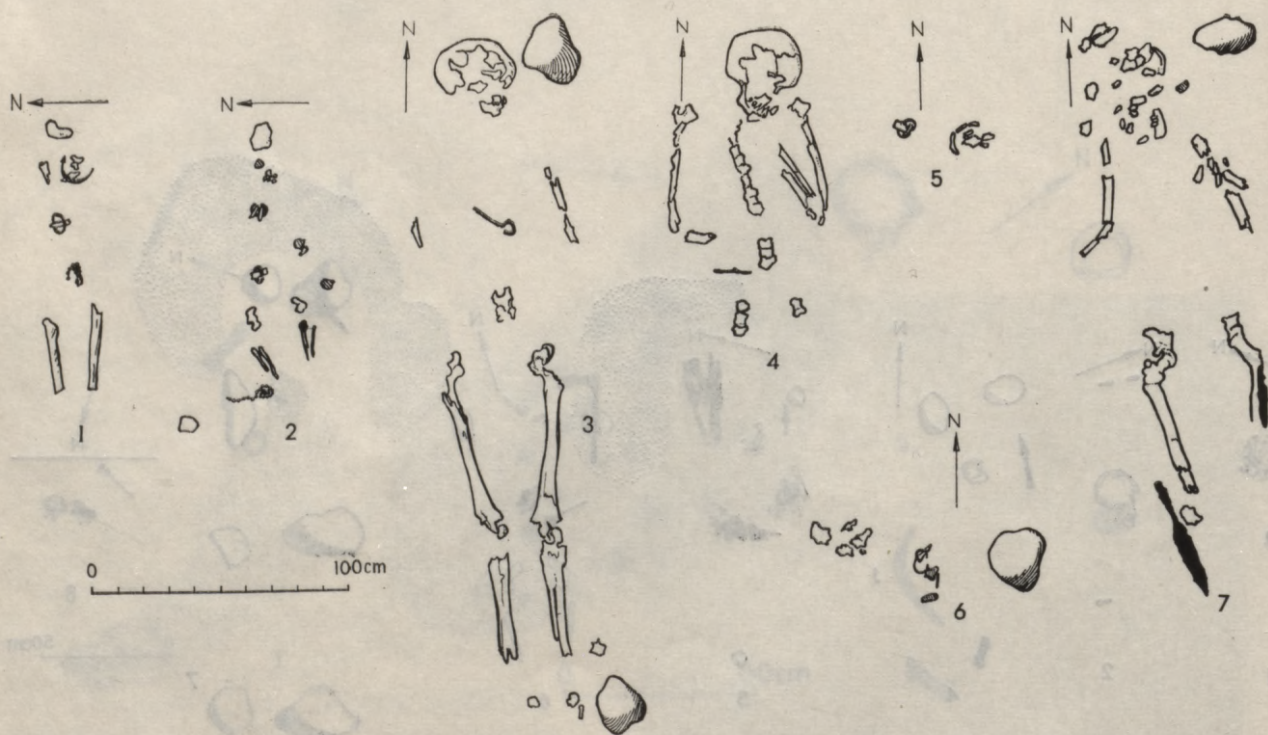
58. att. Melderišku I uzkalniņa 4.—7. kaps.

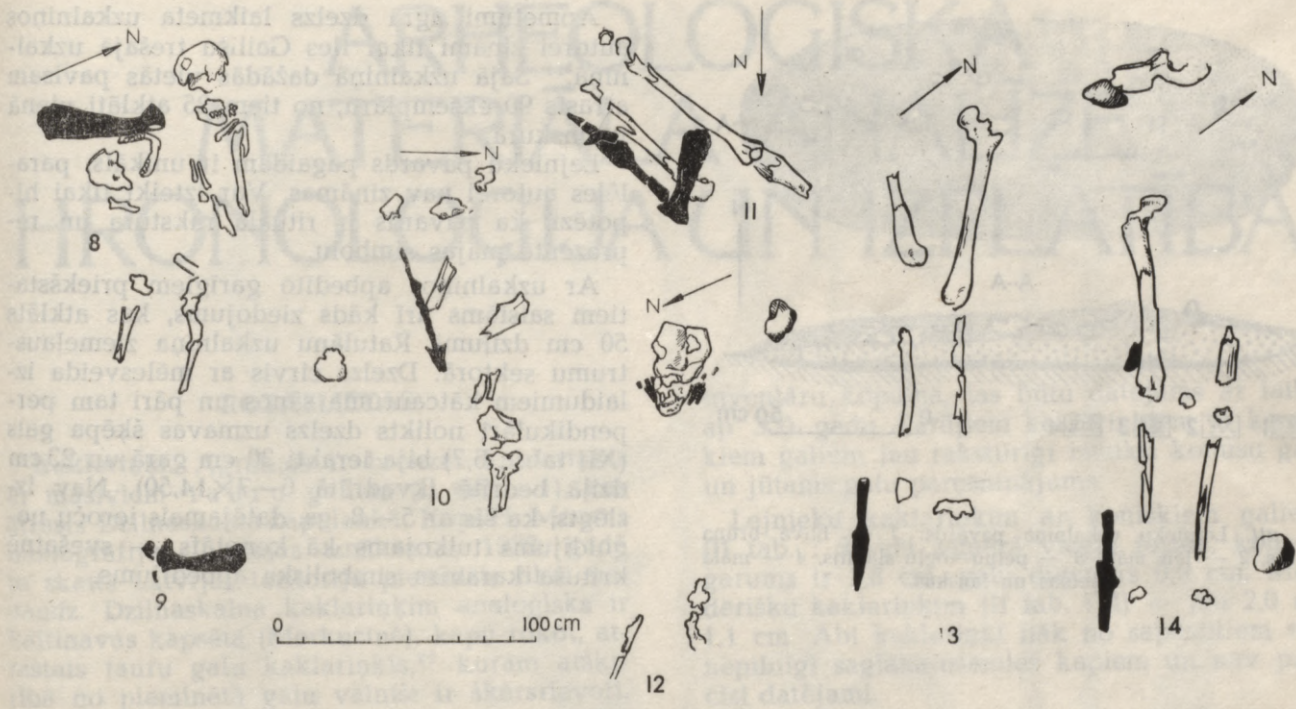
59. att. Melderišku II uzkalniņa 1., 2., 4.—8. kaps.

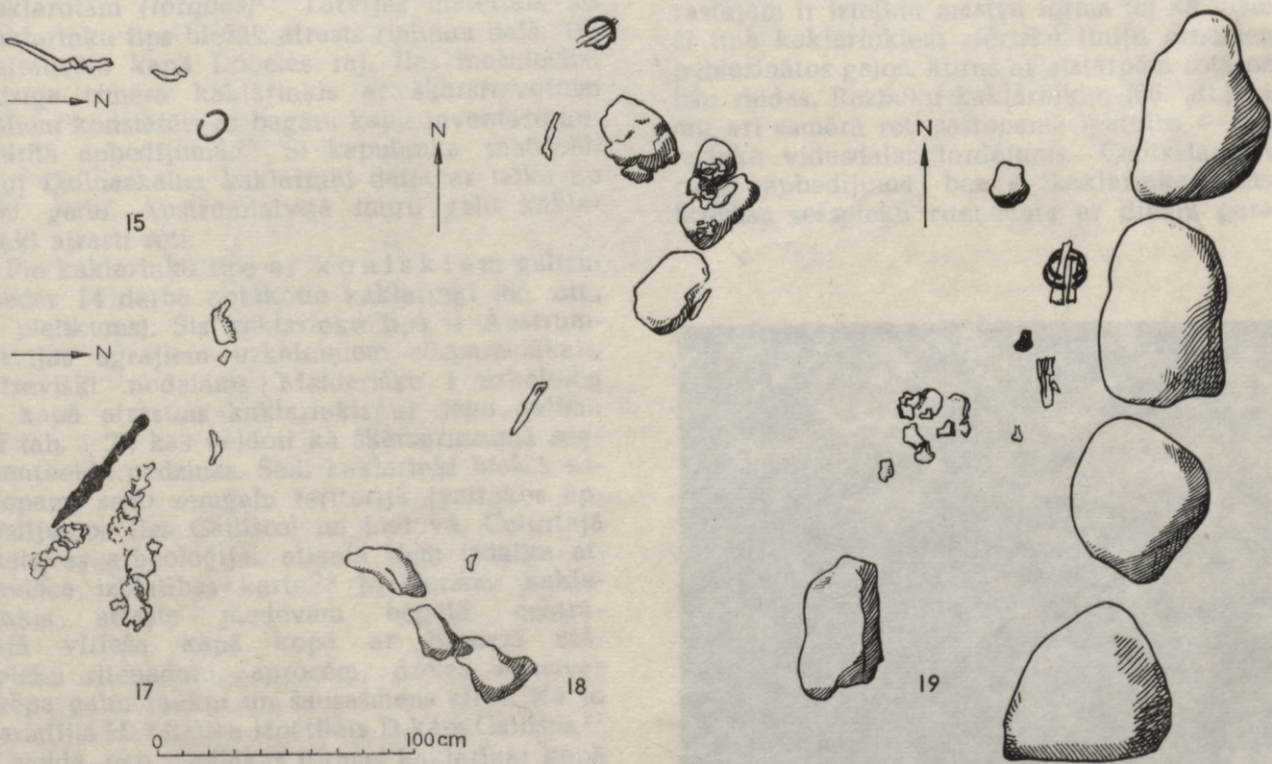
60. att. Skats uz Melderišķu II uzkalnina 6. kapu.

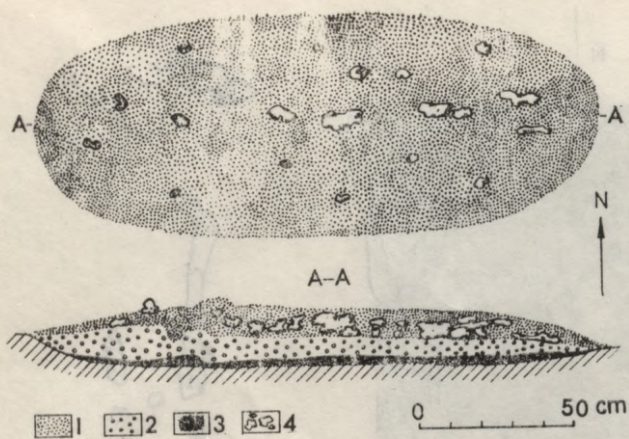
61. att. Kebeņu I uzkalnina 1.—7. kapa plāns.

62. att. Ķebēnu I uzkalniņa 8.—14. kapa plāns.

63. att. Ķebēnu I uzkalniņa 15., 17.—19. kapa plāns.

64. att. Lejnietu uzkalniņa pavadrs: 1 — blīva brūna smilts, 2 — jēls māls, 3 — pelnu—ogļu slānītis, 4 — māla picīnas un lauskas.

Apmetumi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos autorei zināmi tikai līdes Gailišu trešajā uzkalniņā.²¹ Šajā uzkalniņā dažādās vietās pavisam atrasts 90 eksemplāru, no tiem 25 atklāti vienā ugunskurā.

Lejnietu pavards pagaidām ir unikāls, paralēles autorei nav zināmas. Var izteikt tikai hipotēzi, ka pavards ir rituāla rakstura un reprezentē mājas simbolu.

Ar uzkalniņos apbedīto garīgiem priekšstatiem saistāms arī kāds ziedojums, kas atklāts 50 cm dziļumā Ratulānu uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā. Dzelzs cirvis ar mēlesveida izlaidumiem kātcauruma sānos un pāri tam perpendikulāri nolikts dzelzs uznavas šķēpa gals (XII tab. : 6,7) bija ierakti 30 cm garā un 23 cm dziļā bedrītē (kvadrātā 6—7×14,50). Nav izslēgts, ka šis ar 5.—8. gs. datējams ieroču noguldījums tulkojams kā kenotāfs — svešatnē krituša karavīra simbolisks apbedījums.

ARHEOLOĢISKĀ MATERIĀLA ANALĪZE, HRONOĻOĢIJA UN IZPLATĪBA

ROTASLIETAS

Kaklariņķi. Agrākais ir bronzas kaklariņķis ar masīviem tauru galiem (II tab. : 1), kas atrasts Dzilnaskalna kapulaukā. Kopš H. Mooras monogrāfijas 2. daļas iznākšanas 1938. gadā to skaits Latvijas teritorijā pieaudzis tikai nedaudz. Dzilnaskalna kaklariņķim analogisks ir Ealtinavas kapsētā (Merkuzinē), kapu rokot, atrastais tauru galu kaklariņķis,²² kuram atšķirībā no pieminētā galu valniši ir šķērsrievoti. Dzilnaskalna eksemplārs uztiets kopā ar dzelzs spieķadatu (IV tab. : 18). Arheologi šo kaklariņķu izcelšanas saista ar ķeltu kultūras ietekmi,²³ ar šajā kultūrā sastopamām vīriešu kaklarotām (*torques*)²⁴. Latvijas materiālā šis kaklariņķu tips biežāk atrasts rietumu daļā. Tā, netraucētā kapā Dobeles raj. Īles mežniecībā līdzīga izmēra kaklariņķis ar šķērsrievotiem galiem konstatēts ar bagātu kapu inventāru apveltītā apbedījumā.²⁵ Šī kapulauka materiāli ļauj Dzilnaskalna kaklariņķi datēt ar laiku ap 200. gadu. Austrumlatvijā tauru galu kaklariņķi atrasti reti.

Pie kaklariņķu tipa ar koniskiem galiem pieder 14 darbā aplūkotie kaklariņķi (65. att., 3. pielikums). Šis kaklariņķu tips ir Austrumlatvijas agrajiem uzkalniņiem visparastākais. Atsevišķi nodalāms Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā atrastais kaklariņķis ar sēņu galiem (II tab. : 2), kas veidoti kā šķērsgriezumā segmentveida podziņas. Šādi kaklariņķi biežāk sastopami seno zemgaļu teritorijā (vairākos apbedījumos Īles Gailišos) un Lietuvā. Ceturtajā Lietuvas arheoloģijas atlantā tiem izdalīta atsevišķa izplatības karte.²⁶ Melderišķu kaklariņķis atrasts piedevām bagātā centrālajā vīrieša kapā kopā ar bronzas sešspieķu riteņadatu, aprocēm, dzelzs uzmavas šķēpa galu, raukni un šaurasmens cirvi. Kā to parādījis H. Mooras izpētītais D kaps Gailišos,²⁷ šī veida, gan vieglākas formas kaklariņķi kopā ar tauru galu kaklariņķiem tiek datēti ar 3. gadsimtu. Ievērojot Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā

inventāru kopumā, tas būtu datējams ar laiku ap 300. gadu. Pārējiem kaklariņķiem ar koniskiem galiem jau raksturīgi izteikti konusu gali un jūtams galu paresninājums.

Lejnieku kaklariņķim ar koniskiem galiem (II tab. : 3) vēl samērā viegla forma, konusu garums ir 1,8 cm, galu diametrs 0,9 cm, Melderišķu kaklariņķim (II tab. : 4) — jau 2,0 un 1,1 cm. Abi kaklariņķi nāk no sapostītiem vai nepilnīgi saglabājušamies kapiem un nav precīzi datējami.

Nozīmīgs ir konusu galu kaklariņķis (II tab. : 6), kas atklāts vienīgajā saglabājušamies centrālajā apbedījumā Razbuku uzkalniņā. Līdzīgi Ratuļānu kaklariņķim (II tab. : 5) arī Razbukos atrastajam ir izteikta masīva forma un kā visiem šī tipa kaklariņķiem sfērisku līniju ornaments pabiezinātos galos, kurus ar atstarpēm rotā pērlīšu rindas. Razbuku kaklariņķim (66. att.) piemīt arī samērā reti sastopamā īpatnība — kaklariņķa vidusdaļas tordējums. Centrālajā vīrieša apbedījumā bez šī kaklariņķa atrasta bronzas sešspieķu riteņadatu ar divām garām

65. att. Melderišķu I uzkalniņa 2. kaps ar kaklariņķi.

66. att. Razbuku centrālā kapa senlietas:

- 1 — kaklariņķis, 2 — ritenadata, 3, 4 — aproces, 5 — piesis, 6 — cirvis, 7, 8 —
uzmavas šķēpu gali, 9 — nazis.
1—5 bronza, 6—9 — dzelzs.

ap adatu aptītām važiņām ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā, divas bronzas aproces, divi uzmavas šķēpu gali, cirvis, nazis un bronzas piesis. H. Moora šo apbedījumu datējis ar 4. gadsimtu.²⁸ Interesanti, ka Razbukos jau agrāk atrasti trīs konusu galu kaklariņķi ar vidusdaļas tor-

dējumu.²⁹ Kā to rāda Lietuvā izdots atlants,³⁰ Razbuku tipa masīvie kaklariņķi ar koniskiem galiem ir raksturīgi tieši Austrumlietuvai. To labi parādā Morišķu kapulauka 5. uzkalniņa 7. kapā atrastais kaklariņķis.³¹

Tālākais autorei zināmais šo kaklariņķu izpla-

tības punkts ir Maksimovas kapulauks Rjazanas tuvumā.³²

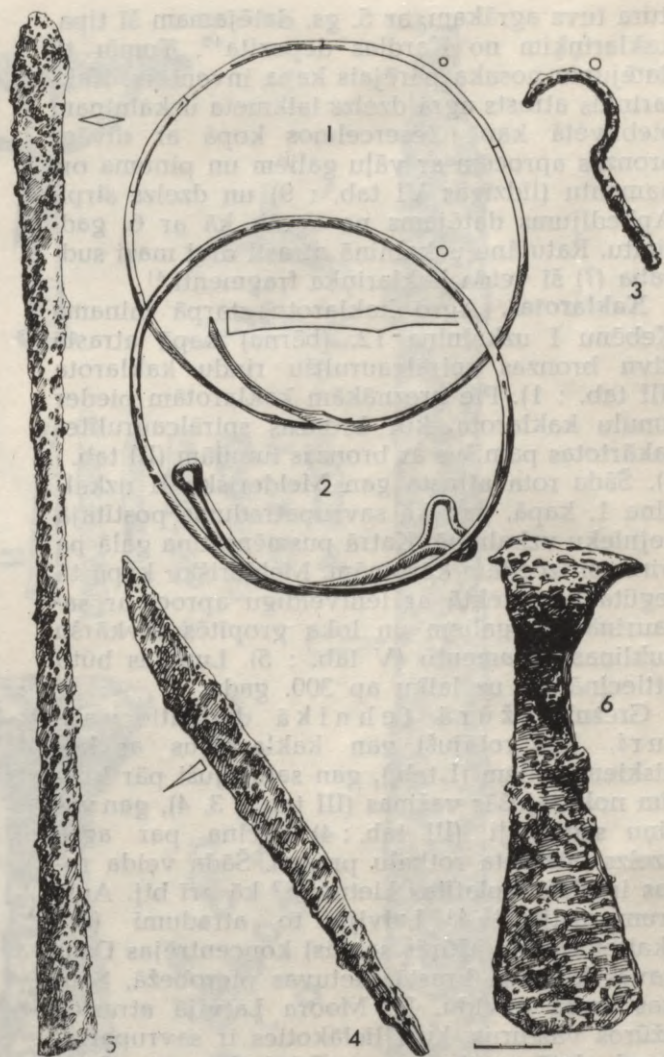
Izcilu vietu Austrumlatvijas konusu kaklariņķu vidū ieņem greznais Razbuku savrupatradums (I tab.). Kaklariņķa lejasdaļā sešs cilpiņš iekārti seši segmentveida, ažūrā tehnikā rotāti važturi, no kuriem stienīšu važiņās nokārājas pa trim lunulām ar kārpiņām galos. Tieša paralēle tam ir Dienvidlietuvā, Pleškačos atrastais kaklariņķis, kura rekonstrukciju pēc V. Gertes publicētā attēla devušas R. Kulikauskieni un R. Rimantiene. Tas datēts ar 4. gadsimtu.³³

Sarežģītā ažūrā tehnikā izstrādātas rotas Austrumlatvijā un vispār Latvijā retas. Garāmējot pieminama ļoti interesantā Virgas Kalna Zīvertos atrastā bagātīgā rota ar aļņa un āža atveidu.³⁴

Nākošie kaklariņķi jau pieder pēcapbedījumiem agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos. Ļoti nozīmīgs ir Ratulānu uzkalniņa 59. vīrieša apbedījums ar diviem bronzas kaklariņķiem (67. att.). Viens no tiem ir kaklariņķa ar segliem un kāsi agrs paveids (II tab. : 7). Kaklariņķa loks veidots no vienmērīgas, 0,2 cm diametrā tievas, šķērsgriezumā apaļas stieples. Vienā galā no šīs stieples izveidota 2,3 cm plata cilpa, tās galu pieliecot pie loka. Otrā galā stieple veido 3,3 cm garus seglus, kuriem ovāls apveids. Šāda veida kaklariņķis Latvijā slēgtā kapa inventārā pagaidām ir ūnikums un reprezentē pašu agrāko, vēlāk samērā plaši izplatīto kaklariņķa tipu, kuram pamatā ir ar vienmērīgu, apaļu loku raksturīgie kaklariņķi (II tab. : 11). Galu izveidojuma ziņā Ratulānu kaklariņķim līdzīgs Lietuvā, Girkalniškos (Raseiņu raj.) atrastais sudraba kaklariņķis³⁵, lai gan tam loks galos ir pseidotordēts.

Otrs 59. kapā uzietais kaklariņķis (II tab. : 8) ir kaklariņķa ar rombiskiem galiem agrs paveids. Līdzīgs, tikai sudraba kaklariņķis atrasts Lietuvā, Girkalniškos. Arī šī forma ir unikāla Latvijas materiālā, kaut gan sastaptas kaklariņķa vēlās, barokālās formas.³⁶ Abi 59. kapa kaklariņķi datējami ar 6. gadsimtu.

Sudraba kaklariņķim ar vienmērīgu, šķērsgriezumā apaļu loku ir pamīšus saejoši gali (II tab. : 11). Tas veidots no vienmērīgas, tievas (diametrs 0,2 cm) stieples un atrasts kā savrupatradums ļoti postītājā Lejasokēnu uzkalniņā. Kaklariņķis pieder pie kaklarotu grupas ar pāresninātiem galiem un ir pats vienkāršākais, ar 5. gs. datējams eksemplārs. Jau spēcīgāki, jūtami pāresnināti gali ir šī paša tipa sudraba kaklariņķim, kurš atrasts Ķīšukalna piekājē un kuru V. Urtāns datē ar 6.—7. gadsimtu.³⁷

67. att. Ratulānu uzkalniņa 59. kapa senlietas:

1, 2 — kaklariņķi, 3 — spieķadata, 4 — nazis, 5 — uzma-
vas šķēpa gals, 6 — cirvis.

1, 2 — bronza, 3—6 — dzelzs.

No sudraba kaklariņķa ar fasetētiem galiem Lejasokēnu uzkalniņā iegūta tikai puse (II tab. : 10). Pēc H. Mooras atzinuma, šis kaklariņķa tips pieder pie kaklariņķa tipa ar pāresninātiem galiem un reprezentē austrumbaltu īpatformu.³⁸ Austrumlatvijā tie ar četriem eksemplāriem pārstāvēti Vestienas Lejaslepju depozītā, kuru datē ar 6. gadsimtu. Tie sastopami arī Lietuvas austrumu daļā un vidusdaļā.³⁹

Tikai ar vienu eksemplāru pārstāvēts bronzas kaklariņķis ar noplacinātiem galiem, kas atrasts Ķuncu 3. kapā.

Tordētais kaklariņķis ar četrskaldņainiem galiem (II tab. : 9) pēc stieples rak-

stura tuvs agrākam, ar 5. gs. datējamam šī tipa kaklariņķim no Kardlas depozīta⁴⁰. Tomēr tā datējumu nosaka pārējais kapa inventārs. Kaklariņķis atrasts agrā dzelzs laikmeta uzkalniņam piebūvētā kapā Zesercelmos kopā ar divām bronzas aprocēm ar vāļu galiem un pinuma ornamentu (līdzīgas VI tab. : 9) un dzelzs sirpi. Apbedījums datējams ne agrāk kā ar 6. gadsimtu. Ratulānu uzkalniņā atrasti divi mazi sudraba (?) šī veida kaklariņķa fragmenti.⁴¹

Kaklarotas. Agro kaklarotu starpā minama Ķebēnu I uzkalniņa 12. (bērna) kapā atrastā divu bronzas spirālcaurulīšu rindu kaklarota (III tab. : 1). Pie greznākām kaklarotām pieder lunulu kaklarota, kur bronzas spirālcaurulītes sakārtotas pamīšus ar bronzas lunulām (III tab. : 2). Šāda rota atrasta gan Melderišķu II uzkalniņa 1. kapā, gan kā savrupatradums postītajā Lejnīeku uzkalniņā. Katrā pusemēnēstīņa galā pa trim asi izceltām kārpīņām. Melderišķu kapā tā iegūta komplektā ar lentveidīgu aproci ar sašaurinātiem galiem un loka gropītēs divkārsu aukliņas ornamentu (V tab. : 5). Lunulas būtu attiecināmas uz laiku ap 300. gadu.

Greznie ažuŗā tehnikā darinātie vaŗturi, kas rotājuŗi gan kaklariņķus ar koniskiem galiem (I tab.), gan saturējuŗi pār krūtīm nokarājuŗās vaŗiņas (III tab. : 3, 4), gan vaŗiņu sadalītāji (III tab. : 4) liecina par agrā dzelzs laikmeta rotkaļu prasmi. Šāda veida rotas ir plaŗi izplatītas Lietuvā,⁴² kā arī bij. Austrumprūsijā.^{43, 44} Latvijā to atradumi (neskaitot igauņu ažuŗās saktas) koncentrējas Daugavas kreisajā krastā Lietuvas pierobežā, Sauskas ezera apvidū. H. Moora Latvijā atrastos ažuŗos vaŗturus, kuri lielākoties ir savrupatradumi, datē ar 4. gs., pamatojoties uz ažuŗo rakstu deģenerējuŗos raksturu.⁴⁵

Bronzas ŗķēŗšusakta ar spirāles ŗaulu (III tab. : 5) atrasta Melderišķu II uzkalniņa 7. — centrālajā un senākajā apbedījumā. Saktas ŗķēŗŗiem raksturīgas divas līmeniskas gropes un īss adatturis. Kapa inventārā ietilpst arī liela izmēra dzelzs rauknis (XIII tab. : 18). Sakta pieder pie Lietuvā plaŗi izplatītas ŗķēŗŗusaktu grupas.⁴⁶ Kā atzinis H. Moora, ŗis saktu veids radies Mazūrijā, bet tālāk attīstījies Latvijā un Lietuvā.⁴⁷ ŗī forma sastapta arī Igaunijā, Tārbjas kapulaukā.⁴⁸ ŗādas samēŗā platas ŗķēŗŗusaktas H. Moora datējis ar 3. gadsimtu.⁴⁹

Razbuku uzkalniņā kā savrupatradums iegūta simetriskā saktas agrākā forma ar trīstūrainu kāju, ŗarnīru un cilpu piekariņu piekāŗŗanai (III tab. : 7). H. Moora ŗo saktu saista ar tajā paŗā uzkalniņā atrasto krūŗu vaŗiņu rotu ar ažuŗiem vaŗturiem. Ne Latvijā, ne Lietuvā ŗī rota nav plaŗi izplatīta. Tas redzams arī no Augŗzemei teritoriāli tuvā Moriŗķu (Birŗu

raj.) piecu uzkalniņu kapulauka. Kopumā ŗajā kapulaukā atrasta 161 senlieta. Iegūta tikai viena simetriskā sakta, kas atrasta V uzkalniņa 2. kapā.⁵⁰ Ar Razbuku saktu to vieno cilpiņa saktas lejasdaļā un vienādi izmēri, bet atŗķirībā no Razbuku saktas tās galus rotā trīs pozīcijas.

ŗuncu kapulaukā savrup atrastai bronzas stopa saktiņai (III tab. : 9) ir dubultpogas, trapecveida galvas plātnīte, trīs ŗķēŗŗi uz loka un kājas, ŗķēŗŗgriezumā rombiska stiegra un garŗ adatas turētājs. Ziemeļlītuŗā līdzīga sakta atrasta ŗauļu apvidū.⁵¹ Austrumlatvijā pie ŗī stopa saktas tipa pieder arī Krustpils Mantaskalniņa 10. kapā atrastā sakta,⁵² kas uzīeta kopā ar dzelzs ŗaurasmens cirvi, bronzas lentveida aproci ar paplaŗinātiem galiem, īlenu un nazi. Otra paralēle velkama ar Dignājas Drēģos savrup atrasto saktiņu.⁵³ ŗī sakta salīdzinājumā ar ŗuncu saktu ir masīvāka, ar ŗķēŗŗgriezumā segmentveida stiegru, ar vienu masīvu pogu katrā spirāles galā un īsu adatas turētāju. Tipoloģiski Drēģu sakta ŗķiet nedaudz vēlāka. Minētā tipa saktas bij. Austrumprūsijas vidējā dzelzs laikmeta pētnieks N. Obergss nosauc par stopa saktām ar pēdas krustu un uzskata par tipiskām tieŗi bij. Austrumprūsijai.⁵⁴ ŗo saktu tipu autors datē ar 6. gadsimtu.⁵⁵ Tāpēc arī nelielā ŗuncu saktiņa datējama ar 6. gadsimtu.

Otrai bronzas stopa saktai (III tab. : 8) ir dubultpogas spirāles galos un, tāpat kā iepriekŗējai, tieva, ŗķēŗŗgriezumā rombiska stiegra, trīs ŗķēŗŗi, bet atŗķirībā no tās īss adatas turētājs un pavirŗāka saktas apdare. Sakta iegūta vienā no bagātājiem Ratulānu uzkalniņa apbedījumiem (68. att.). Ar to kopā atrasts dzelzs vienasmens zobens (VIII tab. : 8), dzelzs uzmaŗas ŗķēŗa gals ar vītollapasveida lapu (VIII tab. : 9), uzmaŗas ŗķēŗa gals ar figurālu lapu (VIII tab. : 10), divi bronzas pieŗi (VIII tab. : 2, 3) un dzelzs ŗaurasmens cirvis (XI tab. : 6). ŗī sakta reprezentē iepriekŗ aprakŗtītas saktas vēlāku formu,⁵⁶ kuru N. Obergss datē ar laiku ap 600. gadu.⁵⁷ Uz ŗo laikposmu attiecas arī Ratulānu sakta.

Bronzas stopa sakta ar magoņgalvu galiem (III tab. : 10) ir plaŗi izplatītas rotas veids ne vien Latvijā,⁵⁸ bet arī Vidus- un Rietumlītuŗā.⁵⁹ Izpostītajā ŗuncu uzkalniņā savrupatradumos pāŗsvārā iegūti to fragmenti. Saktai ir magoņgalvu gali, reljefas rievass uz stiegrass, loka un kājass, kā arī zvēru ornamenta rudimenti uz kājass. Īsā adatu turētājā, domājams, bijusi dzelzs adata. Komplektus ar ŗo saktu H. Salmo datē ne vēlāk kā ar 9. gs. sākumu.⁶⁰ Lietuvas arheologi datē tos ar 8. gadsimtu.⁶¹

Trīs pakavsaktas ar magoņgalvu

68. att. Ratulānu uzkalniņa 27. kapa senlietas:

1 — važiņa, 2, 3 — uzmavas šķēpu gali, 4 — stopa sakta, 5 — aprociņas, 6 — jostas apkalumi, 7, 8 — piesiši, 9 — zobens, 10 — cirvis, 11 — tēra rotājuma riņķīši un spirālītes, 12 — kaula cilindriņš.

1, 4—8, 11 — bronza, 2, 3, 9, 10 — dzelzs.

galiem atrastas Ratulānu uzkalniņa pēcapbedījumos. Viena no pakavsaktām (III tab.: 11) iegūta 1 m dziļumā uzkalniņa centrā ieraktajā vīrieša apbedījumā (60. kaps) kopā ar masīvu,

bagātīgi ornamentētu aproci ar zvērgalvu galiem (VI tab.: 30). Pakavsaktai šķērsgriezumā apaļš loks un saulītēm rotāti magoņgalvu gali, kas šādām saktām ir ļoti reti sastopams orna-

ments. Tā paša veida sakta ar neornamentētām magoņgalvām (III tab. : 13) atrasta 62. kapā kopā ar aproci (VI tab. : 29) un platasmens cirvi, kas liecina par tās piederību 12. gadsimtam. Līdzīga ir arī III tab. : 12 attēlotā savrup atrastā pakavsakta.

Šīs Lietuvai un Latvijai raksturīgās saktas sevišķi iecienītas Rietumlietuvā, kur tās lielā skaitā atrastas Gintelišķu kapulaukā.⁶² Lietuvā saktas datētas ar 10. gs.,⁶³ Latvijā tās pirms 11. gs. nav sastopamas. Pakavsaktas ar magoņgalvu galiem izplatītas lībiešu apdzīvotās zemēs, bet Austrumlatvijā — senās latgaļu apdzīvotās zemēs dominē pakavsaktas ar atrotītiem galiem un tordētu loku.

Pakavsakta ar atrotītiem galiem un imitētu loka tordējumu (III tab. : 14) atrasta kā savrupatradums postītajā Lejasokēnu uzkalniņā. Sakta pieder pie Austrumlatvijas visplašāk izplatītā pakavsaktu tipa, tai trūkst adatas, kas nereti palīdz saktas datējuma noteikšanā. Saktas paviršais izstrādājums liecina, ka tā darināta ap 13.—14. gadsimtu.

III tab. : 6 attēlots vīriešu cepures rotājums no divām īsām vienrindas važiņām ar maziem trīsstūrīgiem, punktiņiem ornamentētiem piekariņiem galā. Rotājums iegūts piedevām bagātā vīrieša skeletkapā (27. kaps) Ratulānu uzkalniņā (sk. 68. att.). Salīdzinājumā ar citiem 7. gs. Austrumlatvijā plaši izplatītiem šāda veida piekariņiem Ratulānos atrastie atšķiras ar nelieliem izmēriem un biezumu, tie datējami tāpat kā pārējais kapa inventārs — ar laiku ap 600. gadu.

Rotadatas. Riteņadata ir izplatītākais rotadatas veids agrajā dzelzs laikmetā. Tā nereti atrasta uzkalniņa centrālajā apbedījumā (69. att.). Razbukos riteņadata (IV tab. : 4) iegūta kopā ar konusu galu kaklariņķi (II tab. : 6), aprocēm u. c. kapa piedevām. Galvas cilpiņā iekārtas divas važiņas, kas noslēdzas ar trīsstūrīgiem piekariņiem. Važiņas apvītas ap adatas kātu. Līdzīga bagāta riteņadata ar trim garām važiņām un trīsstūrīgiem piekariņiem galā atrasta arī Lejnieku uzkalniņā. Tā izceļas ar ažu segmentveida važturi. Piecām no darbā aplūkotajām adatām ir seši spieķi un tikai vienai (Melderišķu adatai) ir astoņi spieķi (IV tab. : 2). Piecas adatas iegūtas netraucētos kapu kompleksos, kas ļauj tās datēt ar laiku ap 300. gadu vai 4. gadsimtu. Nozīmīgs to datēšanai ir Razbuku centrālais apbedījums ar divām aprocēm, diviem dzelzs uzmavas šķēpu galiem, šaurasmens cirvi un bronzas piesi. R. Šnora publicētajā riteņadatu izplatības kartē⁶⁴ mūsdienās atradumu vietas papildinājušās tikai ar diviem punktiem un adatu skaits pieaudzis par diviem eksemplāriem. Karte rāda, ka to izplatības

centrs Latvijā aptver Jēkabpils un Madonas rajonu. Turpreti Lietuvā visvairāk riteņadatu iegūts Viduslietuvā.⁶⁵ Samērā daudz šo rotadatu devuši uzkalniņi Lietuvas un Latvijas pie robežas rajonā, atradumos dominē adatas ar sešiem spieķiem. Stūreļu uzkalniņā uzietā adata (IV tab. : 5) ļoti līdzīga Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā atrastajai adatai (IV tab. : 1), kuru H. Moora datē ar laiku ap 300. gadu.⁶⁶ Izpētītajos uzkalniņos trūkst agrāko šī tipa rotadatu ar četriem spieķiem, kādas atrastas Lietuvā,⁶⁷ arī Latvijai tuvajā Morišķu kapulaukā⁶⁸.

Agrajam dzelzs laikmetam piederošā adata ar ripu galiem (IV tab. : 8) uzietā Melderišķu II uzkalniņa 8. kapā. Abas ripas, no kurām apakšējā ir mazāka, rotātas ar tīkliņa ornamentu, augšējās virpusē redzams divu līniju krusts. Adata iegūta postītā kapā grāvja malā. Ir pamats domāt, ka 8. kapam pieder konusu galu kaklariņķis, kuru grāvja malā garāmbraucot atradis Rites astoņgadīgās skolas skolotājs J. Komarovskis.⁶⁹ Šo adatu izplatības areāls atbilst riteņadatu izplatības areālam, plašāk nekā pirmās tās sastopamas Daugavas labajā krastā.⁷⁰ Šī tipa adatas raksturīgas arī Austrumlietuvai.⁷¹

Adatu ar profilētu galvu izplatības areāls iezīmējas Daugavas labajā krastā. Tās mazāk raksturīgas Jēkabpils rajonam, kur koncentrējas iepriekšējo divu tipu adatas.⁷² IV tab. : 7 attēlotā profilētā adata iegūta kā savrupatradums Lejasokēnu uzkalniņā. Savrupatradums ir arī Lejnieku uzkalniņā uzietā adata. Lejasokēnu adatu H. Moora datējis ar laiku pēc 400. gada,⁷³ atzīmējot, ka šī tipa adatas iegūtas arī kompleksos ar konusu galu kaklariņķiem ap 300. gadu. Lietuvā šo adatu atradumi koncentrējas Piejūras novadā un Viduslietuvā, mazāk tās konstatētas Austrumlietuvā.⁷⁴ Arī Austrumlatvijā šī veida adatas sastopamas reti.

Visu triju tipu adatām ir specifiskas lietuvišu—latviešu formas, tās raksturīgas tieši uzkalniņu kapu kultūrai, un to atsevišķi eksemplāri Igaunijā, Somijā un Zviedrijā uzskatāmi par importētiem.

Plašāks izplatības areāls un lietošanas laiks ir spieķadai. Bronzas spieķadai (IV tab. : 11) galvasstieple ir šķēsgriezumā rombiska, trīsstūra formas adatas galviņā iekārtas divas važiņas ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā. Adata pieder Melderišķu II uzkalniņa 5. kapa bagātajam senlietu komplektam, kurā ietilpst sešskaldņu aproce ar sašaurinātiem galiem, trīs uzmavas šķēpu gali, nazis. Aproce pārstāv agro formu, turpretim divu šķēpu galu lapas uzrāda vidējam dzelzs laikmetam raksturīgas pazīmes. Tādējādi adata būtu datējama ar laiku ap 400. gadu.

69. att. Lejnieku uzkalniņa senlietas:

1. kapā: 1 — ritenadats, 2 — aproce, 3 — rauknis. Savrupatradumi: 4, 5 — lunulas, 6 — važiņa, 7 — aproce, 8, 9 — adatas, 10—12 — uznavas šķēpu gali, 13, 14 — šaurasmens cirvji, 15 — uznavas cirvis.

1, 2, 4—7 — bronza, 3, 8—15 — dzelzs.

Otra bronzas spieķadata (IV tab. : 12) darināta no šķērsgrīzumā apaļas stieples. Tā atrasta Ratulānu 53. kapā kopā ar uznavas šķēpa galu, kuram ir plata, pret smaili sašaurināta lapa (VIII tab. : 12). H. Moora šo šķēpu ierindo E grupā un datē ar laiku no 5. līdz 7. gadsimtam.⁷⁵

No dzelzs spieķadatām senākā ir Dzilnaskalna II uzkalniņa 4. kapā atrastā spieķadata (IV tab. : 18), kas iegūta vienā kapā ar tauru galu kaklariņķi. Adatas galvai ovāla forma, tā veidota no šķērsgrīzumā apaļas stieples. Līdz ar kaklariņķi tā datējama ar laiku ap 200. gadu. Divas spieķadatas ar lielām galvām (IV tab. : 19, 20) veidotas no šķērsgrīzumā apaļas stieples. Lielgalvainās spieķadatas parasti uzskatītas par vecākām. IV tab. : 20 attēlotā adata atrasta Ratulānu uzkalniņa 59. kapā ar diviem ar 6. gs. datējamiem kaklariņķiem (II tab. : 7, 8), garu uznavas šķēpa galu un šaurasmens cirvi. Otra adata (IV tab. : 19) ir savrupatradums Melderišķu I uzkalniņā, kas pārsvarā devis 3.—4. gs. atradumus. Agrajam dzelzs laikmetam pieder arī Melderišķu I uzkalniņa 2. kapā kopā ar konusu galu kaklariņķi uzietā spieķadata (IV tab. : 22). Domājams, jau uz vidējo dzelzs laikmetu attiecināma Lejasoķēnu uzkalniņā savrup atrastā spieķadata ar plakanu galvu (IV tab. : 23).

Kā savrupatradumi Lejasoķēnu uzkalniņā iegūtas divas bronzas riņķadatas ar bronzas stieples aptinumu. Kā spieķadatām, tā riņķadatām ir zemgaļu teritorijai vidējā dzelzs laikmetā raksturīga īpatnība — gliemežveida satinuma pagarinājums uz leju gar kāta stāvu (IV tab. : 13, 21).⁷⁶ Ķenteskalnā, kur galvenokārt pārstāvētas šāda veida adatas bez aptinuma, apmetnē atrasta arī adata ar bronzas stieples aptinumu.⁷⁷

Austrumlatvijai vidējā dzelzs laikmetā raksturīgā dzelzs krukadata ar bronzas stieples aptinumu tikai vienreiz nākusi priekšā kā kompleksā (F kapā) Lejasoķēnos, kur tā atrasta uzkalniņa akmeņu riņķim piebūvētā nodalījumā (IV tab. : 14), otra ir savrupatradums Ķuncu kapulaukā (IV tab. : 15). Abas krukadatas, kuru izplatības areālu rāda karte,⁷⁸ datējamās ar laiku ap 700. gadu. Vienīgajai bronzas krukadatai (IV tab. : 16) arī ir bronzas stieples aptinums. Pēc galvas veidojuma un isā aptinuma tā tuva Krimuldā atrastai bronzas krukadatai,⁷⁹ kuru H. Moora datē ar 7.—9. gadsimtu, bet atšķiras no abām bronzas krukadatām Kivtu kapulauka 92. un 165. kapā, kas datējamās ne vēlāk kā ar 8. gadsimtu.⁸⁰

Adatā ar pagarinātu galvu (IV tab. : 6) ir rombisks paplašinājums galvas vidū, kas rotāts saulītēm, un šķērsgrīzumā apaļš stāvs,

kurš rotāts šķērssvītriņām un saulītēm. Spriežot pēc rūsas pēdām, adatā bijis dzelzs kāts. Diemžēl šī Latvijā reti sastopamā adata ir savrupatradums Ķuncu kapulaukā. Vienīgā autorei zināmā paralēle Latvijā ir Ezerbricos iegūta adata, kura arī ir savrupatradums.⁸¹ Šai adatā, kas saglabājusies ar visu kātu, ir bagātīgi tie paši ornamenta elementi: saulītes un šķērsrieviņas. Domājams, šī tipa adata ir kādas agrākas, Vestienas Kalnalubejās atrastās adatas⁸² attīstītāka forma. Pēdējā iegūta uzkalniņā kopā ar agrā dzelzs laikmeta senlietām, adatas aci iekārtas važiņas ar trīsstūrainiem piekariņiem galā.

Bronzas krustadata (IV tab. : 17) atrasta Lejasoķēnu uzkalniņa akmeņu riņķim piebūvētā nodalījumā — E kapā kompleksā ar šauru maņšeta-proci, spirālaproci un gredzeniem no bronzas skārda cilindriem. Tā ir krustadatu ar rombisku izlauzumu galvas vidū un pogu galiem attīstītāka forma. Lejasoķēnu krustadata ir lieta, galvas vidū lējumā izveidots tīkliņa ornaments. Līdzīga rotadata atrasta arī Somijā, Veitakulā.⁸³ Uz Pļaviņu Kalniešu kapulauka paralēlēm balstoties, tā tiek datēta ar laiku no 600. līdz 800. gadam.

Abas trīsstūradata (IV tab. : 9, 10) pieder pie tipa ar pogu galiem un slīpgrebuma tehnikā veidotu trīsstūrainu iedziļinājumu galvas vidū ar cilindrisku podziņu centrā. Tās iegūtas kā savrupatradumi Ratulānu un Ķuncu kapulaukā. Kā to rāda izplatības karte, šī tipa adatas raksturīgas Lielupes baseinam un ārpus zemgaļu apdzīvotās teritorijas sastopamas reti.⁸⁴ Trīsstūradata mazā skaitā iegūtas Igaunijā,⁸⁵ kur tās datētas ar 7.—8. gadsimtu.⁸⁶ Uzskata, ka šo adatu ornamentāciju ietekmējušas Gotlandes tā laika stila tendences.⁸⁷ Tālāk attīstītās šo adatu formas ar rozeti galvas centrā atrastas arī Daugavas lībiešu kapulaukos,⁸⁸ kur tās var datēt ar laiku ap 900. gadu.

Aproces. No rotām visvairāk sastopamas aproces (94 eks.), turklāt to lielākā daļa pieder agrā dzelzs laikmeta apbedījumiem. Abi Melderišķu uzkalniņi vien devuši 19 aproces, no kurām daļa iegūta netraucētos kapu kompleksos.

Visbagātāk pārstāvēta aprobe ar šķērsgrīzumā sešstūrainu loku un apaļiem galiem (V tab. : 1—4, 12). Aprobe loku rotā garenskāšs gropēs ievietots divkārsas aukliņas ornaments, bet loka malas — štancēts saulīšu vai aplīšu, kā arī pērlīšu ornaments. Kā tas redzams no H. Mooras sastādītās šo aproču izplatības kartes,⁸⁹ tās visvairāk raksturīgas Augšzemei, retāk sastopamas Vidzemē, Latvijas centrālajā daļā un Lietuvā, bet samērā plaši pārstāvētas ziemeļaustrumu Igaunijā. Divas aproces (V tab. : 3, 4) atrastas ar piedevām bagātos kapos.

Viena no tām (V tab. : 4) iegūta kopā ar konusu galu kaklariņķi, riteņadatu u. c. 4. gs. raksturīgām piedevām. Otrā aprobe (V tab. : 3) atrasta līdzīgi datējamā piedevu komplektā kopā ar bronzas spieķadatu, kurai aptītas divas važiņas ar trīsstūrīgiem piekariņiem galā (IV tab. : 11), trim uznavas šķēpu galiem un šaurasmens cirvi. Divas šāda tipa aprocas, iespējams, no nopostīta agrā dzelzs laikmeta uzkalniņa, uzietas ar agrā dzelzs laikmeta atradumiem trūcīgajā Ilūkstes apkaimē — Daugavpils raj. Lašu c. p. bij. Sulu mājās.⁹⁰ Šāda tipa aprobe konstatēta arī Kokneses X izrakumu laukumā 9. slānī 2,86 m dziļumā.⁹¹

Šajā aprocu grupā atsevišķi nodalāmas aprocas, kur uz aprocas slīpās iekšpuses papildus iestancēts ornaments: gan kā sauliņu rinda (V tab. : 1), gan kā īpatnēju četrstūru rinda ar izceltu diagonālu krustu (V tab. : 12). Abas aprocas atrastas ar grāvi postītajā Melderišķu II uzkalniņa 8. kapā kopā ar ripu rotadatu (IV tab. : 8). Pēc kapu inventāriem spriežot, šī veida aprocas valkājuši galvenokārt vīrieši.

Pie agrām aprocēm pieder vienīgā lentveida aprobe ar sašaurinātiem galiem (V tab. : 5), kas atrasta Melderišķu II uzkalniņa 1. bērna kapā kopā ar lunulu un spirālīšu kaklarotu. Aproci rotā divās gropēs izvietots aukliņas ornaments. Biežāk šādas aprocas iegūtas Slates uzkalniņu izrakumos. Kā to parāda H. Mooras sastādītā šo aprocu izplatības karte,⁹² tās bieži sastopamas Augšzemē, dominē Lietuvā un tai tuvajā Lielupes baseinā, reti atrastas Vidzemē un tikai atsevišķi to eksemplāri konstatēti bij. Austrumprūsijā. Agrākās no tām uzietas Zemgalē,⁹³ datētas ar 2. un 3. gadsimtu. Ievērojamu pelna Slates I uzkalniņu grupas 7. uzkalniņa senākais, uz pamatzemes guldītais vīrieša apbedījums (1. kapā), kur uz katras mirušā rokas atrastas pa divām šī veida aprocēm, kuru datējums nedaudz pārsniedz 300. gadu.⁹⁴

Agrajam dzelzs laikmetam raksturīgam centrālā apbedījuma senlietu komplektam pieder divas Razbuku aprocas ar vienmērīgu, šķērsgrīzumā trīsstūrīgu loku, ar šķērssvītrojumu galos un ar gropēs četrās rindās izvietotu siku aplīšu ornamentu (V tab. : 6, 7). Abas aprocas atrastas kopā ar 4. gs. raksturīgām senlietām: kaklariņķi ar augstiem koniskiem galiem (II tab. : 6), riteņadatu (IV tab. : 4), diviem uznavas šķēpu galiem (VII tab. : 3), šaurasmens cirvi (X tab. : 7) un piesi (VIII tab. : 4).

Abas Razbuku aprocas un daudzas citas agrā dzelzs laikmeta aprocas ar šķērsgrīzumā trīsstūrīgu loku un daļēji atšķirīgu ornamentāciju cieši pieslēdzas iepriekš aprakstītajai, pārsvarā masīvo aprocu grupai ar sešstūrīgu loka šķērsgrīzumu.

Agrāko no Ratulānu uzkalniņā kā savrupatradumu iegūto aproci (V tab. : 11) rotā visgārām gropēs ievietotais četrus aukliņu ornaments. Aprobe ļoti nolietota, pēc formas tā iederas ar laiku ap 400. gadu datējamo aprocu grupā.

V tab. : 17 attēloto aproci rotā divu paralēlu aukliņu un divu aplīšu rindas. Tā atrasta Melderišķu II uzkalniņa 6. kapā kopā ar bronzas riteņadatu (IV tab. : 2), dzelzs uznavas šķēpa galu (VII tab. : 12) un dzelzs cirvi (XI tab. : 1). Līdzīga konstatēta arī Slates I grupas 1. uzkalniņā dziļi guldītā T apbedījumā kopā ar kaklariņķi ar koniskiem galiem, kas raksturīgi 4. gadsimtam.

Minēto aprocu galos parasti ir šķērssvītņu grupas (V tab. : 17), reti galos novietoti pa diviem diagonāliem krustiem kā Melderišķu I uzkalniņa savrupatradumiem (V tab. : 15). Ornamenta veids liek šīs aprocas datēt ar laiku agrāku par 400. gadu.

Uz sakariem ar Lietuvu norāda aprobe (V tab. : 19), kuras gali vidū iežmaugti, tos rotā izcelts četrstūris, ko no abām pusēm ietver jumtiņu ornaments, aprocas loku rotā četras paralēlas aukliņu rindas. Divas šādas aprocas iegūtas Melderišķu II uzkalniņa 3. kapā kopā ar konusu galu kaklariņķi, tās iekļaujas agrā dzelzs laikmeta otrās puses formu pasaulē. Šāda tipa aprocas atrastas Baltijas jūras piekrastē Palangas kapulaukā.⁹⁵

Galū rotājumam nereti izmantots tīkliņa ornaments (V tab. : 13,20). Spirālā aprobe (V tab. : 14) atrasta Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā, kas pēc pārējā kapa inventāra datējams ar 4. gadsimtu. Divviju spirālā aprobe veidota no tievas, šķērsgrīzumā segmentveida stieples, kuras viens gals atliekts cilpveidīgi, un ir vienīgā šāda veida aprobe vīrieša kapā agrā dzelzs laikmetā Austrumlatvijā. Tā uzietā kopā ar konusu (sēņu) galu kaklariņķi (II tab. : 2), riteņadatu (IV tab. : 1) un šķērsgrīzumā sešstūrīgu aproci (V tab. : 4).

Dzīlnaskalna I uzkalniņa divos kapos atrasts pa vienai aprobei (V tab. : 8, 9), kas ir vienīgās piedevas šajā uzkalniņā. Tās ir svarīgas kapulauka datēšanai, jo kapulauka aizsākumi attiecas uz pirmajiem gadsimtiem. Diemžēl abas aprocas stipri nolietotas, trauslas: gan šķērsgrīzumā plakani trīsstūrīnā (V tab. : 8), gan šķērsgrīzumā segmentveida (V tab. : 9). Vienīgais pieturas punkts datēšanai ir vāji saglabājušās ornamenta pēdas, kas atgādina citu 4. gs. aprocu rotājumu: it kā dažas neregulāras pērlīšu rindas (V tab. : 9). Otru aproci (V tab. : 8) turpretim rotā ar pretstatītu jumtiņu grupām izdalīts rombs. Šāds ornaments ļoti parasts Pļav-

niekkalna kapulaukā,⁹⁶ kas ļauj šo aproci datēt ar laiku ne agrāku kā ap 400. gadu.

Interesanta ir masīvā aproce, kas kā savrupatradums iegūta Melderišķu I uzkalniņā (V tab. : 10). Šķersgriezumā segmentveida aproci galos rotā atsevišķi, lineāri izveidoti rombi. Kaut arī pēc sava masīvuma aproce it kā iekļautos 4. gs. raksturīgo formu pasaulē un tās ornamenti saucas ar V tab. : 8, 18 attēloto aproču ornamentu, domājams, tā pieder 6. gadsimtam.

Ar zināmiem Pļavniekkalna paraugiem saucas arī aproce ar masīvu vidusšķautni, kas atrasta kā Ratulānu uzkalniņā (V tab. : 24), tā Ķuncu kapulaukā (VI tab. : 19). Līdzīga, bet masīvāka aproce uzietā Tērvetes Ķūru kapulaukā.⁹⁷ Šīs par vīriešu rotaslietām uzskatītās aproces atrastas ar 6. gs. datētā 12. sievietes kapā Ķūros uz abām rokām kopā ar citām aprocēm, kā arī Lietuvā — Saugiņu kapulaukā. Šī veida aproces nav raksturīgas Austrumlatvijai, bet gan zemgaļu apdzīvotajai teritorijai vidējā dzelzs laikmetā. To agrākās, ar 5. gs. datējamās formas nākušas priekšā kā Kokmuižas, tā Reolas depozītā Igaunijā.⁹⁸

Mazās, vienkāršās aprocītes ar segmentveida šķersgriezumu un vienmērīgi platu loku (VI tab. : 1—4, 8) nav atrastas labi datējamās kapu kompleksos. Šī ir Latvijas agrā dzelzs laikmeta beigu materiālā plaši izplatīta aproču grupa. Aproču galus bieži rotā šķersrieviņas. Reta parādība ir slīpu svītru ornamenti — tordējuma imitācija (VI tab. : 4). Minētā tipa aproces ļoti raksturīgas akmeņu krāvu kapulaukiem un iegūtas to virsējos slāņos. Somijā šādas aproces datētas ar agro dzelzs laikmetu,⁹⁹ lai gan atzīst, ka tās iesniedzas arī nākošajā periodā.¹⁰⁰

Augšzemei un arī Ludzas apkaimei raksturīgas lentveida aproces ar paplašinātiem galiem un četrstūrainu šķersgriezumu. Aprocēm galos diagonāli krusti, kurus veido trīsināta līnija (V tab. : 22, 23). Abas aproces iegūtas izpostītajā Ķuncu kapulaukā kā savrupatradumi. Slēgtā kapu inventārā tās nākušas priekšā Slatēs III grupas 2. uzkalniņa B kapā¹⁰¹ un Nautrēnu Smiltaines līdzēnā kapulauka bērna kapā kopā ar bronzas kaklariņķi ar noplacinātiem, pabieziem galiem,¹⁰² kas ļauj datēt šīs aproces ar 7. gadsimtu.

Aproces ar šķersgriezumā apaļiem vāļu galiem (VI tab. : 9, 10, 15), domājams, piederējušas bērnu apbedījumiem, kaut gan tikai viena aproce (VI tab. : 15) uzietā netraucētā, turklāt piedevām trūcīgā bērna kapā. Aproces ar vāļu galiem Latvijā pazīstamas kopš 5. gs.,¹⁰³ kad skaldņota vāļu galu aproce atrasta Kokmuižas depozītā. Arī uz V tab. : 10 attēlotās aproces skatāmas skaldnes. Vāļu galu aproces Austrum-

latvijā parādās 6. gs. Boķu III uzkalniņa 23. kapā,¹⁰⁴ bet plašāk iecienītas 7. gadsimtā.

Vāļu galu aproču ar apaļu šķersgriezumu tālāka attīstības forma ir doba aproce ar paplašinātiem galiem (VI tab. : 16, 22, 25). Uz aproču galiem parādās pinuma ornamenti, kas pirms tam bija novērojams uz vāļu galu aprocēm (VI tab. : 24). Par zināmu starpformu no vāļu galu aprocēm uz dobām aprocēm ar paplašinātiem galiem varētu uzskatīt VI tab. : 6 attēloto aproci, kurai pabiezi, šķersgriezumā segmentveidīgi, paplašināti gali ar pinuma ornamentu. Diemžēl šī aproce ir Ratulānu uzkalniņa savrupatradums. Šī tipa aproces raksturīgas tieši Austrumlatvijai,¹⁰⁵ kaut arī izplatības areāla ziņā tās atpaliek no līdzīga veida aprocēm ar sašaurinātiem galiem. Viena aproce (VI tab. : 25) pieder pie šo aproču vēlas grupas un līdzīgi Kivtu kapulauka 153. kapa aprocēm¹⁰⁶ datējama ar 10. gadsimtu. Pārējās divas aproces (VI tab. : 16, 22) ir agrākas un, domājams, datējamās ar laiku ap 700. gadu.

Otrs dobo aproču paveids ir dobās aproces ar sašaurinātiem galiem (VI tab. : 17, 21, 23, 26—28). Diemžēl visas minētās aproces ir savrupatradumi. Šīs sievietes aproces plaši izplatītas Kivtu, Lejasbitēnu, Kalniešu II, Boķu u. c. kapulaukos. Ar 7. gadsimtu datējamo aproču ornamentā dominē šķērsvītrojums, kura neskartajos laukumos izcelts liklocis (VI tab. : 21). Retāk likloča vietā sauliņu rinda (VI tab. : 23), vēl retāk tiklīņš (VI tab. : 26). Sastopami arī šķērsvītūrām nodalīti rombi (VI tab. : 17, 28).

Otrs Austrumlatvijā līdzēnos kapulaukos izplatīts aproces veids — plata manšeta aproce ar dobu vidusšķautni. Divas bagātīgi ornamentētas aproces (VI tab. : 20) atrastas postītajā Ķuncu 42. kapā kopā ar krūšu važiņu no bronzas cilindriņiem. Šo aproču izejforma ir masīva aproce ar trīsstūrainu šķersgriezumu un izceltu vidusšķautni (VI tab. : 19). Izejforma datējama ar 5. gs., platā manšeta aproce kā Kivtu kapulaukā,¹⁰⁷ tā Viduslītuviā¹⁰⁸ datējama ar 7. un 8. gadsimtu. Atšķirībā no Latvijas, kur tā izplatīta austrumu daļā, Lietuvā tās izplatības areāls aptver Vidus- un Ziemeļlītuviu.¹⁰⁹ Maza manšeta aproce (VI tab. : 13), ar vāji izceltu vidusšķautni atrasta bērna kapā Lejasoķēnu uzkalniņam ārpusē piebūvētā nodalījumā kopā ar krustadatu (IV tab. : 17), spirālaproci u. c. senlietām, kas ļauj to datēt ar laiku ap 600. gadu.

Kā spirālaproce valkāta trīsdalīgā aproce, kas sastāv no apaļām, vienmērīga resnuma stieples aprocēm ar noplacinātiem, mazām kārpiņām rotātiem galiem (VI tab. : 18). Aproce atrasta ar bagātām piedevām apveltītā 27. vīrieša apbedījumā Ratulānu uzkalniņā un

pēc senlietu komplekta datējama ar laiku ap 600. gadu.

Kā savrupatradums Ratulānu uzkalniņā uzietā identiska aprobe (VI tab. : 12). Līdzīga veida aprobei nav zināmas un, domājams, uzskatāmas par vietēju īpatnību.

Arī vēlājam dzelzs laikmetam pieder rinda apbedījumu. Tie visi, atskaitot vienu, atklāti Ratulānu uzkalniņā. Kā savrupatradumi iegūtas divas masīvas aprobe ar trīsstūrainu šķēsgriezumu un bagātīgi ornamentētiem galiem (VI tab. : 5). Kādreiz, domājams, tās abas piederējušas vienam apbedījumam. Aprobe ornaments sastāv no punktiņu rindām veidotiem rombiem, kuru centrā aplītis. Aprobe pilnībā iekļaujas Austrumlatvijas vēlā dzelzs laikmeta šādu aprobe stilā. Ar nelielām ornamenta atšķirībām tai tuva Viļņas apkaimē atrastā ar 9./10. gs. datētā aprobe.¹¹⁰ Šķiet, ka abi Ratulānu savrupatradumi ir līdzīgi datējami.

Ratulānu uzkalniņa pēcapbedījumos iegūtas arī aprobe ar zvērgalvu galiem (VI tab. : 29—31). Masīva aprobe (VI tab. : 30) atrasta 60. vīrieša kapā. Aprobei reljefi izceltas zvēra ausis, tai raksturīgs galu šķēsgriezumums un lineāri izdalīta rombu rinda. Kopā ar to atrasta bronzas pakavsakta ar saulītēm rotātiem maņģaļvu galiem (III tab. : 11), kas liek datēt aprobe ne agrāk kā ar 11. gadsimtu.

Otra aprobe ar zvērgalvu galiem (VI tab. : 29) uzietā 62. kapā kopā ar bronzas pakavsaktu ar segmentveida loka šķēsgriezumu (III tab. : 13) un plasmens cirvi (XII tab. : 8), kas liecina par kapa piederību 12. gadsimtam. Trešā šī paša veida aprobe ar trīsstūrainu šķēsgriezumu (VI tab. : 31) ir savrupatradums un acīmredzot piederējusi izpostītam bērna apbedījumam.

Aprobe ar šķēsgriezumā četrstūrīgiem galiem un glēvu tordējumu (VI tab. : 32) atrasta blakus Ķuncu 63. kapam. Šķiet, aprobe uzskatāma par savrupatradumu postītā bērna kapā un attiecināma jau uz pēcapbedījumiem kapulaukā.

IEROČI UN DARBARĪKI

Šķēpi. Uz m a v a s šķēpi. Autores izpētītajos pieminekļos atrasts liels uz m a v a s šķēpu galu skaits — 74 eksemplāri. Diemžēl daudzi no tiem ir savrupatradumi, kas nāk no postītiem apbedījumiem, un ir analizējami tikai pēc formas. Agrā dzelzs laikmeta šķēpu raksturojumam galvenokārt izmantoti slēgtie kapu inventāri, kas atklāti Melderišķu I un II, Ķebēnu I un II un Razbuku uzkalniņā. Vidējā dzelzs laikmeta iero-

čus devuši Ratulānu, Sāvienas, Kalnabricu un Ķuncu uzkalniņi.

Uzmavas šķēpu lielais skaits liecina, ka tas ir bijis galvenais cīņas ierocis. Tā, Melderišķu II uzkalniņa 5. kapā pie vīrieša galvas uz akmens nolikti veseli trīs uz m a v a s šķēpu gali. Uz m a v a s šķēpu sortiments ir ļoti daudzveidīgs pēc lapas formas, šķēsgriezuma un uz m a v a s garuma.

Uzmavas šķēpu vidū ir tikai viens bojāts, ar 3. gs. datējams šķēps ar izceltu lapas vidusšķautni, kas iegūts kā savrupatradums Lejnieku uzkalniņā.¹¹¹ Līdzīgi nākuši priekšā Slaties izrakumos,¹¹² arī Lietuvā, piemēram, Baltijas jūras piekrastē Lazdininku kapulaukā.¹¹³ H. Mooras klasifikācijā tas pieder pie B grupas, kas datējama ar laiku ap 300. gadu.¹¹⁴

Lielākais analizējamo šķēpu skaits pieder pie tipa ar rombeida lapu. Pie agrākiem šāda veida šķēpiem pieder VII tab. : 7 attēlotais, kas atrasts pie Melderišķu I uzkalniņa centrā gulditā vīrieša apbedījuma kopā ar sēņu galu kaklariņķi (II tab. : 2), ritenādatu (IV tab. : 1), sešskaldņu aprobe (V tab. : 4), spirālaproci (V tab. : 14), raukni (XIII tab. : 13) un cirvi (XI tab. : 2). Tas ir Melderišķu agriem, ar 4. gs. datējamiem apbedījumiem raksturīgs piederu komplekts.

Pie šī paša tipa pieder VII tab. : 6 attēlotais Melderišķu I uzkalniņa 6. kapā kopā ar raukni (XIII tab. : 15) atklātais šķēpa gals. Šāda veida uz m a v a s šķēpus H. Moora izdala F grupā ar uz āru izvīzītiem stūriem.¹¹⁵ Ar slaidāku lapu un mazāk uz āru izvīzītiem stūriem raksturīgs Razbuku centrālā apbedījuma šķēpa gals (VII tab. : 3). Šķēpa galam slaidāka forma, mazāk izteikti stūri. Šādus šķēpus H. Moora¹¹⁶ apvieno C grupā un datē ar 4. gadsimtu. Šo datējumu apstiprina Razbuku kapa pārējās piederības: bronzas kaklariņķis ar konusa galiem (II tab. : 6), ritenādata (IV tab. : 4), divas aprobe (V tab. : 6, 7), šaurasmens cirvis (X tab. : 7), bronzas piesis (VIII tab. : 4).

Šim pašam datējumam atbilst Melderišķu II uzkalniņa 4. kapa šķēpa gals ar samērā īsu lapu un noapaļotiem lapas stūriem (VII tab. : 2).

Cits šķēpa gals (VII tab. : 12) ar raksturīgu agrā dzelzs laikmeta piederu komplektu atklāts Melderišķu II uzkalniņa 6. kapā. Tam raksturīga lejasdaļā paplašināta lapa un straujš sašaurinājums pret lapas smaili. Pie kapa inventāra pieder ritenādata (IV tab. : 2), aprobe (V tab. : 17) un cirvis (XI tab. : 1). Šķēps iederas H. Mooras aprakstītajā C grupā. Ar lapas formu tas atgādina šķēpu Lietuvas Reketu kapulauka 48. kapā.¹¹⁷

Kā savrupatradumi Ratulānu uzkalniņa šķēpi (VIII tab. : 6, 7) nav tuvāk datējami.

No slēgtiem agrā dzelzs laikmeta kapu inventāriem minams formā atšķirīgais šķēpa gals (VII tab. : 8) ar samērā īsu lapu ar noapaļotām kontūrām, kas atrasts Stūreļu uzkalniņa 3. kapā kopā ar dzelzs spieķadatu, spirālaproci, cirvi un nazi.

Darbā aplūkoti objekti, sevišķi Ratulānu uzkalniņš, izceļas ar lielu vidējā dzelzs laikmeta uzmavas šķēpu galu īpatsvaru. To lielākā daļa nāk kā savrupatradumi no postītiem apbedījumiem.

Ratulānu uzkalniņa 59. kapā atrasts 39,5 cm garš uzmavas šķēpa gals ar īsu, strupu, šķērs-griezumā plakani četrstūrīgu lapu (VIII tab. : 16). Tas bija nolikts kapā gar mirušā kreisajiem sāniem. Komplektā ar šķēpa galu atklāti divi kaklariņķi: ar segliem un kāsi (II tab. : 7) un rombiskiem galiem (II tab. : 8), spieķadata (IV tab. : 20) un cirvis (XI tab. : 7). Pēc piedevām kaps datējams ar 6. gadsimtu. Pēc H. Mooras klasifikācijas, šķēps pieder pie G grupas.¹¹⁸ Šāda veida šķēpa gals ar platāku lapu atrasts postītā kapā Slatē.¹¹⁹ Pēc V. Kazakeviča klasifikācijas, tas pieder pie I tipa 3. apakštipa, kas datējams ar 6.—7. gs. un izplatīts Vidus- un Ziemeļlietuvā.¹²⁰ Somijā atrasti trīs šādu uzmavas šķēpu gali. Šķēpa gals, kas atrasts Koilio Kjuloholmā A 9.a kapā, pārstāv Viduseiropas formu, kas Somijā datējama ar vidējā dzelzs laikmeta otro pusi.¹²¹ Šo šķēpu, velkot paralēles ar Igaunijas pieminekļiem, sīki analizē H. Salmo.¹²²

Otram Ratulānu uzkalniņa slēgtam kapa inventāram pieder divi uzmavas šķēpu gali (VIII tab. : 9, 10). Abu šķēpu galu atšķirīgās formas liecina, ka tie paredzēti dažādiem uzdevumiem. Viens šķēpa gals (VIII tab. : 9) ar paplatu, vītollapasveida lapu un garu uzmavu atgādina Pļavniekkalnā pārstāvēto šķēpu galu formu, kuru H. Moora datē ar 5.—7. gs. un novieto E grupā. V. Kazakeviča klasifikācijā tas ir ar 7.—8. gs. datējamais VI tips,¹²³ kura izplatības areāls Lietuvā aptver ziemeļrietumu daļu, liels to atradumu skaits arī Dienvidaustrumlietuvā — Viļņas apkaimē. V. Kazakevičs, kā arī R. Volkaite-Kulikauskiene uzskata to par vietēju (t. i., lietuviešu) formu, kura Lietuvas kaimiņu teritorijās nav pārstāvēta. Ratulānu 27. kapā atrastais otrais šķēpa gals (VIII tab. : 10) jau pieder pie profilēto šķēpu grupas. Šim mazas formas šķēpa galam lapas lejasdaļā nelieli trīsstūrīni izlaidumi un pašaura, šķērs-griezumā rombiska lapas augšdaļa. H. Mooras klasifikācijā tie pieder pie F grupas un datējami ar laiku pēc 400. gada. V. Kazakevičs agrākos profilēto jeb figurālo lapu šķēpus uz Latvijas arheoloģiskā materiāla pamata datē ar 3.—4. gs., bet īpaši tie raksturīgi 5.—6. gadsimtam.¹²⁴ Ratulānu

kapa bagātīgajam piedevu komplektam pieder: stopa sakta (III tab. : 8), spirālaproce (VI tab. : 18), divi bronzas pieši (VIII tab. : 2, 3), vienasmens zobens (VIII tab. : 8), cirvis (XI tab. : 6) u. c. sīkākas piedevas. Pēc visām senlietām kopumā 27. kaps datējams ar laiku ap 600. gadu.

VIII tab. : 10 attēlotajam šķēpa galam pēc izmēriem un lapas formas ļoti tuvi abi VII tab. : 14 un VII tab. : 15 redzamie profilētie uzmavas šķēpu gali. Viens no tiem (VII tab. : 15) atrasts Kalnabricu uzkalniņa 2. kapā kopā ar šaurasmens cirvi ar apaļu kātcaurumu un kaujas nazi ar aptveri rokturim. Tas pilnīgi līdzīgs tā paša uzkalniņa 1. kapā atrastajam. Šķēpa gala lapas lejasdaļā nelieli, asi trīsstūrīni izlaidumi un pagara, šaura, šķērs-griezumā rombiska lapa. Pēc formas un izmēriem tas ļoti tuvs Ratulānu uzkalniņa savrupatradumam (VII tab. : 14). Abi šķēpu gali, līdzīgi Ratulānu 27. kapā atrastajam, datējami ar 6.—7. gadsimtu.

Pieminams VIII tab. : 14 attēlotais uzmavas šķēpa gals, kas atrasts Ratulānu postītā 65. kapā kā vienīgā piedeva. Tas līdzīgs VIII tab. : 9 attēlotajam, ar laiku ap 600. gadu datējamam uzmavas šķēpa galam.

Atsevišķu vietu figurālo jeb profilēto lapu šķēpu grupā ieņem trīs uzmavas šķēpu gali, kas ir šīs šķēpu grupas izcili eksemplāri (VII tab. : 10, 11; VIII tab. : 11). Visi trīs šķēpu gali diemžēl ir Ratulānu uzkalniņa savrupatradumi. Vienam šķēpa galam (VII tab. : 10) ir ļoti plati (7 cm), lapas lejasdaļā izvīrīti «spārni» un spēji pret smaili sašaurināta lapa. Vai šim šķēpam par izejformu nevarētu būt Melderišķu rombveida lapas šķēps (VII tab. : 7)? Kā secina V. Kazakevičs, figurālie šķēpi datējami ar 5.—6. gadsimtu.

Otram šķēpa galam ir it kā asāki lapas «spārni» (VII tab. : 11) un strauji pret smaili sašaurināta, šķērs-griezumā rombiska lapa. Īpatnējs ir trešā šķēpa gala (VIII tab. : 11) lapas veidojums: lapas lejasdaļā abās pusēs nelieli trīsstūrīni paplašinājumi pāriet lapas sašaurinājumā, kas lapas augšdaļā no jauna paplašinās un pieņem smaili ovālu kontūru.

Ķebēnu uzmavas šķēpa gals (VII tab. : 1) atrasts postītā kapā I uzkalniņa malā komplektā ar šaurasmens cirvi un raukni (XIII tab. : 11) un atgādina centrālos, pie C grupas piederošos šķēpu galus. Tam pēc formas tuvs, vienīgi ar šaurāku un rombiska šķērs-griezuma lapu Melderišķu I uzkalniņa savrupatradums (VII tab. : 13). Šķiet, tie datējami ar laiku pēc 400. gada.

Ar precīzi rombiskas kontūras lapu izceļas slaidais uzmavas šķēpa gals (VII tab. : 9), kas ir savrupatradums Melderišķu I uzkalniņā. Zināma līdzība saskatāma ar Slatē I grupas 6.

uzkalniņa postītā M kapā atrasto šķēpa galu,¹²⁵ kas nelauj to tuvāk datēt.

Abi uzmavas šķēpu gali (VII tab. : 4, 5) ar slaidu, šķērsriezumā rombisku, neprofilētu lapu ir savrupatradumi Lejasokēnu uzkalniņā un attiecināmi uz vidējo dzelzs laikmetu, bet tuvāk nav datējami.

Uzmavas šķēpa gals (VIII tab. : 12) atrasts Ratulānu uzkalniņa 53. kapā kopā ar spieķadatu (IV tab. : 12) un nazi. Šķēpa galam ovālas kontūras lapa ar stipru sašaurinājumu smailajā galā. Pēc lapas formas tas atgādina laurlapas šķēpus,¹²⁶ kurus V. Kazakevičs datē ar 7. gadsimtu. Aprakstītam tuvs arī savrupatradums Ratulānu uzkalniņā (VIII tab. : 13).

Iedzītņa šķēpi. Iedzītņa šķēpu galu autores vadītajos izrakumos atrasts maz. Gandrīz visi tie iegūti Ķuncu kapulaukā. Savdabīgs zemes sastāvs tajā bija skeletu kaulus lielākoties pilnīgi iznīcinājis un par kapu varēja spriest tikai pēc senlietu izvietojuma.

Iedzītņa šķēpu gali ar vītollapasveida lapu atrasti gan pa vienam (61. kapā), gan pa diviem vienādiem (57. kapā), gan kopā ar iedzītņa šķēpa galu ar atkarpēm (56. kapā). Vītollapasveida šķēpiem raksturīga šķērsriezumā rombiska (IX tab. : 3, 7, 9) vai smaili ovāla (IX tab. : 4, 8, 10) lapa. Tiem dažāds garums un atšķirīgs lapas platums. Šķiet, galvgalī bijis novietots 57 cm garais, 6,6 cm platais un 428 g smagais 61. kapa iedzītņa šķēpa gals (IX tab. : 10). Tas ir garākais un smagākais šī veida ierocis Austrumlatvijā, šķēpa gals atrasts kopā ar īso vienasmens zobenu un šaurasmens cirvi.

Iedzītņa šķēpu ar vītollapasveida lapu izplatības areāls aptver Austrumlatviju un lielos vilcienos sakrīt ar M. Atgāža iedzītņa šķēpu ar atkarpēm otro izplatības karti.¹²⁷ To atradumi zināmi arī no Daugavas kreisā krasta Boķu kapulauka. Lietuvā tie izplatīti galvenokārt Ziemeļlīdumā,¹²⁸ bet sastopami arī Austrumlīdumā.¹²⁹

Vītollapasveida iedzītņa šķēpi datējami parasti ar 7.—8. gs. vai ar laiku ap 700. gadu. Šis ieroču veids visbagātīgāk pārstāvēts Kivtu kapulaukā, kur atrasti 44 eksemplāri, turklāt 20 vīriešu apbedījumos tie ievietoti kopā pa diviem un tikai četros apbedījumos pa vienam.¹³⁰ Apbedījumi ar diviem šķēpu galiem datējami ar 7. gs. vai ar laiku ap 700. gadu,¹³¹ kad Baltijas somu pamestā dzīvesvietā no dienvidiem ierodas latgaļu etniskās grupas piederīgie. Šķēpu galiem slaida forma, tie pārsvarā 33—46 cm gari, ar 3,4—4,0 cm platu, šķērsriezumā smaili ovālu lapu. Pa diviem lapasveida iedzītņa šķēpu galiem atrasts arī vairākos Boķu VIII uzkalniņa pēcapbedījumos (2., 4., 25., 28. u. c. kapos). Do-

mājams, ka konsekventā šo ieroču lietošana un līdzī došana kapā ir būtiska etniska pazīme.

Atrasti tikai četri iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm (IX tab.). Viens no tiem (IX tab. : 1) uzīts Ķebēnu I uzkalniņa traucētajā 10. kapā kā vienīgā piedeva. Pēc M. Atgāža izstrādātās šo šķēpu tipoloģijas, tas pieder pie B 2. tipa ar apaļu iedzītņa šķērsriezumu.¹³² Ķuncu kapulaukā atrastajiem šķēpu galiem ir slaida forma (IX tab. : 5, 6), tie arī pieder pie minētā tipa, kas datējams ar 7. gadsimtu.

Viens Ķuncu kapulauka iedzītņa šķēpa gals ar atkarpēm (IX tab. : 6) atrasts komplektā ar vītollapasveida iedzītņa šķēpa galu (IX tab. : 4). Šādā komplektā šķēpu gali nākuši priekšā Kalniešu II kapulauka 10. kapā,¹³³ kuru V. Urtāns datē ar laiku ap 700. gadu.

Otrs šķēpa gals atrasts 68. vīrieša kapā — vienīgajā, kas saglabājis netraucētu skeletu ar visām sākotnējām piedevām: mazu uzmavas šķēpa galu, šaurasmens cirvi un kaujas nazi. Līdzīgā kapu piedevu komplektā šķēpa gals uzīts Kalniešu II kapulauka 27. kapā, kuru V. Urtāns datējis ar 8. gs. otro pusi. Kā atzīmējis M. Atgāzis, šī veida šķēpu gali ar atkarpēm Lejasbitēnu kapulaukā atrasti arī ar 7. gs. datējamās kapos.¹³⁴ Šādos kompleksos iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm nākuši priekšā arī Boķu kapulaukā, piemēram, VIII uzkalniņa 30. kapā (gan ar atšķirīgas formas — laurlapas uzmavas šķēpu) u. c. kapos.

Iedzītņa šķēpus ar atkarpēm plaši analizējis M. Atgāzis, viņš publicējis arī to izplatības karti.¹³⁵ Šo šķēpu izplatības areāls koncentrējas Daugavas krastos vai to tuvumā, to skaitam pievienojami arī Ķenteskalna šķēpu galu atradumi.¹³⁶ Kā rāda V. Kazakeviča sastādītā izplatības karte, Lietuvā (austrumdaļā) atrasts tikai viens iedzītņa šķēpa gals ar atkarpēm.¹³⁷

Cirvji. Darbā aplūkotajos pieminekļos atrasts pāri par 60 dzelzs cirvju, no kuriem, atskaitot sešus (četrus uzmavas un divus plasmens cirvjus), visi pieder pie šaurasmens cirvju tipa. Šie šaurasmens cirvji datējami ar laiku no 4. līdz 7. gs., ap 6% no tiem ir savrupatradumi. Īpaši daudz cirvju iegūts ļoti postītajos Ratulānu un Ķuncu objektos.

Agrā dzelzs laikmeta cirvju datējumi balstās galvenokārt uz Melderišķu un Razbuku uzkalniņos atklātiem kapu komplektiem.

Pie agrā dzelzs laikmeta Austrumlatvijas elegantākajiem šaurasmens cirvjiem pieder Melderišķu I uzkalniņa 1. kapā atrastais slaidais, 25 cm garais cirvis (X tab. : 1). Slēgtā kapa komplektā šāds cirvis autorei zināms vienīgi no Boķu uzkalniņa.¹³⁸ Cirvim raksturīgs abpusējs pietsega paplašinājums, apaļš kātcaurums un

noapaļotas asmens kontūras, tas atrasts Boķu uzkalniņa N kapā kopā ar raukni (līdzīgs XIII tab.: 17) un uzmavas šķēpa galu. Šo šķēpa galu, kas tuvs neprofilēto šķēpu grupai, H. Moora datē ar 4. gadsimtu.¹³⁹

Ķuncu kapulauka sākotnējam datējumam svarīgais šaurasmens cirvis (X tab. : 6) diemžēl uziets kā savrupatradums ar kara laika tranšeju caurjauktā vietā 75 cm dziļumā. Cirvim masīva forma, abpusēji stingri paplašināts pietsegs, liekta mugura un apaļš kātcaurums. Pēc H. Mooras klasifikācijas, tas pieder pie agro cirvju III grupas. Šo grupu uz Melderišķu II uzkalniņa 6. kapa senlietu komplekta pamata H. Moora datējis ar 4. gadsimtu.¹⁴⁰ Kapā atrasts cirvis (XI tab. : 1), riteņadata (IV tab. : 2) un uzmavas šķēpa gals (VII tab. : 12). Šī tipa cirvi parasti uzieti Viduslietuvas līdzenos kapulaukos un Austrumlietuvas uzkalniņos.¹⁴¹

Vairākums agrā dzelzs laikmeta cirvju pieder pie H. Mooras nodalitās I grupas.¹⁴² To raksturo vidējs garums, paplašināts pietsegs, liekta mugura, apaļš kātcaurums, šaurs asmens.

Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā pie mirušā, kurš guldīts uz pamatzemes, kopā ar cirvi (XI tab. : 2) atrasts bronzas kaklariņķis ar zemiem sēņu galiem (II tab. : 2), riteņadata (IV tab. : 1), sešskaldņu aprobe (V tab. : 4), spirālaprobe (V tab. : 14), uzmavas šķēps (VII tab. : 7) un rauknis (XIII tab. : 13). Līdzīgs senlietu sortiments nācis priekšā arī Melderišķu II uzkalniņa 5. kapā. Te bez cirvja atrasta bronzas spieķadata (IV tab. : 11), sešskaldņu aprobe (V tab. : 3) un trīs uzmavas šķēpu gali.

Pēc formas aprakstīto cirvju grupā iederas arī Melderišķu I uzkalniņa 4. kapā uzietais šaurasmens cirvis, kuram stipri liekta mugura, abpusēji paplašināts piets un apaļš kātcaurums. Cirvis atrasts postītā kapā kā vienīgā piedeva.

Pie šīs pašas grupas pieder arī Ķebēnu I uzkalniņa 11. kapā atklātais cirvis (X tab. : 3). Postītajā kapā bez cirvja atrasts arī ļoti iznīcis uzmavas šķēpa gals un rauknis (XIII tab. : 11).

Nozīmīgs ir Razbuku 1. kapa piedevu komplekts. Kopā ar cirvi (X tab. : 7) te atrasts kaklariņķis ar koniskiem galiem (II tab. : 6), riteņadata (IV tab. : 4), divas bronzas aproces ar sašaurinātiem galiem (V tab. : 6, 7), nazis, divi uzmavas šķēpu gali (VII tab. : 3) un bronzas piesis (VIII tab. : 4). Razbuku cirvis neliela izmēra, tam abpusēji stipri paplašināts pietsegs, liekta mugura un apaļš kātcaurums. Ar H. Mooras nodalīto II cirvju grupu to saista tikai taisnā asmens daļa. Pēc kapa piedevu rakstura tas pieder 4. gadsimtam.

Ar samērā taisnu muguru izceļas Melderišķu II uzkalniņa 4. kapā atrastais cirvis (X tab. : 5).

Šī pazīme to vieno ar H. Mooras nodalīto II cirvju grupu.

Ar 4. gs. datējama arī daļa no 16 Ratulānu uzkalniņa cirvjiem, kas iegūti sapostītajos agrā dzelzs laikmeta apbedījumos. No trīs šaurasmens cirvjiem ar apaļu kātcaurumu (VI 229 : 129; XII tab. : 1; VI 229 : 171; XI tab. : 3; VI 229 : 245) viens (XI tab. : 3) pieder pie I cirvju grupas.

Vidējā dzelzs laikmeta cirvju paraugus Ratulānu uzkalniņā devuši ne tikai vairāki labi datēti kapi, bet arī savrupatradumi (XI tab. : 4). Savrup atrastajam cirvim mazāk izteikti pietsega paplašinājumi, tievs kakliņš. Pēc formas tas atbilst Slates I grupas 7. uzkalniņa G kapa cirvim¹⁴³ un datējams ar vidējā dzelzs laikmeta sākumu. Šī forma raksturīga vēl diviem Ratulānu uzkalniņa savrupatradumiem (VI 229 : 83, 377; XII tab. : 2). No minētajiem piemēriem redzams, ka apaļais kātcaurums dažos gadījumos sastopams arī vidējā dzelzs laikmeta cirvjiem.

Ar raksturīgu kapa inventāru izceļas Ratulānu uzkalniņa 59. kaps. Šeit cirvis (XI tab. : 7) atrasts kopā ar citām 6. gs. senlietām. Cirvim slaida forma, neliels abpusējs pietsega pagarinājums, šaurs kakliņš un apaļīgi ovāls kātcaurums. Kapa inventāram pieder bronzas kaklariņķis ar segliem un kāsi (II tab. : 7), kaklariņķis ar rombiskiem galiem (II tab. : 8), dzelzs spieķadata (IV tab. : 20), garš uzmavas šķēpa gals (VIII tab. : 16). Pēc formas tam tuvs Ratulānu 27. kapā atrastais cirvis.

Ratulānu uzkalniņa 27. kapa cirvim (XI tab. : 6) abpusēji pagarināts pietsegs, liekta mugura, plata asmens daļa un apaļīgi ovāls kātcaurums. Cirvis atrasts kopā ar inventāru, kas datējams ar laiku ap 600. gadu: vienasmens zobenu (VIII tab. : 8), diviem bronzas piešiem (VIII tab. : 2, 3), diviem uzmavas šķēpu galiem (VIII tab. : 9, 10), stopa saktu (III tab. : 8) u. c. piedevām.

Šādas pašas pazīmes vērojamas Ratulānu uzkalniņa savrupatradumiem (VI 229 : 83, 102, 320; XI tab. : 4). Diviem cirvjiem apaļš, bet trešajam jau izteikti ovāls kātcaurums. Minētie cirvi attiecas uz vidējā dzelzs laikmeta pirmo pusi.

Kā savrupatradumi šāda veida cirvi nākuši priekšā Slates uzkalniņu izrakumos.¹⁴⁴ Lietuvā šī tipa cirvis atrasts dienvidaustrumos ar 6. gs. beigām vai 7. gs. sākumu datējamā ugunskapā Eišišķu raj. Pabares kapulaukā.¹⁴⁵

Ar smagnējāku formu atšķiras līdzīga tipa cirvis (XI tab. : 5), kas atrasts Kalnabricu uzkalniņa 1. kapā. Šim cirvim abpusēji stipri paplašināts pietsegs, sašaurināts kakliņš, paplats asmens un apaļš kātcaurums. Uz cirvja datējumu ar vidējā dzelzs laikmeta pirmo pusi norāda pārējās kapa piedevas: lejasdaļā rombiski

paplašināts šķēpa gals (līdzīgs VII tab. : 15) un garš kaujas nazis.

Līdzīgi datējamā Kalnabricu uzkalniņa 2. kapā kopā ar uzmavas šķēpa galu (VII tab. : 15) un kaujas nazi atrasts savrupas formas šaurasmens cirvis ar stipri liektu muguru, pakalējā pietsega pagarinājumu un apaļu kātcaurumu. Cirvis līdzīgs Ratulānu uzkalniņa savrupatradumam (XII tab. : 1). Pie šīs pašas retās grupas pieder arī Kalnabricu uzkalniņa savrupatradums (VI 7 : 12). Šī veida cirvjus H. Moora saista ar bij. Austrumprūsijā pārstāvētām formām.¹⁴⁶

Ķuncu kapulauks (70. att.) bez jau minētā 4. gs. cirvja (X tab. : 6) devis 15 daļēji bojātus šaurasmens cirvjus. Tie ir neliela izmēra, ar taisnu muguru un ovālu kātcaurumu. Raksturīgs piemērs ir 56. kapā atrastais cirvis (XI tab. : 9). Tas uzziets iznikušā apbedījumā kopā ar lapasveida iedzītņa šķēpa galu (IX tab. : 4) un iedzītņa šķēpa galu ar atkarpēm (IX tab. : 6). Vēlie Ķuncu cirvi datējami ar laiku ap 700. gadu. Šādi cirvi plaši sastopami Baižkalna, Kivtu u. c. vidējā dzelzs laikmeta kapulaukos.

Darbā pētītajos pieminekļos atrasti arī četri uz m a v a s cirvi: Ķebēnu I uzkalniņā, Lejniekos (XII tab. : 9) un Lejasokēnos. Tie ir savrupatradumi un tuvāk nav datējami.

Ratulānu uzkalniņš devis arī Austrumlatvijā reti sastopamos cirvjus ar mēlesveida izlaidumiem kātcauruma sānos. Tie atrasti divos eksemplāros: viens ir savrupatradums (XII tab. : 3), otrs uzziets depozītā (XII tab. : 6) komplektā ar garu uzmavas šķēpa galu (XII tab. : 7). Kā Austrumlatvijā, tā Lietuvā retie šo cirvju eksemplāri ir savrupatradumi, tādēļ ir apgrūtināta to datēšana. Tie datēti gan ar 9.—12. gs.,¹⁴⁷ gan ar 9.—11. gadsimtu.¹⁴⁸ A. Tautaviča publicētie V. Kaširska izraktie vairāku kapu inventāri šo cirvju tipu datē ar m. ē. 1. g. t. vidu un otro pusi.¹⁴⁹ Ratulānu depozīta cirvja hronoloģiju palīdz noteikt kopā guldītais uzmavas šķēpa gals. Tuva paralēle tam ir Lietuvā, Dukštu kapulaukā atrastais šķēpa gals,¹⁵⁰ kuru datē ar 5.—8. gadsimtu.

Kā parāda šo cirvju izplatības kartē,¹⁵¹ ne daudzie šī tipa cirvi atrasti pašā Latvijas austrumu malā. Pilnīgi līdzīga ir šo cirvju izplatība Austrumlatvijā.¹⁵² Arī Somijā šo cirvju atradumu skaits nepārsniedz sešus eksemplārus, tie datēti ar 6. un 7. gadsimtu.¹⁵³ Šis tips atzīts par raksturīgu Viduskrīevijai.

Cirvis ar norauktu pietsegu un trīsstūrainiem izlaidumiem kātcauruma sānos (XII tab. : 4) arī iegūts divos eksemplāros Ratulānu uzkalniņa savrupatradumos, lai gan kopumā Latvijā to atrasts vairāk nekā iepriekš minēto. Kā parāda M. Atgāža sastādītā šo cirvju izplatības

karte,¹⁵⁴ to atradumi arī koncentrējas pašā republikas austrumu malā. Autors norādījis visas zināmās šo cirvju atradumu vietas un datējis tos ar 9.—11. gs. Ar 11. gs. datēts šī tipa cirvis atrasts jātnieka kapā Dalarnas provincē Zviedrijā.¹⁵⁵

Ratulānu uzkalniņā uzieti arī divi platasmens cirvi. Miniatūrais cirvis (XII tab. : 5), domājams, piederējis iznīcinātam bērna apbedījumam. Cirvis pieder pie cirvju tipa ar pietsega pagarinājumiem un trīsstūrveida izlaidumiem kātcauruma sānos. Šādi cirvi Latvijas teritorijā plaši izplatīti un Augšzemē sastopami arī dižciltīgo pārstāvju kapos (Lejasdopeļos).

Otrs platasmens cirvis ar pagarinātu pietsegu (XII tab. : 8) atrasts Ratulānu uzkalniņā traucētā apbedījumā (62. kapā) komplektā ar magoņgalvu galu bronzas pakavsaktu (III tab. : 13) un zvērgalvu galu aproci (VI tab. : 29), kas liecina par cirvja piederību 12. gadsimtam.

Zobeni un kaujas naži. Zobeni nākuši priekšā ļoti reti. Vienpusējais Ratulānu uzkalniņa 27. kapā atrastais zobens (VIII tab. : 8) ir 44 cm garš (pats asmens gals apdrupis) un 3,1—2,5 cm plats, nedaudz sašaurināts pret asmens galu. Zobena rokturis taisns, to aptver bronzas riņķis. Zobens atrasts kopā ar labi datējamām citām senlietām: bronzas stopa saktu (III tab. : 8), aproci (VI tab. : 18), diviem bronzas piesīšiem (VIII tab. : 2, 3), diviem dzelzs uzmavas šķēpu galiem (VIII tab. : 9, 10), šaurasmens cirvi (XI tab. : 6) u. c., kas ļauj to datēt ar laiku ap 600. gadu.

Zobenam vidējā dzelzs laikmeta apbedījumos reti sastopama forma. Tuvākā autorei zināmā paralēle ir Viduslatvijā, Pagribu kapulauka 215. kapā atrastais vienasmens zobens, kas datēts ar m. ē. 1. g. t. vidu. Tāpat kā Ratulānu, arī Pagribu zobens novietots gar mirušā kreisajiem sāniem. Uz krūtīm nolikta stopa sakta, pie galvas atrasti divi uzmavas šķēpu gali.¹⁵⁶ Šāds vienasmens zobens, iespējams, ir agrā dzelzs laikmeta zobena ar liektu rokturi tālākas attīstības liecinieks. Zobens ar liektu rokturi atrasts bij. Austrumprūsijā, uzskata, ka tas pārņemts no romiešu apbruņojuma.¹⁵⁷

Vairākos Ķuncu kapulauka kapos, kas izceļas ar Austrumlatvijai raksturīgo vīriešu piedevu komplektu: 1—2 šķēpu galiem, cirvi, vienasmens zobenu, pēdējais nav atrasts, toties vairākos apbedījumos uzieti naži, kurus pēc garuma un formas var uzskatīt par k a u j a s n a ž i e m. Ratulānu uzkalniņa ar koka saknēm sa-postītājā 61. kapā kopā ar šaurasmens cirvi atrastais kaujas nazis ir 33,4 cm garš, bet Ķuncu 68. kapā tā garums sasniedz 29,8 cm.

Šo nažu ar lejasdaļā paplašinātu asmens daļu garums parasti nepārsniedz 26,0 cm.

70. att. Ķuncu kapulauka senlietas:

1—3 — stopa saktas, 4 — kaklariņķa fragments, 5—7 — adatas, 8, 10, 11, 13—16 — ap-
 roces, 9, 12 — piekarīni, 17 — nazis, 18 — jostas apkalums, 19 — vārpstas skriemelis, 20—
 22 — sirpji, 23, 24 — cirvji, 25—28 — šķēpu gali.

1—16, 18 — bronza, pārējie — dzelzs.

Ķuncu 5. kapa 22,5 cm garo nazi, kas atrasts kā vienīgā piedeva iznikušā kapā, varētu uzskatīt par miniatūru bērna zobenu. Ķuncu 68. kapā kaujas nazis uziets kopā ar iedzītņa šķēpa galu ar atkarpēm, uzmavas šķēpa galu un šaurasmens cirvi. Šāds vīrieša kapa piedevu sortiments nācis priekšā Kalniešu II kapulaukā 27. kapā, kur tas datēts ar 8. gadsimtu.¹⁵⁸ Tāds pats piedevu komplekts atklāts arī Boķu III uzkalniņa 12. kapā, kuru M. Atgāzis datējis ar 7. gadsimtu.¹⁵⁹

Pieši. Ratulānu uzkalniņa 27. vīrieša apbedījumā atrasti divi bronzas piesiši (VIII tab.: 2, 3). Abi pilnīgi līdzīgie piesi ir 5,1 cm gari un 2,1 cm plati. Piesiēm ir īss, konusveida dzelonis, kas izvietots pieša centrā uz četrstūraina pamata, dziļi šķērsrievots loks ar noplacinātiem galiem. Trijās vietās — centrā un galos — piesis ādas apavam bijis piestiprināts ar bronzas kniedītēm. Piesi pieder pie kniežu piešu tipa,¹⁶⁰ kas pazīstams agrajā dzelzs laikmetā. Abiem piesiēm raksturīga it kā noplacināta, saīsināta forma, pēc pārējā kapa inventāra tie datējami ar laiku ap 600. gadu. Divi vienādi datējami līdzīgi bronzas piesiši (bez šķērsrievojuma) atrasti arī Lietuvā, Pļinkaigaļa kapulauka 50. kapā.¹⁶¹ Šī tipa fragmentārs piesis konstatēts Rudaiču I kapulauka 4. kapā,¹⁶² kuru izrakumu vadītājs ietilpina kapu grupā, kas pieder 5.—6. gadsimtam.

Razbukos atrastajam bronzas piesim (VIII tab. : 4) ir iznīcis dzelonis, šķērsriezumā piecstūrainis loks un pogu gali. Piesis iegūts labi datējamā vīrieša apbedījumā kopā ar ritenādatu (IV tab. : 4), divām trīsšķautņu aprocēm (V tab. : 6, 7), kaklariņķi ar koniskiem galiem (II tab. : 6), diviem uzmavas šķēpu galiem (VII tab. : 3), šaurasmens cirvi (X tab. : 7) un datējams ar 4. gadsimtu. H. Moora raksturojis piesi kā tipu ar pogu galiem.¹⁶³

Trešā tipa piesis atrasts jau senāk kā savrupatradums Razbuku uzkalniņā. Piesis darināts no dzelzs (VIII tab. : 1), tam ir īss dzelonis un šķērsriezumā četrstūrainis loks ar atliektiem galiem. Tas pieder agrajam dzelzs laikmetam.

Raukņi un sirpjī. Agrajam dzelzs laikmetam raksturīgie naži ar līku iedzītņi — raukņi atrasti galvenokārt ar 4. gs. datētos apbedījumos un vairākos savrupatradumos. To garums varis no 8 līdz 24,5 cm. No šī darbarīka atradumiem ar drošu senlietu komplektu datētos kapos jāmin Melderišķu I uzkalniņa 2., 6. un 7. kaps (XIII tab. : 13), kā arī Melderišķu II uzkalniņa 7. kaps (XIII tab. : 18). Pēdējo ar 4. gs. datē kapā atrastā šķērsusakta ar spirāles čaulu (III tab. : 5). Salīdzinājumā ar citiem tas ir garākais un masīvākais šāda darbarīka paraugs. Līdzīgi izmēri ir Melderišķu I uzkalniņa savrup-

atradumam (XIII tab. : 17). Tā paša uzkalniņa 6. kapa rauknim (XIII tab. : 15) un 7. kapa rauknim (XIII tab. : 13) raksturīgs vienmērīgāks muguras liekums. Līdzīga forma un izmēri ir arī Lejnieku 1. kapā atrastajam rauknim (XIII tab. : 16).

Visi minētie raukņi labi datējami pēc pārējām kopā iegūtajām senlietām. Tā, Melderišķu I uzkalniņa 7. kapā tas ir bronzas kaklariņķis ar sēņu galiem (II tab. : 2), bronzas ritenādata (IV tab. : 1), bronzas sešskaldņu aproce (V tab. : 4), dzelzs uzmavas šķēpa gals (VII tab. : 7), šaurasmens cirvis u. c. Ļoti līdzīgs kapa piedevu sortiments ir arī Melderišķu I uzkalniņa 2. kapa rauknim. Tas ļauj minētos raukņus datēt ar 4. gs. vai ar laiku ap 300. gadu.

Rauknis Ķebēnu I uzkalniņa 11. kapā (XIII tab. : 11) atrasts kopā ar slaidu agrās formas šaurasmens cirvi un uzmavas šķēpa galu ar lejasdaļā rombiski paplašinātu lapu, kas attiecināmi uz 4. gadsimtu. Divi Ratulānu uzkalniņā iegūtie šī darbarīka savrupatradumi (XIII tab. : 10, 14) liecina vienīgi par izpostītu agrā dzelzs laikmeta apbedījumu eksistenci uzkalniņā. Tas pats sakāms par līdzīga raukņa atradumu Ķebēnu II uzkalniņa 1. kapā.

Latvijai tuvajā Morišķu (Biržu raj.) piecu uzkalniņu grupā tie atrasti III uzkalniņa 11. kapā (līdzīgs XIII tab. : 15), III uzkalniņa 9. kapā (līdzīgs XIII tab. : 10), V uzkalniņa 12. kapā (līdzīgs XIII tab. : 16). Minētie Morišķu uzkalniņu raukņi pilnīgi iederas ar 4. gs. datējamos kapu piedevu komplektos.¹⁶⁴

Visi aplūkotie raukņi atrasti vīriešu apbedījumos un apstiprina jau agrāk izteiktās domas, ka tie derējuši ne tikai labības novākšanai, bet arī zaru lopbarības savākšanai. Šie darbarīki raksturīgi Austrumlatvijai un Austrumlietuvai, bet nav pazīstami abu republiku rietumu daļā.

Kā atzīmē R. Volkaite-Kulikauskieni,¹⁶⁵ tie raksturīgi švīkātās keramikas kultūrai un ir tipiski baltu pļaujāmīki. Pēc autores izstrādātās šo darbarīku klasifikācijas, šajā darbā aplūkotie raukņi pieder pie II un III grupas.

Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos ar akmeņu riņķi sastopamas arī pļaujāmīku tālākas attīstības formas — sirpjī. XIII tab. : 20—22 attēlotie diemžēl ir savrupatradumi, kas cēlušies no izpostītiem apbedījumiem. Atšķirībā no raukņiem sirpjī kā labības pļaujāmīki parasti konstatēti sieviešu apbedījumos. Paralēles šiem sirpjīem atrodamas latgaļu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukos. Tā XIII tab. : 20 attēlotajam līdzīgs sirpis atrasts Kalniešu 2. kapulaukā, kas datēts ar 7.—8. gadsimtu.¹⁶⁶ XIII tab. : 21 attēlotajam līdzīgs sirpis iegūts Laizānu Smiltaines kapulauka 16. sievietes kapā kopā ar bagātīgām rotām, kas datējamās ar laiku ap 700.

gadu.¹⁶⁷ Līdzīgā senlietu komplektā atrasti arī Ķuncu 37. un 67. kapa tā paša perioda sirpji. Vienīgais Ratulānu uzkalniņā netraucētā kapā uzietais sirpis (XIII tab. : 12) atrasts kopā ar dzelzs spieķadatiņu, kas neļauj to tuvāk datēt.

Ķuncu kapulaukā postītā 7. sievietes kapā atrasts masīvs sirpis. Tas pēc formas atbilst Elkšņu Betēļu kapulauka 12. kapā iegūtajam¹⁶⁸ un datējams jau ar 12. gadsimtu.

Taisnie naži un daži citi darbarīki. Naži ar taisnu vai nedaudz liektu muguru agrā dzelzs laikmeta apbedījumos sastopami reti. Tādi atrasti Razbuku uzkalniņa centrālajā apbedījumā un Boķu IV uzkalniņa 11. — saimes vecākā — kapā. Pa lielākai daļai tie saglabājušies slikti, piemēram, Melderišķu II uzkalniņa 5. apbedījumā, kas datēts ar 4. gadsimtu.

Pēc atradumiem spriežot, taisnie naži raksturīgi galvenokārt vidējam dzelzs laikmetam. Tipisks 6. gs. nazis (XIII tab. : 26) atrasts Ratulānu uzkalniņa 59. vīrieša apbedījumā. Nazis 22 cm garš, tam raksturīgs viegls muguras izliekums. Līdzīgu izmēru Melderišķu savrupatradums (XIII tab. : 27) ar paplašinājumu pret smaili pēc formas jau tuvs kaujas nažiem. Domājams, vidējam dzelzs laikmetam pieder arī divi Ratulānu uzkalniņa savrupatradumi (XIII tab. : 24, 25).

Ļoti reti ir ilenu atradumi. Agrā dzelzs laikmeta kapos tie nav zināmi, vidējā dzelzs laikmeta kapos tos paretam atrod gan sieviešu, gan vīriešu apbedījumos, piemēram, Boķos. Viens ilens (XIII tab. : 23) uzietas kā savrupatradums Lejasoķēnu uzkalniņā, kura senlietas pārsvarā datējamas ar vidējo dzelzs laikmetu.

Ļoti rets atradums Austrumlatvijas uzkalniņos ir kaplis. Lejasoķēnu uzkalniņa savrupatradums (XIII tab. : 9) norāda uz ietekmēm no uzkalniņu kultūras rietumu apgabala, kur šāds zemkopībā lietots darbarīks ir biežs atradums, īpaši sieviešu apbedījumos. Tāpat reti ir ovālā šķiltava kmeņa savrupatradums Lejasoķēnu uzkalniņā (XIII tab. : 28).

MĀLA TRAUKI

Vesels māla trauciņš atrasts tikai Dzilnaskalna kapulauka II uzkalniņa 3. kapā (XIII tab. : 7). Tas pieder pie gludās bezripas keramikas tipa, trauka augšmalas diametrs 8,7 cm, dibena — 6,4 cm, augstums 4,8 cm. Trauciņam raksturīgas uz augšu vienmērīgi paplašinātas taisnas sienas, tas atgādina bļodiņu. Līdzīga trauka lauska atrastas Boķu VIII uzkalniņā. Trauciņš datējams pēc vienlaicīgi 4. kapā apbedītā inventāra ar laiku ap 200. gadu.

Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos galvenokārt atrasti māla trauku lausku fragmenti, šķiet, lielāka loma traukiem bijusi vidējā dzelzs laikmeta bēru rituālā. Dažos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos keramika vai nu nemaz nav iegūta (Sāviena, Zesercelmi), vai arī atrastas nedaudzas sīkas trauku drumslas (Razbukos un Stūreļos pa vienam fragmentam, Lejasoķēnos trīs fragmenti). Šīm lauskām, domājams, ir gadījuma raksturs.

Keramika biežāk atrasta tajos uzkalniņos, kur atklāti arī vidējā dzelzs laikmeta apbedījumi (Ķunci, Slate, Boķi). Šeit uzietai keramikai raksturīgi pārsvarā bezripas gludas virsmas trauki ar smalkgraudainu māla sastāvu un līdz 4—8 mm biezām sienām. Trauka virsma rūpīgi nogludināta. Trauku formai nereti raksturīgs neliels lauzums jeb profilējums 2—5 cm no augšmalas (71. att. : 6, 7).¹⁶⁹ Profilējumu veido uzbiezinājums vai uzlipināts valnītis trauka ārpusē. Šādu trauku virsma dažreiz ir «asa» (71. att. : 3). Retāk sastopami trauki ar taisnām vai arī nedaudz uz iekšu noapaļotām sienām (71. att. : 10). Tie ir podi un padziļinātas bļodas.¹⁷⁰ Trauku dibens parasti veidots ar nelielu izvīzītu pēdiņu (71. att. : 9). Aprakstītā veida keramika lielākā daudzumā atrasta Boķu, Lejasbītēnu un Kalniešu kapulaukā. Šeit tā nereti atklāta kapu uzkalniņa nomalē.¹⁷¹ Tas liek domāt, ka šie atradumi saistāmi ar bēru tradīcijām. Apbedot mirušos, kapulauka malā kurināja uguni, ēda un dzēra, bet traukus saplēsa. Šāda parādība konstatēta arī somiskā akmeņu krāvuma malā Makašānu Saleniekos.

No aprakstītās atšķirīgs keramikas materiāls, kas saistāms ar senāku švikātās keramikas kultūras apmetņu eksistenci vēlāko kapu uzkalniņu vietā, iegūts Melderišķos, Ķebēnos, Ratulānos un Sēlpils Plāteros.

Pirmām kārtām te minams Melderišķu I uzkalniņš, kurā atrastas 468 māla trauku lauskas. No tām vairākums pieder pie švikātās keramikas (XIII tab. : 2, 3, 5). Švikātās keramikas fragmenti ir gan rupjāki, gan ar biezākām, gan plānākām sienām, bet visi diemžēl nelieli. Tas neļauj restaurēt trauku formu. Izrakumu laikā keramikas lauskas atklājušās dažādos dziļumos: gan pie uzkalniņa pamata, gan augstāk uzbērumā. Šajā pašā uzkalniņā atrasti arī māla kāstuvju četri fragmenti (XIII tab. : 4), bieza trauka ar gludu virsmu malas fragments (XIII tab. : 1) un neliels spodrinātās keramikas sāngabals (XIII tab. : 6).

Kā švikāto, tā arī gludas virsmas trauku malu fragmentiem nereti sastopams malas uzbiezinājums un taisns noplacinājums. Zīmīga šāda lauska uzietā Ratulānu uzkalniņā blakus 58. apbedījumam 1,1 m dziļumā (71. att. : 4, 8) un

71. att. Māla trauku paraugi:

1—5, 8 — Ratulāni, 6, 7, 9, 10 — Ķunci, 11—13 — Lejnieki.

pieder pie senākās keramikas grupas uzkalniņā.

Ratulānu uzkalniņā atrastas 15 švikātās keramikas lauskas. Tām raksturīgs paralēls, vienvirziena švikājums (71. att. : 1, 2), sienu biezums 0,4—0,8 cm. Biezāku sienu traukiem māla masā jūtams zvīrgzdu piejaukums.

Atzīmējama bieza zvīrgzdains trauka lauska, kas atrasta uz uzkalniņa pamatzemes, 1 m dziļumā, vienā līmenī ar 6. gs. datēto 59. apbedījumu Ratulānu uzkalniņa austrumu malā (71. att. : 5). Ratulānu uzkalniņā pārstāvētas dažas zvīrgzdainas lauskas ar it kā smiltīm nokaisītu, «asu» virsmu, piemēram, uzkalniņa pamatā zem 18. kapa — vienīgā ugunska pa uzkalniņā.

Lejnieku uzkalniņā trauku lauskas atklātas vienīgi rituālā pavidā pie 1. apbedījuma. Visas tās pieder gludas virsmas bezripas keramikas traukiem, kuru sienas gan biezākas (mālam piejaukti zvīrgzdi), gan plānākas (veidotās no labāk sastrādātas māla masas). Tās atklātas blīvā masā kopā ar apaļīgas vai stūrains formas māla apmetumiem (71. att. : 11—13), kuri uzrāda koka šķiedru nospiedumu pēdas. Pavidā ir vienlaicīgs ar blakus situēto centrālo apbedījumu, kas datējams ar 4. gadsimtu.

Par 1. g. t. p. m. ē. apmetnes eksistenci Stūrēļu uzkalniņā liecina arī atrastā akmens cirvja kāta urbuma tapiņa (XIII tab. : 8).

VĒLO PĒCAPBEDĪJUMU RAKSTUROJUMS

Vēlie pēcapbedījumi (72. att.) agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos ļoti sapostījuši sākotnējos apbedījumus. To spilgti pierāda Ratulānu uzkalniņš ar 42 vēliem pēcapbedījumiem. Šos apbedījumus labi datē līdz dotās monētas, kuru lielākā daļa pieder 17. gadsimtam. Tādējādi labi datētas arī pārējās kapa piedevas, galvenokārt daudzveidīgās saktas, kuru hronoloģija dažkārt bija ļoti neskaidra.

Vēlie pēcapbedījumi ierakti no 0,35 līdz 1 m dziļās kapa bedrēs, un parasti to dziļums nepārsniedz uzkalniņa pamata līmeni. Tomēr atsevišķos gadījumos, piemēram, Ratulānu uzkalniņa 69., 73., 75. un 76. apbedījums, tie caurrakuši visu uzkalniņu un iesniedzas dzeltenā pamatsmilti zem uzkalniņa.

Mirušie glabāti dēļu šķirstos, kuru sastiprināšanai kopš 17. gs. izmantotas dzelzs naglas. Zvanītāju uzkalniņā, kur ierīkota tipiska viduslaiku kapsētiņa un mirušie glabāti trīs kārtās, parasti kopā atrastas četras, retāk piecas (60. kapā) un desmit naglas (93. kapā). Ķuncu kapulauka 18. un 19. gs. kapos naglas nav atrastas, domājams, ka šķirsti tikuši sastiprināti ar koka tapām. Arī plašajā Mārtiņsalas 13.—17. gs. kapsētā zārku naglas konstatētas tikai 30% apbedījumu.

Mirušie apbedīti izstieptā stāvoklī uz muguras. Rokas visbiežāk noliktas taisni gar sāniem, retāk tās sakrustotas augšpus iegurņa vai uz tā, vēl retāk viena roka nolikta taisni gar sāniem vai uz iegurņa, bet otra saliekta elkonī. Viena pazīme roku novietojumam ļoti izteikta: jo vēlāks apbedījums, jo rokas novietotas zemāk. Vēliem pēcapbedījumiem nekad nav novērojams vidējam un vēlajam dzelzs laikmetam raksturīgais roku pacēlums galvas virzienā.

Mirušie vīrieši, sievietes un bērni guldīti vienādā virzienā, izņemot dažus bērnu kapus ar atšķirīgu virzienu. Aplūkotajos trijos Augšzemes vēlo kapulauku apbedījumos dominē R—A orientācija. Šī valdošā orientācija Zvanītāju kapsētā attiecas pret novirzēm uz RDR—AZA kā 33 : 15 un uz RZR—ADA kā 33:16. Ķuncu

vēlo pēcapbedījumu vidū bieži sastopama novirze no RDR uz AZA.

Apbedījumi nav bagātīgi apveltīti piedevām (73. att.), tajos trūkst tipisku vīriešu un sieviešu kārtai raksturīgo senlietu. Visbiežāk atrastas tērpa saturēšanai noderīgās saktiņas (XIV tab.).

Šajos vēlajos pēcapbedījumos novērojama arī hronoloģiski daudz agrāku senlietu formu ilga saglabāšanās. Te minama ar 10. gs. datējamā bronzas krustadatas galva (XIV tab. : 8), kas atrasta Zvanītāju 85. kapā kopā ar Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa un viņa meitas Kristīnas 17. gs. monētām. Krustadata ļoti nolietota, tās trīs caurumi varēja noderēt piekariņu piekāršanai. Krustadata pieder pie tipa ar lietu koncentrisku riņķu ornamentu un krustu mugurpusē, kādas visbiežāk sastopamas Zemgalē.¹⁷²

Baltu apgabalam raksturīgā pakavsakta sastopama pārsvarā savās vēlās, deģenerētās formās. Dažreiz, piemēram, Zvanītāju 23. kapa pakavsaktai ar atroģiem galiem (XIV tab. : 6), kas daļēji saglabājusi klasisko formu, uz vēlu datējumu norāda biežā, plakanā adata. Sakta atrasta kopā ar Zviedrijas karaļa Kārļa XI 17. gs. monētu. Šāda pati pazīme ir otrai pakavsaktai ar atroģiem galiem (XIV tab. : 7), kuras loks plakans, šķērsgrīzumā cetrstūrainis. Līdzīgs, ar likloci ornamentēts loks ir Mārtiņsalas 1087. kapā atrastajai saktai, kas uzīeta kopā ar 15.—16. gs. datējamiem rombiskiem krustiņiem. Labi veidoti gali pakavsaktai ar magoņgalvu galiem (XIV tab. : 5), bet plakanā, biežā adata ir vēla parādība, ko datē kopā ar rastais 17. gs. Jāņa Kazimira Lietuvas vara šiliņš. Pakavsaktai ar zvērgalvu galiem (XIV tab. : 14) ir reljefi veidoti gali un šķērsgrīzumā apaļš loks. Sakta ir savrupatradums, bet, pēc apdares spriežot, tā nevarētu būt vēlāka par 13.—14. gadsimtu.

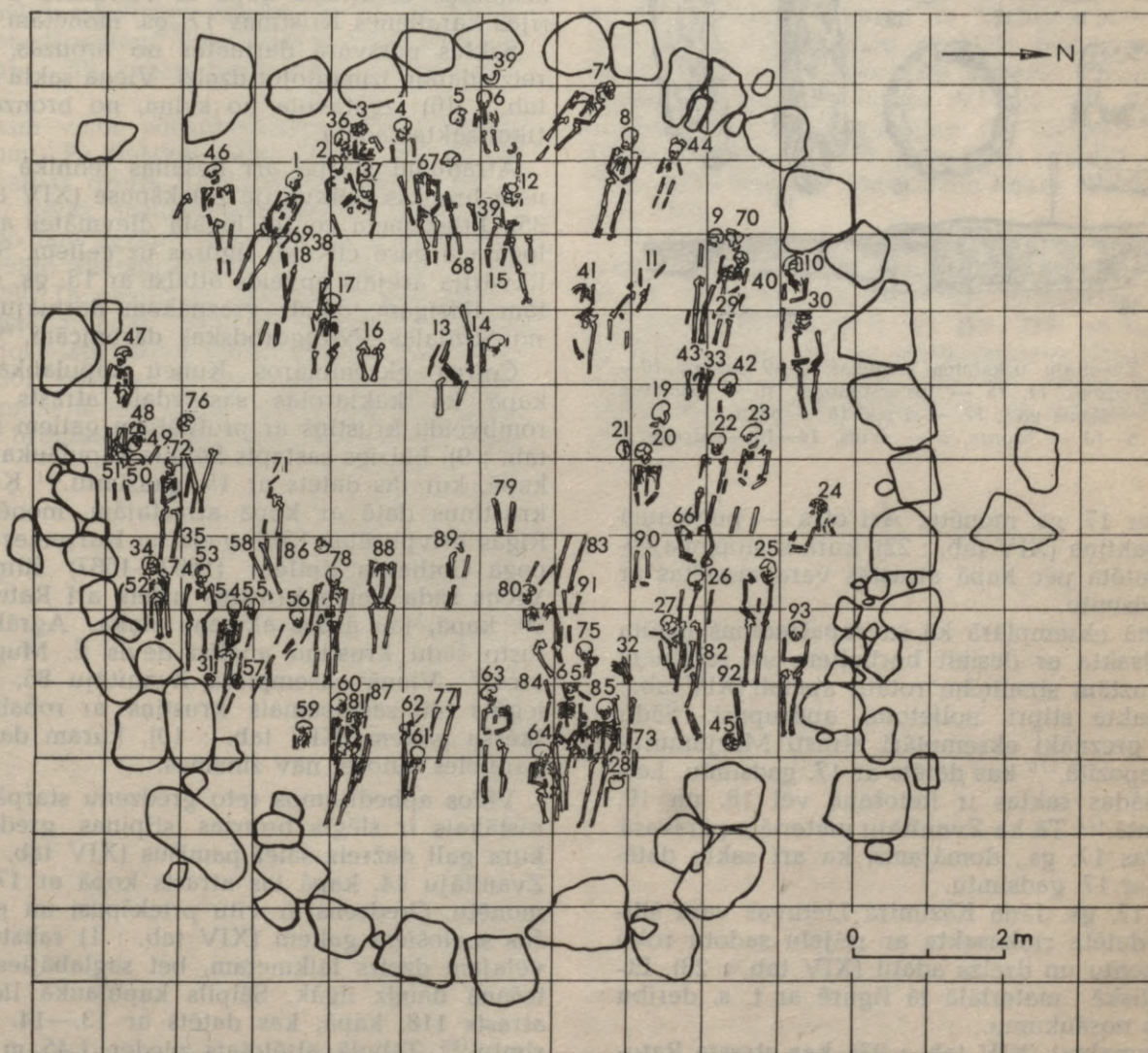
Īpašu grupu veido pakavsaktas ar ripu galiem (XIV tab. : 11—13). Dažreiz tās dēvē arī par pakavsaktām ar pogu galiem. Kā to parā-

dijis Sēlpils kapulauks, šādas pakavsaktas lietotas 13.—14. gs.,¹⁷³ dažreiz arī vēlāk. Tā, Mārīņsalas kapulauka 332. kapā līdzīgu galu pakavsaktu, gan ar platu ornamentētu zoslu, monēta datē ar 15. gs. pirmo pusi.¹⁷⁴ Šķiet, 17. gs. varētu piederēt pavirši veidotā pakavsakta ar atliekiem galiem, imitēti tordētu loku un dzelzs adatu (XIV tab. : 15), kas atrasta kopā ar divām dzelzs sprādzēm.

Sirdsveidīgā sakta parādās ar monētām datētos kapu inventāros vēlās viduslaiku kapsētās. Pēc Z. Apalas,¹⁷⁵ pēcapbedījumos iegūtās saktas pieder pie 2. un 3. tipa. Greznākā no saktām (XIV tab. : 17) pieder pie 3. tipa, tā at-

rasta Zvanītāju 6. kapā kopā ar divām 17. gs. monētām. Sakta ir ar robotu ārmalu un trim cilpiņās iekārtiem piekariņiem: diviem pudeļveida piekariņiem un vienu taisnzaru krustiņu. Otrai 3. tipa saktai ar ažu ru augšdaļu cilpiņas bojātas un piekariņi notrūkuši. Abām pie 2. tipa piederošām saktām ir paplašināta augšdaļa (XIV tab. : 19, 20), pirmā no tām atrasta Zvanītāju 84. kapā kopā ar desmit monētām, kas datētas ar 17. gadsimtu.

Maza riņķasaktiņa, kas derējusi krekla sprausšanai, dažreiz ir vienīgā piedeva vēlos pēcapbedījumos. XIV tab. : 21 attēlotai ir šķērs-griezumā apaļš loks, tā atrasta Zvanītāju 1. kapā

72. att. Zvanītāju uzkalniņa plāns: 1.—93. kaps.

73. att. Zvanītāju uzkalniņa senlietas: 1—9 saktas, 10—13 — gredzeni, 14, 15 — jostassprādzes, 16 — uzmazvas šķēpa gals, 17 — sirdis, 18 — nazis.
1—4, 6—13 — bronza, 5 — svins, 14—18 — dzelzs.

kopā ar 17. gs. monētu. Arī otra — pumpainā riņķasaktniņa (XIV tab. : 22), kura sastopama retāk, datēta pēc kapā atrastās vara monētas ar 17. gadsimtu.

Vienā eksemplārā kā savrupatradums iegūta burbuļsakta ar desmit burbuļiem un septiņām caurlauztām sirsniņām rotātu apmali (XIV tab. : 16). Sakta stipri nolietota, apdrupusi. Šādu saktu greznāki eksemplāri atrasti Mazjupravas depoziņā,¹⁷⁶ kas datēts ar 17. gadsimtu. Latvijā šādas saktas ir lietošanā vēl 18. un 19. gadsimtā.¹⁷⁷ Tā kā Zvanītāju materiāls pārsvarā ietveras 17. gs., domājams, ka arī sakta datējama ar 17. gadsimtu.

Ar 17. gs. Jāņa Kazimira Lietuvas vara šiliņiem datēta riņķasakta ar reljefu sadotu roku ornamentu un dzelzs adatu (XIV tab. : 23). Etnogrāfiskā materiālā tā figurē ar t. s. derību saktas nosaukumu.

Ripassaktai (XIV tab. : 27), kas atrasta Ratulānu 42. kapā, kā ornamenta motīvi izmantoti nesaprotami latīņu uzraksta elementi, bet līdzī-

gai saktai (XIV tab. : 28) ornaments jau sastāv no ziedu motīviem, kuri atdalīti ar šķērsvītrām. Abām šīm saktām tuvas ir Tērvetes kapulaukā uzietās saktas,¹⁷⁸ kā arī ar 15. un 16. gs. datētās ripassaktas Stukmaņu Vinakalna kapulaukā¹⁷⁹.

Materiālā pārstāvētas arī ripassaktas ar četriem izlaidumiem stūros (XIV tab. : 24, 25). Šādas saktas konstatētas arī Mārtiņsalas kapulaukā 16., 54., 99., 303. u. c. kapos. Mārtiņsalas 332. kapa inventārs pēc monētām datēts ar 15. gs., iespējams, ka šāda veida saktas raksturīgas tieši 15. gadsimtam. Interesanta un reta ir XIV tab. : 24 attēlotā sakta ar savdabīgu ornamentu: grafiski laukumos iekomponēto H burtu.

Reti sastopama ir lielā bronzas skārda ripassakta ar dzelzs adatu (XIV tab. : 26). Ratulānu uzkalniņā tā atrasta kopā ar vairākām Zviedrijas karalienes Kristīnas 17. gs. monētām.

Saktas pārsvarā darinātas no bronzas, dažreiz adatām izmantojot dzelzi. Viena sakta (XIV tab. : 16) izgatavota no svina, no bronzas ir tikai saktas adata.

Atradumu starpā arī liešanas tehnikā darinātā bronzas relikvārija priekšpuse (XIV tab. : 35). Priekšmeta centrā logātā dievmātes attēls, logāta ārpusē cilvēku figūras uz ceļiem. Šī relikvārija ārējais apveids atbilst ar 15. gs. datētam līdzīgam, daudz greznākam darinājumam no Suzdaļas—Nižgorodskas darbnīcām.¹⁸⁰

Četros eksemplāros Ķuncu kapulauka 34. kapā kā kaklarotas sastāvdaļa atrasts liels rombveida krustiņš ar profilētiem galiem (XIV tab. : 9). Līdzīgs sastapts Sēlpils kapulauka 225. kapā, kur tas datēts ar 15. gadsimtu.¹⁸¹ Ķuncu krustiņš datē ar kopā atrastajām monētām: Rīgas brīvpilsētas 1576. gada un Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera (1562—1587) šiliņiem. Viens šāda veida krustiņš uzietas arī Ratulānu 29. kapā, jau ārpus akmeņu riņķa. Agrāk atrasto šādu krustiņu analīzi devis Ē. Mugurēvičs.¹⁸² Vienā eksemplārā Zvanītāju 86. kapā iegūts reti sastopamais krustiņš ar robainiem šķēršu galiem (XIV tab. : 10), kuram datētas paralēles autorei nav zināmas.

Vēlos apbedījumos reto gredzenu starpā parastākais ir slēgts bronzas stīpiņas gredzens, kura gali dažreiz saiet pamīšus (XIV tab. : 4). Zvanītāju 14. kapā tas atrasts kopā ar 17. gs. monētu. Gredzens ar vītu priekšpusi un pamīšus saejošiem galiem (XIV tab. : 1) raksturīgs vēlajam dzelzs laikmetam, bet saglabājies lietošanā daudz ilgāk. Sēlpils kapulaukā līdzīgs atrasts 118. kapā, kas datēts ar 13.—14. gadsimtu.¹⁸³ Tabulā attēlotais pieder 1,45 m dziļumā ieraktam Zvanītāju 93. apbedījumam, vienam no senākajiem pēcapbedījumiem kapsētā,

un var būt datēts līdzīgi Sēlpils gredzenam. Pavirši veidots gredzens ar vairogveida priekšpusi (XIV tab. : 2), kuram vairoga caurumiņos iestiprināti gredzena stīpiņas gali. Gredzeni ar stikla aci (XIV tab. : 3) arheoloģiskā materiālā parādās 12./13. gs. mijā. Lejasdopeļu kapulaukā gredzeni ar stikla aci atrasti II uzkalniņa 10. un 13. kapā un III uzkalniņa 7. kapā, kas datēti ar 12. gs. beigām.

Vēlie pēcapbedījumi ļoti trūcīgi ar darbarīkiem un iedzīves priekšmetiem. Kā tas redzams no Ķuncu un Ratulānu kapulauka pārskata tabulām, apbedījumiem raksturīga dzelzs naža piedeva. Šiem nažiem ir iedzītņi (XIV tab. : 36, 37), tie pieder pie universālo nažu tipa ar taisnu muguru. Kā rāda Mārtiņsalas 137., 167. u. c. ar monētām datētie kapi, tie apbedījumos parādās kopš 14. gadsimta. Otra tipa naži ar kāta mēlīti raksturīgi vēliem, ar 17. gs. datētiem apbedījumiem. Tiem bieži ir kniedēts spals (XIV tab. : 38), kuram izmantots gan kauls, gan koks.

Paretam vēlos pēcapbedījumos iegūti jostas piederumi. Pa lielākai daļai tās ir apaļas vai četrstūrainas dzelzs jostassprādzes (XIV tab. : 32, 33). Retāk sastopamas bronzas jostassprādzes. No tām agrākā ir D veida jostassprādze, kuru veido šķērsgriezumā apaļa stieple (XIV tab. : 29). Tā pieder ar apaļām bronzas podziņām apkaltai ādas jostai. Jau plakans loks ir mazai jostassprādzītei Ratulānu 73. kapā (XIV tab. : 30), kuru ar 17. gs. datē tai pašā kapā iegūtā monēta. Reti arheoloģiskā materiālā pārstāvēta bronzas, dubulta, astoņniekveida jostas-

sprādze (XIV tab. : 31), kuru ar 17. gs. datē deviņas šajā kapā atrastās monētas.

Pie ļoti retiem atradumiem vēlos pēcapbedījumos pieder Ratulānu 72. kapā uzietais kaula virpotais adatturis (XIV tab. : 34). Līdzīgs pazīstams no Sēlpils kapulauka, kur tas atrasts 175. vīrieša kapā, kas datēts ar 16.—17. gadsimtu.¹⁸⁴ Minētais adatturis saglabājis tajā iesprausto bronzas šujamadatu. Dzelzs šujamadatas iegūtas biežāk, piemēram, Ratulānu 66. sievietes kapā šāda adata atrasta kopā ar lielu bronzas skārda ripassaktu un 17. gs. monētām.

Vēl pieminama akmens galoda (XIV tab. : 39), kas nepieder pie parasti sastopamām kapu piedevām. Tā atrasta pie kreisās kājas pēdas vienā no seklāk guldītajiem Ratulānu apbedījumiem (1. kapā).

Agrākā monēta, kas datē vēlos, kapulaukā ierakstos pēcapbedījumus, ir Visbijas sudraba gots (1380—1390), kuru nēsājuši piekārtu vāžiņai. Starp 16. gs. monētām minami: Livonijas ordeņvalsts Tallinas feniņš (VI 229 : 44), Rīgas arhibīskapa T. Šeninga šiliņi (VI 229 : 45, 46), Rīgas brīvpilsētas 1577. gada šiliņi (VI 229 : 51, 222), Tartu bīskapa Jodoka fon Rekes šiliņš (VI 229 : 154).

No 17. gs. monētām skaitliskā pārsvarā ir Jāņa Kazimira kaltās monētas (VI 229 : 30—33, 49, 50, 118, 144, 157, 159—161). Pārstāvētas arī zviedru karaļu Kārļa X (VI 229 : 218) un Kārļa XI (VI 229 : 26, 27), kā arī karalienes Kristīnas (VI 229 : 202—205, 215) monētas. Kādā kapā atrasti arī pieci vara 16.—17. gs. Nirnbergas skaitīšanas žetoni.

ETNISKIE PROCESI LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

Austrumlatvijas senākā etniskā vēsture ir ļoti sarežģīta, jo Latvijas teritorijā jau kopš akmeņa laikmeta eksistējušas vairākas ar atšķirīgām kultūras pazīmēm raksturīgas etniskas grupas.

Ar m. ē. 1. g. t. datējamie arheoloģiskie pieminekļi¹⁸⁵ Latvijas austrumu daļā situēti apgabalā, kur iepriekšējā periodā bija izplatīta švikātās keramikas kultūra. Tās apmetņu pēdas saglabājušās arī agro, 1. g. t. pirmās puses baltu kapu uzkalniņu pamatos (Melderiški I, Ķebēni u. c.).

Šī apgabala ziemeļu daļā m. ē. 1. g. t. pirmajā pusē cieši saskārās Baltijas somu un baltu kultūras areāli.

Somisko akmeņu krāvumu kapulauku un baltu līdzenā kapulauka robežu Cēsu rajonā labi parāda divi akmeņu krāvumi Priekuļu Kalnapiļās¹⁸⁶ un Kalnaķuncos¹⁸⁷, kuriem cieši pie-

slēdzas vidējā dzelzs laikmeta latgaļu līdzenais skeletu kapulauks,¹⁸⁸ pāraugdams vēlā dzelzs laikmeta kapulaukā Kampu¹⁸⁹ un Ģūģeru¹⁹⁰ māju teritorijā (74. att.). Šāda saskares zona Vidzemē novērota arī Baižkalna Upmaļos, kur somiskam akmeņu krāvumam pieslēdzas vidējā dzelzs laikmeta līdzenais skeletu kapulauks.

Latgales vidienē pie Cirmas ezera Zvirgzdenes Kivtos plašs latgaļu vidējā un vēlā dzelzs laikmeta līdzenais skeletu kapulauks ierakts pamestas Baltijas somu dzīvesvietas kultūrslānī.¹⁹¹ Otrā šāda saskares zona Latgalē vērojama Balvu raj. Nauduševas ciemā, kur akmeņu krāvumiem cieši pieslēdzas latgaļu līdzenais kapulauks.

Dažreiz, piemēram, Zesercelmos, latgaļu līdzenais kapulauks pieslēdzas baltu uzkalniņam (75. att.).

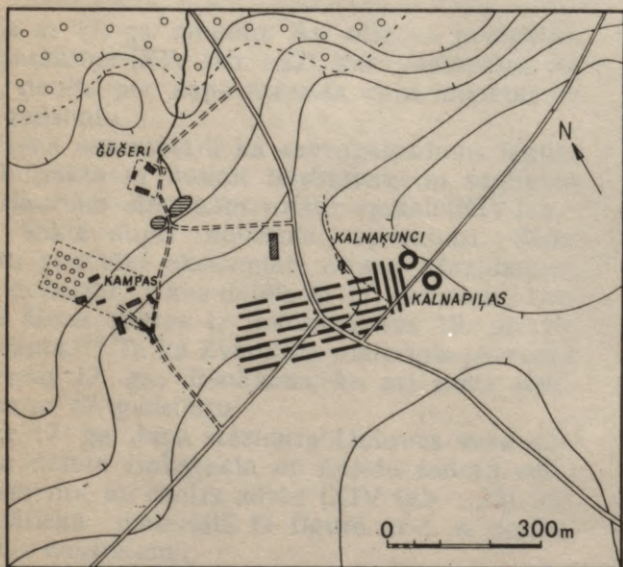
Šajā monogrāfijā autore pieskaras Latvijas austrumu daļu apdzīvojošo divu baltu tautību — sēļu un latgaļu — sarežģītai etnoģenēzei, aplūkojot dažus tās aspektus.

Sēļus savā cilšu uzskaitījumā nepiemin Lavrentija hronika.¹⁹² Tie pieminēti Atskaņu hronikā starp zemgaļiem un latviešiem,¹⁹³ bet plašāk par sēļiem stāstīts Indriķa Livonijas hronikā sakarā ar Sēlpils ieņemšanu.¹⁹⁴

Arheoloģiskas liecības par sēļiem sniedz Sēlpils pilskalns Daugavas kreisajā krastā. Sēļu apdzīvotā teritorija iesniedzas arī Lietuvā. Lietuvišu arheologs A. Tautavičs uzskata, ka sēļu apdzīvotā teritorija iesniegusies Biržu, Pasvales, Kupišķu, Rokišķu un daļēji vēl Anikšču un Panevėžas rajonā.¹⁹⁵

Uz sēļiem Lietuvas teritorijā norāda tādi hidronīmi kā divas Sēļupes: Selupis (Šventojas upes kreisā krasta pieteka) un Selupys (Lēvenes upes labā krasta pieteka).¹⁹⁶ Par sēļiem liecina arī toponīmi: ciemi Sela, Seloniai, Selyna, purvs Seline, pļava Seliupis, hidronīms — ezers Seliavinis.¹⁹⁷

Sēļus no latgaļiem, tāpat kā sēļus no lietuviešiem, vajadzētu atšķirt pēc raksturīgām apbedīšanas pazīmēm. Tā, Ziemeļlīdzenā, ķeroties

74. att. Kalnapiļu, Kalnaķuncu, Kampu un Ģūģeru izvietojuma plāns.

pie ļoti postītā Taurapils kapulauka izrakumiem, A. Tautavičs domājis, ka tas pieder sēļiem, jo tautā bija saglabājušies nosaukumi «sēļu» kapi, «sēļu virsaiša» kaps. Tomēr izrakumu rezultāti — dziļās kapu bedrēs ieraktie apbedījumi ar zirgiem — likuši atteikties no šāda skaidrojuma un uzskatīt kapulauku par lietuviešu pieminekli.¹⁹⁸

Agrajā dzelzs laikmetā (1. g. t. pirmajā pusē), kad sāk veidoties pēc rakstītajiem avotiem zināmās baltu cilšu grupas, ļoti sarežģīts ir jautājums par latgaļu un sēļu mītņu izplatības areālu, jo abu cilšu materiālā kultūra un apbedīšanas veids ir stipri līdzīgi.

Seno sēļu apdzīvotās teritorijas noskaidrošana uzsākta jau pagājušā gadsimta beigās. Kā pirmais te minams rakstnieks un etnogrāfs M. Skruzītis.¹⁹⁹ Uz rakstīto avotu un toponīmu pamata sēļu apdzīvoto teritoriju centies noteikt arī A. Bilenšteins.²⁰⁰ Abi autori uzskatījuši sēļus par Daugavas kreisā krasta apdzīvotajiem.

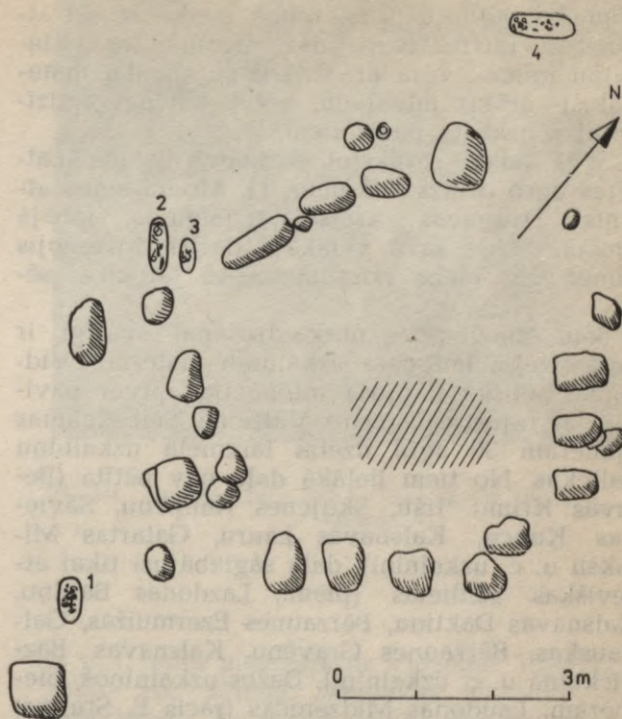
Trīsdesmito gadu beigās F. Balodis visus Austrumlatvijas agrā dzelzs laikmeta baltu uzkalniņus kā Daugavas labajā, tā kreisajā krastā uzskatīja par viendabīgu, latgaļiem piešķiramu masīvu. Viņa publicētajās kartēs²⁰¹ sēļi kā etniska vienība nemaz neeksistē. F. Baloža uzskatu ietekme atspoguļojas arī 1937. gadā Latvijas Valsts vēsturiskajā muzejā sarīkotajā izstādē.²⁰²

Šādam uzskatam nepiekrita valodnieki. Pirmā Latvijas izlokšņu areālus publicējusi valodniece V. Rūķe,²⁰³ kartē parādot sēlisko izlokšņu iesniegšanos Daugavas labajā krastā, Aiviekstes upes labā krasta teritorijā.

Valodnieku ietekmēts arheologs E. Šturms nāk klajā ar savu interesanto darbu.²⁰⁴ Uzliekot uz kartes agrā dzelzs laikmeta uzkalniņus, atainojas to aptuvenā sakritība ar V. Rūķes iezīmēto sēlisko izoglosu izplatības areālu. Uz šīs sakritības pamata E. Šturms secina, ka visa agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu austrumu grupa piešķirama sēļiem.

No valodniecības viedokļa šo E. Šturma tēzi centušies pamatot K. Ancītis un A. Jansons,²⁰⁵ izceļot sēļiem raksturīgo kāpjošo intonāciju un šīs intonācijas izplatības areālu līdz Aiviekstei uzskatot par sēļu apdzīvotu. Savā nākošajā darbā abi autori sēļu zemes robežu novelk vēl tālāk uz austrumiem.²⁰⁶ Pats K. Ancītis izteicies, ka daudzus no literārās valodas aizgūtus vārdus Aknīstē izrunā ar kāpjošo intonāciju, ar kuru aknīstieši atdarina no vāciešiem dzirdētās garās zilbes.²⁰⁷

Sēļu valodas īpatnību izpētei valodnieki turpina pievērsties arī mūsdienās. Tiek izziņāta ne tikai sēļu valodai raksturīgā kāpjošā intonācija, bet arī dotumi par fonētiku, morfoloģiju

75. att. Zesercelmu vidējā dzelzs laikmeta 1.—4. kapa izvietojums.

un leksiku.²⁰⁸ Ir atzīts, ka sēļu valodas īpatnības vēl maz atšifrētas.²⁰⁹

Šķiet, var piekrist valodnieces B. Laumanes atzinumam, ka «vairākas no sēlisko izlokšņu īpatnībām liecina arī par lībisko, zemgalisko un latgalisko īpatnību pēdām sēliskajā novadā gar Daugavu un Aivieksti»²¹⁰.

Sēļu etnogenēzes noskaidrošanai ļoti svarīgi ir arheoloģisko materiālu dotumi, īpaši Vidzemē. Jāatzīmē, ka arheoloģiski pētījumi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos Daugavas labajā krastā vēl nav izvērtēti vajadzīgā apjomā. Latviešu arheologi sēļu etniskās vēstures jautājumiem pievērsušies vairāk teorētiski un lielākoties piekrituši valodnieku atziņām.

Tā, J. Graudonis grāmatā «Latvijas PSR arheoloģija» publicētajā kartē ar cilšu robežām²¹¹ ar vienādu svitrojumu apzīmējis abu Daugavas krastu uzkalniņus. Uz ieroču materiāla pamata par sēļiem Vidzemē izteicies M. Atgāzis,²¹² teorētiski arī A. Stubavs²¹³. Daugavas kreisā krasta Boķu kapulauka izrakumu vadītāja L. Vankina uzskata, ka šis piemineklis, šķiet, pieder sēļiem.²¹⁴ Sēļiem pieskāries arī Ē. Mugurēvičs, risinot paša pētīto arheoloģisko objektu — Oliņkalna un Lokstenes — etniskās problēmas. Autors, balstoties uz eko-

nomisko rādītāju (lopkopības, medniecības) atšķirībām un īpatsvaru abos pieminekļos, Oliņkalnu (ņemot vērā arī Radžu kapulauka materiālus) piešķir latgaļiem, bet Lokstenes apdzīvotājus uzskata par sēļiem.²¹⁵

Savā laikā, sarakstot monogrāfiju par Latvijas agro dzelzs laikmetu, H. Moora sēļus atzinis Daugavas kreisajā, latgaļus labajā krastā,²¹⁶ bet savā vēlākajā darbā apvienojis viņus zem viena nosaukuma kā latgaļus—sēļus.

Sēļu etnoģenēzes noskaidrošanai svarīgi ir agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu materiāli Vidzemē. Sēliskā kāpjošā intonācija aptver pavisam 37 bijušos pagastus Vidzemē. Šeit zināmas apmēram 30 agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu paliekas. No tiem lielākā daļa nav pētīta (Beļavas Krimu, Iršu, Skujenes Kaupēnu, Sāvienes Ķuncu, Kalsnavas Lauru, Gatartas Milakšu u. c. uzkalniņi), daļa saglabājusī tikai atsevišķas senlietas (piem., Lazdonas Baltiņu, Kalsnavas Daktiņu, Bērzaunes Ezermuižas, Galgauskas, Bērzaunes Gravēnu, Kalsnavas Baznīckalna u. c. uzkalniņi). Dažos uzkalniņos, piemēram, Ļaudonas Midzenīcās (racis E. Šturms) un Mārcienas Lejniekos (rakusi E. Šnore), lielo postījumu dēļ nav iegūts pilnvērtīgi izmantojams materiāls. Nozīmīgākie ir Ķeipenes Ūsiņu (F. Jākobsona izrakumi) un Vecpiebalgas Ezēnu (V. Ģintera izrakumi) uzkalniņu izrakumi.

Daļa etniski labāk raksturojamo rotaslietu Vidzemē atkārtoti tipus, kādus pazīstam no Daugavas kreisā krasta pieminekļiem: lentveida, masīvas ar sešstūrīgu šķērsriezumu, ar trīsstūrīgu šķērsriezumu, kā arī segmentgriezuma aproces. Lielāka dažādība novērojama kaklarotās. Vidzemē sastopams Augšzemē nepazīstams kaklariņķis ar vietēja izveidojuma zvērgalvu galiem, kas neapšaubāmi norāda uz Skandināvijas ietekmi. Ļoti raksturīgs ir Ūsiņu 15. apbedījums, kurā blakus kaklariņķim ar koniskiem galiem atrasts minētais kaklariņķis, stopa sakta ar atliektu kāju, aproce, uzmavas cirvis un nazis (A 5162—5167).

Vidzemes uzkalniņu vīriešu kapos bieži sastopams uzmavas cirvis, kas raksturīgs zemgaļu kultūrai (Ūsiņu 9., 15., 16. kaps, Ezēnu 3., 7. kaps). Šeit pārstāvētas dzelzs adatas ar lielu galvu (Ezēnu 2., 8., 9. kaps) un kaplis (Ezēnu 6. kaps). Zemgaļu klātbūtni arī vidējā dzelzs laikmetā apliecina Kārļu Simtēnos izpētītie septiņi apbedījumi (A 9892—9898). Kapli konstatēti trijos apbedījumos. No vidējā dzelzs laikmeta rotām te minamas tādas zemgaliskas formas kā kaklariņķi ar paresninātiem galiem un apaļu šķērsriezumu (Simtēnu 1., 7. kaps), kaklariņķi ar fasetētiem galiem un smagās trīsstūrīgas šķērsriezuma aproces.

Uz zemgaļu klātbūtni norāda arī izcilais vidējā dzelzs laikmeta piemineklis Ogres Ķenteskalns. Ļoti plānā un stipri postītā Ķenteskalna kultūrslāņa dēļ etniskie skaidrojumi jābalsta galvenokārt atrasto senlietu analizē. Ķenteskalnā iegūtas tādas tipiski zemgaļiem raksturīgas rotaslietas kā adatas ar profilētu pogas galvu,²¹⁷ kas pazīstamas tikai no zemgaļu pieminekļiem,²¹⁸ spieķadatas ar uz leju pagarinātu gliemezīti,²¹⁹ kuru izplatības karti devis R. Šnore,²²⁰ un uzmavas cirvji²²¹. Zemgaliskas formas ir arī abām aprocēm postītajā Puigu uzkalniņā Ķenteskalna tuvumā.²²²

Kopš 8. gs. zemgaļu kā etniskas vienības pēdas Ķenteskalnā izzūd un to vietā parādās latgaļu materiālās kultūras liecinieki: stopa saktas ar magoņgalvu galiem un slīpgrebuma rievojumu,²²³ kaklariņķi ar noplacinātiem galiem,²²⁴ kruķadatas,²²⁵ dobās aproces ar sašaurinātiem galiem,²²⁶ manšetafroces,²²⁷ pakavsaktas ar atroģiem galiem,²²⁸ sirpji,²²⁹ šaurasmsens cirvji²³⁰.

Etniski grūti skaidrojami šķēpu galu atradumi Ķenteskalnā, no kuriem 17 eksemplāri uzieti pilskalna vaļņos un tikai četri apmetnē. To starpā izdalās daži Baltijas reģionā reti sastopamie angoni,²³¹ kurus somu arheologi uzskata par somu formu.²³² Iedalīti piecos tipos,²³³ tie raksturoti kā specifiski franku dižciltīgo ieroči, kas kartografēti grupējas Reinas un Sēnas starppuļi joslā un Donavas augšteces apgabālā. Ķenteskalna šķēpu vidū dominē Austrumbaltijā citur reti sastopamā slaidā uzmavas šķēpu forma ar īso, strupo, šķērsriezumā rombisko lapu un kakliņu.²³⁴ Šādi šķēpi, kas lietoti galvenokārt kā tālcīņas ieroči, atrasti arī Somijā.²³⁵

Par zemgaļiem Vidzemē liecina arī valodniecības dati. Kā pirmais uz to norādījis J. Endzelīns.²³⁶ Zemgaļus Vidzemē atzinusi arī valodniece V. Dambe.²³⁷

Etniskā ziņā nozīmīgs ir plašais Daugavas labā krasta Aizkraukles Lejasbitēnu kapulauks,²³⁸ kura izvērtējumā savu ieguldījumu varētu dot antropoloģija. Uz kranioģiskā materiāla pamata secināts, ka ar 6.—10. gs. datētajā Lejasbitēnu līdzenajā skeletu kapulaukā (459 apbedījumi) pārstāvēts latgaļiem raksturīgais platsejainais dolihokrānais antropoloģiskais tips.²³⁹ Bet pie kāda antropoloģiskā tipa piederējuši divos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos apbedītie, no kuriem kranioģiskais materiāls nav saglabājies, bet kurus no visām pusēm ieslēdz Lejasbitēnu 6.—10. gs. apbedījumi? Nevīlus rodas salīdzinājums ar plašo zemgaļu kapulauku Bauskas Čunkānos—Dreņģeros, kur par vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu izcelsmi no agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem liecina vie-

nīgi vidējā dzelzs laikmeta kapu plānojums un viens kaklariņķis ar koniskiem galiem.

Līdzīga aina konstatējama Sēlpils Ķuncos, kur uz sākotnējā uzkalniņa eksistenci norāda vietām saglabājušies akmeņu riņķa akmeņi (76. att.), agrā dzelzs laikmeta bronzas aprobe, dzelzs cirvis un daži citi novērojumi.

Lejasbitēnu kapulauka izrakumu vadītājs V. Urtāns uzsver apbedījumu kontinuitāti no 3. līdz 10. gs. un uzskata Lejasbitēnu kapulauku par sēļu un latgaļu pieminekli.²⁴⁰

Sēļu jautājumā noskaidrošanai ļoti nozīmīgs ir pilnībā izpētītais Boķu deviņu uzkalniņu kapulauks. Septiņus uzkalniņus izpētījusi L. Vankina,²⁴¹ pa vienam — A. Štokmanis²⁴² un H. Moora²⁴³. L. Vankinas izpētajam VIII uzkalniņam raksturīga iezīme — tam pieslēdzies plašs vidējā dzelzs laikmeta kapulauks. Boķu izrakumu materiāli vēl nav publicēti, šī uzkalniņa plānu izrakumu vadītāja demonstrējusi 1985. gadā starprepublikāniskajā baltu etnogenēzei veltītajā konferencē.

Ārpus uzkalniņa guldīto apbedījumu kapu piedevas uzrāda lielu līdzību, pat identitāti ar latgaļu Kivtu kapulauka kapu komplektiem, piemēram, Boķu VIII uzkalniņa 2. kaps ar Kivtu 88. kapa inventāru, 40. kaps ar Kivtu 29. kapu u. c., kas varētu liecināt par latgaļu klātbūtni Boķu kapulaukā.

Arī Boķu kapulauka etnisko piederību varētu palīdzēt risināt antropoloģija, nosakot kā uzkalniņā, tā ārpus uzkalniņa guldīto antropoloģisko tipu. Diemžēl smiltaine, kurā apbedīti mirušie, nav veicinājusi galvaskausu un citu kaulu saglabāšanos. Pēc antropoloģes R. Grāveres atzinuma,²⁴⁴ ļoti slikti saglabājušies Boķu kapulauka galvaskausi pieder pie dolihokrānā antropoloģiskā tipa, bet nav nosakāms, vai pie plat- vai šaursejainā. Augšzemē antropoloģiski noteikti ir vienīgi ar 10.—12. gs. datētā Lejasdopeļu kapulauka galvaskausi,²⁴⁵ kas ir gracili, dolihokrāni un šaursejaini. Antropologi šo kapulauku piešķir sēļiem.

Sēļu izloknes lielais dzīvīgums un noturība liek secināt, ka sēļu vilnis m. ē. 3.—4. gs. pāri Daugavai bijis nozīmīgs. Līdz šim Vidzemē nav atklāti baltu pieminekļi no m. ē. pirmajiem diviem gadsimtiem. Šajā ziņā tie atšķiras no zemgaļu pieminekļiem Latvijas rietumu daļā (Īles Gailīši), kur kultūras kontinuitāte labāk izteikta.

Sēļu virzību pāri Daugavai norāda arī lietuviešu vietvārdi: Aknista, Alaukstis, Biržai, Birželiai, Gauja, Subačius, Obeliai, Varnišķiai, Nereta (upīte netālu no Latvijas Neretas), Viešintos u. c., kurus ieceļotāji pārnes uz savām jaunajām dzīvesvietām.

Jāsecina, ka nav iespējams precīzi etniski raksturot E. Šnores izrakumos atklātos m. ē.

76. att. Saglabājušies Ķuncu kapulauka akmeņu riņķa akmeņi.

1. g. t. baltu pieminekļus Vidzemē. Varam droši runāt par sēļiem Daugavas kreisajā krastā (Melderišķi, Ķebēni, Razbuki, Stūreļi), bet Daugavas labajā krastā, Vidzemē situētie uzkalniņi (Lejasoķēni, Klētnieki, Lejnīki) iepriekš minēto apstākļu dēļ (Baltijas somu, zemgaļu, Skandināvijas ietekme) ir grūtāk nosakāmi. Kā atzinusi valodniece B. Laumane, bez kāpjošas, sēļiem raksturīgās intonācijas areālā novērojamas arī latgaļu valodas pazīmes.

Nav apšaubāma tēze, ka agrajā dzelzs laikmetā baltu cilšu materiālajā kultūrā daudz līdzīgu elementu, arī Austrumlatvijā tā maz diferencēta. A. Tautavičs izteicis atzinumu,²⁴⁶ ka agrajā dzelzs laikmetā atsevišķas baltu ciltis vēl nav nodalījušās.

Latgaļi pieminēti Novgorodas pirmajā hronikā, sīki aprakstītas viņu kara gaitas Indriķa Livonijas hronikā, viņi pieminēti arī Atskaņu hronikā.

Pirmoreiz latgaļu materiālā kultūra un apbedīšanas paražas²⁴⁷ pētītas pēc J. Romanova un V. Sizova 1890.—1891. gada izrakumiem Ludzas Odukalnā.²⁴⁸ Plašā kapulauka (338 kapi) agrākie apbedījumi datējami ar 7. gs., vēlākie — ar 12. gadsimtu. Šī kapulauka materiālu sakārtotājs A. Spicins to uzskatījis par lībiešu pieminekli. Par latviešu kultūras pieminekli to pirmais atzinis F. Balodis savā 1910. gadā publicētajā disertācijā.²⁴⁹ Latgaļu materiālās kultūras formas pārstāvētas arī Krievijā²⁵⁰ un Lietuvā²⁵¹. Seno latgaļu kapulauki pētīti samērā plaši. Lielākie kapulauki (Kivtu, Nukšu, Kristapiņu, Liepiņu) kopumā devuši 874 apbedījumu komplektus.

Nav vēl noskaidroti šīs kultūras pieminekļi agrajā dzelzs laikmetā to vājās saglabāšanās dēļ. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi visvairāk postīti un iznīcināti tieši Latgalē. Viens no iemesliem te varētu būt arī lielā zemes gabalu sadrumstalošana ģimenes piederīgo starpā un līdz ar to intensīvāka izmantošana vēl 20. gs. sākumā.²⁵²

Latgalē precīzi zināmi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi atradušies Preiļu apriņķī²⁵³ starp Tisovas un Zeimaņu ciemiem.²⁵⁴ Abu ciemu nosaukumi nav atrodami J. Endzelīna vietvārdu sarakstā, iespējams, ka tie uzrakstīti kļūdaini. Rodas jautājums, vai Zeimaņi nevarētu būt sagrozīti Zeimuļi? Tādā gadījumā 1840. gadā Preiļu muižas īpašnieka grāfa K. Borha pēdējais deviņu uzkalniņu kapulauks būtu atradies aiz Galēnu vecās kapsētas, plašā pļavā, nelielas upītes Ušas tuvumā.²⁵⁵ Uz to, ka Galēnu muižas tuvumā atradusies uzkalniņu grupa, kuru vietējie iedzīvotāji saukuši par kara kapiem, norādīts arī Vitebskas Zinātniskās arhīvu komisijas locekļa G. Ansberga 1910. gada referātā.²⁵⁶

Starp senlietām, kas glabājas Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļā (ADM IV : 97—102), bez agrā dzelzs laikmeta kaklariņķa ar koniskiem galiem, riteņadatas u. c. priekšmetiem atrasts arī šaurasmens cirvis ar mēlesveida izlaidumiem kātcauruma sānos, kas liecina par kapulauka iesniegšanos vidējā dzelzs laikmetā.

Pēc A. Plātera ziņām,²⁵⁷ 1839. gadā starp citām vēlā dzelzs laikmeta senlietām Pildas Bradaizos atrasts agrā dzelzs laikmeta kaklariņķis ar koniskiem galiem. Tā attēls pievienots īsam ziņojumam par atradumu. Agrā dzelzs laikmeta senlietas glabājas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļā (ADM IV : 58, 60, 63). Pēc Ludzas novadpētniecības muzeja pases Nr. 14 un bij. muzeja direktora J. Timoškāna paskaidrojuma, agrā dzelzs laikmeta kapulauks atradies pie smēdes, lielāka kalna pakājē, kur konstatēts vidējā un vēlā dzelzs laikmeta kapulauks. Salīdzinājumā ar vēlo kapulauku kalnā agrais atradies pazemā vietā. Šāda situācija novērota arī Ķeipenes Ūsiņu uzkalniņā.

Agrais komplekts (ADM IV : 55—58), kurā ietilpst kaklariņķis ar koniskiem galiem un šķēršu saktiņa, kā arī aproce, kas norāda uz agrā dzelzs laikmeta nopostītu kapulauku, atklāts 1906. gadā Bērzpils Slaveitos.²⁵⁸ (H. Moora lietojis agrāko pagasta nosaukumu — Dompole.) Pārējās šīs kolekcijas senlietas: pūcessakta, kaklariņķis ar paplašinātiem galiem u. c. liecina par kapulauka iesniegšanos vidējā dzelzs laikmetā. J. Romanova²⁵⁹ un P. Stepina²⁶⁰ 1938. gada izrakumos atklātas arī vēlā dzelzs laikmeta senlietas. Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļā (A 5061) glabājas arī dzelzs šaur-

asmens cirvis ar apaļu kātcaurumu no šīs pašas atradumu vietas.

Ļoti interesantu un nozīmīgu materiālu devuši I. Lozes izrakumi Nagļu c. p. Ideņos.²⁶¹ Šeit zem ceļojošas kāpas, kas aplājusī senu ciema vietu un zem tā kapulauku, atklāti vairāki apbedījumi. Ideņos atklāti divi latgaļu kultūrai raksturīgi vīriešu apbedījumi. 5. kapā mirušo rotājusi bronzas stopa sakta ar magoņgalvu galiem un šķērsrievojumu, kreiso roku — masīva aproce ar profilētiem galiem. Kapam pieder arī garš dzelzs uzmavas šķēpa gals, vienasmens zobens un cirvis. 6. kapā atrasta tikai retumis vīrieša kapā līdzī dotā bronzas pūcessakta ar sudraba platējumu. Uz kreisās rokas iepriekšējā kapā atrastajai līdzīga aproce. Ieroči: dzelzs uzmavas šķēpa gals, vienasmens zobens un cirvis pilnībā atbilst 5. kapa priekšmetiem. Šāds kapu piedevu komplekts pazīstams no Zvirgzdenes Kivtu un citiem 7.—8. gs. latgaļu kapulaukiem.

Nozīmīgs ir šī kapulauka 2. apbedījums, kurā atrasta 4. gs. stopa saktiņa un uzmavas šķēpa gals. Izmēros mazās (7 cm) saktiņas spirālei ir seši tunimi, kas spirāles un loka galos izbeidzas ar podziņām. Saktai ir šķērsriezumā segmentveida loks un īss adatas turētājs. Šajā kapā atrasts arī uzmavas šķēpa gals ar īsu uzmavu un platu, garu, neprofilētu lapu. Šāda šķēpa lapas forma pārējos minētajos apbedījumos vairs neatkārtojas. 2. apbedījuma atradumi ļauj izteikt pieņēmumu, ka šis kapulauks hronoloģiski iesniedzas agrajā dzelzs laikmetā.

Uz iznīcinātu, domājams, agrā dzelzs laikmeta uzkalniņa vietu norāda savrupatradumi, kas iegūti Nagļu c. p. Kundziņkalnā (bij. Gaiagalavas pagastā). Pēc vietas apskates 1958. gadā I. Cimermane izteikusi domu,²⁶² ka šeit ar kartupeļu bedrēm nopostīti agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi. Abas šeit atrastās aproces (A 11 709 : 1, 2) ir masīvas, ar raksturīgu aukliņas un pērļu rindu ornamentu un galu šķērsrievojumu, tās pieder pie viena no hronoloģiski agrākajiem baltu aproču tipiem, kuru parasti datē ar 2. gadsimtu.

Agrā dzelzs laikmeta kolektīvais uzkalniņš atklāts ārsta E. Lēmaņa izrakumos Stirnienē.²⁶³ Tas situēts plaša vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauka malā blakus mūsdienu Stirnienes kapsētai. Pie dziļāk guldītā skeleta atrasts dzelzs šaurasmens cirvis, uzmavas šķēpa gals un dzelzs spieķadatu rota ar bronzas savienojosu važiņu, kurai šķērsriezumā trīsstūrains locekliši. Šaurasmens cirvi (GEG 1093 : 6) ar nedaudz liektu muguru un apaļu kātcaurumu H. Moora datējis ar vidējā dzelzs laikmeta pirmo pusi.²⁶⁴ Tādam datējumam atbilst arī šajā kapā atrastais šķēpa gals (GEG 1093 : 1), kas

pēc formas tuvs Pļavniekkalnā konstatētajiem šķēpu galiem. Kādā citā šī uzkalniņa kapā uz-
iets liela izmēra dzelzs rauknis.

Savrupatradumi, kas varētu norādīt uz
nopostītiem agrā dzelzs laikmeta uzkalniņiem
Latgalē, atrasti vairākās vietās.

Tā, Pērnavas novadpētniecības muzejā gla-
bājas divas tipiskas agrā dzelzs laikmeta kul-
tūrai raksturīgas aroces, kas atrastas Krustpilī.

Daugavpils novadpētniecības un mākslas mu-
zejā glabājas ļoti bagātīgi oranamentēta agrā
dzelzs laikmeta aroce (DNM 6195) un divi
dzelzs šaurasmens cirvjī ar nenoteiktu atra-
duma vietu (DNM 1398, 1691).

Valsts Ermitāžā Sanktpēterburgā (975/1) gla-
bājas ar sarkanu emalju rotāta liela pakavsakta
ar 11 lunulu apmali, kas rotātas ar kārpiņām.
Pēc J. Romanova pārskata spriežot, tā atrasta
viņa 1893. gada izrakumos Kapiņu Releņģu ka-
pulaukā 33. vīrieša kapā kopā ar citām piede-
vām, kas datētas ar 11. gadsimtu.

Galēnu c. p. Zeimuļos daudzo vēlāko atra-
dumu vidū uzziets arī dzelzs šaurasmens cirvis
ar apaļu kātcaurumu.

Rugāju c. p. Jaunelstu mājās 1964./65. gadā
kopā ar citām senlietām atrasta bronzas aro-
ces puse, kuru Vēstures institūta līdzstrād-
niekam F. Zagorskim nodevis F. Paeglis.

Valsts Vēstures muzejā Maskavā kopā ar
citām vēlā dzelzs laikmeta senlietām glabājas
bronzas konusveida rotadatas galva (ГИМ
12/43 a), kuru 1886. gadā savas muižas laukos
Aizkalnes Ludvigovā atradis Aleksandrs
Krūze.²⁶⁵

Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas no-
daļā (A 9642) glabājas Slaveitu c. Grīslīņos at-
rastais agrā dzelzs laikmeta slaidais šauras-
mens cirvis ar apaļu kātcaurumu, Pildas Poļu
Gorbunu c. uzietie vairāku konusu galu kakla-
riņķu fragmenti (A 9384 : 1) un uznavas šķēpa
gals (A 9384 : 2), Stikānu c. atrastā masīvā ko-
nusu galu kaklariņķa fragmenti (A 6967), Gai-
galavas Svētiņu kapsētā uzietais pārlauztais
kaklariņķis ar masīviem tauru galiem (A 8766).

J. Romanova izrakumos Ludzas, Rēzeknes un
Daugavpils apriņķī iegūta fragmentāra bron-
zas stopa sakta ar fasetētu stiegru (A 12 004 :
46), agrā dzelzs laikmeta aroce ar trīsstūrainu
šķērsriezumu, šķērsrievotiem galiem un četr-
rindu aukliņas ornamentu (A 12 017 : 20),
dzelzs šaurasmens cirvis ar abpusēji pagari-
nātu pietsegu un apaļu kātcaurumu (A 12 011 :
44), bet J. Romanova izrakumos Daugavpils ap-
kārtnē atrasta bojāta bronzas stopa—šķērsu
sakta ar figurālu stiegru un sudraba platējuma
paliekām (A 12 017 : 49).

Šķiet, kāds agrā dzelzs laikmeta uzkalniņš
atradies Vīpes c. p. Ezerķīkauku kapsētā. Ap

15 m diametrā lielais un pāri par 1 m augstais
uzkalniņš, kuru apņēmi lieli akmeņi, pēc foto-
attēla spriežot, atbilst agrā dzelzs laikmetā uz-
kalniņiem.²⁶⁶

Baltu ciltīm pieder arī Istras Mišķiņevā
1878. gadā atklātais četru sudraba kaklariņķu
depozīts, kas glabājas Valsts Ermitāžā Sankt-
pēterburgā(966/1—4).²⁶⁷

Nozīmīgus materiālus devis Ratulānu uzkal-
niņš Daugavas kreisajā krastā.²⁶⁸ Tas ir vienī-
gais zināmais uzkalniņš, kur novērojama kapa-
vietas izmantošana no 4. līdz 17. gadsimtam. Uz
kapavietas ierīkošanu 4. gs. norāda 25. (diem-
žēl sapostītais) apbedījums ar masīvu konusu
galu kaklariņķi, kā arī vairāki agrā dzelzs laik-
meta savrupatradumi: pieci dzelzs šaurasmens
cirvjī, aroces ar aukliņas ornamentu un uz-
navas šķēpu gali, kas liecina par lielāku agrā
dzelzs laikmeta apbedījumu skaitu uzkalniņā
(tab.).

Ļoti nozīmīgs ir vidējā dzelzs laikmeta apbe-
dījumu (8., 27., 59. u. c. kapu) un savrupatra-
dumu īpatsvars uzkalniņā. Ratulānu uzkalniņš
ir viens no tiem retajiem uzkalniņiem, kas
devis arī vēlā dzelzs laikmeta apbedījumus. Te
konstatēti desmit apbedījumi un daudzi savrup-
atradumi. Precīzā A—R virzienā guldītais 60.
vīrieša apbedījums (77. att.) atklāts uzkalniņa
pamatā uz tumšā, pelnainā zemes slāniša. Kapa
piedevas: liela bronzas pakavsakta ar magoņ-
galvu galiem uz krūtīm, masīva, šķērsriezumā
trīsstūrainā aroce ar zvērgalvu galiem uz pret
galvu paceltās kreisās rokas un dzelzs nazis
datē apbedījumu ar 11. gadsimtu. Citiem vēlā
dzelzs laikmeta apbedījumiem ir trūcīgs inven-
tārs, daži tikai bronzas spirālīte. Sieviešu
kapu vidū atzīmējams 9. apbedījums ar mazu
(nedzimušu?) bērnu, pie galvas nolikti divi
dzelzs naži.

Par Ratulānu uzkalniņa izmantošanu līdz pat
17. gs. ieskaitot liecina atradumi: pakavsaktas
ar ripu galiem, 15. gs. krustveida piekariņi ar

Ratulānu uzkalniņa apbedījumu
un savrupatradumu sadalījums pa laikmetiem

Agrā dzelzs laikmeta kapu skaits	Agrā dzelzs laikmeta savrupatradumu skaits	Vidējā dzelzs laikmeta kapu skaits	Vidējā dzelzs laikmeta savrupatradumu skaits	Vēlā dzelzs laikmeta kapu skaits	Vēlā dzelzs laikmeta savrupatradumu skaits	Viduslaiku kapu skaits	Viduslaiku savrupatradumu skaits	Nedatējami savrupatradumi	Savrupatradumu kopskaits
1	21	12	68	10	73	42	52	48	262

77. att. Ratulānu uzkalniņa 60. kaps.

rombisku vidusdaļu, bronzas relikvārijs, bronzas ripassaktas ar izlaidumiem stūros, kā arī 16. un 17. gs. monētas. Dažas rotaslietu formas un savrup atrastās 14. un 15. gs. monētas liecina, ka uzkalniņš kā kapavieta izmantots arī laikā no 12. līdz 16. gadsimtam. Daudzi vēlīe pēcapbedījumi grupējas uzkalniņa ziemeļu daļā, kur tie dažreiz ierakti vairākās kārtās, iesnie-dzoties pat smilts zemē zem uzkalniņa. Ar to arī izskaidrojams lielais savrupatradumu skaits.

Ratulānu uzkalniņam rietumu pusē pieslēdzas ekspedīcijas laikā atklātais līdzenais skeletu kapulauks, no kura atsegta neliela daļa — četri apbedījumi (78. att.). Šis līdzenais kapulauks devis Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzejā glabāto bronzas kaklariņķi ar noplaci-nātiem galiem (JNM 1691).

Izrakumu laikā atklāts ļoti maza bērna (mei-tenītes) apbedījums (3. kaps) ar Latvijas aus-trumu daļai raksturīgu inventāru: tordētu bron-zas kaklariņķi ar četrskaldņainiem galiem, bron-zas pakavsaktu ar šķērsgrīzumā rombisku loku, kaklarotu no kauri gliemežnīcām, stikla

krellēm, sešiem krustveida piekariņiem (trīs no tiem ar dzeltenu dobuma emalju) un četriem sīkiem spirālgredzentiņiem (VI 276 : 3—13). Ra-tulānu uzkalniņš ir vienīgais uzkalniņš Dau-gavas kreisajā krastā, kas devis Latvijas aus-trumu daļai raksturīgos kaujas cirvjus ar trīs-stūrainiem un mēlesveida izlaidumiem kā-t-cauruma sānos.

Lai gan Ratulānu uzkalniņa piekājē ierīkots līdzenais kapulauks ar kapu bedrēs guldītiem apbedījumiem, vēl 11. gs. un vēlāk joprojām izmantots arī pats uzkalniņš, dziļi ierokot apbe-dījumus.

Antropoloģiskais materiāls no agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta apbedījumiem uzkal-niņā ir tik slikti saglabājies, ka antropoloģis-kiem mērījumiem nav izmantojams. Intere-santus datus devusi vēlo pēcapbedījumu kra-nioloģiskā analīze. Šeit pēc antropoloģes G. Za-riņas pētījumiem²⁶⁹ konstatēts nedaudz pavāji-nāts platsejainais dolihokrānais antropoloģis-kais tips. Tas liecina par latgaļu klātbūtni arī Daugavas kreisajā krastā. Pie šī antropoloģiskā tipa piederīgi apbedījumi konstatēti jau agrāk vairākos Augšzemes pieminekļos: Sēlpils Ķuncu ar 8. gs. datētā 68. vīrieša kapā (79. att.) un Elkšņu Beteļu ar 11. gs. datētā 13. kapā. Kā tas redzams 79. att., Ķuncu vīrieša apbedīšanas rituālā un līdzī dotajās kapa piedevās atspogu-ļojas latgaļiem raksturīgās apbedīšanas tradi-cijas.

Pēc apbedīšanas paražām, kapos līdzī do-to senlietu rakstura un antropoloģiskiem materiā-liem, Ratulānu uzkalniņš būtu uzskatāms par latgaļu pieminekli.

Latgales etniskās vēstures skaidrošanā no-

78. att. Skats uz Ratulānu līdzeno kapulauku.

teikti jāpievēršas saskares zonai ar Baltijas somu apdzīvoto teritoriju.

Īpašu vietu autores pētīto arheoloģisko pieminekļu starpā ieņem Dzilnaskalns,²⁷⁰ kas ir vistālāk uz ziemeļiem izvirzītais kapulauks. No 22 pazemiem uzkalniņiem izpētīti tikai divi. Uzkalniņiem nav konstatēts akmeņu riņķis, turklāt nav arī pazīmju, ka akmeņi būtu bijuši, bet ir aizvesti. Abiem pētītajiem uzkalniņiem novērots grāvītis. Uzkalniņiem raksturīgi dažādos dziļumos guldīti skeletkapi. Arī šo uzkalniņu pamatā atklāts pelnu un sīku ogļu slānis. I uzkalniņā atsegti seši apbedījumi divos līmeņos: četri uz pamatzemes 69—84 cm dziļumā un divi uzbērumā 36 un 39 cm dziļumā. Zīmīga ir apbedījumu orientācija. Abi seklāk guļošie apbedījumi (1. un 2. kaps) nedaudz novirzās no Z—D līnijas, tie orientēti ZZR—DDA virzienā, no pārējiem apbedījumiem divi orientēti Z—D, divi precīzi pretējā, D—Z virzienā. Abos atrastās aprocēs ļoti nodilušas, to datēšana stipri apgrūtināta. Spriežot pēc formas un vāji saglabājušamies ornamenta, šķiet, tās varētu datēt ar 4. gs. vai ar laiku ap 400. gadu.

Diametrāli pretēja — ZR—DA un DA—ZR orientācija atkārtojas arī otrajā pētītajā uzkalniņā. Centrāliem, dziļākiem apbedījumiem (3. un 4. kaps) abpus galvai nolikti akmeņi — divi akmeņi 3. kapa, trīs akmeņi 4. kapa galvgalī. Liels akmens, kas nolikts pāri perpendikulāri kopējai (?) kapa bedrei, šķir 3. un 4. apbedījumu. Šo abu, domājams, vienlaicīgi guldīto apbedījumu piedevas: kaklariņķis ar tauru galliem, spieķadata, māla podiņš datē tos ar 3. gadsimtu.

Apbedīšanas ritu ziņā Dzilnaskalnam tuvs E. Šnores vadībā 1951. un 1952. gadā pētītais Šķilbēnu Daņilovkas I kapulauks, kas sastāv no 49 uzkalniņiem. Septiņiem izpētītajiem uzkalniņiem nebija aptverošā akmeņu riņķa, tie saturēja 1—3 skeletkapsus. Līdzīgi kā Dzilnaskalnā 2. uzkalniņa 1. un 3. apbedījums guldīts diametrāli pretējā — Z—D un D—Z virzienā, tāpat 3. uzkalniņa 1. un 2. kaps D—Z un Z—D virzienā. Atsevišķi apbedījumi orientēti ZA—DR (2. uzkalniņā), ZZR—DDA (5. uzkalniņā) un DR—ZA virzienā (7. uzkalniņā).

Dzilnaskalnu atgādina arī liela izmēra akmeņu novietojums galvas rajonā 3. uzkalniņa 1. un 2. kapā. Pie 7. uzkalniņa centrā apglabātā apbedījuma nolikti divi akmeņi, turklāt viens no tiem nostādīts uz šķautnes. Arī Daņilovkas I kapulauka apbedījumi piedevām trūcīgi. Nozīmīgākā piedeva — bronzas aprocīte, kas, tāpat kā Dzilnaskalnā atrastā, ir ļoti nodilusi un grūti datējama. Vēl uzziets mazs bronzas stieples gredzentiņš bērna kapā un bronzas spirālīte. Pēc savas uzbūves un apbedījumu veida Da-

79. att. Ķuncu kapulauka 68. kapa plāns.

ņilovkas I kapulauka apbedījumi attiecināmi uz m. ē. 1. g. t. pirmās puses vidu.

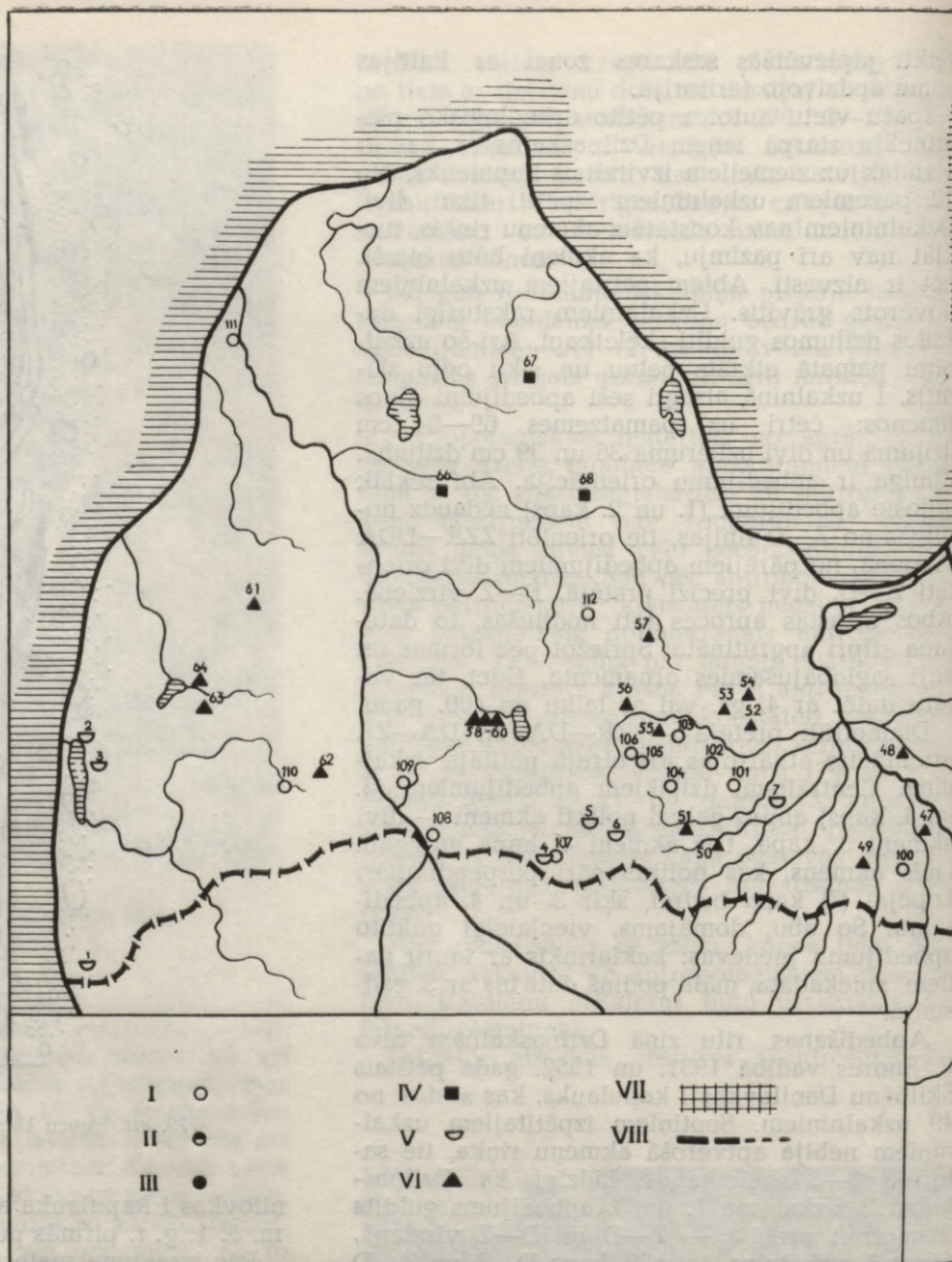
Pēc izrakumu materiāla spriežot, pie aplūkojamās pieminekļu grupas pieskaitāmi arī Balvu Nauduševas uzkalniņi P. Stepiņa izrakumos.²⁷¹ 1938. gadā ļoti postītajā t. s. Kara kapu kalnā konstatēti veseli trīs atšķirīgi apbedīšanas veidi. Senākais no tiem — uzkalniņi. Pirmajā uzkalniņā atklāts lokveida akmeņu krāvums un ļoti liels akmens blukis apbedījuma galvgalī. Postītos uzkalniņos apbedītiem konstatēta ZZA—DDR un pretēja — DDR—ZZA orientācija. Ļoti zīmīgs ir ZZA—DDR virzienā orientētais II uzkalniņa 1. kaps, kura galvgaļa kreisajā pusē novietots viens, bet kājgalī blakus nolikti viens liels un otrs mazāks akmens. II uzkalniņā atklātais ugunskauss devis divas datēšanai nozī-

80. att. Agrā dzelzs laikmeta kapu pieminekļu izplatības karte.

I — baltu kapu uzkalniņi, II — baltu kapu uzkalniņi ar agrā un vidējā dzelzs laikmeta apbedījumiem, III — baltu kapu uzkalniņi ar agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta apbedījumiem, IV — Baltijas somu akmeņu krāvumi, V — baltu bedru kapi, VI — savrupatradumi, VII — Sēlijas vaļņa kontūras Daugavas kreisajā krastā, Vidzemes Centrālās augstienes kontūras Daugavas labajā krastā, VIII — sēliskās kāpjošās intonācijas areāla robeža. I—III — 1 — Melderišķi, 2 — Ķebēni, 3 — Stūreji, 4 — Razbuki, 5 — Ratuļāni, 6 — Minsteri, 7 — Stocenieki, 8 — Kalnadedgli, 9 — Galvēni, 10 — Dimanti—Zīlītes, 11 — Birži, 12 — Bidlas, 13 — Lejasmucenieki, 14 — Svarēni, 15 — Slikšāni, 16 — Staltāni, 17 — Zvanitāji, 18 — Gravēni, 19 — Boki, 20 — Arbidāni, 21 — Zakēni, 22 — Alināni—Altbergi, 23 — Jozupji, 24 — Priekšāni, 25 — Čakstēni, 26 — Skujaiņi, 27 — Lejaskuzēni, 28 — Bebrī—Krustliči, 29 — Ruķi, 30 — Kalnakalēji, 31 — Kalnakurzī, 32 — Gārsenieki, 33 — Cerieši—Brunovski, 34 — Spietīņi, 35 — Plāteri, 36 — Vizbuļi—Kalniņi, 37 — Salenieki—Upītes, 38 — Pāki, 39 — Kalēji, 40 — Pungas, 41 — Slate, 42 — Antuži, 43 — Ancīši, 44 —

Rubiķu sils, 45 — Zesercelmi, 46 — Sējāni, 47 — Priedaine, 48 — Lejasbitēni, 49 — Zutēni, 50 — Lejasokēni, 51 — Jaunzemji, 52 — Irši, 53 — Sausnēja, 54 — Ķunci, 55 — Sāviena, 56 — Aizdriķņu ezera krasts, 57 — Midzenīcas, 58 — Odziens, 59 — Silavalgāči, 60 — Treikaiņi, 61 — Leišmārti, 62 — Spridzēni, 63 — Brencēni, 64 — Lejniēki, 65 — Asmas, 66 — Sili, 67 — Strupiši, 68 — Vecsaikavas krogs, 69 — Cīruļi, 70 — Ezēni, 71 — Kalnalubejas, 72 — Lejsgaiziņi, 73 — Klētnieki, 74 — Ūsiņi, 75 — Kaupēni, 76 — Vecsārtēni, 77 — Kalnasavējas, 78 — Lejaskauļi, 79 — Paltmale, 80 — Ķūķis, 81 — Lielgaujmaļi, 82 — Pūricas, 83 — Unkšas, 84 — Krimuldas kapsēta, 85 — Jaunāmuiža, 86 — Melkerti, 87 — Liepāderi, 88 — Puigas, 89 — Daņilovka, 90 — Dzīlnaskalns, 91 — Preiļi, 92 — Bradaži, 93 — Stirniene, 94 — Stalidzāni, 95 — Sulas, 96 — Urlas, 97 — Deprejas, 98 — Galvas, 99 — Strēlnieki, 100 — Kalvas, 101 — Jānogānas—Priedaiņi, 102 — Pokaiņi, 103 — Vecpokaiņi, 104 — Stinkas, 105 — Gailiši, 106 — Īle, 107 — Rūsīši, 108 — Andzīni, 109 — Bunkas, 110 — Jaunarāji, 111 — Striķi, 112 — Nauduševa.

IV : 1 — Baltiņi, 2 — Pelavas, 3 — Lazdieši, 4 — Lejasgalši, 5 — Vēršāres, 6 — Jurguči, 7 — Aizpurves, 8 — Lejasšķēles, 9 — Tūjāni, 10 — Jaunzemji, 11 — Silabrici, 12 — Pērļukalns, 13 — Viļaka, 14 — Leški, 15 — Stāmerienas virsmežniecība, 16 — Nauduševa, 17 — Pērkone, 18 — Vuki, 19 — Melderpuļķi, 20 — Malaci, 21 — Gaigalas, 22 — Vizlas, 23 — Klūgu krogs, 24 — Šinkas, 25 — Jaunviļumi, 26 — Saulgoži, 27 — Gailiši, 28 — Kalnastādīni, 29 — Veclindes, 30 — Sējatas, 31 — Mūsiņa, 32 — Jauntēvenēns, 33 — Lejasmilakša, 34 — Lejaskleperis, 35 — Viksnas Kapusils, 36 — Kaugars, 37 — Kalnaslavēka, 38 — Vizbuļi, 39 — Tirumpa pāni, 40 — Gailītis, 41 — Lejasstrante, 42 — Strante, 43 —

Jaundāniēla, 44 — Ikšele, 45 — Libirti, 46 — Kalnapiļas, 47 — Kuncī, 48 — Lejassūcis, 49 — Lāčkalns, 50 — Urbuļi, 51 — Zaļkalni, 52 — Dumpji, 53 — Cēsnieki, 54 — Podzēni, 55 — Upite, 56 — Gaidēni, 57 — Rožkalni, 58 — Saulieši, 59 — Ivaši, 60 — Mūris, 61 — Upmaļi, 62 — Brasliņi, 63 — Salenieki, 64 — Mazpujāti, 65 — Lielpuderi, 66 — Avotiņi, 67 — Lazdiņi, 68 — Reinas.

V: 1 — Mazkatuži, 2 — Kapsēde, 3 — Grobiņa, 4 — Rūsiši, 5 — Dicmaņi—Pilsīņi, 6 — Skare, 7 — Stūri.

VI: 1 — Sauka, 2 — Viesīte, 3 — Sunākste, 4 — Jērcēni, 5 — Vanagi, 6 — Jaunjelgava, 7 — Ķeirēni, 8 — Reīni, 9 — Aizkraukle, 10 — Koknese, 11 — Jaktēni, 12 — Daktiņi, 13 — Strazdiņi, 14 — Lauri, 15 — Kalsnavas Baznīckalns, 16 — Siliēši, 17 — Sāvienas ezers, 18 — Valgale, 19 — Kalnaķellēni, 20 — Ezermuiža, 21 — Gravēni, 22 — Pakalniēši, 23 — Baltiņi, 24 — Ozolkalns, 25 — Galgauska, 26 — Jaungulbene, 27 — Raviji, 28 — Ušuri, 29 — Taurupji, 30 — Ķeipene, 31 — Gibuļi, 32 — Aderkaši, 33 — Lejasdāmis, 34 — Smiltene, 35 — Knēžu krogs, 36 — Rauna, 37 — Pāvulkalns, 38 — Limbaži, 39 — Rūjiēna, 40 — Lubu muiža, 41 — Rīga, 42 — Mārtiņsala, 43 — Ikšķile, 44 — Lielvārde, 45 — Ibinete, 46 — Lielvircava, 47 — Ciemalde, 48 — Cizari, 49 — Bērvircava, 50 — Lielogļi, 51 — Kvietes, 52 — Dobeļe, 53 — Oši, 54 — Džūkste, 55 — Cibēni, 56 — Kaķenieki, 57 — Daibji, 58—60 — Saldus, 61 — Kazdanga, 62 — Varmsāta, 63 — Liguti, 64 — Durbe, 65 — Elste, 66 — Domopole, 67 — Slaveiti, 68 — Svētiņu kapsēta, 69 — Ideņu ferma, 70 — Lazdavnieku Kundziņkalns, 71 — Lietavnieki, 72 — Poļu Gorbuni, 73 — Stikāni, 74 — Ludvigova, 75 — Aršeļonki, 76 — Merkuziņe, 77 — Krustpils, 78 — Ķīķaukas, 79 — Špogi.

mīgas bronzas aproces: masīvu, šķērsriezumā apaļu aproci ar šķērsrievotiem galiem un agrājam dzelzs laikmetam raksturīgu saulišu ornamentu un otru, bojātu aproci, kā arī bronzas stieples fragmentu (A 10 311 : 1—3). Masīvā aproce pārstāv senāko aproču tipu agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu kultūrā, tā datēta ar 2. gadsimtu.

Uzkalniņiem Naudušeivā pieslēdzas un vienu uzkalniņu daļēji arī pārklāj akmeņu krāvums. Akmeņu krāvumiem savukārt pieslēdzas tipisks latgaļu vidējā dzelzs laikmeta kapulauks, no kura saglabājušies tikai trīs apbedījumi.

Šiem trim kapulaukiem ir cieša saistība: skeletkapi smilšu uzkalniņos, lielo akmeņu lietojums, salīdzinājumā ar laika ziņā atbilstošiem Daugavas kreisā krasta uzkalniņiem neparasta orientācija un baltisks inventārs.

Lielo postījumu dēļ grūti pilnībā izvērtēt arheoloģiski nozīmīgā Naudušeivas kapulauka materiālus. Šķiet, ka notikusi etniski atšķirīgu iedzīvotāju nomaiņa: baltiskiem uzkalniņiem uzslāņojušies somiem raksturīgie akmeņu krāvumi, bet kopš 7. gs. tos nomainījuši latgaļu tipiskie apbedījumi.

Interesi izraisa apstākļi, ka Latvijas ziemeļaustrumu daļā, kur situēti trīs iepriekš minētie kapulauki, vēlajā bronzas un agrajā dzelzs periodā izplatīti smilšu uzkalniņi ar vienkāršām akmeņu konstrukcijām, kas uzskatīti par baltu pieminekļiem.²⁷²

Pieminams arī Makašānu Salenieku kapulauks²⁷³ ar 31 uzkalniņu un trim akmeņu krāvumiem. To izrakumu vadītājs klasificējis kā jauktu baltu un somu pieminekli.²⁷⁴ Par baltisku apbedīšanas pazīmi var uzskatīt akmeņus, kuri abās pusēs ierobežo ZA—DR virzienā orientēto sievietes apbedījumu 24. uzkalniņā.

Baltu uzkalniņu agrā dzelzs laikmeta kultūra uzrāda tiešas ietekmes arī no bij. senprūšu apdzīvotā apgabala.²⁷⁵ Bijušai Austrumprūsijai ģeogrāfiski tuvos Lietuvas Aiznemunes pieminekļos, piemēram, Prienu raj. Pažarsču uzkalniņu kapulaukā,²⁷⁶ šīs ietekmes labi atspoguļotas.

Kā jau agrāk izteikusies šī darba autore,²⁷⁷ agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu koncentrācija ģeoloģiskā Sēlijas vaļņa rajonā (80. att.), šķiet, norāda galveno ceļu, pa kuru Latvijas austrumu daļā no dienvidiem ienākuši baltu cilšu piederīgie. Ir pamats domāt, ka pa šo ceļu ienākuši ne tikai sēļu, bet arī latgaļu senči. Sēļi ierīkojuši dzīvesvietas Vidzemē, bet daļa pārnācēju apmetusies tagadējā Latgalē, uz austrumiem no Lubāna ezera. Šo ieceļotāju dzīvesvietas lokalizējās rajonā, kur izplatītas augšzemnieku dialekta nesēliskās izloksnes.²⁷⁸

Par Austrumlietuvu (Viļņas apkaimi) kā latgaļu dzimteni izteicies ievērojamais lietuviešu valodnieks K. Būga.²⁷⁹ To apliecina arī m. ē. 1. g. t. keramika ar asu pleca daļas profilējumu un pabiezīnātu augšmalu.²⁸⁰

Zināmu iedzīvotāju pārvietošanos no Dienvidlietuvu un Rietumbaltkrievijas ziemeļu virzienā var izsekot, pētot švikātās keramikas izgatavošanas paņēmienus.²⁸¹

Uz sakariem ar Lietuvu norāda arī hidronīmi un toponīmi ar sakni *lat*, piemēram, *Latuvā*, *Lātuva* — Šventojas labējā pieteka Anikšču rajonā un Lēvenes pieteka Pasvales rajonā.²⁸² Valodnieks A. Vanags, kas hidronīmus grupē pēc piedēkļiem, secina, ka ar izskaņām *-avas*, *-avē* darināti ne tikai lietuviešu un latviešu, bet arī prūšu hidronīmi.²⁸³ Hidronīms *Latupis* sastopams gan kā Strūnes pieteka Kauņas tuvumā, gan arī kā strautiņš Anikšču rajonā.²⁸⁴ Arī ezeru nosaukumi uzrāda šo sakni: *Latežeris* Druskininku rajonā un *Latviškis* gan Zarasu, gan Dusetu rajonā.²⁸⁵

K. Būga uzskata, ka cilts vārds *latviai*, *latvis*, iespējams, radies no upes vārda *Lata* vai *Leta*.²⁸⁶ Mūsdienu administratīvā kartē sastopams ciems *Latavenai*.

Antropoloģiskie dati liecina, ka latgaļiem raksturīgais platsejainais dolihokrānais antropoloģiskais tips²⁸⁷ pārstāvēts arī Lietuvas austrumu daļā. Antropologs G. Česnis, analizējot 27 galvaskausus no deviņu uzkalniņu kapiem Austrumlietuvā,²⁸⁸ konstatējis kā gracilo, šaursejaino mezokrāno, tā masīvo, platsejaino dolihokrāno antropoloģisko tipu. Līdzīgus tipus G. Česnis atrod arī pie jātvingiem. Platsejainais dolihokrānais antropoloģiskais tips konstatēts arī Obaļu kapulaukā Ukmerģes rajonā.²⁸⁹ Kā atzīmē minētais antropologs,²⁹⁰ platsejainais dolihokrānais antropoloģiskais tips izplatīts ne tikai Ziemeļaustrumu Lietuvā (augštaišu teritorijā), bet arī rietumu daļā (žemaišu teritorijā).

Iespējams, ka platsejainais dolihokrānais antropoloģiskais tips bijis pārstāvēts arī Baltkrievijas ziemeļu daļā, kur saglabāties diezgan liels skaits, diemžēl hronoloģiski nenosakāmu toponīmu, piemēram, *Лотыголь*, *Лотыгово*.²⁹¹

Baltu tautības ienācēju plūšana pāri Daugvai uz ziemeļiem nebija vienreizējs process, bet norisa pamazām, to norādījis jau arheologs F. Jākobsons.²⁹² Materiālu trūkuma dēļ F. Jākobsons saskatīja lūzumu pārejas periodā no agrā uz vidējo dzelzs laikmetu. Mūsu dienās uzkrājušies pierādījumi, ka agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos apbedījumi nereti turpināti arī vidējā dzelzs laikmetā, kuram raksturīgas atšķirīgas senlietu formas. Atsaucoties uz minēto darbu, profesors H. Moora iebildis, ka dažas senlietu

SAISINĀJUMI UN IZMANTOTĀ LITERATŪRA

A — Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas no- daļas šifrs. AE — Arheoloģija un etnogrāfija. — R., 1957— AR — Pieminēto valdes materiālu krājumi. Ar- heoloģijas raksti. — R., 1928—1933. — 1.—4. sēj. Atlasas — Lietuvas TSR archeoloģijas atlasas: I— XIIIa radiniai. — Vilnius, 1978. — T. 4. BKM — Biržu novadpētniecības muzejs. CNM — Cēsu vēstures un mākslas muzejs. CS — Congressus secundus archaeologorum Bal- ticorum Rigae, 19—23 VIII 1930 // Latvi- jas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. — R., 1931— 1936. — 1. sēj., 1., 2. papild. Darbai — Lietuvas TSR Moksļu Akadēmijās Darbai. Ser. A. — Vilnius, 1955— DM — bij. Doma muzeja (Rīgā) kolekcijas (atro- das Latvijas Vēstures muzejā) šifrs. DNM — Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzejs. GEG — Gelehrten Estnischen Gesellschaft (kolek- cijas Tallinā). JNM — Jēkabpils novadpētniecības un mākslas muzejs. KA — Katalog der Ausstellung zur Konferenz baltischer Archäologen in Riga 1930. — Riga, 1930. KPM — bij. Kurzemes provinces muzeja (Jelgavā) senlietu (atrodas Latvijas Vēstures muzejā un Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un māks- las muzejā) šifrs. LA — Latvijas PSR arheoloģija. — R., 1974. LAB — Kulikauskas P., Kulikauskienē R., Tauta- vičius A. Lietuvas archeoloģijos broožai. — Vilnius, 1961. LKV — Latviešu konversācijas vārdnīca. — R., 1927—1940. — 1.—21. sēj. LLM — Lietuvių liaudies menas. — Vilnius, 1958. LS — Latvijas Saule: Mākslas un senatnes mē- nešraksts. — R., 1923—1931. LVKPS — Latvijas PSR vēstures un kultūras piemi- nekļu saraksts. — R., 1984. LVM — Latvijas Vēstures muzejs. MAT — Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu... gada pētījumu rezultātiem. — R., 1971— MNM — Madonas novadpētniecības un mākslas mu- zejs. RLB — bij. Rīgas Latviešu biedrības kolekcijas (atrodas Latvijas Vēstures muzejā) šifrs. RT — Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltī- tai... gada arheoloģiskiem izrakumiem un etnogrāfiskai ekspedīcijai Latvijas PSR te- ritorijā. — R., 1959—1971.	SM — Senatne un Māksla. — R., 1936—1940. SMYA — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aika- kauskirja. — Helsinki, 1874— VI — Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēs- tures institūta arheoloģiskās kolekcijas šifrs. AO — Археологические открытия. — М., 1965— 1986. ГИМ — Государственный исторический музей (Москва). ГЭ — Государственный Эрмитаж. ИАК — Императорская археологическая комис- сия. СЭ — Советская этнография. — М., 1946 —
1. Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kon-
gress in Riga 1896. — Riga, 1896. — LXXXV, 255 S.
  2. Štokmanis A. Vecākā dzelzs laikmeta uzkalniņu
kapi pie Boķu mājām Jēkabpils apkārtnē // LS. —
1926. — Nr. 43/44. — 473.—477. lpp.
  3. Богоявленский С. К. Раскопки в Лифлянд-
ской и Курляндской губерниях летом 1896 г. //
Труды десятого Археологического съезда в Риге
в 1896 г. — М., 1900. — Т. 3.
  4. Moora H. Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu iz-
rakumi Jēkabpils apriņķī // AR. — R., 1928. — 1. sēj.,
Nr. 3. — 21. lpp., XIX tab.
  5. Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos
1927. gadā // AR. — 1933. — 1. sēj., Nr. 1. —
32. lpp., XXVIII tab.
  6. KA. — Riga, 1930.
  7. Moora H. Ein Hügelgrab der römischen Eisenzeit in
Ile, Kreis Jelgava, Lettland // CS. — 1931. — 1. sēj.,
1. papild. — 437.—460. lpp.
  8. Moora H. Das II. Hügelgrab von Gailiši, Gemeinde
Ile, Kreis Jelgava // SM. — 1938. — Nr. 2. — 64.—
73. lpp.
  9. Šnore R. Trešais kapu uzkalniņš 2.—6. gs. kapu
laukā Iles Gailišos // SM. — 1938. — Nr. 3. — 59.—
81. lpp.
  10. Štepiņš P. Senkapi Iles mežā // AE. — R., 1974. —
11. laid. — 111.—120. lpp.
  11. Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa
500 n. Chr. T.1. Die Funde. — Tartu, 1929. — 194 S.
  12. Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa
500 n. Chr. T. 2. Analyse. — Tartu, 1938. — 749 S.
  13. Vankina L. Arheoloģiskie izrakumi Boķu kapu-
laukā 1961. gadā // RT 1961. — R., 1962. — 13.—
15. lpp.
  14. Moora H. Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā
feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. — R.,
1952. — 78. lpp.

15. Шноре Э. Обследование Екабпилсского района // АО 1980. — М., 1981. — С. 376.
16. Latvijas PSR ģeogrāfija. — R., 1974. — 176. lpp.
17. Michelbertas M. Senasis geležies amžius Lietuvoje. — Vilnius, 1986. — P. 69.
18. Autore ir pateicīga Boķu izrakumu vadītājam L. Vankinai par atļauju izmantot Boķu izrakumu pārskatu.
19. Šnore E. Izrakumi Slatas sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — II, III, V, VII, VIII tab.
20. Ģinters V. Senlatviešu simbolikas problēmas // Ieskatītais un atzītais. — Stokholma, 1963. — 203.—233. lpp.
21. Šnore R. Trešais kapu uzkalniņš 2.—6. gs. kapu laukā Īles Gailišos. — 63. lpp.
22. A 12 147 : 1.
23. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 270.
24. Sandars N. K. Prehistoric art in Europe. — London, 1968. — Jacket.
25. Stepinš P. Senkapi Īles mežā. — 4. att.
26. Atlasas. — Ēm. 6.
27. Moora H. Ein Hügelgrab der römischen Eisenzeit.. — S. 454, Taf. VIII : 97.
28. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 188.
29. A RLB 383—385.
30. Atlasas. — Ēm. 7 : 4.
31. BKM, A 7865/519.
32. ГИМ, клад 23/44 а; № 55 422.
33. Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. — Königsberg, 1929.— Abb. 183:2; LLM. — Pav. 100, p. 344.
34. Rota atrodas Liepājas Vēstures un mākslas muzejā (Nr. 24 326).
35. Kaunas novadpētniecības muzejs, Nr. 1090 : 1.
36. Urtāns V. Senākie depozīti Latvijā (lidz 1200. g.). — R., 1977. — 65. att. : 2.
37. Turpat. — 153. lpp., 59. att.
38. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 343.
39. Atlasas. — Ēm. 12 : 1.
40. Hausmann H. Der Depotfund von Dorpat // Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte: Arbeiten des Baltischen vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914. — Rīga, 1914. — Taf. XV.
41. VI 229 : 146.
42. LLM. — Pav. 96, 99, 100, 118, 140, 141, 150—154, 158.
43. Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. — S. 239.
44. Jaskanis D., Kaczynski M. Baltowie — północni sąsiedzi słowian. — Warszawa, 1981. — Rys. 17, 19, 43.
45. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 242, 243.
46. Atlasas. — Ēm. 25 : 3.
47. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 89.
48. Tõnisson E., Selirand J. Naukogude Eesti archeoloogide valitõõd aastail 1958—1962 // Eesti NSV Teaduste akademia Toimetised. — 1964. — N 3. — Lk. 233, joon. 6 : 1.
49. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 82.
50. BKM, Nr. 7897.
51. Kumšlytis L. Jazdaičių dvaras // Šiaulių Metraštis. — 1933. — N 4. — Pav. 20.
52. KA. — Taf. 32 : 6; JNM, Nr. 1459 : 3 (291 : 3).
53. LVM, 9581.
54. Åberg N. Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. — Uppsala, 1919. — S. 124, 177, 178.
55. Turpat. — S. 124.
56. Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. — Abb. 215.
57. Åberg N. Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. — S. 124.
58. Šnore E. Kivtu kapulauks. — R., 1987. — 7. att.
59. Atlasas. — Ēm. 31.
60. Salmo H. Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland // SMYA. — 1938. — Bd 42/1. — S. 150.
61. Vaitkunskiene L. Kastaunalių plokštinių kapinynas // Lietuvos archeologija. — Vilnius, 1984. — T. 3. — P. 87, pav. 17.
62. LLM. — Pav. 415, 422, 454, 455, p. 334, 335.
63. Turpat. — Pav. 415, p. 354.
64. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas // Latviešu aizvēstures materiāli. — R., 1930. — 1. sēj. — XXIII tab. : 2.
65. Atlasas. — Ēm. 43.
66. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 346.
67. Atlasas. — Ēm. 43.
68. BKM, Nr. 7893; Morišķu kapulauka IV uzkalniņa 3. kapā.
69. Cetrās daļās salauztais kaklariņķis glabājas Rites astoņgadīgajā skolā.
70. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XXIV tab. : 1.
71. Atlasas. — Ēm. 41 : 3.
72. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XXIV tab. : 2.
73. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 196.
74. Atlasas. — Ēm. 42.
75. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 518.
76. Šnore R. Izrakumi Dobeles pagasta Ošu senkapos 1926. gadā // Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Rakstu krājums. — R., 1929. — 19. laid. — 3. att. : 2.
77. VI 31 : 240.
78. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XXVI tab. : 2.
79. Moora H. Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. — 70. att. : 2.
80. Šnore E. Kivtu kapulauks. — XI tab. : 2.
81. LVM, A 7809 : 3.
82. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — Abb. 28 : 3.
83. Edgren T. En baltisk smycknål från Veitakkula i Salo // SMYA. — 1973. — Bd 75. — S. 30, 31.
84. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XXIX tab. : 1.
85. Schmiedehelm M. Einige Funde der mittleren Eisenzeit in Estland // Recueil d'études dédiés au Dr. Włodzimierz Demetrykiewicz. — Poznań, 1930. — T. 1. — S. 1.
86. Turpat. — S. 327.
87. Turpat. — S. 324.
88. Doles Vampeniēšu I kapulauka 60. kapā, VI 124 : 580.
89. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — Kartenbeilage IX.
90. KPM, Nr. 949, 950.
91. VI 62 : 6950.
92. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — Kartenbeilage IX.
93. Turpat. — S. 375.
94. Šnore E. Izrakumi Slatas sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — 14. lpp., XXIV tab. : 3, 6.
95. Tautavičius A. Palangos kapinynas. — Vilnius, 1965. — P. 134, pav. 13 : 1, 2.
96. Piemēram, A. Buhholca izrakumos Pļavnieku kapulauka III kapā (A, DM I 197 g).
97. Atgāzis M. Kūru senkapi // MAT 1976. — R., 1977. — 18. lpp., 2. att. : 6.
98. Moora X. Клад V в., найденный в Реола близ Тарту // Swiatowit. — 1962. — N 24. — S. 343—354.
99. Kivikoski E. Die Eisenzeit im Aurafussgebiet. — Helsinki, 1939. — Taf. IV : 1, S. 57.
100. Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands. — Helsinki, 1947. — Bd 1. — Taf. 16 : 47, S. 23.
101. Šnore E. Izrakumi Slatas sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — XXV tab. : 10, 20. lpp.
102. A 8719.
103. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 431.
104. Vankina L. Arheoloģiskie izrakumi Boķu kapulaukā 1961. gadā // RT 1961. — R., 1962. — 14. lpp.

105. Šnore E. Kivtu kapulauks. — 8. att.
 106. VI 4: 825, 826.
 107. Šnore E. Kivtu kapulauks. — V tab.: 5—8.
 108. Tautavičius A. Požerės plokštinis kapinynas // Lietuvos archeologija. — P. 114.
 109. Atlasas. — Žem. 54.
 110. LLM. — Pav. 502, p. 356.
 111. MNM, Nr. 19880 : 16; Šnore E. Aizsardzības izrakumi agrā dzelzs laikmeta uzkalniņā Mārcienas Lejniekos // MAT 1982 un 1983. — R., 1984. — 18. att. : 11, 88. lpp.
 112. Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — XXXII tab. : 6; Moora H. Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī. — IX tab. : 5.
 113. Butenienē E. Lazdininkų kapinynas: Lietuvių pajūrio I—IIIa. kapinynas. — Vilnius, 1968. — Pav. 18 : 3.
 114. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 510—512.
 115. Turpat. — Abb. 76 : 3.
 116. Turpat. — Taf. XXXVIII : 2, S. 521.
 117. Kuncienē O. Reketų kapinynas: Lietuvių pajūrio I—VII a. kapinynas. — Vilnius, 1968. — P. 164, pav. 5.
 118. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — Abb. 78 : 5, S. 519, 520.
 119. Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — XXVII tab. : 3.
 120. Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (Ietigaliai įmaviniai) // Darbai. — 1979. — T. 2. — Pav. 1 : 9.
 121. Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands. — Taf. 62 : 506, S. 55.
 122. Salmo H. Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland. — Taf. XXV : 3, S. 188—190.
 123. Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (Ietigaliai įmaviniai). — Pav. 1 : 4, p. 61, 62.
 124. Turpat. — P. 56.
 125. Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — XXVII tab. : 3, 11. lpp.
 126. Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (Ietigaliai įmaviniai). — Pav. 1 : 10, pav. 60.
 127. Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā // AE. — R., 1974. — 11. laid. — 5. att., 164. lpp.
 128. Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (Ietigaliai įmaviniai) // Darbai. — 1978. — T. 4. — Pav. 2.
 129. Turpat. — Pav. 2; Tautavičius A. Požerės plokštinis kapinynas. — Pav. 10, p. 116.
 130. Šnore E. Kivtu kapulauks. — 2. piel.
 131. Turpat. — 29. lpp.
 132. Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā. — 2. att., 157. lpp.
 133. Urtāns V. Kalniešu otrais kapulauks // Latvijas PSR Vēstures muzeja raksti: Arheoloģija. — R., 1962. — XXIII tab. : 5.
 134. Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā. — 158. lpp.
 135. Turpat. — 5. att.
 136. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — R., 1976. — VI tab.
 137. Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (Ietigaliai įmaviniai). — P. 2.
 138. Moora H. Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī. — X tab. : 1, 6. lpp.
 139. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 521.
 140. Turpat. — S. 493.
 141. LAB. — Pav. 111 : 2, p. 180.
 142. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 491, 492.
 143. Šnore E. Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā. — XXVIII tab. : 3.
 144. Turpat. — XXVIII tab. : 2; Moora H. Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī. — XI tab. : 3.
 145. LAB. — Pav. 254, p. 348.
 146. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 490.
 147. Kulikauskienē R. Kovos kirviai Lietuvoje ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu // Darbai. — 1964. — T. 1. — Pav. 7 : 2.
 148. Atgāzis M. Latgaļu 9.—12. gs. cirvji // AE. — R., 1964. — 6. laid. — 1. att. : 5.
 149. Таутавичюс А. К вопросу хронологии восточнолитовских боевых топоров // Pronksiajast varase feodalismini. — Tallinn, 1966. — Joon. 1.
 150. LAB. — Pav. 212 : 4.
 151. Atgāzis M. Latgaļu 9.—12. gs. cirvji. — 1. karte.
 152. Atlasas. — Žem. 62 : 2.
 153. Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands. — Helsinki, 1973. — Taf. 40 : 368, S. 55.
 154. Atgāzis M. Latgaļu 9.—12. gs. cirvji. — 1. karte.
 155. Stenberger M. Vorgeschichte Schwedens. — Berlin, 1977. — Abb. 292.
 156. Казакиявичюс В. Оружие балтских племен VI—VIII вв. на территории Литвы. — Вильнюс, 1988. — Рис. 42.
 157. Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. — Abb. 150, S. 186.
 158. Urtāns V. Kalniešu otrais kapulauks. — 52., 53. lpp.
 159. Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā. — 158. lpp.
 160. Sprockhoff E. Sporn // Reallexikon der Vorgeschichte. — Berlin, 1928. — Bd 12. — Taf. 90 : 1, S. 355.
 161. Казакиявичюс В. Оружие балтских племен VI—VIII вв. на территории Литвы. — Рис. 36.
 162. Michelbertas M. Rūdaičių I kapinynas: Lietuvos pajūrio I—VII a. kapinynai. — Vilnius, 1968. — Pav. 6, p. 94, 96.
 163. Moora H. Die Eisenzeit.. T. 2. — S. 528.
 164. BKM, A 7937/591, 5005/456, 5000/451.
 165. Volkaitė-Kulikauskienė R. Derliaus nuėmimo įrankiai Lietuvoje m. e. I tūkstantmetyje ir II tūkstantmečio pradžioje : 1. Peilii-pjautuvėliai m. e. I—IV a. // Darbai. — 1984. — T. 4. — P. 86.
 166. Urtāns V. Kalniešu otrais kapulauks. — XI tab. : 7.
 167. A 9524 : 9.
 168. Šnore E. Beteļu kapulauks Augšzemē // AE. — R., 1987. — 15. laid. — 13. att. : 12.
 169. Цимермане И. Керамика Дигнайского городища и некоторых других памятников селов как отражение контактов с племенами территории Литвы в конце I тысячелетия до н. э. — I тысячелетия н. э. // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. — Вильнюс, 1985. — Рис. 2:7, с. 50.
 170. Turpat. — Рис. 2 : 9.
 171. Urtāns V. Kalniešu otrais kapulauks. — I, II tab.
 172. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XXXI tab. : 2.
 173. Šnore E., Zariņa A. Senā Sēlpils. — R., 1980. — 161. att.
 174. Zariņa A. Dažu Mārtiņsalas kapsētas kapu senlietu kompleksi ar stilizētu dzīvnieku figūru piekariniem // AE. — R., 1974. — 11. laid. — 254. lpp.
 175. Apala Z. Sirdsveidīgā sakta Latvijā // AE. — R., 1974. — 11. laid. — 259. lpp., 1. att.
 176. Ģinters V. Indriķa Smakata ģimenes rotas // SM. — 1938. — Nr. 1. — 146. lpp.
 177. Slava M. Latviešu tautas tēpi // AE. — R., 1966. — 7. laid. — 100., 101. lpp.

178. Brīvkalne E. Tērvetes saktas // AE. — R., 1974. — 11. laid. — 9. att. : 12, 13.
179. Urtāns V. Vinakalna kapulauks pie Stukmaņiem // AE. — R., 1962. — 4. laid. — 29.—31. lpp.
180. Николаева Т. В. Произведения русского прикладного искусства с надписями XV — первой четверти XVI в.: Свод 1—49. — М., 1971. — Табл. 4.
181. Šnore E., Zariņa A. Senā Sēlpils. — 198. lpp., 178. att. : 15.
182. Mugarēvičs E. Krustinveidīgie piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs. // AE. — R., 1974. — 11. laid. — 228.—229. lpp., 2. att. : 22.
183. Šnore E., Zariņa A. Senā Sēlpils. — 170. att. : 3, 193. lpp.
184. Turpat. — 175. att. : 13, 197. lpp.
185. Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes: 1. Agrais un vidējais dzelzs laikmets (1.—8. gs. pēc Kr.) // CS. — R., 1936. — 1. sēj. — 9.—63. lpp.
186. CNM 6395 : 1—42, 6396—6415, 7428, 7429.
187. CNM 2794—2862.
188. CNM 7152—7200, 7428—7430.
189. CNM 2776—2793.
190. CNM 2864 : 1—8.
191. Šnore E. Kivtu kapulauks. — 10. lpp.
192. Полное собрание русских летописей. — Л., 1926. — Т. 1: Лаврентьевская летопись; Вып. 1: Повесть временных лет. — С. 4.
193. Atskaņu hronika. Ditleba Alnpeķes «Rimju hronika». — R., 1936. — 9. lpp.
194. Indriķa Livonijas hronika. — R., 1936. — 58., 59. lpp.
195. Tautavičiū A. Pasakoja kronikos ir archeologiniai radiniai // Mokslas ir gyvenimas. — 1972. — T. 1. — P. 15.
196. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas. — Vilnius, 1963. — P. 143.
197. No Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas institūta Dialektoloģijas daļas kartotēkas.
198. Tautavičiū A. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais: Taurapilio pilkapių (Utenos raj.) kasinėjimai. — Vilnius, 1972. — P. 40—48.
199. Skruzītis M. Sēļi, Kurzemes augšgala senči. — R., 1889.
200. Bielenstein A. Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. — St. Petersburg, 1892. — S. 168—174.
201. Balodis F. Latviešu vēsture. — R., 1938. — 1. sēj., 1. d. — 81., 87. lpp.
202. Latviešu kultūra senatnē: Attēlu sakopojums F. Baloža un R. Šnores redakcijā. — R., 1937.
203. Rūke V. Programma izlokšņu aprakstiem. — R., 1940. — 5. lpp.
204. Šturms E. Sēļi // LKV. — R., 1939. — 19. sēj. — 38 062.—38 064. sl.
205. Анцитис К. Я., Янсон А. Я. Некоторые вопросы этнической истории древних селов // СЭ. — 1962. — № 6.
206. Ancītis K., Jansons A. Vidzemes etniskās vēstures jautājumi // AE. — R., 1963. — 5. laid. — 53. lpp.
207. Ancītis K. Aknīstes izlokšne. — R., 1977. — 13. lpp.
208. Рудзите М. К. К вопросу о селлах на правом берегу Даугавы // Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. — Рига, 1980. — С. 159—163.
209. Rudzīte M. Latviešu dialektoloģija. — R., 1964. — 31. lpp.
210. Laumane B. Priekšvārds // Poiša M. Vidzemes sēliskās izlokšnes. — R., 1985. — 3. lpp.
211. LA. — 38. att.
212. Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarēm Latvijā. — 162. lpp.
213. Стубавс А. Некоторые аспекты этнической истории селов (II—XII вв.) // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. — Вильнюс, 1981. — С. 48—52.
214. Ванкина Л. Место могильника Боки среди балтских памятников // Проблемы этнической истории балтов. — Рига, 1985. — С. 46.
215. Mugarēvičs E. Oļņkalna un Lokstenes pilsnovadi: 3.—15. gs. arheoloģiskie pieminekļi. — R., 1977. — 50., 96. lpp.
216. Моора Н. Die Eisenzeit. T. 2. — S. 667.
217. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — R., 1976. — V tab. : 17—19.
218. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — XII tab. : 17—25.
219. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — V tab. : 10—16.
220. Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — VIII tab. : 11—16.
221. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — VIII tab. : 7—9.
222. I. Cimermanes pārskats Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļā.
223. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — III tab. : 9.
224. Turpat. — II tab. : 2, 3.
225. Turpat. — V tab. : 38—43.
226. Turpat. — III tab. : 3, 4.
227. Turpat. — III tab. : 5, 6.
228. Turpat. — III tab. : 11, 12.
229. Turpat. — VII tab. : 3—5, 9—12.
230. Turpat. — VIII tab. : 1—5.
231. Turpat. — VI tab. : 16, 31—32.
232. Kivikoski E. Kvarnbacken: Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland. — Helsinki, 1963. — S. 108, Taf. 2:8.
233. Schnurbein S. Zum Ango // Studien zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie. — München, 1974. — Bd 2. — S. 417, 419.
234. Stubavs A. Ķentes pilskalns un apmetne. — VI tab. : 19, 25—29.
235. Salmo H. Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland. — Taf. XXV : 1, XXXI : 3.
236. Endzelīns J. Latviešu valoda Vidzemē // LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti. — R., 1954. — 3. sēj. — 125., 126. lpp.
237. Dambē V. Daži vērojumi Latvijas PSR dienvidrietumu daļas toponimikā // Lietuvių kalbotyros klausimai. — Vilnius, 1963. — T. 6. — P. 253.
238. V. Urtāna izpētītais Lejasbitēnu kapulauka materiāls vēl nav pilnībā publicēts, AE 9. laid. — 5. attēlā skatāms kapulauka centrālās daļas plāns. Autore ir pateicīga V. Urtānam par atļauju izmantot izrakumu pārskatu.
239. Денисова Р. Я. Антропология древних балтов. — Рига, 1955. — С. 164.
240. Urtāns V. Izrakumi Lejasbitēnu un Lejasziedu apmetnēs, Kalnaziedu pilskalnā un Lejasbitēnu kapulaukā // RT 1964. — R., 1965. — 14. lpp.
241. Vanķina L. Arheoloģiskie izrakumi Boķu kapulaukā 1961. gadā. — 13.—15. lpp.
242. Štokmanis A. Vecākā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapi. — 474. lpp.
243. Моора Н. Senā dzelzslaikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī. — 3.—6. lpp.
244. Autore ir pateicīga R. Grāverei par Boķu, Betēļu un Ķuncu apbedījumu antropoloģisko tipu noteikšanu.
245. Денисова Р. Антропология древних балтов. — С. 179.

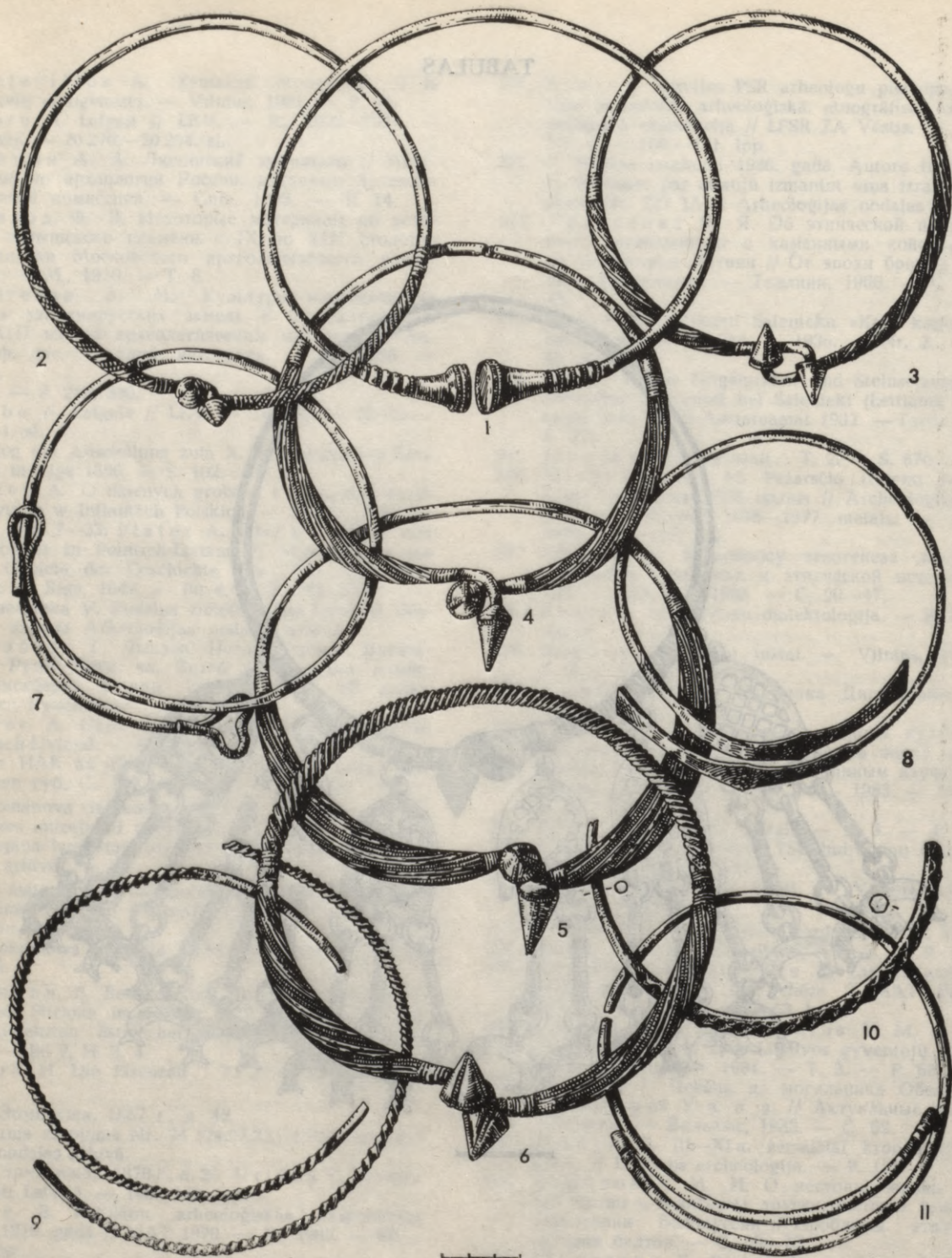
246. Tautavičius A. Žemaičių etnogenėzė // Iš Lietuvių etnogenėzės. — Vilnius, 1981. — P. 31.
247. Šnore R. Latgali // LKV. — R., 1933—1934. — 10. sēj. — 20 270.—20 294. sl.
248. Спицын А. А. Людинский могильник // Материалы по археологии России, изданные Археологической комиссией. — Спб., 1893. — Т. 14.
249. Баллод Ф. В. Некоторые материалы по истории латышского племени с IX по XIII столетие // Записки Московского археологического института. — М., 1910. — Т. 8.
250. Сергеева З. М. Культурно-экономические связи западнорусских земель с Прибалтикой в X—XIII вв. по археологическим материалам. Автореф. дис. ... канд. ист. наук. — М., 1986. — 21 с.
251. LAV. — P. 215, 330.
252. Švābe A. Latgale // LKV. — 10. sēj. — 20 109.—20 111. sl.
253. Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. — S. 102.
254. Plater A. O dawnych grobach i starożytnościach odkrytych w Inflantach Polskich. — Ruban, 1845. — T. 5. — S. 7—33; Plater A. Über alte Gräber und Altertümer in Polnisch-Livland // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. — Riga, 1847. — Bd 4. — S. 272, 273.
255. Sk. mērnika V. Rudziņa zīmēto plānu Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
256. Ансаберг Г. Лызлов. История земли Варяжской Руси: Докл. чл. Витеб. учен. архив. комис. Г. Ансаберга, 6 апр. 1910 г. С. 2. (В делах комис.; Рукопись).
257. Plater A. Über alte Gräber und Altertümer in Polnisch-Livland. — S. 272.
258. Отчет ИАК за 1907 г.: Случайные находки: Витебская губ. С. 109, рис. 110. (Рукопись).
259. J. Romanova izrakumu pārskats Maskavas Valsts vēstures muzeja III nodaļā, Nr. 17.
260. P. Stepiņa izrakumu pārskats LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
261. Ideni materiāli vēl nav publicēti. Autore ir pateicīga izrakumu vadītājam I. Lozei par atļauju izrakumu pārskatu.
262. I. Cimermanes pārskats LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
263. Lehmann E. Bericht über die Gräberaufdeckungen bei Stirnian im Herbst 1872 // Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. — Dorpat, 1873. — Bd 7, H. 3, 4.
264. Moora H. Die Eisenzeit. T. 2. — S. 490, Abb. 72:3.
265. Арх. Эрмитажа, 1887 г., д. 42.
266. E. Šturma ziņojums Nr. 74 (24.07.25.) LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
267. Арх. Эрмитажа, 1878 г., д. 26; Urtāns V. Senākie depozīti Latvijā. — 148., 149. lpp.
268. Šnore E. Ratulānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā // MAT 1979. — R., 1980. — 97.—100. lpp.
269. Зариня Г. В. Антропологический состав населения Аугшземе XVI—XIX вв. // Балты, славяне, прибалтийские финны. Этногенетические процессы. — Рига, 1990. — Рис. 2, с. 109—123.
270. Šnore E. Latvijas PSR arheologu piedalīšanās Baltijas kompleksā arheoloģiskā, etnogrāfiskā un antropoloģiskā ekspedīcijā // LPSR ZA Vēstis. — 1957. — Nr. 4. — 166.—171. lpp.
271. P. Stepiņa izrakumi 1936. gadā. Autore ir pateicīga P. Stepiņam par atļauju izmantot viņa izrakumu pārskatu Nr. 222 LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
272. Граудонис Я. Я. Об этнической принадлежности могильников с каменными конструкциями на территории Латвии // От эпохи бронзы до раннего феодализма. — Таллинн, 1966. — С. 44, 46, 48.
273. Šnore R. Izrakumi Salenieku «Kara kapos» Makšānu pagastā // SM. — 1936. — Nr. 2. — 25.—46. lpp.
274. Šnore R. Die Hügelgräber und Steinsetzungen der römischen Kaiserzeit bei Salenieki (Lettland) // Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1932. — Tartu 1935. — S. 229.
275. Moora H. Die Eisenzeit. T. 2. — S. 670.
276. Michelbertas M. Pažarsčio (Prienu raj.) pilkapio tyrinėjimai 1976 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1976—1977 metais. — Vilnius, 1978. — P. 125, 126.
277. Шноре Э. К вопросу этногенеза латгалов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. — Вильнюс, 1985. — С. 29—47.
278. Rudzīte M. Latviešu dialektoloģija. — R., 1964. — Karte.
279. Būga K. Rinkiniai raštai. — Vilnius, 1963. — T. 3. — P. 492.
280. Цимермане И. Керамика Дигнайского городища. — С. 51, 52.
281. Вакс А. В. Некоторые вопросы культурного развития юго-восточной Латвии в эпоху поздней бронзы и раннего железа по данным изучения керамики // Изв. АН ЛатвССР. — 1983. — № 11. — С. 67.
282. Būga K. Rinkiniai raštai. — T. 3. — P. 530.
283. Vanagas A. Lietuvos TSR hidronimų daryba. — Vilnius, 1970. — P. 104.
284. Būga K. Rinkiniai raštai. — Vilnius, 1958. — T. 1. — P. 457.
285. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas. — P. 87.
286. Būga K. Rinkiniai raštai. — T. 3. — P. 530.
287. Denisova R., Grāvere R. Latgali antropoloģiskā diferenciācija un ģenēze // MAT 1984 un 1985. — R., 1986. — 60.—63. lpp.
288. Česnys G., Urbanavičius V. M. e. I tūkstantmečio vidurio rytų Lietuvos gyventojų antropoloģija // Darbai. — 1984. — T. 3. — P. 68.
289. Чеснис Г. Черепа из могильника Обеляй Укмеркского р-на V в. н. э. // Актуальные вопросы медицины. — Вильнюс, 1983. — С. 62.
290. Česnys G. III—XI a. žemaičiai kronologijos aspektu // Lietuvos archeologija. — P. 151.
291. Ермолович М. И. О местоположении Древней Литвы и некоторых других балтских земель на территории Белоруссии // Проблемы этнической истории балтов. — С. 69—72.
292. Jākobsons F. Senlatviešu ienākšana Latvijā // Senatne. — 1929. — Nr. 1. — 2.—10. lpp.
293. Moora H. Die Eisenzeit. T. 2. — S. 667.
294. Moora H. Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. — 162. lpp.

TABULAS

I tabula

Konusu galu bronzas kaklariņķis ar azūriem važturiem un lunulām. Saukas Razbuki, s. a. (A RLB 382).
S. a. — savrupatradums.

KAKLARIŅĶI

II tabula

1 — ar tauru galiem. Škilbēnu Dzilnaskalns, II uzkalniņš, 4. kaps (VI 19 : 5); 2 — ar sēņu galiem. Rites Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 1); 3 — ar koniskiem galiem. Mārcienas Lejnietki, 3. kaps (A 12 577 : 1); 4 — ar koniskiem galiem. Rites Melderiški, II uzkalniņš, s. a. (A 8249 : 1); 5 — ar koniskiem galiem. Saukas Ratulāni, 25. kaps (VI 229 : 47); 6 — ar koniskiem galiem. Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 1); 7 — ar segliem un kāsi. Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 184); 8 — ar rombiskiem galiem. Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 185); 9 — tordēts, ar četrskaldņiem galiem. Bebreneš Zesercelmi, 2. kaps (A 8537 : 1); 10 — fasetēta kaklariņķa puse. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 37); 11 — no šķērsgrīzumā apaļas stieples. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8163 : 1, 2).

1—9 — bronza; 10, 11 — sudrabs.

BRONZAS KAKLAROTAS UN SAKTAS

III tabula

1 — kaklarota no divās rindās sakārtotām bronzas spirālītēm. Rites Kebeņi, I uzkalniņš, 12. kaps (A 10 532 : 1); 2 — lunulu kaklarota. Mārcienas Lejnietki, 3. kaps (A 12 577 : 2); 3 — ažuŗs vaŗturis. Saukas Razbuki, s. a. (RLB 388); 4 — vaŗiņu rota no diviem ažuŗiem vaŗturiem, vaŗiņu sadalitāja un trim vienrindas vaŗiņam. Saukas Razbuki, s. a. (RLB 387); 5 — ņķerŗusakta ar spirāles Ćaulu. Rites Melderiŗki, II uzkalniņŗ, 7. kaps (A 8 247 : 1); 6 — vaŗiņas ar trisstūriniem piekariniem fragments. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 53); 7 — simetriskā sakta. Saukas Razbuki, s. a. (RLB 386); 8 — stopa sakta ar iŗu adatas turētāju. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 56); 9 — stopa sakta ar ņķerŗi. Sēlpils ņunci, s. a. (VI 240 : 130); 10 — stopa sakta ar maŗoņgalvu galiem, ņķerŗsrievota. Sēlpils ņunci, s. a. (VI 240 : 234); 11 — pakavsakta ar maŗoņgalvu galiem. Saukas Ratulāni, 60. kaps (VI 229 : 190); 12 — pakavsakta ar maŗoņgalvu galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 247); 13 — pakavsakta ar maŗoņgalvu galiem. Saukas Ratulāni, 62. kaps (VI 229 : 196); 14 — pakavsakta ar atroitiem galiem un tordējuma imitāciju. Krapes Lejasoķēni, s. a. (A 8 222).

ROTADATAS

IV tabula

1 — riteņadatas. Rites Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 2); 2 — riteņadatas. Rites Melderiški, II uzkalniņš, 6. kaps (A 8246 : 1); 3 — riteņadatas. Mārcienas Lejnieki, 1. kaps (MNM 19881 : 1); 4 — riteņadatas ar divām važiņām un trīsstūrājiem piekarīņiem. Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 2); 5 — riteņadatas. Rites Stūreļi, 2. kaps (A 10549 : 1); 6 — adatas ar pagarinātu galvu. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 203); 7 — profilēta adatas. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 16); 8 — ripu rotadatas. Rites Melderiški, II uzkalniņš, 8. kaps (A 8248 : 1); 9 — trīsstūrādatas. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 310); 10 — trīsstūrādatas. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 184); 11 — spieķadatas ar divām važiņām un trīsstūrājiem piekarīņiem. Rites Melderiški, II uzkalniņš, 5. kaps (A 8245 : 1); 12 — spieķadatas. Saukas Ratulāni, 53. kaps (VI 229 : 176); 13 — riņķadatas. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 46); 14 — dzelzs kruķadatas ar bronzas stieples aptinumu. Krapes Lejasokēni, F kaps (A 8220 : 3); 15 — dzelzs kruķadatas ar bronzas stieples aptinumu. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 303); 16 — bronzas kruķadatas ar stieples aptinumu. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 93); 17 — krustadatas. Krapes Lejasokēni, E kaps (A 8219 : 2); 18 — spieķadatas. Šķilbēnu Dzilnaskalns, II uzkalniņš, 4. kaps (VI 19 : 6); 19 — spieķadatas galva. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 56); 20 — spieķadatas galva. Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 186); 21 — riņķadatas ar stieples aptinumu. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 47); 22 — spieķadatas. Rites Melderiški, I uzkalniņš, 2. kaps (A 8231 : 2); 23 — spieķadatas. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 53).

1—13, 16, 17, 21 — bronza; 14, 15, 18—20, 22, 23 — dzelzs.

BRONZAS APROCES

V tabula

1 — šķērsgrīzumā sešstūrains. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 8. kaps (A 8248 : 2); 2 — šķērsgrīzumā sešstūrains. Mārcienas Lejnieki, s. a. (MNM 19880 : 11); 3 — šķērsgrīzumā sešstūrains. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 5. kaps (A 8245 : 2); 4 — šķērsgrīzumā sešstūrains. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 3); 5 — lentveida, ar sašaurinātiem galiem. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 1. kaps (A 8241 : 2); 6 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 4); 7 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 3); 8 — šķērsgrīzumā plakani trīsstūrains. Šķilbēnu Dzīlnaskalns, I uzkalniņš, 1. kaps (VI 19 : 1); 9 — šķērsgrīzumā segmentveida. Šķilbēnu Dzīlnaskalns, I uzkalniņš, 3. kaps (VI 19 : 2); 10 — masīva, šķērsgrīzumā segmentveida. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 1); 11 — ar aukliņu ornamentu. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 383); 12 — šķērsgrīzumā sešstūrains. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 8. kaps (A 8248 : 3); 13 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, 3. kaps (A 8233); 14 — spirālproce. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 4); 15 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 20); 16 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Rītes Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 19); 17 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 6. kaps (A 8246 : 2); 18 — šķērsgrīzumā plakani trīsstūrains. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 99); 19 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Rītes Melderiški, II uzkalniņš, 3. kaps (A 8243 : 2); 20 — šķērsgrīzumā trīsstūrains. Mārcienas Lejnieki, 1. kaps (MNM 19881 : 2); 21 — šķērsgrīzumā segmentveida. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 150); 22 — šķērsgrīzumā četrstūrains. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 138); 23 — šķērsgrīzumā četrstūrains. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 20); 24 — ar masīvu vidusšķautni. Saukas Ratulāni, 15. kaps (VI 229 : 29).

BRONZAS APROCES

VI tabula

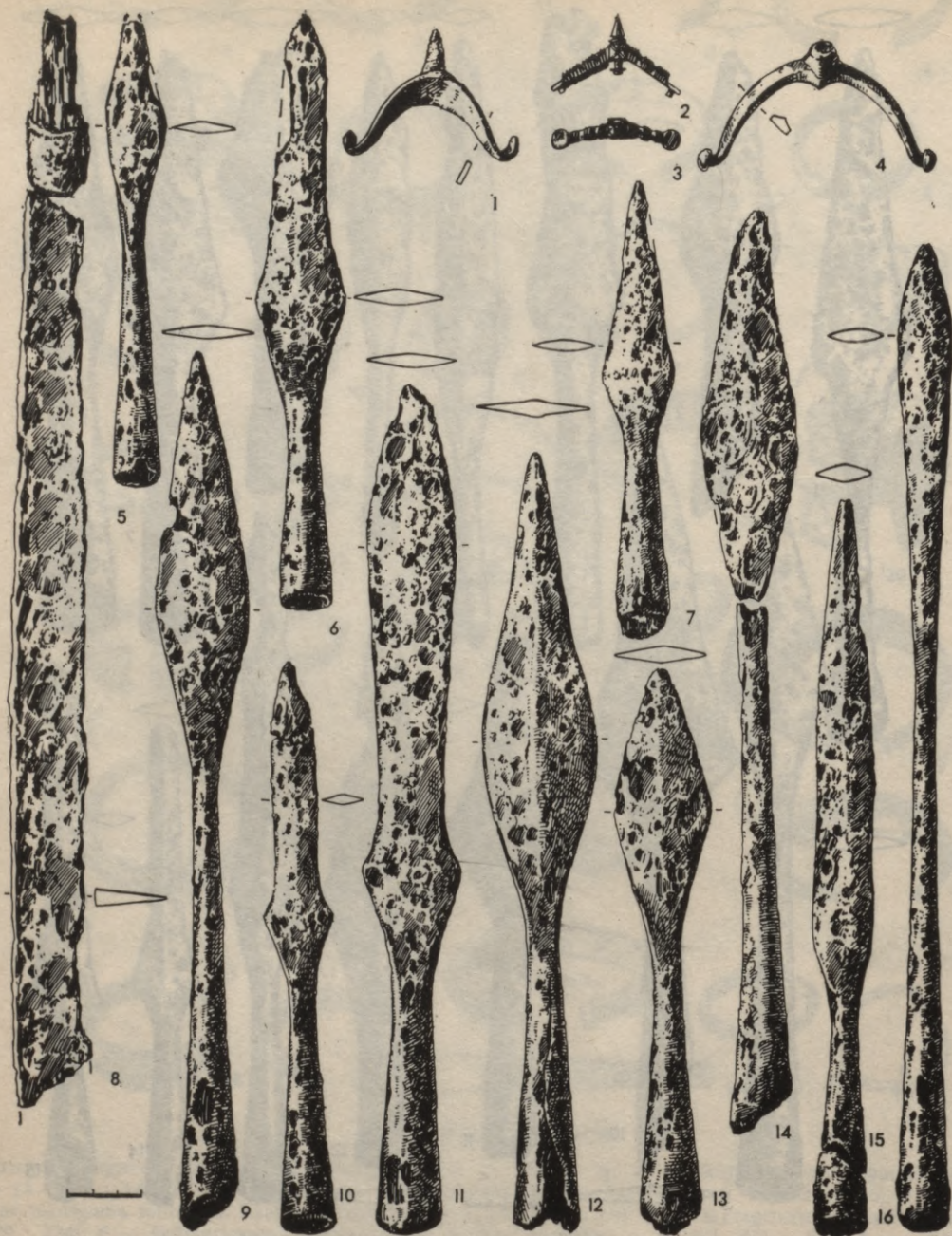
1 — šķērsgriezumā segmentveida. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8163 : 3); 2 — šķērsgriezumā segmentveida. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 14); 3 — šķērsgriezumā segmentveida. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 246); 4 — šķērsgriezumā segmentveida ar tordējuma imitāciju. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 60); 5 — šķērsgriezumā trīsstūraina. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 224); 6 — šķērsgriezumā segmentveida. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 77); 7 — šķērsgriezumā trīsstūraina. Saukas Ratulāni, 28. kaps (VI 229 : 68); 8 — šķērsgriezumā segmentveida. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 22); 9 — ar vāju galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 38); 10 — ar skaldnotiem vāju galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 306); 11 — spirālaproce. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 149); 12 — ar noplacinātiem galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 275); 13 — manšetaproce. Krapes Lejasokēni, E kaps (A 8219 : 3); 14 — šķērsgriezumā segmentveida. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 58); 15 — ar vāju galiem. Sēlpils Ķunci, 59. kaps (VI 240 : 264); 16 — doba, ar paplašinātiem galiem. Rites Melderiški, II uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 3); 17 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 260); 18 — trīsdalīga, ar noplacinātiem galiem. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 59); 19 — ar masīvu vidusšķautni. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 100); 20 — manšetaproce. Sēlpils Ķunci, 42. kaps (VI 240 : 177); 21 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 188); 22 — doba, ar paplašinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 262); 23 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 235); 24 — ar vāju galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 256); 25 — doba, ar paplašinātiem galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 251); 26 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 190); 27 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 239); 28 — doba, ar sašaurinātiem galiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 244); 29 — ar zvērgalvu galiem. Saukas Ratulāni, 62. kaps (VI 229 : 197); 30 — ar zvērgalvu galiem. Saukas Ratulāni, 60. kaps (VI 229 : 191); 31 — ar zvērgalvu galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 269); 32 — tordēta. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 270).

VII tabula

DZELZS UZMAVAS ŠĶĒPU GALI

1 — Rites Ķebēni, I uzkalniņš, 11. kaps (A 10 531 : 1); 2 — Rites Melderiški, II uzkalniņš, 4. kaps (A 8244 : 1); 3 — Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 7); 4 — Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 26); 5 — Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 38); 6 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, 6. kaps (A 8236 : 2); 7 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 6); 8 — Rites Stūreļi, 3. kaps (A 10 550 : 2); 9 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 40); 10 — Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 371); 11 — Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 394); 12 — Rites Melderiški, II uzkalniņš, 6. kaps (A 8246 : 3); 13 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 55); 14 — Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 244); 15 — Vecpiebalgas Kalnabrics, 2. kaps (VI 7 : 6).

VIII tabula

VIENASMENS ZOBENS, PIEŠI UN UZMAVAS
ŠĶĒPU GALI.

1 — piesis. Saukas Razbuki, s. a. (A RLB 381); 2 — piesītis. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 61); 3 — piesītis. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 62); 4 — piesis. Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 9); 5 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 243); 6 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 352); 7 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 335); 8 — vienasmens zobens. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 66); 9 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 64); 10 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 65); 11 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 99); 12 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, 53. kaps (VI 229 : 177); 13 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 108); 14 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, 65. kaps (VI 229 : 201); 15 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 368); 16 — šķēpa gals. Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 187).

1—4 — bronza; 5—16 — dzelzs.

IX tabula

DZELZS IEDZITŅA ŠĶĒPU GALI.

1 — ar atkarpēm. Rites Ķebēni, I uzkalniņš, 10. kaps (A 10 530); 2 — Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 139); 3 — mazs. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 284); 4 — ar īsu lapu. Sēlpils Ķunci, 56. kaps (VI 240 : 227); 5 — ar atkarpēm. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 197); 6 — ar atkarpēm. Sēlpils Ķunci, 56. kaps (VI 240 : 226); 7 — ar īsu iedzītni. Sēlpils Ķunci, 57. kaps (VI 240 : 230); 8 — Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 79); 9 — Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 22); 10 — mašivs. Sēlpils Ķunci, 61. kaps (VI 240 : 269).

DZELZS ŠAURSMENS CIRVJI

X tabula

1 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, 1. kaps (A 8240 : 3); 2 — Sēlpils Salenieki, 1. kaps (VI 273 : 1); 3 — Rites Ķebēni, I uzkalniņš, 11. kaps (A 10 531 : 2); 4 — Ķeipenes Klētnieki, s. a. (A 8534 : 1); 5 — Rites Melderiški, II uzkalniņš, 4. kaps (A 8244 : 2); 6 — Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 318); 7 — Saukas Razbuki, 1. kaps (A 8542 : 5).

DZELZS ŠAURASMENS CIRVJI

XI tabula

1 — Rites Melderiški, II uzkalniņš, 6. kaps (A 8246 : 4); 2 — Rites Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 7); 3 — Saukas Ratulāni, 43. kaps (VI 229 : 171); 4 — Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 320); 5 — Vecpiebalgas Kalnabrici, 1. kaps (VI 7 : 1); 6 — Saukas Ratulāni, 27. kaps (VI 229 : 67); 7 — Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 188); 8 — Krapes Lejas-oķēni, s. a. (A 8217 : 59); 9 — Sēlpils Ķunci, 56. kaps (VI 240 : 228).

XII tabula

DZELZS CIRVJI UN UZMAVAS ŠĶĒPA GALS

1 — šaurasmens cirvis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 129); 2 — šaurasmens cirvis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 377); 3 — šaurasmens cirvis ar mēlesveida izlaidumiem kātcauruma sānos. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 259); 4 — šaurasmens cirvis ar trīsstūrīgiem izlaidumiem kātcauruma sānos. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 296); 5 — plasmens cirvis ar pietsega pagarinājumiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 360); 6 — depozīta šaurasmens cirvis ar mēlesveida izlaidumiem kātcauruma sānos. Saukas Ratulāni (VI 229 : 311); 7 — depozīta uzmavas šķēpa gals. Saukas Ratulāni (VI 229 : 312); 8 — plasmens cirvis. Saukas Ratulāni, 62. kaps (VI 229 : 198); 9 — uzmavas cirvis. Mārcienas Lejnietki, s. a. (MNM 19880 : 17).

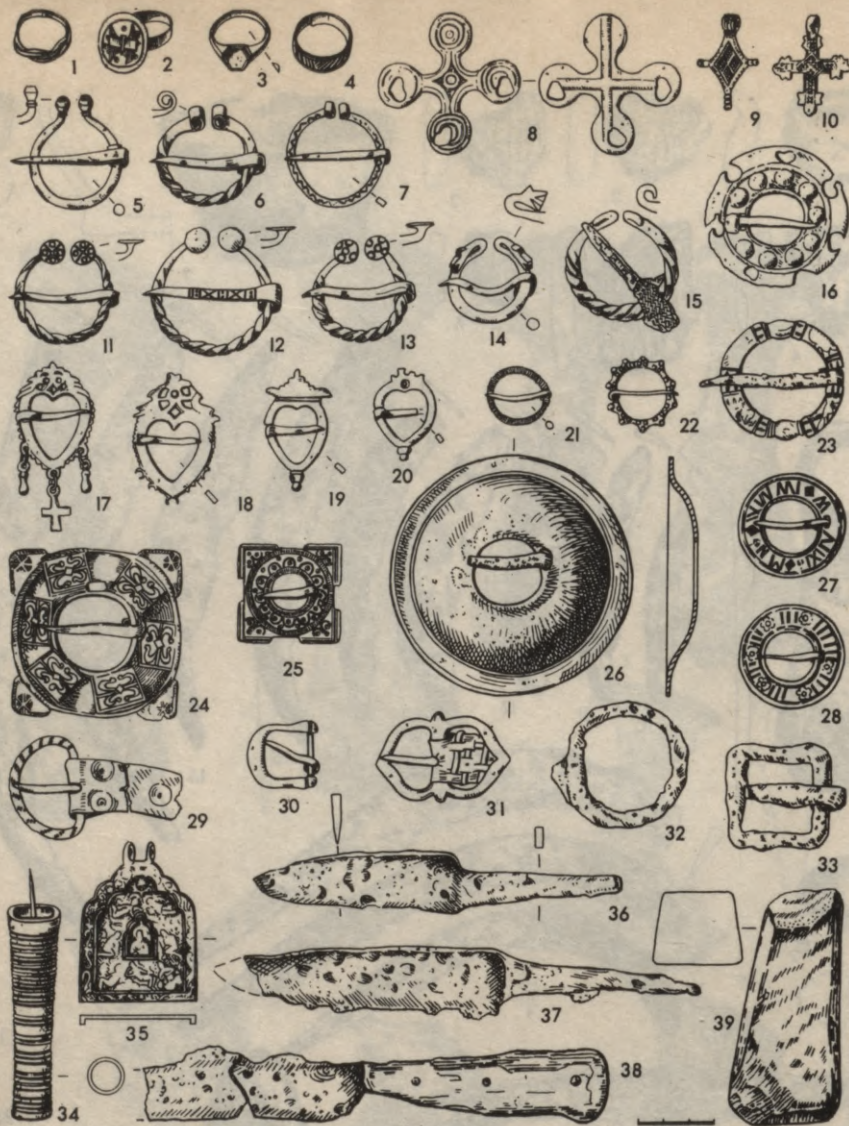

DAŽĀDI ATRADUMI

XIII tabula

1 — māla trauka malas gabals, 2, 3, 5 — švikātās keramikas lauskas, 4 — māla kāstuves fragments, 6 — spordinātās keramikas lauska. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 63); 7 — māla podiņš. Šķilbēnu Dzīlnaskalns, II uzkalniņš, 3. kaps (VI 19 : 4); 8 — akmens cirvja urbuma tapiņa. Rites Stūreļi, s. a. (A 10 551 : 1); 9 — kaplis. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8163 : 18); 10 — rauknītis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 107); 11 — rauknis. Rites Ķebēni, I uzkalniņš, 11. kaps (A 10 531 : 3); 12 — sirpis. Saukas Ratulāni, 11. kaps (VI 229 : 24); 13 — rauknis. Rites Melderiški, I uzkalniņš, 7. kaps (A 8238 : 5); 14 — rauknis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 145); 15 — rauknis. Rites Melderiški, I uzkalniņš, 6. kaps (A 8236 : 1); 16 — rauknis. Mārcienas Lejnietki, 1. kaps (MNM 19 881 : 4); 17 — rauknis. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 43); 18 — rauknis. Rites Melderiški, II uzkalniņš, 7. kaps (A 8247 : 2); 19 — māla vārpstas skriemelis. Sēlpils Kūnci, s. a. (VI 240 : 317); 20 — sirpis. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 54); 21 — sirpis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 50); 22 — sirpis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 182); 23 — ilens. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 55); 24 — nazis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 124); 25 — nazis. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 249); 26 — nazis. Saukas Ratulāni, 59. kaps (VI 229 : 189); 27 — nazis. Rites Melderiški, I uzkalniņš, s. a. (A 8240 : 62); 28 — šķiltavakmens. Krapes Lejasokēni, s. a. (A 8217 : 57); 29 — beržamakmens. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 393).

9—18, 20—27 — dzelzs.

VELO PĒCAPBEDĪJUMU SENLIETAS

XIV tabula

1 — gredzens ar vītu priekšpusi. Jēkabpils Zvanītāji, 93. kaps (VI — 272 : 158); 2 — gredzens ar vairogveida priekšpusi. Jēkabpils Zvanītāji, 7. kaps (VI 272 : 182); 3 — gredzens ar aci. Jēkabpils Zvanītāji, 4. kaps (VI 272 : 8); 4 — stīpiņas gredzens. Jēkabpils Zvanītāji, 14. kaps (VI 272 : 35); 5 — pakavsakta ar maģonģalvu galiem. Saukas Ratulāni, 35. kaps (VI 229 : 158); 6 — pakavsakta ar atrotītiem galiem. Jēkabpils Zvanītāji, 23. kaps (VI 272 : 46); 7 — pakavsakta ar atrotītiem galiem. Jēkabpils Zvanītāji, s. a. (VI 272 : 165); 8 — krustadatas galva—piekariņš. Jēkabpils Zvanītāji, 85. kaps (VI 272 : 143); 9 — krustveida piekariņš. Sēlpils Ķunci, 34. kaps (VI 240 : 160); 10 — krustiņš. Jēkabpils Zvanītāji, 86. kaps (VI 272 : 148); 11 — pakavsakta ar ripu galiem. Jēkabpils Zvanītāji, s. a. (VI 272 : 164); 12 — pakavsakta ar ripu galiem. Saukas Ratulāni, 54. kaps (VI 229 : 179); 13 — pakavsakta ar ripu galiem. Saukas Ratulāni, 41. kaps (VI 229 : 167); 14 — pakavsakta ar zvērgalvu galiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 285); 15 — bronzas pakavsakta ar atliektiem galiem un dzelzs adatu. Jēkabpils Zvanītāji, 24. kaps (VI 272 : 51); 16 — ripassakta. Jēkabpils Zvanītāji, s. a. (VI 272 : 163); 17 — sirdsveida sakta ar piekariņiem. Jēkabpils Zvanītāji, 6. kaps (VI 272 : 11); 18 — sirdsveida sakta. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 102); 19 — sirdsveida sakta. Jēkabpils Zvanītāji, 84. kaps (VI 272 : 132); 20 — sirdsveida sakta. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 204); 21 — riņķasakta. Jēkabpils Zvanītāji, 1. kaps (VI 272 : 1); 22 — riņķasakta. Jēkabpils Zvanītāji, 78. kaps (VI 272 : 116); 23 — bronzas riņķasakta ar sadotu roku ornamentu un dzelzs adatu. Saukas Ratulāni, 37. kaps (VI 229 : 162); 24 — ripassakta ar izlaidumiem. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 381); 25 — ripassakta ar izlaidumiem. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 24); 26 — skārda ripassakta. Saukas Ratulāni, 66. kaps (VI 229 : 206); 27 — ripassakta. Saukas Ratulāni, 42. kaps (VI 229 : 169); 28 — ripassakta. Jēkabpils Zvanītāji, s. a. (VI 272 : 171); 29 — jostassprādze ar siksnas gala apkalumu. Saukas Ratulāni, 69. kaps (VI 229 : 212); 30 — jostassprādze. Saukas Ratulāni, 73. kaps (VI 229 : 220); 31 — astonekveida sprādze. Jēkabpils Zvanītāji, 9. kaps (VI 272 : 18); 32 — apaļa jostassprādze. Saukas Ratulāni, 17. kaps (VI 229 : 35); 33 — četrstūraina jostassprādze. Saukas Ratulāni, s. a. (VI 229 : 327); 34 — kaula adatturis ar bronzas adatu. Saukas Ratulāni, 72. kaps (VI 229 : 216); 35 — svētbilde—relikvārijs. Sēlpils Ķunci, s. a. (VI 240 : 205); 36 — nazis. Jēkabpils Zvanītāji, 42. kaps (VI 272 : 72); 37 — nazis. Saukas Ratulāni, 28. kaps (VI 229 : 41); 38 — nazis. Saukas Ratulāni, 26. kaps (VI 229 : 48); 39 — akmens galoda. Saukas Ratulāni, 1. kaps (VI 229 : 4).

1—15, 17—22, 24—31, 35 — bronza; 16 — svins; 32, 33, 36—38 — dzelzs.

HÜGELGRÄBER DER ÄLTEREN EISENZEIT IN OSTLETTLAND

Zusammenfassung

Gegenstand der Monographie sind die von der Autorin im Zeitraum von 1933 bis 1983 gesammelten Ergebnisse von Ausgrabungen in Hügelgräbern in Ostlettland. Das Werk ist somit gewissermaßen eine Fortsetzung der fundamentalen Monographie von H. Moora (1938), in der die damals bekannten Daten über die ältere Eisenzeit auf dem Territorium Lettlands zusammenfassend dargestellt sind. Die Begräbnisstätten dieser Periode sind eine wichtige Quelle zur Erforschung der materiellen Kultur, der Bestattungssitten, der sozialökonomischen Entwicklung und der ethnischen Geschichte der Bewohner Ostlettlands in der ersten Hälfte und um die Mitte des I. Jahrtausends u. Z. Aufschluß über die geistige Kultur geben die rituell bedingte Anlage der Hügel, die Orientierung der Bestatteten und die Schmuckornamentik, in der die Darstellung von Sonne und Mond als überirdischen Erscheinungen ein charakteristisches Motiv der Ackerbaukultur der Balten in der älteren Eisenzeit ist.

Im Unterschied zur Monographie von H. Moora sind im vorliegenden Werk auch die in den Hügeln aufgedeckten späteren Nachbestattungen berücksichtigt worden. Das betreffende Material ist am Ende des Buches in komprimierter Form dargestellt.

Gegenstand der Untersuchung sind 19 Hügelgräber am linken und rechten Ufer der Daugava (Abb. 1; die erforschten Denkmäler und das in ihnen gewonnene Material mit Angabe der Aufbewahrungsorte und Bestandsnummern sind im ersten Kapitel angeführt). In einem Teil der am linken Daugava-Ufer gelegenen Hügel haben sich auch Überreste von Siedlungen der vorhergehenden Strichkeramikultur erhalten.

Die Grabstätten der Balten unterscheiden sich wesentlich von denjenigen ihrer nördlichen Nachbarn — der Ostseefinnen. Für die ersteren sind Körperbestattungen in aus Sand aufgeschütteten kollektiven Grabhügeln, für die letzteren vorwiegend Brandbestattungen in Steinhügeln kennzeichnend. Durch die enge Nachbarschaft der ethnischen Gemeinschaften sind auch gegenseitige Einflüsse bedingt. In Nordostlettland grenzen die Flachgräberfelder der Balten oft unmittelbar an finnische Steingräberfelder (Abb. 74), was auf den Charakter der ethnischen Vorgänge und Bevölkerungsverschiebungen schließen läßt.

Die in Frage stehenden Hügelgräber (sie werden im zweiten Kapitel eingehend charakte-

risiert) haben einen Durchmesser von 7 bis 20 Meter und sind 0,5 bis 1,1 Meter hoch. Die Bodenfläche, auf der man den Hügel aufschüttete, wurde vorher durch Feuer ausgerodet; die Brandspuren sind an der Hügelbasis in Form einer 5 bis 25 cm starken Kohle- und Aschenschicht erhalten. Die Gruft wurde mit einem Steinkreis von größeren (Abb. 22, 23) oder kleineren (Abb. 30) Steinen umlegt. Meist sind die Steinkreise einreihig, doch kommen auch mauerartige Steinsetzungen vor (Abb. 32). Die Erstbestattungen befinden sich auf der Erdbodenfläche, meist im Zentrum des Hügels, die nachfolgenden höher in der Aufschüttung. Nicht selten wurden die Hügel durch Verschiebung eines Teils des Steinkreises (Abb. 51) oder durch zusätzliche halbkreisförmige Steinsetzungen (Abb. 54, 55) verbreitert. Im Unterschied zu den meisten Hügeln hat die nördliche Hügelgruppe Dzilnaskalns (Abb. 47, 48) keine Steinsetzungen.

Auch innerhalb der Hügel wurden Steine zur Umfriedung der Einzelbestattungen benutzt. Hierbei legte man meist je zwei Steine an das Kopfende und zu Füßen des Toten, manchmal auch an seinen Lenden nieder (Abb. 58 : 7, 59 : 6). Die im Zentrum des Hügels Melderiški II befindliche Bestattung eines Mannes (3. Jh.) war mit sieben mittelgroßen Steinen umfriedet (Abb. 59 : 7). Als seltener Fall ist zu verzeichnen, daß im Hügel von Sāviena (7. Jh.) die Schultern eines Mannes auf steinerne Platten gebettet waren (Abb. 38, 52 : 5).

In einigen Fällen wurden neben der Bestattung, z. B., der Bestattung Nr. 7 eines Mannes im Hügel Melderiški I (Abb. 57 : 2, 58 : 7), Reste einer Feuerstätte festgestellt. Neben einer Bestattung im Zentrum des Hügels in Lejnīeki befand sich eine rituelle Herdstelle, anscheinend als Symbol einer Behausung (Abb. 64). Der Herd war auf einer Lehmschicht errichtet und enthielt Lehmbröckchen sowie Scherben handgeformter glatter Keramik.

Die Toten waren teils in Brettern, teils in Blocksärgen beigesetzt.

In den zentral gelegenen älteren Bestattungen waren die Toten vorwiegend mit dem Kopf nach Westen und Nordwesten orientiert, während die späteren, am Rand des Hügels befindlichen Bestattungen stets parallel zum Steinkreis orientiert waren. So war, z. B., die 59. Bestattung des Hügels in Ratulāni (6. Jh.) von Süden nach Norden (Abb. 45), die 27. Bestat-

tung (Abb. 44) von Norden nach Süden orientiert. Die Hügelgruppe in Dzilnaskalns unterschied sich von den anderen nicht nur durch das Fehlen des Steinkreises, sondern auch durch eine vorwiegend nördliche bzw. diametral entgegengesetzte südliche Orientierung.

Relativ reichhaltig ist das Grabinventar der Männer (Sippenoberhäupter). Unter den Grabbeigaben sind ein Halsring mit Kegelen, eine Axt, je eine oder mehrere Speerspitzen (Abb. 37) zu nennen. In der 5. Bestattung des Hügels Melderiški II lagen drei Tüllenspeerspitzen und eine Schmalaxt auf einem Stein am Kopfende des Bestatteten (Abb. 59 : 5). Sporenfunde weisen darauf hin, daß die Bestatteten Kriegersleute oder Reiter waren. Die ältesten Sporen werden vom 4. Jh., zwei spätere, die in der 27. Bestattung des Hügels Ratulāni gefunden wurden (Taf. VIII : 2, 3, Abb. 68 : 7, 8), anhand von Begleitfunden ungefähr vom Jahr 600 datiert. Ein Messer mit krummer Angel (Abb. 69 : 3) gehörte ebenfalls zum Inventar eines Mannes.

Wie der reichhaltige Fundstoff zeigt (Taf. I—XIII; seine Analyse ist im dritten Kapitel enthalten), steht das in Lettland gewonnene Material demjenigen des benachbarten Litauens sehr nahe und wurzelt in der ihm verwandten Kultur der auf dem Territorium des ehemaligen Ostpreußens siedelnden Balten.

Halsringe, die ein charakteristischer Schmuck der älteren Eisenzeit sind, wurden in geringer Zahl gefunden. Das hängt damit zusammen, daß in einer Reihe von Hügeln der zentrale Teil, in dem sich die ältesten Bestattungen befinden, beschädigt war. Unter den Halsringen gab es nur einen mit Trompetenenden (Taf. II : 1). Zahlreicher sind die aus der östlichen Hügelgruppe der Balten bekannten massiven, nach unten hin verdickten Halsringe mit Kegelen (Taf. II : 4—6). Entsprechungen zu den Halsringen der Hügel Ostlettlands gibt es in Litauen und im Siedlungsgebiet der Semgaller (Taf. II : 2). Sehr kunstreich ist ein im Hügel Razbuki als Zufallsfund entdeckter Halsring aus dem 4. Jh. mit sechs durchbrochenen segmentförmigen und mehreren Lunulaanhängern (Taf. I). Entsprechungen dazu sind auf dem Territorium Ostpreußens vorhanden.

Die mittlere Eisenzeit ist durch eine Reihe von Formen vertreten. Von bisher unbekannter Form sind zwei Halsringe aus einer Männerbestattung des 6. Jh. im Hügel von Ratulāni: der eine hat rhombisch verbreiterte (Taf. II : 8), der andere Haken- und Sattelenden (Taf. II : 7). Die letztere ist eine Urform von in der jüngeren Eisenzeit verbreiteten Halsringen. Vom 5.—6. Jh. werden silberne Halsringe aus dem

Hügel von Lejasokēni (Taf. II : 10, 11) und frühestens vom 6. Jh. eine Urform der in der jüngeren Eisenzeit verbreiteten tordierten Halsringe mit vierkantigen Enden (Taf. II : 9) datiert.

Außer den Halsringen gab es Hals- und Brustschmuck aus zweireihigen Bronzespiralen sowie aus mit Spiralen untermischten Lunulen (Taf. III : 2). In dem bereits erwähnten Hügel von Razbuki wurden Schmuckkettchen mit durchbrochenen Kettenträgern und Kettenverteilern gefunden (Taf. III : 3).

Bestätigt hat sich die schon früher bekannte Tatsache, daß Fibeln in der ostbaltischen Hügelgruppe bedeutend seltener sind als in der westbaltischen. Es wurden nur zwei Fibeln der älteren Eisenzeit gefunden, und zwar eine Sprossenfibel aus dem 3. Jh. in einer zentralen Bestattung des Hügels Melderiški II (Taf. III : 5) und eine als Zufallsfund entdeckte Schleifenfibel (Taf. III : 7). Aus der von mittlerer Eisenzeit datierten 27. Bestattung des Hügels in Ratulāni stammt eine Armbrustfibel mit Sprossenfuß (Taf. III : 8). Eine Anzahl von Hufeisenfibeln wurde im gleichen Hügel hauptsächlich in den Nachbestattungen des 11. und 12. Jh. gefunden.

An Brustschmuck sind in der ostbaltischen Hügelgruppe der älteren Eisenzeit hauptsächlich Schmucknadeln, insbesondere Nadeln mit Radkopf (Taf. IV : 1—5) vertreten, die manchmal mit zweireihigen Kettchen und dreieckigen Anhängern an deren Enden verziert sind (Taf. IV : 4). Solche Nadeln wurden in zentral gelegenen Männerbestattungen gefunden. In einigen Fällen gab es bronzene Hirtenstabnadeln mit Kettchen (Taf. IV : 11). Durch je ein Exemplar sind Nadeln mit scheibenartigem (Taf. IV : 8) und profiliertem Kopf (Taf. IV : 7) vertreten. Aus der älteren Eisenzeit stammen auch eiserne Hirtenstabnadeln (Taf. IV : 18—20).

Aus dem Fundstoff ist ersichtlich, daß eine Reihe von Hügeln auch in der mittleren Eisenzeit benutzt wurde. Vom 7.—8. Jh. werden zwei zufällig gefundene Nadeln mit Dreieckkopf (Taf. IV : 9, 10) datiert, die eher für semgallische Denkmäler kennzeichnend sind. Ein Kreuznadeln-Exemplar (Taf. IV : 17), das vom 7.—8. Jh. datiert wird, wurde zusammen mit einem manschettenartigen Armring in der Bestattung eines Kindes im Hügel von Lejasokēni gefunden. Charakteristische lettgallische Krücken- nadeln mit Bronzedrahtumwicklung (Taf. IV : 14—16) werden ungefähr vom Jahr 700 datiert.

Von großer Vielfalt sind die in den Hügeln gefundenen Armringe (Taf. V, VI). Für die ältere Eisenzeit sind ornamentierte Armringe

mit sechskantigem Schnitt und verjüngten Enden kennzeichnend (Taf. V : 1—4, 12). Sie werden vorwiegend in Bestattungen des 4. Jh. und häufiger in Männerbestattungen angetroffen, während in Frauenbestattungen die weniger massiven bandförmigen Armringe mit vierkantigem Schnitt und verjüngten Enden (Taf. V : 5) überwiegen; auch sie werden vom 4. Jh. datiert. Verhältnismäßig zahlreich sind ähnlich ornamentierte Armringe mit dreikantigem Schnitt (Taf. V : 7, 11, 13, 15—20). Manche von ihnen, deren Herkunftsgebiet das Territorium Litauens ist, haben eingebogene Enden (Taf. V : 19). Erschwert ist die Datierung von zwei kleinen, schlecht erhaltenen Armringen aus der älteren Hügelgruppe von Dzilnaskalns (Taf. V : 8, 9); gewiß ist, daß sie nicht später als um die Wende des 5. Jh. in Erscheinung treten. Ein seltener Fund, der anhand von Begleitfunden vom 4. Jh. datiert wird, ist ein am Ende gewundener Spiralarmring (Taf. V : 14) aus der 7. Bestattung des Hügels Melderiški I. Ein aus drei dünnen Ringen mit rundem Schnitt gewundener Armreif aus der 27. Bestattung des Hügels von Ratulāni (Taf. VI : 18) wird etwa vom Jahr 600 datiert.

Aus der mittleren Eisenzeit stammen die massiven, an semgallische Vorbilder erinnernden Armringe mit dreikantigem Schnitt (Taf. V : 24; VI : 19), die anhand von Entsprechungen aus dem Gräberfeld Kūri vom 6. Jh. datiert werden. Die flachen Armringe mit vierkantigem Schnitt (Taf. V : 22, 23) sind Zufallsfunde und werden nach Entsprechungen aus Slate und Smiltaine vom 7. Jh. datiert. Vom Einfluß nördlicher Nachbarn zeugen, wie es scheint, kleine Armringe mit segmentförmigem Schnitt (Taf. VI : 1—4, 8), die auch in der mittleren Eisenzeit angetroffen werden. Von der gleichen Periode werden Armringe mit Kolbenenden (Taf. VI : 9, 10, 15, 24) datiert. Eine entwickeltere Form sind eine Reihe von gewölbten Armringen mit verbreiterten Enden (Taf. VI : 16, 25). Für Ostlettland im 7.—8. Jh. sind gewölbte Formen mit verjüngten Enden und variablem Ornament (Taf. VI : 17, 21, 23, 26—28) sowie ein manschettenartiger Armreif (Taf. VI : 20) kennzeichnend, dessen Ursprung auf die in Taf. VI : 19 dargestellte Form zurückgeht. Die aus dem 11.—12. Jh. stammenden Armringe (Taf. VI : 5, 29—31) wurden sämtlich im Hügel von Ratulāni gefunden.

Unter den Speerspitzen überwiegen an Zahl die Speerspitzen mit Tülle (Taf. VII, VIII), von denen für die ältere Eisenzeit die Formen mit rhombischen Blatt (Taf. VII : 6, 7, 12) und mit etwas abgerundetem Blatt (Taf. VII : 8) typisch sind. Sehr reich an Speerspitzen dieser

Zeit ist der Hügel Ratulāni, leider stammt die Mehrzahl von ihnen aus zerstörten Gräbern. Es müssen mehrere Speerspitzen, die schon in die mittlere Eisenzeit gehören, genannt werden. Eine Form, die vom 6. Jahrhundert datiert ist, ist das lange Exemplar aus dem Grab Nr. 59 in Ratulāni (Taf. VII : 16), auch 2 verschiedenförmige Exemplare aus dem Grab Nr. 27 (Taf. VIII : 9, 10). Die Speerspitze mit langer Tülle und breitem weidenblattähnlichem Blatt wird als für Litauen typisch angesehen, die zweite Speerspitze gehört zur Kategorie der profilierten und hat am unteren Teil des Blattes dreieckige Vorsprünge. In diese Zeit gehören auch Exemplare aus den Taf. VII : 14, 15 und Taf. VIII : 14. Eine spezifische profilierte Form haben die Speerspitzen der Taf. VII : 10, 11; VIII : 11. Diese Streufunde, wie aus einigen Analogien zu schließen ist, müssen vom 5. oder 6. Jahrhundert datiert werden. Eine besondere, am Blattende zugespitzte Form haben zwei Streufunde des Hügels Ratulāni (Taf. VIII : 13).

Die Speerspitzen mit Schaftdorn (Taf. IX) stammen fast alle aus dem Gräberfeld Kūnci. In den Flachgräberfeldern Ostlettlands werden im 7.—8. Jh. sowohl blattförmige Speerspitzen als auch solche mit zwei Widerhaken angetroffen. Besonders gewichtig ist eine auf Taf. IX : 10 dargestellte Speerspitze der erstgenannten Art.

Äxte als charakteristische Beigabe von Männerbestattungen sind in den Hügelgräbern Ostlettlands reichlich (durch 60 Exemplare) vertreten; allerdings sind viele von ihnen Zufallsfunde. Die ältesten Schmaläxte haben einen nach beiden Seiten hin verlängerten Nacken, eine schmale Schneide und ein rundes Schaftloch (Taf. X : 3, 6; XI : 2, 3). In großer Anzahl sind Äxte vertreten, die vom Beginn der mittleren Eisenzeit datiert werden (Taf. XI : 4—7; XII : 1). Eine Anzahl von geradrückigen Äxten mit ovalem Schaftloch (Taf. XI : 9) wird vom 7.—8. Jh. datiert. Im Hügel von Ratulāni wurden auch die in Lettland selten vorkommenden schmalschneidigen Schmaläxte mit dreieckigen (Taf. XII : 4) oder zungenförmigen (Taf. XII : 3) Ansätzen an den Schaftlochseiten gefunden. Eine Axt vom letzteren Typ befand sich in einem Verwahrfund im Hügel Ratulāni zusammen mit einer Speerspitze mit Tülle und verbreitertem Blatt (Taf. XII : 6, 7). Dieser Fund wird vom 5.—6. Jh. datiert. Dasselbe wurden auch zwei Breitäxte (Taf. XII : 5, 8) aufgedeckt. Zu erwähnen sind ferner zwei Tüllenäxte von einer für die Semgaller charakteristischen Form (Taf. XII : 9).

Der einzige Schwertfund (Taf. VIII : 8) stammt aus der 27. Bestattung des Hügels in Ratulāni. Das Schwert ist einschneidig mit ge-

radem Griff und wird anhand von Begleitfunden etwa vom Jahr 600 datiert. Es wurden auch Kampfmesser gefunden.

Die Werkzeuge sind auf Taf. XIII dargestellt. Am zahlreichsten sind Messer mit krummer Angel (Taf. XIII : 10, 11, 13—18), die besonders für das 4. Jh. kennzeichnend sind. Das massivste unter ihnen (Taf. XIII : 18), das sich am Kopfende einer Männerbestattung im Hügel von Melderiški befand, wird nach einer daselbst gefundenen Fibel vom 3. Jh. datiert. Messer dieser Art dienten den baltischen Bewohnern Ostlettlands und Ostlitauens im 3.—4. Jh., als Erntegeräte. Zufallsfunde von Sicheln (Taf. XIII : 20—22) und geraden Messern (Taf. XIII : 24—27) in den Hügeln weisen auf den Übergang von den Hügelgräbern der älteren zu den Gräberfeldern der mittleren Eisenzeit hin. Andere Werkzeuge (Taf. XIII : 9, 23, 28) sind selten; in manchen Fällen lassen sie auf das Vorhandensein einer älteren Siedlung am Ort schließen (Taf. XIII : 8, 19, 29).

Keramikfunde kommen selten vor. Auf Relikte der Strichkeramikultur weisen Scherben im Hügel Melderiški I hin (Taf. XIII : 2, 3, 5). Sonst ist unter den Scherben nur glatte Keramik (Taf. XIII : 7) vertreten.

Spätere Nachbestattungen — 42 an der Zahl — gab es besonders im Hügel von Ratulāni. Die Toten waren in Brettersärgen mit dem Kopf nach Westen beigesetzt. Das Grabinventar (Taf. XIV) ist bescheiden, enthält aber nicht wenige Münzen litauischer und schwedischer Könige des 17. Jh. Auch Münzen aus dem 14.—16. Jh. kommen vor.

Im vierten Kapitel werden Fragen der ethnischen Geschichte Ostlettlands in der älteren und mittleren Eisenzeit behandelt. Die Bestattungssitten der Selonen und der Lettgaller sind einander so ähnlich, daß es schwerfällt, ihre Denkmäler der ersten Hälfte des I. Jhrt. u. Z. zu unterscheiden. Aufgrund archäologischer, anthropologischer und linguistischer Daten unternimmt die Autorin den Versuch, die in dieser Frage herrschenden Auffassungen zu präzisieren. Die Aufgabe, um deren Lösung die Archäologen bemüht sind, besteht darin, innerhalb der baltischen Hügelgräberkultur vorhandene Unterschiede des Begräbnisrituals und des Grabinventars festzustellen und sie mit den aus schriftlichen Quellen bekannten Stammesverbänden in Beziehung zu bringen.

Das Siedlungsareal der Selonen, die in den örtlichen Chroniken (nicht aber in der Laurentiuschronik) erwähnt werden, erstreckte sich laut archäologischen, toponomastischen und hydronomastischen Befunden auch auf Nordlitauen (der Archäologe A. Tautavičius nennt

eine Reihe von ihnen besiedelter Bezirke). Die Frage nach dem Siedlungsareal der Selonen stand bereits am Ausgang des vorigen Jahrhunderts zur Diskussion und wird seit den dreißiger Jahren, als sich zu den Historikern auch Sprachforscher gesellten (V. Rūķe, in den sechziger Jahren K. Ancītis und A. Jansons), erneut behandelt. Aus der Tatsache, daß der Dialekt der Selonen auch am rechten Ufer der Aiviekste verbreitet ist und sein Areal annähernd mit demjenigen der Hügelgräber der Balten in der älteren Eisenzeit übereinstimmt, folgerte der Archäologe E. Šturms, daß dieses ganze Gebiet (Vidzeme) von Selonen besiedelt war. Dieser Ansicht schloß sich anhand linguistischer Daten eine Reihe lettischer Forscher an. Es darf jedoch nicht außer Acht gelassen werden, daß die Hügelgräber der älteren Eisenzeit im rechtsseitigen Ufergebiet der Daugava viel weniger erforscht sind als im linksseitigen, wo der Fundstoff bedeutend reichhaltiger ist und von skandinavischen, semgallischen und ostseefinischen Einflüssen zeugt. Deshalb enthält sich die Autorin einer ethnischen Attribution der Hügelgräber des rechtsseitigen Daugavagebiets; die Klärung dieser Frage muß künftigen Forschungen überlassen bleiben.

Das Siedlungsgebiet der Lettgaller ist durch das Areal der lettgallischen Flachgräberfelder des 7.—12. Jh. (Ludza, Nukšas u. a.) ziemlich genau umrissen. Bedeutend weniger Anhaltspunkte gibt es aus früherer Zeit. Hügelgräber der älteren Eisenzeit sind in Latgale bisher nur an wenigen Orten bekannt. Andererseits gibt es in den örtlichen Heimatmuseen und in den großen Museen Moskaus und St.-Petersburgs nicht wenig Zufallsfunde, die darauf schließen lassen, daß viele Hügelgräber der älteren Eisenzeit zerstört worden sind. Archäologische Forschungen haben gezeigt, daß es zu den Hügelgräbern von Dzilnaskalns mit ihrem spezifisch baltischen Inventar Entsprechungen im nördlichen Teil von Latgale (Ostlettland) gibt. Diese Denkmäler reichen in das 2. Jh. u. Z. zurück.

Eine Reihe von Orts- und Gewässernamen gibt Grund zu der Annahme, daß Ostlitauen, die Urheimat der Lettgaller war. Dort ist neben anderen auch der die Lettgaller kennzeichnende breitgesichtige und dolichocephale anthropologische Typ verbreitet.

Wie die Kartenskizze (Abb. 80) zeigt, sind Hügelgräber der älteren Eisenzeit besonders im Gebiet des Selonischen geologischen Walls häufig. Daraus folgert die Autorin, daß die Urbalten — Vorfahren der Selonen und Lettgaller — auf diesem Weg nach Nordlettland vorgezogen sind.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN UND TAFELN

Abb. 1. Situationsplan der Denkmäler: 1 — Hügel in Melderiški bei Rite, 2 — Hügel in Stūreļi bei Rite, 3 — Hügel in Razbuki bei Sauka, 4 — Hügel in Kebeņi bei Rite, 5 — Hügel in Salenieki bei Sēlpils, 6 — Hügel in Zvanitāji bei Jēkabpils, 7 — Hügel in Ratulāni bei Sauka, 8 — Gräberfeld in Kūnci bei Sēlpils, 9 — Hügel in Zesercelmi bei Bebrene, 10 — Hügel in Kalnabrics bei Vecpiebalga, 11 — Hügel in Klētnieki bei Keipene, 12 — Hügel in Lejnietki bei Mārciena, 13 — Hügel in Lejasokēni bei Krape, 14 — Hügel in Sāviena, 15 — Hügel in Dzilnaskalns bei Šķilbēni.

Abb. 2. Situationsplan von Melderiški—Kebeņi—Stūreļi.
Abb. 3. Hügel Melderiški II, Blick von Südosten.
Abb. 4. Hügel in Stūreļi nach Abtragung der Rasendecke.

Abb. 5. Hügel in Kebeņi.
Abb. 6. Hügel in Salenieki.
Abb. 7. Lageplan des Hügels in Zvanitāji.
Abb. 8. Lageplan des Hügels in Ratulāni.
Abb. 9. Hügel in Ratulāni vor Beginn der Grabungen.
Abb. 10. Lageplan des Gräberfeldes in Kūnci.
Abb. 11. Lageplan des Hügels in Zesercelmi.
Abb. 12. Blick auf den zerstörten Hügel in Zesercelmi.
Abb. 13. Lageplan der Gehöfte Kalnabrics und Ezerbrici.

Abb. 14. Blick auf den Hügel in Kalnabrics.
Abb. 15. Lageplan des Hügels in Lejnietki.
Abb. 16. Blick auf den Hügel in Lejnietki.
Abb. 17. Hügel in Lejasokēni vor Beginn der Ausgrabungen.

Abb. 18. Lageplan des Hügels in Lejasokēni.
Abb. 19. Lageplan der Hügel in Sāviena.
Abb. 20. Hügel I in Sāviena nach Abtragung der Rasenschicht.

Abb. 21. Lageplan der Hügel in Dzilnaskalns.
Abb. 22. Steinkreis des Hügels in Zvanitāji.
Abb. 23. Steinkreis des Hügels I in Kebeņi.
Abb. 24. Plan des Hügels I in Kebeņi.
Abb. 25. Plan des Hügels I in Melderiški.
Abb. 26. Plan des Hügels II in Melderiški.
Abb. 27. Steinkreis des Hügels in Zesercelmi.
Abb. 28. Steinkreis des Hügels I in Sāviena.
Abb. 29. Steinkreis des Hügels in Lejasokēni.
Abb. 30. Gesamtansicht des Steinkreises in Ratulāni.
Abb. 31. Plan des Hügels in Salenieki.
Abb. 32. Steinkreis des Hügels in Salenieki, von innen gesehen.

Abb. 33. Stelle des «Eingangstors» zum Hügel in Kebeņi.

Abb. 34. Bestattung (Nr. 7) eines Mannes im Hügel Melderiški I.

Abb. 35. Plan des Hügels in Lejnietki.
Abb. 36. Plan der Bestattung Nr. 1 des Hügels in Lejnietki.

Abb. 37. Hügel in Razbuki mit im Zentrum gelegener Bestattung.

Abb. 38. Bestattung Nr. 5 im Hügel Sāviena II.
Abb. 39. Zentrale Bestattung (Nr. 7) im Hügel Melderiški II.

Abb. 40. Kopfende der Bestattung Nr. 7 im Hügel Melderiški II.

Abb. 41. Plan des Hügels in Stūreļi.
Abb. 42. Gesamtansicht des Hügels in Stūreļi.

Abb. 43. Zentrale Bestattung des Hügels in Stūreļi.
Abb. 44. Bestattung Nr. 27 des Hügels in Ratulāni.
Abb. 45. Bestattung Nr. 59 des Hügels in Ratulāni.

Abb. 46. Verschiedene Orientierung der Bestattungen im nordöstlichen Teil des Hügels in Ratulāni.
Abb. 47. Plan des Hügels I in Dzilnaskalns.

Abb. 48. Plan des Hügels II in Dzilnaskalns.
Abb. 49. Bestattungen Nr. 3 und 4 des Hügels II in Dzilnaskalns.

Abb. 50. Plan des Hügels in Ratulāni.
Abb. 51. Plan des Hügels II in Sāviena.
Abb. 52. Plan der Bestattungen Nr. 5—7 im Hügel II in Sāviena.

Abb. 53. Blick auf die Bestattungen Nr. 6 und 7 im Hügel II in Sāviena.

Abb. 54. Plan des Hügels in Lejasokēni.
Abb. 55. «Anbau» an den Hügel in Lejasokēni mit Bestattung.

Abb. 56. Bestattung im Hügel von Lejasokēni.
Abb. 57. Die Bestattungen Nr. 1—3 im Hügel Melderiški I.

Abb. 58. Die Bestattungen Nr. 4—7 im Hügel Melderiški I.

Abb. 59. Die Bestattungen Nr. 1, 2, 4—8 im Hügel Melderiški II.

Abb. 60. Blick auf die Bestattung Nr. 6 im Hügel Melderiški II.

Abb. 61. Planskizzen der Bestattungen Nr. 1—7 im Hügel Kebeņi I.

Abb. 62. Planskizzen der Bestattungen Nr. 8—14 im Hügel Kebeņi I.

Abb. 63. Planskizzen der Bestattungen 15, 17—19 im Hügel Kebeņi I.

Abb. 64. Herdstelle im Hügel Lejnietki.
Abb. 65. Bestattung Nr. 2 mit Halsring im Hügel Melderiški I.

Abb. 66. Grabinventar der zentralen Bestattung in Razbuki.

Abb. 67. Inventar der Bestattung Nr. 59 im Hügel Ratulāni.

Abb. 68. Sachfunde aus der Bestattung Nr. 27 im Hügel Ratulāni.

Abb. 69. Sachfunde aus dem Hügel in Lejnietki.
Abb. 70. Sachfunde aus dem Gräberfeld Kūnci.

Abb. 71. Tongeschirr.
Abb. 72. Planskizze des Hügels in Zvanitāji.

Abb. 73. Sachfunde aus dem Hügel in Zvanitāji.
Abb. 74. Situationsplan der archäologischen Denkmäler Kalnapiļas, Kalnākūnci, Kampas und Gūgeri.

Abb. 75. Lageplan der Bestattungen der mittleren Eisenzeit in Zesercelmi.

Abb. 76. Überreste des Steinkreises im Gräberfeld Kūnci.

Abb. 77. Bestattung Nr. 60 im Hügel Ratulāni.
Abb. 78. Blick auf das Flachgräberfeld in Ratulāni.

Abb. 79. Planskizze der Bestattung Nr. 68 im Gräberfeld Kūnci.

Abb. 80. Areal der Grabdenkmäler der älteren Eisenzeit.

Taf. I. Halsring.
Taf. II. Halsringe.

Taf. III. Halsschmuck und Fibeln.
Taf. IV. Schmucknadeln.

Taf. V. Armringe.
Taf. VI. Armringe.

Taf. VII. Speerspitzen mit Tülle.
Taf. VIII. Sporen, einschneidiges Schwert, Speerspitzen mit Tülle.

Taf. IX. Speerspitzen mit Schaftdorn.
Taf. X. Äxte.

Taf. XI. Äxte.
Taf. XII. Äxte und eine Speerspitze mit Tülle.

Taf. XIII. Verschiedene Artefakte.
Taf. XIV. Funde aus Nachbestattungen des 13. bis 17. Jh.

SATURS

Priekšvārds	5
KAPU UZKALNIŅU UN ARHEOLOĢISKĀ MATERIĀLA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS	7
Rites Melderišķu uzkalniņi	8
Rites Stūreļu uzkalniņš	12
Saukas Razbuku uzkalniņš	13
Rites Ķebēnu uzkalniņi	13
Sēlpils Salenieku uzkalniņš	16
Jēkabpils Zvanītāju uzkalniņš	17
Saukas Ratulānu uzkalniņš	17
Sēlpils Ķuncu kapulauks	21
Bebrenes Zesercelmu uzkalniņš	23
Vecpiebalgas Kalnabricu uzkalniņš	25
Ķeipenes Klētnieku uzkalniņš	26
Mārcienas Lejnietu uzkalniņš	26
Krapes Lejasokēnu uzkalniņš	28
Sāvienas uzkalniņi	29
Šķilbēnu Dzilnaskalna uzkalniņi («kara kapi»)	31
APBEDIŠANAS VEIDI UN TO ATŠĶIRĪBAS	33
ARHEOLOĢISKĀ MATERIĀLA ANALĪZE, HRONOLOĢIJA UN IZPLATĪBA	53
Rotaslietas	53
Ieroči un darbarīki	63
Māla trauki	70
VĒLO PĒCAPBEDIJUMU RAKSTUROJUMS	72
ETNISKIE PROCESI LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ	76
Saīsnājumi un izmantotā literatūra	88
Tabulas	93
<i>Hügelgräber der älteren Eisenzeit in Ostlettland. Zusammenfassung . . . . .</i>	<i>107</i>
<i>Verzeichnis der Abbildungen und Tafeln . . . . .</i>	<i>111</i>
Pielikumā tabulas (bandrole)	
1 — Ratulānu uzkalniņa kapi un senlietas	
2 — Ķuncu kapulauka senlietas	
3 — Darbā aprakstīto kapulauku agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta senlietas	

ELVĪRA ŠNORE
HÜGELGRÄBER
DER ÄLTEREN EISENZEIT
IN OSTLETTLAND

Verlag Zinātne
 Rīga 1993
 In lettischer Sprache

ELVĪRA ŠNORE
AGRĀ DZELZS LAIKMETA
UZKALNIŅI
LATVIJAS AUSTRUMU DAĻĀ

Redaktors *M. Kalva, I. Stašulāne*
 Mākslinieks *A. Špontaks*
 Mākslinieciskais redaktors *G. Krutojs*
 Tehniskā redaktore *I. Dorofejeva*
 Korektore *E. Užane*

Nodota salikšanai 01.12.92. Parakstīta iespiešanai 08.06.93. Formāts 84×108/16. Tipogr. papīrs Nr. 2. Baltikas garnitūra. Augstspiedums. 11,76 uzsk. iespiedl.; 11,33 izdevn. l. Pasūt. Nr. 707-1. Izdevniecība «Zinātne», LV 1530 Rīgā, Turģeneva ielā 19. Izdevniecības reģistrācijas apliecība Nr. 2-0250. Iespiesta tipogrāfijā «Rota», LV 1011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306103958

Agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi Latvijā: 1 — baltu kapu uzkalniņi, 2 — baltu kapu uzkalniņi ar agrā un vidējā dzelzs laikmeta apbedījumiem, 3 — baltu kapu uzkalniņi ar agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta apbedījumiem, 4 — baltu kapu uzkalniņš ar p. m. ē. apbedījumu pamatā, 5 — Baltijas somu akmeņu krāvumu kapulauki, 6 — savrupatradumi, 7 — sēliskās kāpjošās intonācijas areāla robeža, 8 — Sēlijas vaļņa un Vidzemes Centrālās augstienes kontūras.